

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Aleš Trtnik

Oblikovanje nacionalne identitete skozi šport

Magistrsko delo

Ljubljana, 2011

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Aleš Trtnik

Mentor: red. prof. dr. Mitja Žagar

Oblikovanje nacionalne identitete skozi šport

Magistrsko delo

Ljubljana, 2011

Zahvaljujem se svojemu mentorju red. prof. dr. Mitji Žagarju za vso pomoč, kritične pripombe in čas, ki mi ga je ob tem namenil.

Magistrsko nalogo posvečam Katji

Oblikovanje nacionalne identitete skozi šport

Povzetek

Magistrska naloga obravnava področje sodobnega vrhunškega športa v kontekstu nacionalne identitete in nacionalizma. Vrhunski šport lahko identificiramo kot pomemben javni prostor v današnji družbi, kjer nacionalne države ustvarjajo in manifestirajo svojo nacionalno identiteto. V teoretičnem delu naloge s pomočjo različnih konceptov pojasnjujemo značilnosti nacionalizma in nacionalne identitete ter analiziramo na kakšen način je nacionalizem povezan s človekovim športnim udejstvovanjem. V tem okviru izpostavljam zlasti pojem športnega nacionalizma, ki pomeni ustvarjanje nacionalnega prestiža skozi dosežke vrhunskih športnikov. V drugem delu magistrske naloge se osredotočamo na vrhunski šport v Sloveniji in s pomočjo intervjujev nekaterih vrhunskih slovenskih športnikov in poznavalcev tega področja poskušamo odgovoriti na vprašanje, ali je v Sloveniji športni nacionalizem sploh prisoten in kako ga občutijo slovenski vrhunski športniki.

Ključne besede: nacionalizem, nacionalna identiteta, šport, športni nacionalizem

Formation of national identity through sport

Abstract

This Master's thesis addresses the modern professional sport in the context of national identity and nationalism. Professional sport can be identified as an important public space in today's society, where the nation-state creates and manifests its own national identity. In the theoretical part we are using different concepts to explain the characteristics of nationalism and national identity. The thesis analyzes how nationalism is linked to the sport and in this context, the concept of sportive nationalism as the means for the creation of national prestige through the achievements of professional athletes. The second part of the Master's thesis focuses on professional sport in Slovenia and its role in the elaboration of national identity. Through the interviews with some professional Slovenian athletes and Slovenian experts in this field, we are trying to answer the question of whether sportive nationalism in Slovenia is present or not and how do Slovenian athletes perceive it.

Key words: nationalism, national identity, sport, sportive nationalism

KAZALO

1 UVOD	8
2 HIPOTEZA	10
3 METODOLOGIJA IN STRUKTURA NALOGE	12
4 ETNIJA, NAROD IN NACIONALIZEM V TEORIJI	16
4.1 PRIMORDIALIZEM	16
4.2 MODERNIZEM	17
4.3 PERENIALIZEM	18
4.4 ETNOSIMBOLIZEM	18
4.5 OCENA PREDSTAVLJENIH PRISTOPOV IN DOKTRIN	19
5 TEMELJNI POJMI	20
5.1 ETNIJA (ang. ethnicity)	20
5.2 NAROD (ang. nation)	21
5.3 NACIJA (ang. nation)	23
5.4 NACIONALIZEM (ang. nationalism)	24
5.5 PATRIOTIZEM (ang. patriotism)	26
5.6 NACIONALNA IDENTITETA	27
5.7 ŠPORT IN VRHUNSKI ŠPORT	31
6 ČLOVEKOV IZVOR IN (NE)ZAVEDNI SVET NACIONALIZMA	33
7 IDEOLOGIJA, NACIONALIZEM IN ŠPORT	37
7.1 HIPNOTIČNA MOČ (ŠPORTNEGA) TELESA	37
7.2 ŠPORTNIKI KOT SIMBOL NARODA IN DRŽAVE	42
7.3 ŠPORTNI NACIONALIZEM	48
8 OLIMPIJSKE IGRE – PRAZNIK ŠPORTA ALI PRAZNIK NACIONALIZMA?	52
9 NOGOMET ALI UNIVERZALNA SVETOVNA STRAST	58
9.1 NOGOMETNI STADIONI KOT OGLEDALO DRUŽBE	61
9.2 NACIONALNA MOBILIZACIJA NA NOGOMETNI OSNOVI	64
10 ŠPORTNI NACIONALIZEM V SLOVENIJI	71
10.1 SLOVENIJA KOT ŠPORTNI FENOMEN	72
10.2 SLOVENSKI VRHUNSKI ŠPORT PRED LETOM 1991	75
10.3 SLOVENSKI VRHUNSKI ŠPORT KOT SIMBOL NACIONALNEGA PRESTIŽA	81

10.4 NACIONALNA IDENTITETA KOT MOTIVACIJSKI ELEMENT.....	94
10.5 ŠPORTNIKI KOT SREDSTVO ZA MOBILIZACIJO SLOVENSKE NACIJE.....	99
11 SLOVENSKI ŠPORTNI NACIONALIZEM SKOZI PERSPEKTIVO	
ŠPORTNIKOV	106
12 SKLEP	110
13 LITERATURA	113
PRILOGE	120
Priloga A: Vprašalnik za intervjuje – vrhunski športniki.....	120
Priloga B: Vprašalnik za intervjuje – poznavalci vrhunskega športa.....	121
Priloga C: Intervju s Klemnom Bauerjem, Ljubljana, 13. maj 2011.	123
Priloga Č: Intervju z Rokom Benkovičem, Ljubljana, 6. junij 2011.	129
Priloga D: Intervju z Miroslavom Cerarjem, Ljubljana, 22. junij 2011.....	134
Priloga E: Intervju z Alešem Čehom, Ljubljana, 23. junij 2011.....	140
Priloga F: Intervju z Vikijem Grošljem, Ljubljana, 11. julij 2011.....	146
Priloga G: Intervju s Samirjem Handanovićem, Ljubljana, 31. maj 2011.....	153
Priloga H: Intervju z Andrejem Hauptmanom, Ljubljana, 19. april 2011.	155
Priloga I: Intervju z dr. Milanom Hosto, Ljubljana, 6. maj 2011.....	163
Priloga J: Intervju s Primožem Kališnikom, Ljubljana, 11. april 2011.....	172
Priloga K: Intervju z dr. Janezom Kocijančičem, Ljubljana, 30. maj 2011.....	178
Priloga L: Intervju s Petro Majdič, Ljubljana, 25. junij 2011.	186
Priloga M: Intervju z Robertom Slabanjo, Ljubljana, 7. maj 2011.....	193
Priloga N: Intervju z Marijo Šestak, Ljubljana, 17. junij 2011.....	199
Priloga O: Intervju s Tonetom Vogrincem, Ljubljana, 16. maj 2011.	204
Priloga P: Intervju z Rudijem Zavrhom, Ljubljana, 30. maj 2011.....	214

1 UVOD

Fenomena igre in bojevanja sta v človeški zgodovini vselej prisotna pojava in lahko bi rekli, da sta to dve izmed temeljnih sestavin človekovega značaja. Tekmovanja v tem, kdo je boljši, hitrejši, privlačnejši, drznejši, ipd., enostavno ne moremo izključiti iz načina delovanja posameznika in družbe. Različne telesne prakse in različni načini discipliniranja človekovega telesa so skozi različna zgodovinska obdobja vodila do pojava športa, kot ga poznamo danes. Na začetku je šport služil predvsem vojaškemu urjenju in zabavi, danes pa smo priča vrhunskemu športu, kjer v športnih tekmovanjih med seboj tekmujejo posamezniki, ki so za svoje športno udejstvovanje plačani. Sodobni vrhunski šport je tudi svet spektakla in kot pomemben javni prostor ponuja dobro kuliso za sporočanje bolj ali manj prikritih političnih (in tudi drugih) idej in stališč.

Z izbrano temo posegamo tudi na danes zelo relevantno področje množičnih medijev, ustvarjanja identitet, simbolov, mitov, itd. Zdi se, da je v globalno povezanem svetu nacionalna država postavljena pred izziv, kako uspešno ohranjati identiteto svojih državljanov, kako jo vedno znova brez (preveč očitne) prisile nadgrajevati in kako jo hkrati ohranjati dovolj različno od identitet drugih nacionalnih držav. Današnji (predvsem vrhunski) šport se v tem kontekstu pojavlja kot zelo primeren prostor, kjer lahko nacionalna država relativno neovirano udejanja del svoje identitetne politike. V tem kontekstu se nam zdi preučevanje ustvarjanja, ohranjanja in razširjanja nacionalne identitete skozi sodobni (vrhunski) šport zelo relevantno in kljub mnogim raziskavam na to temo še vedno vredno raziskovalne pozornosti družboslovja.

V magistrski nalogi analiziramo sodobni vrhunski šport predvsem kot enega izmed elementov, ki pomembno soustvarja in ohranja koncept naroda ter predstavlja prizorišče ustvarjanja in manifestacije nacionalizma. Namen magistrske naloge je, da bi s perspektive slovenskih vrhunskih športnikov¹ osvetlila, na kakšen način sta povezana sodobni vrhunski šport in nacionalizem ter kako nacionalizem doživljajo vrhunski športniki. V tem kontekstu

¹ Beseda »šport« je v slovenskem jeziku samostalnik moškega spola in posledično je tudi samostalnik »športnik« moškega spola. Kadar v magistrski nalogi v splošnem pomenu uporabljamo besedno zvezo »vrhunski športnik«, s tem mislimo tudi na »vrhunsko športnico«, razen če ni posebej drugače izpostavljeno. Enako tudi v dvojini in množini.

smo si zastavili tudi hipotezo, ki jo bomo preverjali s pomočjo odgovorov na vprašanja, ki smo jih zastavili nekaterim vrhunskim slovenskim športnikom in nekaterim poznavalcem vrhunskega športa v Sloveniji. Začetek magistrske naloge bomo namenili predvsem pregledu in analizi glavnih teoretičnih konceptov s področja nacionalizma in temeljnih pojmov, ki jih obravnavamo v okviru naloge. Med drugim bomo opozorili tudi na pojem športni nacionalizem, ki kaže na svojevrstno načrtno uporabo vrhunskega športa in športnikov za potrebe nacionalne identifikacije s strani politične oblasti. V drugem delu naloge bomo predstavili ter analizirali zlasti osebna stališča in mnenja vrhunskih slovenskih športnikov na temo povezanosti športa in slovenske nacionalne identitete. Takšna struktura naloge nam bo omogočila, da bomo s pomočjo nekaterih predstavljenih teoretičnih konceptov analizirali, na kakšen način se nacionalna identiteta pojavlja v slovenskem vrhunskem športu in kako na to pojavljanje gledajo vrhunski športniki.

2 HIPOTEZA

V okviru magistrske naloge postavljamo naslednjo osnovno hipotezo:

Vrhunski šport je prizorišče in sredstvo za ustvarjanje, manifestacijo in promocijo nacionalne identitete ter nacionalizma.

Hipotezo bomo preverjali na primeru Slovenije in v tem kontekstu si postavljamo še tri podhipoteze:

Podhipoteza 1: Slovenski vrhunski športniki svoje športno udejstvovanje razumejo kot lasten prispevek k ustvarjanju, manifestaciji in promociji slovenske države in nacije v svetu.

Podhipoteza 2: Za slovenske vrhunske športnike želja po nacionalni prepoznavnosti nastopa kot pomemben športni motivacijski element.

Podhipoteza 3: Športni uspehi slovenskih vrhunskih športnikov se uporabljajo kot sredstvo za mobilizacijo slovenske nacije in promocijo slovenske politike.

S predstavljenimi hipotezami poskušamo analizirati vlogo vrhunskega športa v sodobnih nacionalnih državah in pomen, ki ga ima vrhunski šport za nacionalno identiteto. S hipotezami načenjamo zlasti vprašanje načina ter prostora manifestacije nacionalne identitete posamezne nacionalne države in poskušamo osvetliti predvsem pojav t.i. športnega nacionalizma, s katerim definiramo uporabljanje vrhunskih športnikov za demonstracijo nacionalne kondicije in vitalnosti z namenom, da se poveča ugled nacije (Hoberman 2007). Domnevamo, da vrhunski šport predstavlja način, s katerim lahko politična elita ustvarja, manifestira ter promovira nacionalno identiteto in nacionalizem svoje države. Pri tem je potrebno pojasniti, da promocijo nacionalne identitete in nacionalizma razumemo kot intenzivno obliko njene manifestacije z namenom, da država v mednarodni skupnosti pridobi ugled, ki ga lahko nato uporablja v politiki, ekonomiji, turizmu, itd.

Ker je zastavljena osnovna hipoteza relativno splošno formulirana, smo zaradi njene lažje preverljivosti v konkretni študiji primera oblikovali še tri podhipoteze. Prilagodili smo jih predvsem raziskovalni metodi, s katero smo želeli izmeriti zlasti stališča in mnenja slovenskih

vrhunskih športnikov o pojavu športnega nacionalizma v Sloveniji. Predpostavljamo, da bi s potrditvijo vseh treh podhipotez lahko potrdili tudi osnovno hipotezo.

3 METODOLOGIJA IN STRUKTURA NALOGE

Magistrska naloga je sestavljena iz dveh sklopov. Prvi vsebinski skop je namenjen teoriji nacionalizma in športa, pri čemer je izpostavljen predvsem odnos med nacionalno identiteto in vrhunskim športom. V tem sklopu na ravni teorije pojasnujemo, na katerih točkah in zakaj se nacionalizem in šport povezuje ter opišemo pojem športni nacionalizem. V nadaljevanju prvega sklopa kot najpopularnejši svetovni športni dogodek izpostavljam olimpijske igre, ki so izjemno relevanten družbeni pojav, ko raziskujemo vpliv športa na nacionalizem ter obratno. Nekaj pozornosti v prvem delu pa namenjam tudi najbolj popularnemu in vplivnemu športu na svetu – nogometu, in navajamo nekatere njegove implikacije na družbeno življenje.

V drugem sklopu se osredotočamo predvsem na pojav športnega nacionalizma v Sloveniji. Zanima nas, ali je v Sloveniji sploh prisoten in kako ga občutijo ter interpretirajo vrhunski slovenski športniki. V tem kontekstu preverjamo tri delovne hipoteze skozi pripovedi petnajstih nekdanjih in sedanjih slovenskih vrhunskih športnikov ter poznavalcev vrhunskega športa, ki ponujajo subjektivni pogled na sistem vrhunskega športa in vlogo, ki jo pri tem igra nacionalna identiteta.

V metodološki terminologiji bomo torej izvedli študijo primera, kar pomeni podrobno preučevanje določene institucije, skupnosti ali družbene skupine. Tak pristop omogoča bolj poglobljeno raziskovanje, ki ima namen, da pojasnimo določene družbene pojave, ki smo jih identificirali v konkretni družbeni situaciji. Pomanjkljivost tega metodološkega pristopa pa je, da na podlagi pridobljenih ugotovitev ni možno posploševanje (Haralambos in Holborn 1999, 841) in smo zato bolj ali manj omejeni le na pojasnjevanje konkretne situacije.

Do sedaj opravljene raziskave slovenskega športa in nacionalne identitete so to temo poskušale osvetliti predvsem preko analize medijskih vsebin – (na primer Finc 2008, Bukovec 2006). Menimo, da bi razumevanje slovenskega vrhunskega športa in njegove povezave s procesi nacionalne identifikacije lahko obogatili z raziskavo, ki bi vključevala tudi mnenja in razmišljanja vrhunskih športnikov, ki so v to dogajanje močno vpeti. Haralambos in Holborn (1999, 849) navajata, da so intervjuji primerni zlasti, kadar ljudi sprašujemo po njihovih stališčih, njihovih motivih, občutkih in drugih čustvih, ki jih ni mogoče opazovati neposredno.

Ker želimo osvetliti (prvo)osebni pogled akterjev s področja vrhunškega športa v Sloveniji, smo v magistrski nalogi uporabili metodo polstrukturiranega poglobljenega intervjuja. Roulstonova (2010, 15) navaja, da se v polstrukturiranih intervjujih raziskovalec opira na vnaprej pripravljen vprašalnik s t.i. odprtimi vprašanji. Raziskovalec intervju vodi tako, da sogovorniku zastavi vprašanje, nato pa poskuša slediti pripovedi in po potrebi postavlja dodatna podvprašanja, ki naj bi sogovornika napeljala k temu, da določeno stvar še jasneje ali dodatno pojasni. Čeprav vnaprej pripravljen vprašalnik zagotavlja enako začetno točko vsakega intervjuja, Roulstonova opozarja, da se bodo intervjuji na koncu med seboj razlikovali – pač glede na individualno razumevanje obravnavane tematike s strani posameznega sogovornika in glede na podvprašanja, ki jih je raziskovalec postavil posameznemu sogovorniku.

Henerson, Morris in Fitz-Gibbon (1990: 24–25) menijo, da intervju kot raziskovalna metoda, kljub morda vnaprej pripravljenim vprašanjem, daje raziskovalcu relativno proste roke pri zasledovanju zanimivih odzivov sogovornika. Ob tem omenjeni avtorji izpostavijo še nekatere druge pozitivne lastnosti intervjuja:

- raziskovalec lahko dodatno razjasni vprašanja in se prepriča, da jih sogovornik razume;
- raziskovalec ima skozi metodo intervjuja vpogled v čustvene odzive sogovornika, ko odgovarja na vprašanja, kar (lahko) predstavlja dragocene dodatne informacije;
- intervju predstavlja odličen prvi korak raziskovanja zapletenejših družbenih tematik.

Kljub temu pa družboslovni intervju kot družboslovna metoda v sebi skriva nekaj pasti. Med negativne lastnosti oz. slabosti intervjuja kot metode družboslovnega raziskovanja Henerson, Morris in Fitz-Gibbon (1990: 26) štejejo predvsem časovno zamudnost metode in možnost vplivanja raziskovalca na intervjuvanca. Avtorji menijo, da lahko prvi problem rešimo tako, da iz skupine ljudi, ki bi jo radi preučevali, izberemo in intervjuvamo manjše število ljudi, ki nam predstavljajo reprezentativni vzorec te skupine. Drugi problem pa naj bi razrešili predvsem tako, da izberemo takšne sogovornike, za katere predpostavljamo, da poznajo osnove intervjuvanja in so kos situaciji pogovora z neznano osebo. Haralambos in Holborn (1999, 848–850) opozarjata, da se mora raziskovalec v intervjuju čim bolj izogniti ponujanju mnenj, izrazom odobravanja in zavračanja. Prav tako je po njunem mnenju potrebno

upoštevati možnost, da sogovornikovi odgovori niso točni, ne odražajo resničnega mnenja in/ali stališča oz., da sogovorniki v svojih odgovorih lahko prikrivajo ali izkrivljajo resnico.

Z metodo polstrukturiranega poglobljenega intervjuja smo od vrhunskih športnikov želeli pridobiti informacije, ki so povezane z njihovimi notranjimi motivi, občutki ter doživljanjem športa in nacionalne pripadnosti. Prav tako smo z intervjuji poznavalcev vrhunškega športa želeli pridobiti vpogled v zakulisne odnose in dogajanja, ki (pogosto) niso javno razkrita oz. brez dodatne (novinarske) interpretacije ne pridejo v javnost.

Zaradi praktičnosti in drugih omejitev smo se odločili, da iz skupine vrhunskih slovenskih športnikov izberemo nekaj posameznikov, ki nam bodo služili kot reprezentativni vzorec. Vrhunske slovenske športnike smo izbrali tudi po t.i. metodi snežne kepe. To pomeni, da smo intervjuvanega športnika na koncu intervjuja vprašali, ali nam lahko svetuje, kdo bi bil po njegovem mnenju tudi primeren kandidat za intervju na isto temo. Tako smo tudi na tak način prišli do nekaterih kontaktnih naslovov, ki smo jih lahko uporabili pri nadaljnjem intervjuvanju.

Seznam intervjuvancev je bil sledeč (navedeno po abecednem redu priimkov):

1. Klemen Bauer, biatlonec
2. Rok Benkovič, nekdanji smučarski skakalec
3. Miroslav Cerar, nekdanji telovadec in član Olimpijskega komiteja Slovenije
4. Aleš Čeh, nekdanji nogometaš
5. Viki Grošelj, alpinist
6. Samir Handanović, nogometaš
7. Andrej Hauptman, nekdanji kolesar
8. Milan Hosta, športni pedagog in filozof
9. Primož Kališnik, urednik športne priloge Dela, Polet
10. Janez Kocijančič, predsednik Olimpijskega komiteja Slovenije
11. Petra Majdič, nekdanja smučarska tekačica
12. Robert Slabanja, trener smučarskega teka
13. Marija Šestak, atletinja
14. Tone Vogrinec, nekdanji smučarski trener in funkcionar v Smučarski zvezi Slovenije
15. Rudi Zavrl, nekdanji predsednik Nogometne zveze Slovenije.

V intervjujih smo uporabljali vnaprej pripravljena vprašalnika,² ki smo ju nato (po potrebi) malenkostno priredili za vsakega sogovornika. Tako se vprašanja med seboj malce razlikujejo – tako vsebinsko kot po zaporedju spraševanja. Razlog tovrstnega pristopa je bilo mnenje, da je potrebno vsakega sogovornika obravnavati kot samostojen primer, ki nam bo le z individualno obravnavo lahko dober vir informacij. Tudi sicer intervjujev nismo nameravali medsebojno primerjati, ampak predvsem pridobiti (nove) informacije, ki se pogosto skrivajo v ozadju in so vpete v individualno doživljanje vsakega posameznika.

Intervjuje smo posneli na digitalni diktafon in jih nato prenesli v pisno obliko z namenom, da kar se da točno in natančno zabeležimo tiste informacije, ki so nam jih sogovorniki zaupali v intervjujih.

² Vprašalnika prilagamo med priloge magistrske naloge (Priloga A in Priloga B).

4 ETNIJA, NAROD IN NACIONALIZEM V TEORIJI

Nekateri pojmi in koncepti, katere uporabljamo v nadaljevanju, izhajajo iz različnih teoretskih izhodišč, ki obravnavajo narod in nacionalizem. Jasnega stališča o tem, v katerem zgodovinskem obdobju so narodi nastali, med strokovnjaki ni. Kot posledica teh razhajanj pa tudi ni povsem enotne definicije etnije, naroda in nacionalizma. V nadaljevanju bom najpomembnejša teoretska izhodišča na kratko predstavil, poleg tega pa bom poskusil pojasniti tudi del pojmovne zmede, ki jo v slovenskem jeziku lahko opazimo predvsem pri (ne)razlikovanju pojmov naroda in nacije. Pojma se v splošni rabi slovenskega jezika namreč pogosto uporabljata kot sopomenki, čeprav bi kazalo med njima potegniti jasno konceptualno ločnico.

4.1 PRIMORDIALIZEM

Glavni poudarek primordializma ali doktrine prvobitnosti je, da narodi obstajajo že od začetka človeštva in so temelj vseh nadaljnjih družbenih procesov. Doktrina prvobitnosti je utemeljena na prepričanju, da narod tvori (naravna) skupnost ljudi, ki jo veže skupni biološki izvor. Predpostavlja, da imajo pripadniki naroda jasno predstavo o prvobitni naravi njihovih kolektivnih kulturnih identitet. Walker Connor (1994, 202) v zvezi s tem trdi, da pri narodih občutek edinstvenega izvora v večini primerov ni v skladu z zgodovinskimi dejstvi, saj imajo skoraj vsi narodi več različnih etničnih izvorov. V kontekstu narodne pripadnosti ne štejejo zgodovinska dejstva, ampak čustvovanje oz. občutena zgodovina; skratka: šteje to, kar ljudje čutimo, da se dogaja, in ne to, kar se v resnici dogaja. Connor (1994, 202) pravi: »Vse, kar je nujno potrebno za obstoj naroda, je, da člani delijo intuitivno³ prepričanje o posebnem izvoru in razvoju lastne skupnosti.« Logično tako razmišljanje predpostavlja tudi – če karikiramo, da sta nekje v daljni in nejasni preteklosti živela na primer japonska ali pa nemška Adam in Eva. Vendar, zaključí Connor (1994, 203), logika deluje le v sferi zavesti in razuma, prepričanja o edinstvenem izvoru ter razvoju posameznega naroda pa pripadajo sferi podzavesti in brezumnosti (ne nerazumnosti, pač pa brezumnosti).

³ Slovar slovenskega knjižnega jezika pojem intuitivnost, zanimivo, pojasnjuje tudi kot »tisto, kar je neodvisno od razumskega razčlenjevanja« (Bajec 1993, 66) .

Clifford Geertz (1973) biološkemu izvoru, jeziku, tradiciji in religiji ob bok postavlja t.i. civilne vezi, ki jih pri ljudeh ustvarjajo sodobne politične skupnosti. Tako pri posamezniku na eni strani identificira željo po osebni identiteti, ki se povezuje z sorodstvom, jezikom, običaji, itd., na drugi strani pa prepozna željo po obstoju učinkovite politične skupnosti (države). Učinkovitost in suverenost politične skupnosti posledično zmanjšuje vpliv navezanosti na biološke ter druge naravne danosti in kot temelj vključenosti v (politično) skupnost uvaja tudi državljanstvo.

Tudi Smith (2005, 73) preko Geertzovega prispevka poudari pomen kulturnih sestavin za vznik narodov. Meni, da je potrebno razlikovati med dejanskim učinkom naravnih danosti in zaznavanjem oz. prepričanjem ljudi o učinku teh naravnih danosti na človekovo vnaprejšnjo določenost. Smith meni, da narava sama po sebi ljudi ne zavezuje k določeni kulturi, pač pa so ljudje tisti, ki v teh vezeh vidijo danosti in jim pripisujejo neubranljivo moč ter zavezujočnost.

4.2 MODERNIZEM

Modernistični koncept izhaja iz prepričanja, da sta narod in nacionalizem relativno nova oz. moderna pojava. Ernest Gellner kot zagovornik modernizma tako meni, da je potrebno nastanek nacionalizma in narodov povezati s transformacijo agrarne družbe v industrijsko ter da je nacionalizem ena izmed posledic industrijske družbene organizacije (Gellner 2008, 39). Tudi Benedict Anderson (1998) zagovarja stališče, da je pojav narodov povezan z modernizacijo družbe. Pri tem še posebej izpostavi pojav tiska (romana in časopisa) konec 15. stoletja, ki je nato omogočil teritorialno obsežnejše širjenje nacionalne ideje in zamišljanje lastne skupnosti (Anderson 1998, 32). K modernistom lahko prištejemo tudi Erica Hobsbawma, ki se v svoji definiciji nacionalizma sklicuje na Gellnerja in izpostavlja mnenje, da držav in nacionalizmov ne ustvarjajo nacije, ampak ravno obratno. Pri tem še posebej izpostavi pomen družbene invencije in inženiringa, ki igrata pri ustvarjanju nacij pomembno vlogo (Hobsbawm 2007, 17).

4.3 PERENIALIZEM

Perenializem ali doktrina trajnosti je koncept, ki predpostavlja, da so narodi obstajali že od vekomaj in so trajen pojav. Za perenialiste je značilno izhodišče, da (vsaj nekateri) narodi obstajajo že od srednjega veka ali antike ter da narod kot obliko človeške skupnosti lahko najdemo v vseh zgodovinskih obdobjih na različnih koncih našega planeta. Narod oz. narodnost definirajo kot kolektivno kulturno identiteto, ki se v različnih zgodovinskih obdobjih izraža na različne načine in je, s tega vidika, univerzalen pojav. Tako pristajajo na primordialni koncept naroda, vendar se – za razliko od primordialistov – ne ukvarjajo z razlogi, ki so pripeljali do pojava narodov, ampak poudarjajo predvsem kontinuiteto narodov in njihovo spreminjanje skozi čas (Smith 2005, 67).

4.4 ETNOSIMBOLIZEM

Etnosimbolizem se je razvil kot četrta doktrina preučevanja naroda in nacionalizma ter je posreden odgovor na »pomanjkljivosti« prej opisanih teoretskih izhodišč. Osredotoča se predvsem na subjektivne elemente v ohranjanju etnij, narodov in nacionalizma. S tem ne izključuje vloge družbenega okolja in zunanjih dejavnikov, temveč večji poudarek daje spominu, vrednosti, občutjem, mitom in simbolom. Anthony D. Smith, eden izmed osrednjih teoretikov etnosimbolizma, narod definira kot poimenovano človeško skupnost, ki naseljuje domovino, ima skupne mite, skupno zgodovino, občo javno kulturo, enotno ekonomijo ter obče pravice in dolžnosti za vse člane. Njegovo raziskovanje narodov in nacionalizma se osredotoča na odnos med predhodnimi in pogosto predmodernimi etničnimi vezmi oz. etnijami ter (poznejšim) nastankom narodov (Smith 2005, 79–80). Poleg Smitha med pomembne etnosimboliste štejemo tudi Johna Armstronga, Frederika Bartha in Johna Hutchinsona, ki ga zanima zlasti vpliv preteklosti na predmoderne in moderne etnične preporode ter način, s katerim se nabor mitov, spominov in simbolov prenaša iz predmoderne v moderno dobo.

4.5 OCENA PREDSTAVLJENIH PRISTOPOV IN DOKTRIN

Med vsemi štiri predstavljenimi doktrinami ni nobene, ki bi lahko v celoti sama zase – tako v teoriji kot z zgodovinski primeri – dovolj dobro pojasnila pojav naroda in nacionalizma. Bolj kot ugotavljanje časovnega izvora nacionalizma se zdi zanimivo naslednje vprašanje: Kaj je tisto, kar narod ohranja kot družbeno obstoječ oz. realno prepoznan pojav, ki posledično vpliva na širok spekter človekovega vsakodnevnega življenja?

Menimo, da je za preučevanje ter razumevanje koncepta naroda in nacionalizma pomembno, da, ne glede na časovno obdobje v zgodovini, poskušamo odkriti predvsem, kateri so tisti pojavi, ki med posamezniki ustvarjajo nevidno vez in so nekakšno lepilo, ki jih povezuje v skupnost. Verovanje posameznika v to, da je del širše (posebne) skupnosti, je namreč osnova, na podlagi katere sploh lahko govorimo o narodu, nacionalizmu in družbenih sistemih nasploh. V zvezi s tem je relevantno izpostaviti vprašanje mehanizmov, ki jih v današnjem času uporablja država, da zagotavlja obstoj kolektivne identitete svojih prebivalcev. Menimo, da je eden izmed teh mehanizmov, ki bi ga morali v tem kontekstu vzeti pod drobnogled, tudi področje sodobnega vrhunskega športa. V raziskovanju odnosa med športom, državo in narodom ter posledično nacionalno identiteto bi nam morda lahko najbolj pomagal etnosimbolističen pristop, ki ponuja dobre teoretske temelje, da športnike in športne uspehe na (mednarodnih) tekmovanjih analiziramo ter ovrednotimo z vidika njihove simbolne vloge, ki jo imajo za narod in nacionalno identiteto.

Kar nekaj avtorjev ugotavlja, da je koncept naroda in države v osnovi močno povezan z odnosom do (človeškega) telesa in s specifičnimi telesnimi tehnikami (na primer Starc 2003, Hoberman 1984, Vodeb 2001). Zdi se, da se pri preučevanju sleherne družbe v katerem koli obdobju izkaže, da temelj celotnega sistema vrednot, verovanj, medsebojnih odnosov – skratka celega družbenega življenja – predstavlja odnos posamezne družbe do človeškega telesa. Biološke zakonitosti in danosti, ki smo jim ljudje podvrženi in jih hkrati sooblikujemo, so pač neizogibna podlaga za naše družbeno življenje. V magistrski nalogi kot enega izmed elementov, ki v sodobnem času soustvarjajo in ohranjajo koncept naroda kot realen družbeni pojav, izpostavljam predvsem vrhunski šport in sodobne športne spektakle.

5 TEMELJNI POJMI

Tako kot pri konceptih, ki raziskujejo narod in nacionalizem, tudi pri opredelitvi glavnih pojmov ni enotnosti med raziskovalci. V slovenskem jeziku obstaja poleg pojmov »narod« in »etnija« še pojem »nacija,« ki ni povsem jasno definiran, v povezavi s temi osnovnimi pojmi pa je opredeljen tudi nacionalizem. Nekateri konceptualne dvoumnosti trajajo že vrsto let in so posledica različnih prevodov tujih izrazov. Tako na primer angleški izraz *nation* v slovenščino prevajajo s pojmom »narod,« spet drugič pa kot »nacija« in/ali »državo« (točneje »nacionalno državo«). V nadaljevanju zato podajamo definicije nekaterih pojmov, ki so pomembni za razumevanje obravnavane tematike.

5.1 ETNIJA (ang. ethnicity)

S pojmom etničnost družboslovci pojasnjujejo značilnost skupnega (biološkega) izvora določene človeške skupnosti. Pomen besede izhaja grške besede *ethnos*, kar pomeni »pleme, narod, pogansko ljudstvo« (Snoj 1997, 118–119). Nekateri antropologi (Pearson v Connor 1994, 213) tako na primer razlikujejo različne stopnje človeških skupnosti. Osnovno celico predstavlja družina (oz. nuklearna družina, ki jo tvorijo starši in njihovi otroci), ki se s sorodnimi družinami lahko poveže v četo oz. razširjeno družino, ki jo sestavlja več generacij in nuklearnih družin (ang. *band*), več združenih čet predstavlja klan, več združenih klanov predstavlja pleme, več združenih plemen pa skozi čas tvori narod. Čeprav opisana situacija predstavlja idealno tipski model, ki ga zgodovina ne bi tako zlahka potrdila, je to vseeno dobra osnova za nadaljnje razmišljanje o nastanku in obstoju narodov.

Smith (2005, 24) na primer etnijo (ang. *ethnicity*) definira kot poimenovano človeško skupnost, ki je povezana z domovino, ki ima skupne predniške mite, skupne spomine, eno ali več prvin obče kulture (jezik, religija, običaji, itd.) in določeno stopnjo solidarnosti. Smith pri tem poudari, da gre pri tej definiciji za idealen koncept etnije, ki se z realnostjo pogosto ne ujema. Kellas (2002, 5) etnijo oz. etnično skupino definira tako, da jo primerja z narodom. Zanj pravi, da je manjša in bolj vezana na skupni (biološki) izvor njenih člankov, kot pa je to v primeru naroda. Omeni tudi, da se s pojmom etnična skupina v sodobnem političnem jeziku

pogosto označuje manjšinske skupnosti znotraj (dominantnega) naroda, ki nimajo statusa naroda.

5.2 NAROD (ang. nation)

Med družboslovci ni soglasja glede definicije naroda in tako različni avtorji – glede na svoja teoretska izhodišča – ponujajo različne opise tega pojma. Beseda narod je praslovanskega izvora in je izpeljanka iz »naroditi« oz. »poroditi«, kar je sestavljeno iz besed »na« in »roditi« – v pomenu »kar se narodi, rodi« (Snoj 1997, 374). Smith (2005, 25) na primer definicijo naroda (ang. *nation*) izpelje iz definicije etnije in pravi: »Narod je poimenovana človeška skupnost, ki naseljuje domovino in ima skupne mite, skupno zgodovino, občo javno kulturo, enotno ekonomijo ter obče pravice in dolžnosti za vse člane.« Svojo definicijo še dopolni (Smith 2005, 50): »Za narod je značilna politična kultura s svojimi izrazitimi političnimi vlogami in ustanovami ter svojimi edinstvenimi simboli – zastavami, himnami, prazniki, slovesnostmi in podobnim.« Kljub temu, da v nadaljevanju izpostavi, da je napačno sklepati o kakšnem splošnem evolucijskem zaporedju, se pri njegovi definiciji naroda vseeno zdi, da je narod predvsem (politična) nadgradnja etnije. Z izpostavljanjem politične dimenzije je blizu Smithove definicije tudi Rizman (1991, 18), ki pravi, da je narod »politično ozaveščena etnija oz. etnija, ki si na tej podlagi lasti pravico do državnosti.«

Gellner (2008, 6) pravi, da narod – tako kot država – ni univerzalna nujnost, ki bi obstajala od vekomaj in v vseh okoliščinah. Čeprav ideologija nacionalizma močno združuje narod in državo, sta oba pojava nastala ločeno drug od drugega. Gellner meni, da se je država gotovo pojavila brez pomoči naroda in da so se nekateri narodi gotovo pojavili tudi brez blagoslova države. Gellner (2008, 6–7) na naslednji način definira narod: (1.) dva posameznika sta pripadnika istega naroda, če pripadata isti kulturi, pri čemer kultura pomeni sistem idej, znakov, spominov ter načinov obnašanja in komuniciranja; (2.) dva posameznika sta pripadnika istega naroda, če drug drugega prepoznavata kot pripadnika istega naroda.

Eno izmed opredelitev naroda je postavil Jacques Maritain (2002, 21), ko je zapisal, da je narod skupnost ljudi, ki so se zavedli, kako jih je oblikovala zgodovina, cenijo lastno preteklost in ljubijo same sebe takšne, kot vedo in si zamišljajo, da so. Narod je po njegovem mnenju nekaj etično-družbenega, je človeška skupnost, ki res temelji na rojstvu in dednosti,

vendar hkrati vključuje tudi vse druge ravni življenja: razumsko in civilizirano delovanje, dedovanje družinskih izročil, družbenih in pravnih ureditev, kulturno dediščino, skupna pojmovanja, običaje, zgodovinski spomin, trpljenje, zahteve, upe, predsodke in zamere.

Kellas (2002, 3) narod definira kot skupnost ljudi, ki čutijo, da jih v skupnost povezujejo skupne zgodovinske, kulturne vezi ter skupen (biološki) izvor. Pri tem pravi, da narod označujejo tako objektivne kot tudi subjektivne značilnosti. Objektivne značilnosti (lahko) vključujejo teritorij, jezik, vero ali skupen izvor, subjektivne značilnosti pa vključujejo zlasti človekovo zavedanje in občutenje ljubezni do lastnega naroda.

Walker Connor (1994, 202) na vprašanje, kaj je narod, odgovarja sledeče: gre za skupnost ljudi, ki čutijo, da so predniško povezani. Narod je najširša skupnost, ki lahko – prav zaradi občutenih sorodstvenih vezi – obvladuje posameznikovo lojalnost.

Bolj abstraktno opredelitev naroda predlaga Benedict Anderson (1998, 14): »Narod je zamišljena politična skupnost – zamišljen je hkrati kot notranje omejen in kot suveren.« S pridevnikom »zamišljena« je preveden angleški izraz *imagined*, ki pomeni »predstavljati si nekaj«, »zamišljati si nekaj«. ⁴ Da je narod zamišljen, Anderson (1998, 14) argumentira z dejstvom, da niti pripadniki najmanjšega naroda ne spoznajo vseh svojih sočlanov in vendar vsi verjamejo v medsebojno povezanost znotraj skupnosti.

V magistrski nalogi bomo izraz »narod« uporabljali, kot ga je opredelil Smith (2005, 25): »Narod je poimenovana človeška skupnost, ki naseljuje domovino in ima skupne mite, skupno zgodovino, občo javno kulturo, enotno ekonomijo ter obče pravice in dolžnosti za vse člane.« V kontekstu preučevanja vloge sodobnega vrhunškega športa pa ob tem izpostavljam tudi Andersenovo definicijo naroda, ki poudarja pomen zamišljanja skupnosti. Zamišljanje skupnosti razumemo kot proces, ki ni nikoli dokončan in ga je potrebno stalno vzdrževati. Postavlja se tudi vprašanje, kdo ta proces vzdržuje in kdo določa njegovo vsebino, kar izpostavi tudi Hobsbawm (2007, 17), ko pri nastajanju nacije omenja element artefakta, invencije in družbenega inženiringa.

⁴ Prevajalka v opombi (v Anderson 1998, 14) poudari tudi, da ne gre zanemariti etimološke povezanosti z angleškim samostalnikom *imagine*, ki pomeni »podobo«, saj sta v proces zamišljanja (naroda) investirani afektivnost in imaginacija. Zamišljena skupnost je tako po Andersonu rezultat procesa zamišljanja oz. predstavljanja tistih, ki se imajo za njene člane. Taka skupnost po Andersonu torej obstaja v njihovih predstavah in zamislih, ni pa izmišljena oz. ni plod fantazije brez ustrezne realne podlage.

5.3 NACIJA (ang. nation)

V slovenskem jeziku poleg pojmov narod in etnija poznamo tudi izraz nacija.⁵ V (slovenski) strokovni literaturi se je pojem nacija začel pojavljati v osemdesetih letih dvajsetega stoletja za označevanje naroda, ki je uspel vzpostaviti lastno državo oz. ima državo. V Slovenskem etimološkem slovarju (Snoj 1997, 366) lahko preberemo, da je izraz nacija prevzet in prilagojen prek nemškega *Nation*, ta pa iz latinskega *natio*, kar pomeni »narod«, prvotno »kar se (na)rodi«, »rojstvo«. Soroden je tudi latinskemu izrazu *natus*, kar pomeni »rojen«, in *nasci*, »roditi se«.

Wehler (v Vrcan 2006, 81) tako nacijo definira kot začetni »zamišljeni družbeni red«, ki se razvija s poseganjem v etnično tradicijo vladajoče skupnosti in se s pomočjo nacionalizma ter njegovih pristašev postopoma razvija kot nova suverena enota.

Kovačič (v Smith 2005, 220) predlaga sledeče ločevanje med narodom in nacijo: »Narod je skupnost v polju kulture in identitete, nacija pa skupnost v polju politike, zgrajena okrog moderne pravne države in državljanstva.« Narod in nacija identificira kot kolektivni identiteti, ki skušata integrirati ljudi in jih strniti k enotnemu delovanju, vendar je kriterij njunega vključevanja različen. V primeru nacije gre namreč za formalen način vključevanja, ki ga predstavlja instrument državljanstva. Pripadnost naciji ne temelji na obvezni identifikaciji s skupnimi simboli, miti, kulturo, jezikom, itd., ampak predvsem na državljanskih pravicah.

Iz Kovačičevega prispevka (v Smith 2005, 222) lahko razberemo, da je tisto, kar nacijo kot skupnost posameznikov razlikuje od naroda, njihova vključenost v državo in njene institucije, kar se formalno zgodi s pridobitvijo državljanstva. Vendar to odpira nadaljnja, predvsem identitetna vprašanja, na katera opozori tudi Kovačič, ko se vpraša, kaj pravzaprav pomeni vezniško razmerje: nacija = narod + država? Ali v tem primeru država od (vodilnega in/ali večinskega) naroda dobi le ime in uradni jezik ali pa gre pri tem tudi za hegemonijo določenega naroda nad ostalimi državljani, ki niso pripadniki vodilnega in/ali večinskega naroda? Nadalje je vprašljiv tudi pravni in simbolni položaj tistih, ki niso pripadniki državnega naroda, relevantno pa je tudi vprašanje možnosti njihove integracije v državo.

⁵ Na pojmovno zmedo pri pojmih, kot so: narod, nacija in nacionalizem, je opozorilo že več avtorjev (na primer Hobsbawm 2007, Kovačič v Smith 2005, Rizman 1991, Smith 2005), ki so izpostavili zlasti problem primernosti posameznih definicij z ozirom na njihovo uporabnost pri identificiranju realnih družbenih pojavov.

Kovačič zato meni, da pri naciji ne gre le za vprašanje kulturne identitete državljanov, ampak gre predvsem za vprašanje državne ureditve.

Še eno izmed definicij nacije ponuja Anthony Giddens (1991, 365), ko pravi, da je nacija skupnost znotraj jasno razmejenega ozemlja, ki je podrejena enotni administraciji, vzajemno nadzorovani s strani notranjega državnega aparata in tudi s strani drugih držav. K njegovi definiciji nacije lahko dodamo tudi Hobsbawmovo (2007, 18) mnenje. Le-ta meni, da so nacije konstruirane predvsem »od zgoraj«, razumemo pa jih lahko le, če jih analiziramo tudi »od spodaj«, torej v okviru domnev, upov, potreb, želja in interesov navadnih ljudi, ki niso nujno nacionalni.

V magistrski nalogi se bomo oprli predvsem na Giddensovo definicijo in Hobsbawmovo mnenje, da so nacije konstruirane predvsem od zgoraj. S pojmom nacija bomo tako označevali človeško skupnost (državljanov), ki živi v določeni (nacionalni) državi in je podrejena enotni nadzorujoči administraciji. Ali znotraj nacije morda obstaja dominantni in/ali večinski narod in/ali kakšno je njegovo razmerje z morebitnimi drugimi (manjšinskimi) narodi in/ali etničnimi skupinami znotraj te države, nas na tem mestu ne bo posebej zanimalo. Zanimala pa nas bo kolektivna identiteta članov nacije oz. nacionalna identiteta, ki jo razumemo kot produkt narodne, etnične in državljanske pripadnosti.

Z vidika analiziranja (kolektivnih) identitet in razmerij politične moči v družbi je nacija namreč koncept, ki nam daje zanimiv prostor preučevanja. Nacionalna identiteta, ki izhaja iz nacije, je odsev tako narodne kot tudi državljanske identitete. Na tem mestu je smiselno vpeljati tudi razlikovanje dveh različnih vrst lojalnosti, in sicer: nacionalizma ter patriotizma – nacionalizem kot pripadnost narodu in patriotizem kot oblika pripadnosti državi, kar bomo v nadaljevanju še dodatno pojasnili.

5.4 NACIONALIZEM (ang. nationalism)

Tako kot pri mnogih drugih definicijah družbenih pojavov in konceptov na področju družboslovja, je tudi nacionalizem eden izmed pojmov, ki nima enoznačne opredelitve. Na splošno bi lahko rekli, da je nacionalizem predvsem ideologija, ki v svojem jedru predpostavlja obstoj naroda, za svoj cilj pa postavlja narodovo samouresničitev. Oblike in

strategije te samouresničitve naroda se med posameznimi zgodovinskimi obdobji razlikujejo, prav tako tudi družbena področja, na katerih je možno nacionalizem proučevati. Vsekakor lahko rečemo, da gre pri nacionalizmu za nenehno dialektiko med posameznikovo svobodo in njegovo pripadnostjo širši človeški skupnosti, ki jo vežejo določene skupne značilnosti – utemeljene tudi in predvsem na t.i. naravnih danostih.

Različne definicije nacionalizma so posledica različnih teoretskih pristopov, ki smo jih že omenili. Gellner (2008, 1) na primer nacionalizem, ki ga povezuje predvsem s pojavom industrijske družbe, definira kot politični nazor, ki pravi, da morata biti nacionalna in politična skupnost skladni oz., da etnične meje ne smejo biti v nasprotju z mejami politične skupnosti oz. države. Nacionalizem je tako po njegovem mnenju oblika homogenosti, ki jo kot neizbežno dejstvo pogojuje industrijska družba in nastopa kot instrument politične legitimacije.

Po Smithovem mnenju (Smith 2005, 19) so temeljni cilji nacionalizma doseganje in ohranjanje samostojnosti, enotnosti in identitete prebivalcev, ki predstavljajo dejanski ali potencialni narod. Ta definicija postavlja dva pomembna poudarka. Prvi je, da nacionalizem kot gibanje poleg doseganja narodne samostojnosti, enotnosti in identitete predpostavlja tudi ohranjanje teh značilnosti. S tega vidika je samouresničitev naroda nikoli dokončan proces, ki je vedno znova aktualen in potreben ovrednotenja. Drugi poudarek sloni na predpostavki, da nacionalizem lahko obstaja tudi brez naroda oz. da je za nacionalistično ideologijo dovolj le obstoj potencialnega naroda. Tako lahko pojasnimo realne situacije, ko skupina ljudi s sklicevanjem na abstrakten narod in z nacionalistično ideologijo poskuša narod ustvariti. Smith (2005, 51) jedro nacionalizma opredeli, ko pravi, da je narod oblika javne kulture in politične simbolike ter politizirane množične kulture, ki poskuša državljanke pripraviti do tega, da ljubijo svoj narod, spoštujejo njegove zakone in branijo domovino.

James Kellas (2002, 5) meni, da je nacionalizem hkrati ideologija in oblika vedenja, ki brani in promovira interese naroda. Po njegovem mnenju ima zato nacionalizem izrazito ideološke in politične razsežnosti. Slednje je moč prepoznati zlasti v zahtevah držav po nacionalni suverenosti znotraj mednarodnih (oz. meddržavnih) odnosov.

Giddens (1991, 365) nacionalizem opredeli predvsem kot psihološki pojav. Po njegovem mnenju gre za pripadnost posameznikov nizu simbolov in prepričanj s poudarjenimi

skupnostnimi vezmi med člani političnega reda. Nadalje tudi meni, da brez nastanka narodov ne more biti nacionalizma – vsaj ne v njegovi moderni obliki. Na tej točki se razlikuje od Gellnerja in Smitha, ki menita, da je nacionalizem (preko države) narod sposoben enostavno ustvariti.

Wehler (v Vrcan 2006, 81– 83) pravi, da je nacionalizem niz idej oz. predstava o svetu, ki služi osmišljanju, mobilizaciji in integraciji večje solidarne skupnosti (poimenovane nacija), še prej pa legitimaciji novodobne politične oblasti. Od te točke naprej nacionalna država z (homogeno) nacijo postane temeljni problem nacionalizma. Wehler nacionalizem poveže tudi s (krščansko) vero oz. njenim židovskim jedrom. Tako lahko pri nacionalizmu po njegovem mnenju zasledujemo štiri predstave: predstava o izbranem narodu, predstava o obljubljeni in sveti zemlji, preraščanje nasprotnika v smrtnega sovražnika, ker je izbrani narod ogrožen na svojem svetem teritoriju, in predstava o mesijanstvu v smislu posebne zgodovinske misije in poklicanosti. Vrcan (2003, 142) pa dodaja, da bi nacionalizem lahko preprosto opisali tudi kot nazor, ki veruje in pričakuje, da bolj ali manj vsi ljudje iste nacionalne pripadnosti v osnovi želijo in težijo k istim stvarem.

V magistrski nalogi bomo pojem nacionalizem uporabljali predvsem, kot ga je definiral Smith (2005, 19): nacionalizem je ideologija, katere temeljni cilji so doseganje in ohranjanje samostojnosti, enotnosti in identitete prebivalcev, ki predstavljajo dejanski ali potencialni narod. Ob tem se navezujemo tudi na Kellasa (2002, 5), ki opozarja na izrazito ideološke in politične razsežnosti nacionalizma, saj pri analizi vloge vrhunškega športa za nacionalno identiteto predpostavljamo, da so vrhunski športniki v vlogi ideološkega aparata države in s svojo dejavnostjo pripomorejo k doseganju in ohranjanju, samostojnosti, enotnosti ter identitete članov določene nacije.

5.5 PATRIOTIZEM (ang. patriotism)

Patriotizem je oblika pripadnosti, ki se nanaša na državo in njene institucije. Beseda patriot je tujka, prevzeta iz nemščine (*patriot*) in francoščine (*patriote*), v slovenščini pa pomeni domoljub. Patriotizem bi tako verjetno najbolje prevedli kot »domoljubje«. Beseda izhaja iz latinskega izraza *patria*, kar pomeni »domovina« oz. dobesedno »očetnjava«, saj *pater* v latinščini pomeni »oče«. V jedru patriotizma kot oblike pripadnosti je torej ljubezen do doma

oz. ljubezen do države, kar omenja tudi Kellas (2002, 5) ko pravi, da je patriotizem usmerjen zlasti na izkazovanje lojalnosti državi. V nekaterih državah (npr. Japonska) je ujemanje nacionalne in državne pripadnosti zaradi etnične homogenosti državljanov skoraj popolno. Kljub temu pa sta patriotizem in nacionalizem v osnovi različna družbena fenomena in se ju med seboj ne sme zamenjevati. Študije so pokazale, da, kadar mora posameznik izbrati eno izmed identitet, se nacionalizem običajno izkaže za močnejšega (Connor 1994, 197). V magistrski nalogi bomo s pojmom patriotizem označevali lojalnost in pripadnost državi oz. državnim institucijam.

5.6 NACIONALNA IDENTITETA

Nacionalna identiteta je pojav, ki označuje osrednji ideal ideologije nacionalizma. Hobsbawm (2007, 19) trdi, da se nacionalna identiteta s časom spreminja in premika – tudi v precej kratkih obdobjih, kar nas napeljuje k temu, da nacionalno identiteto lahko definiramo kot proces in ne kot statičen družbeni pojav. Smith (2005, 30) na primer nacionalno identiteto definira kot nenehno reproduciranje in reinterpretiranje vzorcev vrednot, simbolov, spominov, mitov in tradicij, ki tvorijo značilno dediščino narodov,⁶ obenem pa pomeni tudi identificiranje posameznikov s temi vzorci, dediščino in kulturnimi prvinami. Cashmore (2002, 305) meni, da lahko poskušanje države, da upravlja z nacionalno identiteto, razumemo kot poskus zavarovanja enotnosti državnega teritorija in zagotavljanja lastne legitimnosti. Pri tem je po njegovem mnenju smiselno ločevati med identiteto, ki prihaja od »spodaj navzgor« in je proizvod etničnosti, in med identiteto, ki prihaja od »zgoraj navzdol« in je na državnem teritoriju vzpodbujana ali celo vsiljena s strani države. Tu lahko prepoznamo podobnost s Hobsbawmovo tezo (Hobsbawm 2007, 18), da so nacije ustvarjene predvsem »od zgoraj« oz. s strani vladajoče politične elite.

Čeprav je Smithovi definiciji nacionalne identitete težko oporekati, pa bi bilo vsaj teoretsko smiselno, če nacionalno identiteto razdelimo na dve (pod)identiteti: narodno in državljansko. Ti dve identiteti skupaj sicer tvorita nacionalno identiteto v sodobnih državah, vseeno pa sta njuna izvora različna. Narodna identiteta sloni predvsem na etničnih temeljih, državljanska pa odraža identiteto, ki temelji na državljanskih pravicah in svoboščinah. Smiselnost takega

⁶ Lahko rečemo, da gre poleg značilne dediščine narodov hkrati tudi za značilno dediščino nacionalnih držav.

ločevanja pride do izraza takrat, ko želimo analizirati odnos med državo in narodom ali etnijami skozi razmerja (politične) moči v družbi. Z analizo sestavin nacionalne identitete bi namreč lahko ugotovili, katere etnične identitete država vključuje v svojo nacionalno identiteto in katere so iz nje izključene. Predpostavljamo namreč, da država preko politične elite, mnenjskih voditeljev in množičnih medijev zavestno ustvarja določeno nacionalno identiteto. Ustvarjana nacionalna identiteta tako ni vedno le odsev vsote identitet prebivalstva posamezne države, ampak je odsev identitete politične elite in mnenjskih voditeljev o samih sebi in njihove ideje, kakšna naj bi bila nacionalna identiteta posamezne države oz. posameznega družbenega okolja. Kljub temu lahko rečemo, da nacionalno identiteto oblikujejo tudi druge družbene skupine, ki s svojo družbeno močjo neposredno in posredno vplivajo na (trenutne) sestavine nacionalne identitete. V tem kontekstu lahko navedemo tudi mnenje Hobsbawma (2007, 18–19), ki pravi, da je nacionalna identifikacija vedno povezana tudi z identifikacijami drugih vrst – tudi v primeru, da nacionalna identiteta velja za superiorno.

Značilnosti nacionalne identitete pojasnjuje tudi Geertz (1973, 258), ki razlikuje dve močni, povezani in vendar pogosto nasprotujoči si sili oz. želji, ki hkrati obvladujeta prebivalce sodobnih držav. Prva je želja po osebni identiteti in sprejetosti lastnih dejanj, želja, upov in mnenj. Lahko bi rekli, da gre za željo po javnem priznanju, da smo »nekdo, ki na tem svetu nekaj pomeni.« Druga želja je bolj praktične narave in predstavlja hrepenenje po napredku, zvišanju življenjskega standarda, družbeni pravičnosti in učinkovitem političnem sistemu. Globalno lahko to interpretiramo tudi kot željo igrati (pomembno) vlogo v areni svetovne politike in imeti (pomemben) vpliv med drugimi narodi. Obe sili pa sta postali globoko povezani, ker je državljanstvo v sodobni državi postalo tudi del osebne identitete in ker zahtevo po tem, da obstajaš in imaš ime, v veliki meri podžiga tudi poniževalen občutek ob (potencialni) izključenosti iz centrov moči v svetu.

Čeprav se obe sili povezujeta, nista ena in ista stvar. Imata različen izvor in ju obvladujejo različne sile. V bistvu je napetost, ki se ustvarja med tema silama, eno od osrednjih gonil v razvoju nacionalizma v sodobnih državah, hkrati pa predstavlja tudi eno izmed večjih ovir takega razvoja. Pritisk, ki ga omenjeni sili ustvarjata v sodobnih državah, je močan in dolgotrajen iz dveh razlogov. Prvi razlog je, da ljudje svojo lastno bit in obstoj v veliki meri še vedno prepoznavajo v okvirih krvne, rasne, jezikovne, verske, tradicijske in lokalne povezanosti. Drugi razlog pa izhaja iz prepričanja, da je suverena država dober instrument za

uresničevanje skupnih družbenih ciljev. Večetnične in ponavadi večjezične populacije sodobnih držav zapostavljajo posebne in znane identifikacije v korist širšega in do neke mere tujega družbenega sistema razumejo kot tveganje, da izgubijo lastno avtonomnost – tako preko asimilacije v kulturno poenoteno (homogeno) populacijo, kot tudi preko dominacije, katere druge (rivalne) etnične, rasne ali jezikovne skupnosti, ki je zmožna prežeti družbeni sistem z elementi svoje kulture. Hkrati pa se tudi najbolj nerazsvetljeni člani vsaj v obrisih zavedajo (njihovi voditelji pa še toliko bolj), da se možnosti za družbene spremembe in materialni napredek, ki si ga tako močno želijo doseči, povečujejo z večjo vključenostjo v primerno velik, neodvisen, vpliven in dobro organiziran družbeni sistem. Vztrajanje na prepričanju, da moraš biti prepoznaven in da moraš imeti svojo lastno identiteto ter na drugi strani želja po napredku in dinamičnosti, se torej razhajata. Posledično je veliko politične energije v sodobnih državah investirane prav v združevanje teh razhajajočih se prepričanj in želja. Tako lahko razlikujemo moderne države, ki so spoznale praktične prednosti širše družbene integracije, ki ni utemeljena na primordialnih vezeh in ki posledično javno ne nasprotujejo rasnim, jezikovnim, verskim in podobnim razlikovanjem. V modernizirajočih državah, kjer (še) ni razvite tradicije državljskih pravic in kjer oblastem primanjkuje razumevanje sistema države blaginje, pa se sklicevanje na primordialne vezi skoraj neprestano pojavlja kot temelj za razmejitev avtonomnih političnih enot (Geertz 1973, 258–260). Pri tem je potrebno opozoriti, da formalno velika večina trenutno obstoječih držav trdi, da spada med moderne države, v realnosti pa se v vseh državah pojavljajo tudi vzorci in prakse, ki bi po Geertzovi delitvi spadale v skupino modernizirajočih držav.

Pri opredelitvi nacionalne identitete se postavlja tudi vprašanje, zakaj sploh pride do navezanosti posameznika na določeno skupnost in zakaj sploh pride do identifikacijskih procesov? Čeprav bi odgovor na to vprašanje zahteval obsežnejšo razpravo o izvoru potrebe po identiteti, zaradi boljšega razumevanja obravnavane tematike izpostavljam nekatere osnovne koncepte. Berger in Luckmann (1988, 123) pridobitev posameznikove identitete pojasnjujeta v kontekstu primarne in sekundarne socializacije. Opozorita zlasti na vlogo pomembnih Drugih, ki obkrožajo otroka, ko se rodi v objektivno družbeno strukturo oz. družbeni svet in so zadolženi za njegovo socializacijo.⁷ Otrok se s pomembnimi Drugimi identificira preko različnih načinov čustvovanja. Preko internalizacije prevzame njihove vloge

⁷ Več o tem v Berger in Luckmann 1988, str. 121–169.

in drže ter jih naredi za sebi lastne. Tako otrok postane sposoben lastne identifikacije ter pridobivanja subjektivno sklenjene in verodostojne identitete.

Musek in Pečjak (1996, 189) identiteto omenjata v povezavi z osebnostjo posameznika. Pravita, da je osebnost relativno trajna, edinstvena celota duševnih, vedenjskih in telesnih značilnosti, po katerih se posameznik razlikuje od drugih. Oblikuje se pod močnimi vplivi družbenega okolja, kjer nastopajo zlasti starši, družina, sovrstniki, učitelji in vzorniki, preko katerih posameznik pridobiva lastnosti, primerne za normalno življenje v skupnosti. Posameznik torej od rojstva naprej preko procesa socializacije spoznava družbena in kulturna pravila oz. razvija določeno identiteto. Na to opozori tudi psihoanalitik Roman Vodeb (2001), ko pravi, da je človek že od otroštva naprej soočen z identitetnimi problemi, ki ga nato spremljajo skozi celo življenje. »Vedno si želi biti »nekdo« – tisti, ki bo ljubljen in si bo zaslužil privilegiran položaj v želji zelenega objekta (Vodeb 2001, 310)«. V vlogi zelenega objekta pa nastopa predvsem nasprotni spol.

Tajfel (v Nastran Ule 2000, 415) pojasnjuje, da socialni vpliv skupine na posameznika nastane zato, ker posameznik deli z drugimi člani skupine isto socialno identiteto in ista pravila za socialno kategorizacijo svoje skupine in drugih skupin. Posamezniki tako prilagajajo svoj občutek identitete, svoje misli ter vedenje kolektivno definiranim značilnostim svoje socialne skupine. Uletova (2000, 417) pojasnjuje, da člani posameznih družbenih skupin izvajajo medskupinske primerjave, s katerimi poskušajo dodatno socialno ovrednotiti pozitivne in negativne sestavine lastne identitete z namenom, da izboljšajo svojo socialno identiteto. Ena izmed možnosti take primerjave je tudi tekmovanje med skupinami. V kontekstu področja, ki ga preučujemo, bi tako lahko rekli, da gre pri športnem tekmovanju za medskupinski spopad, kjer želi ena skupina (nacija), z zmago v določeni športni disciplini, izboljšati svojo (nacionalno) identiteto.

Z nacionalno identiteto je močno povezan tudi nacionalni ponos. Opisali bi ga lahko kot občutek, ki ga posameznik občuti, ko se identificira z uspehi lastnega naroda in države. Stopnjo nacionalnega ponosa tako lahko določajo ekonomska uspešnost države, politični in kulturni vpliv na druge države, športni uspehi, ipd. Bolj kot je država – v primerjavi z drugimi državami – uspešna, večja je možnost, da se bodo pripadniki tega naroda in države čutili ponosne. Nacionalni ponos z vidika posameznika tako predstavlja pomemben element v

pozitivnem vrednotenju in (ob)čutenju naroda oz. lastne zamišljene skupnosti (Anderson 1998).

V magistrski nalogi bomo nacionalno identiteto definirali, kot jo določa Smith (2005, 30), s poudarkom na tem, da nacionalno identiteto v pomembnem obsegu ustvarja in razvija zlasti (politična) oblast v posamezni državi, ki poskuša posameznike zadržati v (bolj ali manj) koherentni politični skupnosti. To počne skozi številna področja življenja. Menimo, da je eno izmed pomembnejših področij, kjer sodobna nacionalna država lahko ustvarja, razvija in utrjuje nacionalno identiteto, tudi vrhunski šport.

5.7 ŠPORT IN VRHUNSKI ŠPORT

Slovar slovenskega knjižnega jezika (Bajec in drugi 1993) pojem »šport« razlaga z naslednjimi besedami: »Po ustaljenih pravilih izvajana telesna dejavnost za krepitev telesne zmogljivosti, tekmovanje, razvedrilo.« Šport je skrajšan pojem iz angleškega pojma *disport*, kar pomeni, »razvedriti se«, »uživati«. Čeprav so v Grčiji našli ostanke, ki dokazujejo, da so prve olimpijske igre priredili že v 8. stoletju pred našim štetjem, pa so pojem šport v modernem smislu začeli uporabljati šele v 19. stoletju. Že od nekdanj pa so se različne tehnike za urjenje teles uporabljale v vojaške namene. Kot ugotavlja Šaver (2009, 18), so že starodavna plemena in civilizacije razvijale različne igre in obrede z namenom glorifikacije telesa, ki so služile razkazovanju kolektivne moči in ustaljeni (re)produkciji družbenega sistema.

Še eno izmed definicij športa nam ponuja Evropska listina o športu (1992), ki opredeljuje, da šport predstavlja »vse oblike telesne aktivnosti, ki so s priložnostnim ali organiziranim ukvarjanjem usmerjene k izražanju ali izboljševanju telesne vzdržljivosti, k duševnemu blagostanju in k oblikovanju družbenih odnosov ter pridobivanju rezultatov na tekmovanjih na vseh ravneh.« S pojmom vrhunski šport v današnjem času označujemo športno udejstvovanje športnikov in športnic na najzahtevnejši možni ravni. Najzahtevnejšo raven predstavljajo predvsem mednarodna tekmovanja – olimpijske igre, svetovna prvenstva in v Evropi tudi evropska prvenstva. Doseganje vrhunskih rezultatov je v sodobni športni zgodovini pripeljalo do profesionalizacije športa, kar pomeni, da posamezniki in posameznice opravljajo poklic športnika oz. športnice in pri tem za svoje udejstvovanje v športu prejemajo

denar – bodisi od zasebnih sponzorjev bodisi preko javnih sredstev države.⁸ Zasebni sponzorji in država vrhunski šport finančno podpirajo zato, ker si od tega obetajo dobiček. Prvi v obliki oglaševanja svojih izdelkov preko športnikovih oblačil, opreme in športne infrastrukture, drugi pa preko pridobljene pozornosti širše javnosti. V okviru teme, ki jo raziskujemo, nas zanima predvsem obet države, da bo preko vrhunskih športnikov lahko ustvarjala in ohranjala na nacionalni osnovi zamišljeno skupnost.

V splošni rabi slovenskega jezika se namesto pojma »vrhunski športnik« pogosto uporablja tudi pojma »poklicni športnik« in »profesionalni športnik.«⁹ Čeprav ne prihaja do različnega vsebinskega razumevanja omenjenih dveh pojmov in je večina vrhunskih športnikov hkrati tudi profesionalnih športnikov, pa je treba poudariti, da profesionalnost še ne predpostavlja oz. zagotavlja vrhunskosti. Razlog, da dajemo prednost pojmu »vrhunski športnik,« je vezan predvsem na kontekst našega raziskovanja, saj javnost prvenstveno zanimajo vrhunski športni dosežki, ne glede na to, ali jih doseže profesionalni ali neprofesionalni (nepoklicni) športnik.

Zakon o športu v 38. členu takole opredeljuje, kdo je vrhunski športnik: »Naziv vrhunskega športnika si pridobi državljan Republike Slovenije, ki doseže vrhunski športni dosežek mednarodne vrednosti.« (Zakon o športu, Ur. l. RS, št. 22/98) Kriterije za vrhunski športni dosežek in trajanje naziva določi strokovni svet na predlog Olimpijskega komiteja Slovenije oz. pristojne nacionalne športne zveze. Zanimivo pa je, da slovenski Nacionalni program športa iz leta 2000 (Nacionalni program športa v Republiki Sloveniji, Ur. l. RS, št. 24/00) vrhunske športne dosežke opredeljuje tudi kot »samostojno obliko specifičnega kulturnega ustvarjanja, ki ima lastna merila vrednotenja svoje ustvarjalnosti« in tako posredno vrhunski šport enači s kulturo.

⁸ Poleg sistema javnega financiranja se vsakodnevni odnos državne oblasti do športa kaže predvsem v obliki sprejemanja različnih pravnih predpisov in vzpostavljanja institucij, ki v imenu države skrbijo in upravljajo to področje (Kustec Lipicer, 2007, 57).

⁹ Osnutek novega nacionalnega programa z naslovom Nacionalni program športa v Republiki Sloveniji 2011 – 2020 (2010), ki je predlog za uresničitev javnega interesa Republike Slovenije na področju slovenskega športa, z vidika športne ustvarjalnosti profesionalni šport definira kot »tisti del vrhunskega in kakovostnega športa, ki je komercialno najbolj zanimiv. Kot medijsko najbolj viden del športa je pomemben dejavnik njegove promocije oz. popularizacije, saj spodbuja gledanost športa, obiskovanje športnih prireditev, porabo športnih in s športom povezanih izdelkov in storitev. Posledično vpliva na ekonomski razvoj.«

6 ČLOVEKOV IZVOR IN (NE)ZAVEDNI SVET NACIONALIZMA

Predstavljamo nekaj konceptov, ki s pojasnjevanjem človekovega elementarnega doživljanja sebe in drugih poskušajo razjasniti, zakaj se ljudem zdita nacionalna pripadnost in njeno izkazovanje tako samoumevna ter izkaz nekakšnega notranjega doživljanja nečesa, kar je težko konkretizirati. Kljub pomanjkanju realno obstoječih razlogov za razločevanje ljudi na pripadnike ene in druge skupnosti pa silovitost čustev, ki nastajajo pri doživljanju tega razločevanja, presega racionalno razmišljanje.

Walker Connor (1994) meni, da nam lahko pravo osnovo za raziskovanje narodov in nacionalizma predstavlja sledeče razmišljanje: narod kot široka človeška skupnost se opira predvsem na predpostavko, da imajo vsi člani te skupnosti skupne prednike in so tako rekoč v sorodu. Člane skupnosti med seboj veže zlasti občutek krvne povezanosti in pripadnosti lastni »razširjeni družini«. To se sklada tudi s prej predstavljeno teorijo, po kateri naj bi osnovo za narod predstavljala družina, ki se nato širi in združuje s sorodnimi družinami. Ko torej razpravljamo o narodu, ne moremo mimo obstoječega prepričanja, da člane določene človeške skupnosti med seboj povezuje skupni biološki izvor in so pravzaprav nasledniki določene rodbine oz. določenih genov. Kot pravi Connor (1994, 197), raziskave genetikov potrjujejo, da večino narodov sestavljajo različni genski izvori in bi na podlagi tega težko govorili o enotnem biološkem izviru naroda. Kljub vsemu taki dokazi v družbi nimajo velikega vpliva, saj velja pregovor, da na obnašanje in mnenja ljudi ne vplivajo dejstva, ampak tisto, kar ljudje občutijo in mislijo, da so dejstva.

Zgodovina kaže, da so se politični voditelji zelo različnih nazorov pri iskanju širše družbene podpore zelo pogosto zatekali k poudarjanju domnevne skupne krvne povezanosti naroda. Pogostost te politične prakse in tudi uspehi teh političnih voditeljev v zgodovini pričajo o tem, da narode opredeljuje predvsem občutek krvnega sorodstva. Connor (1994, 198) kot primer navaja Bismarckovo Nemčijo, ki je bila etnično dokaj heterogena in se je uspela združiti v eno državo na prigovarjanje svojega voditelja, »naj mislijo s svojo krvjo«, nekaj desetletij zatem pa je z ideologijo etnične »čistosti« v Nemčiji uspelo zavladati tudi Adolfu Hitlerju.

V Aziji je pozive k združitvi naroda na podlagi skupnih prednikov uporabljala tudi kitajska komunistična stranka z Mao Tse-tungom na čelu. Tudi vietnamski voditelj Ho Chi Minh je v

svoji propagandi pozival k združitvi Vietnamcev na podlagi skupnih prednikov in zato naj bi bili vsi Vietnamci člani iste družine. Kljub temu, da so bili navedeni politični voditelji diktatorji, njihova uspešnost pri ustvarjanju naroda iz prebivalcev različnega etničnega porekla na podlagi ustvarjanja občutka krvne povezanosti kaže, da takšna politična strategija v praksi deluje. Tudi med demokratičnimi voditelji lahko navedemo podobne primere. Pri projektu združitve obeh nemških republik leta 1990 je takratni kancler Helmut Kohl uporabil združiteni slogan »Mi smo en narod« (nem. *Wir sind ein Volk*) in tako pridobil široko ljudsko podporo, ki je zagotavljala uspeh (Connor (1994, 200–202).

V samem jedru naroda in občutkih, ki jih sproža narodna pripadnost, je torej skupen etničen izvor. To pripadnost bi lahko primerjali z elementarno povezanostjo otroka z lastnimi roditelji oz. povezanostjo posameznika s člani družine. Zdi se, da ideologije, ki so vezane na narod, ravno zaradi teh elementarnih občutkov, ki jih pri ljudeh sprožajo, v družbi lahko doživljajo tako silovite in intenzivne odzive. Drži, da narod konstituirajo skupen jezik, religija, običaji oz. tradicija, itd., vendar vse te značilnosti nastopajo kot posreden dokaz o globlji povezanosti, ki traja že stoletja. Pri tem je zanimiva še druga raven, ki posredno spada k občutkom identifikacije. Člani naroda se poleg identifikacije in spoštovanja preteklosti namreč čutijo zavezane tudi k ohranjanju in razvijanju tradicije, običajev in drugih ravni življenja, ki predstavljajo del narodne identitete. K temu neizogibno sodi tudi ustvarjanje novih mitov, simbolov in tradicije, ki dopolnjuje ter posodablja stare identitetne vzorce.

Na dejstvo, da so sodobne države zelo podvržene takšnim t.i. primordialnim danostim, opozori tudi Clifford Geertz (1973, 259–260). Te danosti večinoma predstavljajo domnevna sorodstvena povezanost, narojenost v določeno versko skupnost, skladnost v opravljanju družbenih praks, ipd. Zdi se, da imajo te danosti same po sebi in tudi v povezavi z drugimi aspekti družbenega življenja nepopisljivo, in včasih nepremagljivo, prisilnost. Vpliv omenjenih primordialnih vezi se od osebe do osebe, od družbe do družbe in skozi zgodovino razlikuje, vseeno pa lahko rečemo, da ne glede na osebe, družbe in obdobja, te vezi izhajajo bolj iz občutenja naravne oz. duhovne povezanosti, kot pa iz medsebojne družbene povezanosti.

Tudi Sigmund Freud, ki je svoje življenje posvetil raziskovanju nezavednega, je priznal, da so čustveni izviri narodne identitete tako globoki, da presegajo pravo artikulacijo. Čeprav je bil židovskega porekla, je trdil, da njegov občutek židovstva ni povezan niti z vero niti z

(narodnim) ponosom. Na židovstvo in Žide naj bi ga neustavljivo vezale številne nejasne in čustvene vezi, ki so s svojo neopisljivostjo celo pridobivale na intenzivnosti. Poleg tega Freud svojo vez z židovstvom opisuje tudi kot jasno zavedanje o (lastni) notranji identiteti in globoko spoznanje, da z Židi deli isti duševni svet (Freud v Connor 1994, 203).

Ob spoznanju, da narodne identitete ni možno opisati z razumnimi pojmi, si Sigmund Freud ni prizadeval, da bi to storil na drugačen način, lahko pa rečemo, da gre nedvomno za iste občutke, ki jih zajema nemško geslo »Ista kri se med seboj privlači« (nem. *Blut will zu Blut*). Ne glede na to, kako jo opisujemo – krvna povezanost, narodna identiteta, »kemija«, ali isti duševni svet – se zdi, da narodna povezanost izvira predvsem iz nezavedne in čustvene ravni človeškega organizma. Connor (1994, 204) pravi: »Lahko jo analiziramo, ne moremo pa je z razumom pojasniti.« Raziskovalcem tako preostane le, da identificirajo in analizirajo, kateri pojavi sprožajo narodno identitetne občutke. Številni primeri v zgodovini kažejo na to, da so politični voditelji masovni narodni odziv uspeli sprožiti predvsem s pozivi k združitvi na podlagi (nezavednih) globokih občutkov krvne povezanosti. To nezavedno jedro naroda je možno sprožiti tudi skozi narodne simbole (zastava, grb, itd.), poezijo, glasbo, uporabo različnih »družinskih« metafor, ki določen teritorij povzdigujejo v dom(ovino), sonarodnjake pa primerjajo z brati in sestrami.

V navedenem kontekstu lahko kot enega izmed sprožilcev narodnih občutkov identificiramo tudi športne dogodke oz. (sodobni) vrhunski šport. V primeru športa je telesni vidik človekove biti še bolj jasno izražen kot pri drugih, zgoraj naštetih pojavih, zato je utemeljeno pričakovati, da bodo identitetni učinki pri opazovanju športne aktivnosti še bolj prisotni in močnejši, kot pa v primeru abstraktnih simbolov, glasbe, poezije, ipd. Hutchinson (v Smith 2005, 101) pravi, da se miti, simboli in spomini iz predmoderne v moderno dobo prenašajo s pomočjo močnih institucij npr. države, vojske in cerkve, in tako se populacije periodično soočajo s podobnimi preizkušnjami svojega fizičnega in simbolnega preživetja. Sodobni poklicni šport tako lahko razumemo tudi kot institucijo, ki počne ravno to, kar opisuje Hutchinson – populacije se periodično soočajo z manifestacijo fizičnih sposobnosti in spretnosti športnikov pod pokroviteljstvom države. Šport je kot nalašč ustvarjen za prenašanje omenjenih identitetnih vzorcev: ker ni abstrakten, ampak fizično prisoten, s tem privlači tudi zanimanje širokega spektra družbe. To je poudaril tudi Robert F. Kennedy leta 1964, ko je zapisal, »da je naš nacionalni interes, da zopet pridobimo našo olimpijsko superiornost in tako svetu ponovno damo viden dokaz (podčrtal A.T.) naše notranje moči in vitalnosti (Kennedy v

Hoberman 1984, 21).« Šport pa ima še drugo zanimivo lastnost, ki jo je v kontekstu preučevanja države, naroda in nacionalne identitete smiselno izpostaviti. To je njegova magična, včasih celo hipnotična privlačnost, saj posega na področje človekovih emocij, nezavednih (pra)občutkov, bioloških potreb po gibanju, igri in svobodi ter želji po tekmovalnosti in dokazovanju.

7 IDEOLOGIJA, NACIONALIZEM IN ŠPORT

Šport in zlasti vrhunski šport, kot ga poznamo danes, je vse od svojega nastanka v začetku 19. stoletja v sebi, poleg športnih motivov, vedno nosil tudi politična sporočila oz. določeno ideologijo. Pravzaprav bi težko identificirali, kateri motivi so izključno športne narave – morda le (otročka) potreba po igri in razvedrilu, ostali motivi pa že posegajo na področje ideoloških vprašanj. Hoberman (1984, 20) meni, da latentnost političnih tem v športu postane bolj jasna, če začnemo premišljevat o nekaterih glavnih nasprotjih, ki so vezana tako na šport kot na politiko: amaterstvo proti profesionalizmu, individualizem proti kolektivizmu, moška dominacija proti feminizmu, nacionalizem proti internacionalizmu, senzacionalizem proti (moralno-politični) čistosti, itd. Vsi ti tematski sklopi namreč spadajo v polje športa, hkrati pa v širšem smislu predstavljajo pomembna ideološka vprašanja. Z namenom, da bi nekatere povezave med športom in nacionalizmom lažje razumeli, v nadaljevanju poskušam analizirati psihološko ozadje športa in odgovoriti na vprašanje, zakaj šport ter nacionalizem tako pogosto nastopata kot nerazdružljiv par.

7.1 HIPNOTIČNA MOČ (ŠPORTNEGA) TELESA

V kontekstu našega raziskovanja vrhunškega športa in nacionalne identitete je zanimivo izpostaviti zlasti tisto misel Bergerja in Luckmanna (1988, 168), ki pravi, da se človek, ne glede na svoje družbene objektivizacije, vedno doživlja (tudi) kot organizem in da se človekova animaličnost skozi socializacijo sicer preoblikuje, ne pa tudi odpravi. Menimo, da je šport tako množično popularen in privlačen zlasti zato, ker skozi telesno gibanje in medsebojno tekmovanje v športu pride do manifestacije tiste animaličnosti, ki je bila izgubljena oz. potisnjena v ozadje v obdobju posameznikove primarne socializacije.

Šport kot družbeni fenomen in kot produkt človekovega gibalnega potenciala naj bi po nekaterih teorijah svojo moč ter motive črpal tudi s področja nezavednega. Nekatere motive, ki naj bi stali v ozadju športa, na podlagi Freudove dediščine v svoji teoriji navaja Vodeb (2001, 306), ki meni, da je epistemološka razprava o športu brez psihoanalitskega angažmaja pravzaprav mrtva. Tako najprej izpostavi temeljno Freudovo misel, ki pravi, da človeka obvladuje nezavedno oz. nezavedna (seksualna) želja. Le-ta je močno povezana tudi z

ugodjem oz. užitkom.¹⁰ Upošteva je Freudov koncept, je po Vodebovem mnenju to nezavedno seksualno željo smiselno iskati tudi v kontekstu nastanka športa in igre nasploh - tu naj bi namreč infantilna doživetja v povezavi s potlačitvami igrala odločilno vlogo.¹¹

Če želimo pojasniti, zakaj o (moškem) športu ne moremo govoriti mimo ženske (oz. prvotno matere), ki v ozadju predstavlja latenten motiv v različnih povezavah, je po Vodebovem mnenju potrebno navesti tole Freudovo misel, ki se navezuje na celoten kulturno-antropološki elaborat o nastanku človeške vrste:

Vsebinsko teh fantazem obvladuje zelo prozorna motivacija. To so scene in dogodki, ki zadovoljujejo egoistične, častihlepne in oblasti željne potrebe ali pa erotične želje. Pri mladih moških so zvečine v ospredju častihlepne fantazme, pri ženskah, ki so usmerile svoje častihlepje v ljubezenske uspehe, pa erotične. Vendar se dostikrat tudi pri moških pojavlja v ozadju erotična potreba; vsa junaška dejanja in uspehi naj bi vendarle samo snubili občudovanje in naklonjenost žensk. (Freud v Vodeb 2001, 77)

Vodeb (2001, 76–81) navaja, da športne atribute, kot so: gol, koš, cilj, zmaga, itd., na manifestnem nivoju prepoznavamo v povsem deseksualizirani obliki, v dešifrirani latentni obliki pa so radikalno seksualne. Dolgi meti in skoki, hitri teki, visoki vzponi in plezanje (v povezavi z »biti prvi«), po Freudovi psihoanalitski logiki, ne morejo simbolizirati nič drugega kot moški spolni organ. Ženska asociativna logika je na tej točki v temeljih drugačna, saj se nanaša na zaviranje penisa, kar se je dogodilo (in potlačilo) v obdobju Ojdipovega oz. kastracijskega kompleksa. Otrok se tako v infantilni fazi prej ali slej sooči z genitalno seksualnostjo – čeprav zgolj na ravni fantazem in imaginacij. Te fantazme in (imaginarne) interpretacije domnevnih seksualnih združevanj med očetom in materjo pa se trajno zapišejo v nezavedni spomin kot potlačitev. Le-ta se nato kot simptom skozi celo življenje vrača in zaznamuje sleherni dan v življenju – tako najstnika kot odraslega. Ravno zaradi tega je o

¹⁰ Vodeb (2010) v eni izmed svojih kolumn zapiše: »Na tem svetu je zgolj užitek tisti, ki se ga splača proučevati, da bi razumeli družbeno kolesje.«

Tudi bivša slovenska smučarka, Mateja Svet, izpostavi pomen užitka, ko v eni izmed svojih kolumn zapiše, da bi še vedno želela imeti tiste telesne z zmogljivosti, ki jih je imela v mladosti. »Če ne zaradi drugega, že zaradi neizmernega zadovoljstva (podčrtal A.T.), ki ga daje obvladovanje neke zahtevne gibalne storitve.« (Svet 2010)

¹¹ Vodeb ob tem malce cinično pripomni, da resnici na ljubo in tudi na srečo športnikov interpretacija športa skozi psihoanalizo sploh ni potrebna oz. ni niti zaželena – potrebna je le v čistem teoretskem smislu. »Če bi šport interpretirali športniku, kot to počne psihoanalitik-terapevt pacientu, bi seveda naleteli na znamenite odpore.« (Vodeb 2001, 76)

izumih in konstrukcijah športnih panog, prej kot o »iz-umih«, smiselno govoriti o »iz-željah«. Omenjene Freudovi misli so pomembne tudi zato, ker je preko njih mogoče utemeljiti tezo, da so infantilno doživete potlačitve odgovorne, da moški silijo v tekmovalne igre. Čeprav bi se jim moški morda radi odpovedali, jim to ne uspe, saj gre pri njihovi tekmovalnosti za vrnitev potlačenega. Poleg tega pa je tekmovalnost družbeno sprejemljiva in danes celo zaželena osebna lastnost.

Vodeb (2001, 84) meni, da je energija, iz katere se napaja šport, predvsem seksualna, športniki pa v tem kontekstu predstavljajo subjekte, za katere se predpostavlja, da ženski obetajo (seksualni) užitek in imajo kot zmagovalci v tej ženski želji privilegirani položaji. Šport je po Vodebovem mnenju (Vodeb 2001, 236) v tem izvornem smislu »parada moškega ega« in izkazovanje »boljštosti«, preko katerega se moški (zmagovalec) baha pred drugimi moškimi in tudi pred ženskami. Pojavi pa se tudi obratna situacija: namreč, tudi moški (zmagovalec) je subjekt, za katerega se predpostavlja, da se želi ženska z njim bahati (pred drugimi ženskami). Če to bahanje prenesemo v razpravo o odnosu med vrhunskim športom in državo, lahko rečemo, da vrhunski šport predstavlja eno izmed točk, kjer se država lahko (legitimno) baha oz. junači pred drugimi državami. Subjekte v tekmovanju, kjer je neposredna glavna nagrada privilegij »bahati se«, pa predstavljajo vrhunski športniki. Bahanje tako postane način dominacije – na ravni posamezne skupine (nacije) in na ravni posameznika.

Vodebova teorija o izrazito seksualnem ozadju izvora športa bi se lahko komu zdela sporna in preveč poenostavljena, vseeno pa ne gre podcenjevati njenega pojasnjevalnega potenciala, predvsem ko analiziramo človekove notranje motive, ki se pojavijo v okviru njegovega športnega udejstvovanja. Kljub morebitnim, povsem seksualnim, težnjam, ki se izražajo skozi šport, pa ne moremo spregledati pozornosti, ki jo športu namenja današnja družba. Tako Šaver (2009, 20) pravi, da je šport med temeljnimi družbenimi institucijami v današnjem času ena najbolj prezentnih in daleč od domnevne trivialnosti, kar je še posebej opazno pri povezavi s političnimi ideologijami in procesi, kakršen je nacionalizem. Ena izmed ključnih in pogosto spregledanih družbenih vlog je po njegovem mnenju tudi ohranjanje razredne neenakosti.

Podobno John M. Hoberman (1984, 6–8) meni, da vdor ideoloških vsebin v šport tekom 20. stoletja ilustrira širši fenomen, t.j. vdor političnih ideologij v skoraj vse oblike kulture. Tej ideološki interpretaciji sta podvržena tudi človekovo telo in šport. Slednjega z vidika njegove

privlačnosti za zunanjega opazovalca lahko interpretiramo tudi kot dramsko predstavo. Čeprav drama in šport delujeta na različne načine izražanja, to ne preprečuje njune simbolne spojitve. Odnos med njima bi lahko najboljše ponazorili tudi skozi dve umetnostni smeri, ki sta se pojavili na začetku 20. stoletja. To sta futurizem in ekspresionizem.¹² Manifesta obeh smeri se sklicujeta na razumevanje gibanja, hitrosti, dinamičnosti telesa in koncept športa, ki te prvine združuje. Ekspresionist Georg Kaiser (v Hoberman 1984, 8) tako zapiše, da je namen človekovega bivanja doseganje rekordnih dosežkov na vseh področjih in da je človek rekordnih dosežkov prevladujoči faktor dobe, ki se bo začela jutri in se ne bo nikoli končala. Iz teh in podobnih nastavkov se nato razvije športni ekspresionizem, ki telo razglasi za nosilca estetike. Hoberman navaja primer ruske šole boljševiškega gledališča, kjer je igralec instrument ultralevičarske ideologije, njegova skrb za kultivirano telo pa je najpomembnejša družbena dolžnost. Prav tako navaja Hoberman, je bilo za nacističnega športnega teoretika Alfreda Baeumlerja telo v gibanju odraz popolne transformacije telesa v izraznost (ang. *expression*). Če odmislimo politična sporočila, ki jih prenaša takšno transformirano telo, slednje doseže status čistega spektakla.

Seveda se postavlja vprašanje, zakaj ima izurjeno telo v gibanju v okviru tekmovanja na gledalca nekakšen hipnotičen vpliv. Na tej točki se je smiselno navezati na Marcela Maussa, ko pojasnjuje, od kod izhaja občudovanje. Mauss (1996, 207–208) navaja, da otroci – nekateri z velikimi in drugi z manjšimi posnemovalnimi sposobnostmi – posnemajo tisto, kar je imenitno. Otrok in odrasel človek posnemata dejanja, ki so se posrečila tistim osebam, ki jim zaupata in jih spoštujeta kot avtoritete. Dejanje se jima vsiljuje od zunaj, od zgoraj, pa čeprav gre za povsem biološko dejanje, ki zadeva le človekovo telo. Niz gibov, ki sestavljajo dejanje, posameznik povzame po dejanju, ki so ga drugi izvršili pred njim ali pa skupaj z njim. Oseba, ki je izvršila urejeno, avtorizirano, preskušeno dejanje, pa v očeh posnemajočega posameznika uživa ugled in prav v tem je vsa družbena razsežnost.

Užitek, ki nastaja ob sproščanju nakopičene energije, ko gledalec opazuje športnika ob izvajanju določene veščine, na primeru telovadca na drogu (oz. jekleni žrdi), podrobno

¹² Futurizem je odklanjal tradicionalno umetnost in se navduševal za dosežke tehnike. Futuristi so v skladu s tezo, da je dirkalni avto lepši od antičnih umetnin, želeli ustvariti v prihodnost ustvarjeno umetnost, ki bi ustrezala dinamičnemu duhu modernega velemestnega prebivalca (Javornik, 1997, 1190). Ekspresionizem je posebej poudarjal subjektivno doživljanje, čustva in patos. V gledališču je ekspresionizem uveljavil vizionarno scenografijo, ekstatično dvigovanje glasu in podkrepnjeno gestikulacijo, ki je bila podprta tudi s pomičnim zborom, plesom in pantomimo (Javornik, 1997, 949).

opisuje tudi Vodeb (2001, 73–74). Določene prvine na drogu – na primer, ko se telovadci vrtijo spuščajo in zopet ujamejo za orodje – gledalcem dobesedno jemljejo dih. Teoretsko zanimivi so predvsem skoki, ko telovadec skoraj seskoči z orodja (naredi salto), nato pa se ponovno ujame za drog. Vodeb pojasnjuje, da gledalčevo vzburjenje oz. investicija psihične energije¹³ narašča v trenutku, ko telovadec med vrtenjem spusti orodje (navidezno želi seskočiti), nato pa to vzburjenje traja do trenutka, ko naj bi se telovadec ponovno ujel za orodje. Če drog dejansko ponovno ujame, se olajšanje pri gledalcu, ki je to dejanje tudi predvideval, odrazi kot občutek ugodja. V primeru, da telovadec droga ne ujame, pa se v gledalcu ustvari nekakšen energetska podtlak, ki investirano in prihranjeno energijo (ki je bila namenjena olajšanju ob ponovnem prijemu droga) pretvori v energijo za čustveno soočenje z bolečim padcem telovadca. Vodeb dodaja, da je takšnih energetskih fluktuacij v gimnastiki in drugih športnih disciplinah še veliko in po njegovem mnenju so ravno ta energetska nihanja eden od pomembnih atributov vsakega športnega spektakla. Nadalje bi v količini investirane psihične energije in številu energetskih sprememb lahko iskali tudi razloge za večjo in manjšo popularnost posameznih športnih panog.

Hipnotično privlačnost telesa v gibanju pojasnjuje tudi Moholy-Nagy, scenograf Berlinske državne opere, ko pravi: »Občudovanje (na primer atleta ali pa cirkuškega artista) v osnovi izhaja iz osuplosti oz. šoka opazovalca ob spoznanju, da ima tudi njegovo telo enake gibalne potenciale kot tisto, ki mu je telesno vajo pravkar demonstriralo. Na ta način človeško telo postane izključno medij ustvarjene podobe (v Hoberman 1984, 10).« »Politični kulturi oz. ideologiji, ki uporablja takšno »dramatizirano« telo, pa nato ostaja prepuščeno, ali bo osuplega gledalca osvobodila ali pa ga podjarmila,« še doda Hoberman (1984, 10–12) in ugotavlja, da je športni ekspresionizem in z njim povezana estetika športa univerzalna in jo je mogoče uporabiti za različna ideološka sporočila.

Na prelomu iz 20. v 21. stoletje pa šport predstavlja tudi pomembno in prestižno polje spopada za prevlado na ekonomskem trgu ter predstavlja pot do maksimizacije dobička. Tako je vrhunski šport prevzel funkcijo zagotavljanja družbene kohezije, pripadnosti, samozavesti

¹³ Koncept prihranka psihične energije je Freud razvil na začetku 20. stoletja, ko je preučeval nastanek smeha pri šaloh oz. vicih. V osnovi pa gre pri omenjenem konceptu za zaporedje pričakovanih in nepričakovanih situacij, ki pri posamezniku povzročijo močne energetske sunke in posledično močne čustvene odzive. Le-ti imajo lahko različen predznak in se na eni strani kažejo kot občutki olajšanja, ugodja in zmagoslavja, na drugi strani pa kot obup, žalost, jeza, itd. Več o omenjenem konceptu v Vodeb (2001, 67–75).

in (ekonomske) nadvlade (Verbič 2003). V tem smislu je vrhunski šport zrcalna slika sodobnega družbenega življenja človeka, kjer vse bolj prisotna in hkrati tudi stopnjujoča tekmovalnost določa obnašanje posameznega subjekta in skupnosti. Zdi se, da se demografske spremembe na našem planetu, kjer čedalje večje število prebivalcev tekmuje za čedalje bolj omejene naravne vire, ki so osnovno sredstvo preživetja, odražajo tudi v športu. Lov za rekordi in maksimalna možna telesna pripravljenost sta postala del vsakdanje športne nujnosti¹⁴ – tako za zadovoljitev apetitov občinstva kot za materialno preživetje vrhunskih športnikov. Hkrati pa lahko ugibamo, ali niso morda skrajni telesni napor in stopnjujoča se tekmovalnost v vrhunskem športu pravzaprav napoved še večje tekmovalnosti med ljudmi v vsakdanjem boju za preživetje. V skladu s prej opisanim konceptom športnega ekspresionizma, ki šport osmišlja kot prikladen ideološki aparat (Hoberman 1984), bi lahko rekli, da se na področju vrhunskega športa danes zrcali ideologija svobodnega trga in (neo)liberalizma, kjer se ceni posameznik, njegova svoboda in vrhunski dosežek (oz. odstopanje od povprečja) na katerem koli življenjskem področju.

Tudi če odmislimo, da znotraj političnih elit obstajajo interesi, ki ideologijo nacionalizma načrtno vzpodbujajo, očitno ni naključje, da je nacionalizem – v smislu tekme posameznih nacionalnih identitet – tako močno prisoten prav na športnih prizoriščih. Zdi se, da občudovanje vrhunskih športnikov in športnih spektaklov spremlja vsaj toliko strasti in t.i. psihične energije, kot jo je nakopičene tudi v procesih občutenja in ohranjanja lastne (nacionalne) identitete.

7. 2 ŠPORTNIKI KOT SIMBOL NARODA IN DRŽAVE

Modernistični teoretski pristop v proučevanju nastanka naroda in nacionalizma datira nastanek naroda kot povsem novega družbenega pojava približno med 16. in 18. stoletje, oz. nastanek naroda navezuje na francosko revolucijo leta 1789. Ne glede na to, s katerim teoretskim pristopom preučujemo pojav naroda in nacionalizma, pa je treba reči, da je od sredine 19. stoletja naprej mogoče identificirati dogodke, kjer se sočasno pojavljajo športne dejavnosti in nacionalna ideja.

¹⁴ »Le fanatik je danes v športu (in tudi na drugih področjih) sposoben doseči perfekcijo in odličnost, ki se edina ceni. Biti cenjen pa pomeni pridobiti si identiteto, ki se vselej nanaša na objekt želje in ljubezni.« (Vodeb 2001, 311)

Adrian Smith in Dilwyn Porter (Smith in Porter 2004, 4) tako ugotavljata, da večina raziskovalcev nacionalizma športu presenetljivo ne posveča velike pozornosti. Anthony D. Smith v kontekstu razprav, ki definirajo razumevanje naroda in nacionalizma, športnemu tekmovanju na primer sploh ne posveča pozornosti. In to kljub temu, da Smith trdi, da so skupni miti, skupni spomini in množična javna kultura bistveni za narodno zavest. Tudi Starc (2003, 54) meni, da je nacionalni element v športu vreden podrobnejše analize, saj je prek tega področja možno raziskovati sicer nevidne oblastne mehanizme. Stadioni in igrišča so tako po njegovem mnenju vedno predstavljali bojna polja, na katerih so v obdobjih miru države merile svoje moči: »Telesa športnikov so postala orodje nacionalnih držav za dokazovanje superiornosti nad Drugimi in združevanje njenih subjektov v nacijo. Tovrstno dokazovanje je, tako kot vojna, po pravilu velik in odmeven dogodek.« (Starc 2003, 55)

Šport je v svojem izvoru močno povezan z veščinami vojskovanja in fizično pripravljenostjo vojakov na vojskovanje. Lahko rečemo, da je šport kot oblika telesne vadbe in urjenja telesa za čim boljšo fizično pripravljenost konceptualno nekakšen derivat vojaških priprav na vojskovanje. Višji sloji so tako že v srednjem veku, tudi v času miru, med seboj tekmovali v vojaških veščinah, dokaz za to pa so bili tudi viteški turnirji. Starc (2003, 53) meni, da bi lahko nastavke sodobnega športa lahko iskali tudi v strukturiranju časa brezdelja, ki so ga imeli na razpolago privilegirani posamezniki in so iz razloga kratkočasia izvajali telesne prakse, ki so bile sicer del praks vojskovanja in utilitarnega delovanja. Potrebo po stalni telesni pripravljenosti in usklajenem delovanju je torej vzpodbudila vojna, sam razvoj telesnih praks in veščin za zagotavljanje te pripravljenosti pa je razvijala vojska. Če so hoteli vojaki delovati enotno in disciplinirano,¹⁵ so se morali usposabljeti na enoten način, kar je pomenilo, da so se razvile različne vaje in postopki, ki so vojake tudi v obdobju miru pripravljali in urili za boj. Tehnike discipliniranja teles, ki jih je razvila vojska, pa so se kasneje (tudi pod vplivom protestantske etike) prenesle v vsakdanje življenje ljudi.

Tudi danes je na športnih tekmovanjih še vedno prisoten občutek, da gre v osnovi za vojskovanje med različnimi skupinami ljudi – ne glede na nacionalne, klubske, generacijske ali katerekoli druge pripadnosti. »Vedno se vzpostavi mehanizem ločevanja na Nas in Druge,

¹⁵ Osnovno enoto te discipline predstavlja vaja, ki je »tista tehnika, s katero telesom vsilimo hkrati ponavljalne in različne, a vselej stopnjevalne naloge. Vaja s tem, da usmeri obnašanja h končnemu stanju, omogoča nenehno karakteriziranje posameznika, bodisi v razmerju do tega konca bodisi v razmerju do drugih posameznikov bodisi v razmerju do napredovanja.« (Foucault v Starc 2003, 54)

ki športnikovo telo postavi v funkcijo orožja, telesa gledalcev pa v funkcijo vojskujočih se strani,« pravi Starc (2003, 59). Tudi športna terminologija uporablja izraze, kot so: napad in obramba, uničenje nasprotnika, obleganje vrat, strel na vrata, taktika v napadu, itd., na podlagi katerih bi lahko sklepali, da gre pravzaprav za vojaški spopad. To terminologijo proizvajajo tako športniki, trenerji, kot tudi športni komentatorji, novinarji in druga zainteresirana javnost (Starc 2003, 59).

Kot človekova telesna aktivnost za zabavo se je šport začel pojavljati v 19. stoletju med aristokratskim slojem, nato pa še med meščanstvom in delavci. Starc (2003, 54) navaja, da je industrijski način proizvodnje posameznikov čas natančneje strukturiral in tako se je poleg časa, ki so ga delavci preživeli v tovarni, pojavil tudi prosti čas. Le-tega so delavci, med drugim, izkoriščali za telesne aktivnosti, ki so služile predvsem razvedrilu in igri. Kljub temu se je sčasoma med delavci in aristokrati razvilo različno dojemanje teh telesnih aktivnosti – medtem ko so aristokrati telesne aktivnosti izvajali v smislu umetnosti in nekakšne »kulturne vzvišenosti«, so delavci te telesne aktivnosti začeli izvajati za denar. Tak način ukvarjanja s telesno aktivnostjo pa je skupaj z medijsko podporo postavil temelje vrhunskega športa, kot ga poznamo danes.

Starc (2003, 54) meni, da so razvoj tiskanih množičnih medijev, pojav močnih nacionalističnih gibanj, ustanovitve mednarodnih športnih zvez in Mednarodnega olimpijskega komiteja ter izvedba prvih olimpijskih iger moderne dobe leta 1896 v Atenah, tisti razlogi, ki so omogočili povezovanje športa in ideje nacije. Množični mediji v tistem času – zlasti književnost in časopisi – so ustvarili do takrat nepredstavljivo dimenzijo: skupnost neznancev. Šaver (2009, 18) ob tem dodaja, da ne smemo zanemariti niti pomena iznajdbe fotografije, ki je v tistem času »vizualno kontekstualizirala prve športne junake s kolektivnimi abstrakcijami, med katerimi se je na piedestal takrat dokončno povzpela nacionalna pripadnost.«

Sočasno širjenje informacij in idej je omogočilo razvoj ideje o hkratnem dogajanju na različnih koncih sveta, ki je presegla meje neposrednega človeškega izkustva. Posledica te ideje je bilo zavedanje ljudi, da živijo v (politični) skupnosti, ki presega njihov kraj bivanja in je ni mogoče objeti s pogledom, vendar jih v to skupnost združuje njihovo sočasno bivanje in skupna vednost o svetu (Starc 2003, 58). Starc na tem mestu citira Andersonovo trditev, da so narodi predvsem zamišljene skupnosti, »saj niti pripadniki najmanjšega naroda nikdar ne

spoznajo vseh svojih sočlanov, ne srečajo vseh, niti ne slišijo zanje – in vendar vsak izmed njih v mislih nosi predstavo o povezanosti v skupnost.« (Anderson 1998, 14)

S propadi monarhičnih kraljestev in oblikovanjem nacionalnih držav so ljudje namesto podložnikov postali državljani in tako pridobili novo identiteto, na podlagi katere so osnovali novo skupnost. Dejstvo je, da med ljudmi praksa razlikovanja in izključevanja obstaja od nekdaj. Instrument razlikovanja ljudem omogoča, da se pripadniki določene skupine poistovetijo s svojo skupino, se identificirajo kot »Mi«, hkrati pa za to potrebujejo še neko drugo skupino, ki je od njih drugačna, ki predstavlja »Druge«. Takšen oblastni mehanizem vključevanja in izključevanja je v vsakdanjem življenju Evropejcev vzpostavila nacionalna država (Starc 2003, 59).

Šport je v tem kontekstu novonastalim nacionalnim državam omogočil prostor za promocijo in oblikovanje nacionalne identitete. Tako so približno v začetku 19. stoletja gimnastične festivale začeli uporabljati za potrebe ustvarjanja in krepitev nacionalizma. Mosse (1975, 73–74) izpostavlja zlasti Jeana Jacquesa Rousseauja in njegovo vlogo, ki jo je imel pri izumljanju koncepta javnih festivalov. Njegovi napotki okrog leta 1770, kjer poljski oblasti svetuje, kako naj vzpostavijo in ohranjajo poljsko nacionalno identiteto, vsebujejo kar nekaj zanimivih idej. Poljski oblasti tako svetuje, naj okrog spomenikov, kjer so zapisana imena iz slavne preteklosti, priredi javne in športne igre, festivale in obrede, kar bo ljudi navdihnilo z občutki domoljubnosti in jih odvrnilo od gledališč, opere in komedij. Rousseauja je v njegovih napotkih vodila antična Grčija, kjer so Grki svoje imenitne in veličastne festivale prirejali na prostem.¹⁶ Rousseaujev koncept občne volje je botroval teoriji, na kateri so bili zasnovani nacionalni festivali, ki so predstavljali nekakšno utelešenje naroda. Takšnih javnih festivalov, ki so imeli kulturni status, so se v obdobju francoske revolucije posluževali že Jakobinci in tako oblikovali nov koncept politike, Rousseaujeve koncepte pri oblikovanju telovadnih društev pa je na začetku 19. stoletja upošteval tudi Friedrich Ludwig Jahn, ki je bil utemeljitelj nemškega telovadnega gibanja.

Hoberman (1984, 11) ob tem navaja, da se je v začetku 19. stoletja pojem klasičnosti začel mešati z pojmom monumentalnosti, kar je bila logična posledica povečanega nacionalnega

¹⁶ Takšno festivalno uprizorjanje na prostem je srca moških povzdignilo in oplemenitilo, preprostost takšnih spektaklov pa je ustvarila pridih domoljubja. Rousseau je menil, da bi festivali morali zrcaliti človeško poželenje in strasti, ki prebivajo v vsakem srcu (Mosse 1975, 74).

zagona, saj je bilo treba veličastnost nacije nekako simbolizirati. Tako so med seboj prepletli rimsko tradicijo koloseja in grški ideal lepote, združitev harmoničnih teles v simbolično celoto, pa je postala stalni element totalitarnih (nacionalističnih) obredov in najbolj vsakdanja podoba športnega ekspresionizma. Omenjeno dogajanje lahko povežemo tudi s pojavom olimpijskih iger nove dobe leta 1896 in drugimi velikimi mednarodnimi tekmovanji.

Slovenska nacionalna identifikacija je bila kasneje prav tako povezana s telovadnimi društvi, ki so vzcvetela po vzoru nemškega gimnastičnega društva Turnen in gimnazije Turnplatz, ki jo je leta 1811 v Berlinu na prostem osnoval Jahn. Dobrih petdeset let zatem, leta 1862, je na Češkem po Jahnovem vzoru telovadno društvo Sokoli ustanovil Miroslav Tyrš, leto zatem pa je bilo po češkem vzoru v Ljubljani ustanovljeno telovadno društvo z imenom Južni sokol.¹⁷ Člane društva sta družila telovadba in vzpodbujanje narodne zavesti med Slovenci. Starc (2003, 59–62) navaja, da je sokolsko gibanje s svojim političnim delovanjem postalo center nastajajočih slovanskih nacionalizmov. Telovadba, ki je služila za krepitev teles, je pravzaprav prikrivala politično motiviranost članov, ki so preko druženja, na tekmovanjih, izletih in proslavah gradili slovensko in jugoslovansko nacionalno idejo. Cilj sokolske vadbe je bila tudi vzgoja naroda in dvig njegovih moralnih vrednost, ki naj bi jih omajala prva svetovna vojna.

Zaradi političnega aktivizma je bilo gibanje tudi nenehno v sporu z deželnimi oblastmi, dokler se ni leta 1905 oblikovala Slovenska sokolska zveza in kasneje še Jugoslovanska sokolska zveza s sedežem v Ljubljani. Telovadna društva so bila tudi razlog, da se je v tistem času udeležila razprava o družini jugoslovanskih bratov, ki je po drugi svetovni vojni (vse do razpada Jugoslavije leta 1991) z idejo bratstva in enotnosti napajala idejo jugoslovanstva. Starc (2003, 62) takole opisuje koncept delovanja telovadnih društev: »Mišičasta moška telesa telovadcev, ki so bila posledica športne vadbe, so ponazarjala moč slovenskega naroda, moč slovenskih moških, ki so predstavljali bit slovenske nacije. Telesna vadba je na ta način telesa individumov transformirala v telo nacije – v skupnost, v kateri so se lahko posamezniki identificirali.«

¹⁷ Zaradi prevlade liberalne usmeritve je katoliški krog leta 1906 organiziral svojo telovadno društvo z imenom Orel (Javornik 1997, 3988).

Če potegnemo vzporednico za današnjim časom, Sokoli po pestrosti simbolov že takrat niso zaostajali za današnjimi vrhunskimi športniki. Kot navaja Starc (2003, 63), so imeli svoje uniforme, določen kodeks oblačenja, himno in zastavo. Telovadno društvo je imelo razvito ikonografijo, s katero so se ljudje lahko identificirali, člani društva pa so preko nje izražali svojo pripadnost in identiteto.

Z vidika realizacije nacionalistične ideologije v praksi zaseda šport v sodobni državi enega izmed pomembnih področij, kjer se narod in nacionalizem lahko neovirano manifestirata. Še več, zdi se, da so športni spektakli celo namenjeni vzpodbujanju nacionalnih čustev in občutkov nacionalne pripadnosti. V tem kontekstu na primer množica več tisoč navijačev na nogometni tekmi, ki navija za svojo reprezentanco ali ekipo, *de facto* deluje kot enotna zamišljena skupnost, čeprav jo sestavljajo zelo raznoliki posamezniki. Avdiovizualizacija take množice, ki jo v domove posameznikov, ki niso na kraju dogodka, prinašajo elektronski množični mediji, pa omogoča, da občutke pripadnosti in zamišljanja skupnosti podoživlja še ostala populacija.

Športni spektakli, kot jih poznamo danes, ustvarjajo zmagovalce in poražence, ki jim mediji in javnost (in obratno) namenjajo veliko pozornosti. Ob tem se dogajajo procesi identifikacije z zmagovalci in sočustvovanje s poraženci. Bojan Peček (1986, 11) tako pravi, da športa ne moremo obravnavati ločeno od socialnega miljeja. Športnik je po njegovem mnenju šele znotraj socialnega okolja definitivni zmagovalec ali poraženec, šele tu dobi dokončno potrdilo svoje slave na eni in psihičnih travm ob porazu na drugi strani. Na prisotnost herojstva in junaštva opozori tudi Šaver (2009, 17), ko pravi, da bogovi in heroji niso zgolj sestavni del tradicionalnega oz. preteklega obdobja, ampak so še vedno zelo aktualni del sodobnega vsakdanjega življenja: »Pomen športa v tej perspektivi tiči ravno v športnikovem potencialu posredovanja med posameznikom in skupnostjo: reprezentacija herojskega vedno služi kot zrcalo pomembnih družbenih vrednot.« (Šaver 2009, 17)

7.3 ŠPORTNI NACIONALIZEM

Kot smo predstavili že v enem izmed prejšnjih poglavij, je šport področje, ki pri ljudeh vzbuja veliko emocij in hkrati sproža določene identifikacijske procese. Prav slednje predstavlja točko, kjer se (predvsem vrhunski) šport spremeni v izrazit družbeni fenomen in kjer država oz. njena politična elita lahko relativno neovirano, in pogosto tudi subtilno, manifestira in opravlja določeno identitetno in nacionalistično politiko.¹⁸ Uspehi državne športne reprezentance ali pa športnega kluba so tako pogosto sprožilci valov nacionalnega navdušenja in ponosa. Šaver (2009, 20) ugotavlja, da za kolektivnimi ideologijami in političnimi deklaracijami ne smemo iskati zgolj abstraktne podobe države, ampak to abstraktnost lahko konkretiziramo v podobi ozkega kroga posameznikov dominantne elite z natanko določenimi interesi in nagnjenji. »V tej luči je potrebno šport upoštevati ne le kot vsebino kolektivnih imaginacij, temveč tudi kot sredstvo razširjanja partikularnih ideologij omenjenih elit,« še dodaja Šaver (2009, 20).

Uspehi vrhunskih športnikov tako tej dominantni (politični) eliti služijo za nacionalno mobilizacijo državljanov in ustvarjanje poenotene nacionalne skupnosti.¹⁹ Tako na primer vrhunski športnik ob vidnih športnih dosežkih, še posebej na mednarodnih tekmovanjih, pridobi vlogo športno-nacionalnega junaka oz. heroja, ki je v ponos celi naciji in s katerim se nacija (lahko) identificira ter baha pred drugimi nacijami.

Uporabo (vrhunskega) športa za ustvarjanje nacionalne identitete in njeno mednarodno manifestacijo tako lahko opredelimo kot subtilno tehnologijo vladanja in obvladovanja

¹⁸ Nacionalni program športa, ki je bil v Sloveniji sprejet leta 2000, med izhodišči svoje strategije razvoja športa navaja, da so »v posameznih športnih zvrsteh športniki Slovenije dosegali in dosegajo rezultate mednarodne vrednosti, ki so za slovensko nacijo pomemben dejavnik identitete (podčrtal A. T.). S tem so prispevali in prispevajo pomemben delež k mednarodni uveljavitvi države Slovenije.« (Nacionalni program športa v Republiki Sloveniji, 2000)

Še en dokaz, kako država razume oz. uporablja šport kot orodje nacionalne identifikacije, je mogoče najti tudi v dokumentu z naslovom Pogoji, pravila in kriteriji za registriranje in kategoriziranje športnikov v Republiki Sloveniji, ki je bil potrjen na 27. seji Strokovnega sveta RS za šport leta 2009. V uvodu je pojasnjeno, da »veljavnost kriterijev predvidoma traja eno olimpijsko obdobje, ko se na osnovi analize preverijo temeljni kriteriji mednarodne razširjenosti in vpliv športa na nacionalno identifikacijo Slovencev.« (podčrtal. A. T.)

¹⁹ Gramsci (v Šaver 2009, 20) tako šport poimenuje kot nevidno vezivo dominantne družbene ideologije in hkrati uteleša eno izmed najmočnejših orodij hegemonije. Ob tem lahko izpostavimo tudi Vodeba (2001, 292), ko pravi, da država kot oblastna ideološka institucija pričakuje, da bo subjekt (oz. državljan, op. A.T.) ob užitku postal krotek in obvladan.

ljudskih množic. Ob tem ne gre spregledati Vodebovega (2000, 141) mnenja, da je šport danes eno najmočnejših ideoloških sredstev zlasti zato, ker se navezuje na ugodje oz. užitek.²⁰

V kontekstu namernega poseganja države v vrhunski šport Hoberman (2002) uporablja pojem športni nacionalizem (ang. *sportive nationalism*), ki zanj pomeni doktrino, katera športni uspeh na mednarodnih tekmovanjih promovira kot orodje nacionalne samozavesti. Najbolj jasno to doktrino opredeljuje trditev, da zmagovalni športniki ustvarjajo nacionalni prestiž. Za to miselnostjo se skriva ideja, da so zmagovalni športniki neizogiben simbol nacionalne vitalnosti, ki v vlogi (vzorčnih) modelov prispevajo k preživetju naroda. V tem smislu športniki funkcionirajo kot demonstracija nacionalne moči oz. popolne učinkovitosti.²¹

Čeprav ta proces v različnih političnih kulturah privzema različne oblike, Hoberman (2007, 125) kot primer navaja Sovjetsko zvezo, ki je v tridesetih letih 20. stoletja pod vplivom industrializacije in stalinističnega kulta uradno promovirala tekmovalni šport. Ta rehabilitacija športa je seveda potekala pod okriljem takratne uradne sovjetske ideologije. Kot izrazit primer športnega nacionalizma navaja tudi nekdanjo Nemško demokratično republiko, ki je ustvarila edinstven upravni sistem vrhunškega športa z namenom pridobivanja mednarodne veličine in notranje-politične kredibilnosti komunističnega sistema. Vzhodnonemška oblast je tako v okviru omenjenega športnega sistema mobilizirala več tisoč znanstvenikov, zdravnikov in trenerjev, da bi s pomočjo anaboličnih steroidov »razvili« uspešne oz. zmagovalne atlete.²² Za športni nacionalizem Hoberman proglašča tudi izjave politikov, ki se obenem navezujejo na nacionalno identiteto in vrhunski šport. Tako izpostavi uspeh norveške reprezentance, ki je na zimskih olimpijskih igrah leta 1992 dosegla devet zlatih, šest srebrnih in pet bronastih medalj, kar je bil izjemen uspeh. Takratna norveška premierka je ta uspeh izkoristila za promocijo Norveške v tujini in doma. V zelo branem

²⁰ Ob tem Vodeb (2000, 22) dodaja, da je vsakršna organiziranost – tudi športna – v resnici posledica realizacije želje po ugodju oz. užitku in zato je o (športnih) organizacijah in institucijah smiselno govoriti tudi kot o organizacijah užitka.

²¹ Hoberman (2002) ob tem tudi meni, da bi lahko brez težav potegnili vzporednico med športnim nacionalizmom in procesom globalizacije. Slednji namreč nastopa kot ogromen tekmovalni sistem, ki nagradjuje popolno izvedbo in učinkovito tehniko. V tem kontekstu se nacionalna zmaga v globalnem sistemu tekmovalnih dogodkov, ki zmagovalcem podeljujejo prestiž, zdi kot dokončna spodbuda in nagrada.

²² Cashmore (2002, 305) v tem kontekstu dodaja, da je bil ta sistem narejen po vzoru Sovjetske zveze, ki je šport uporabljala za krepitev sovjetskega nacionalizma, da bi s tem ohranila državno enovitost v večjezični družbi z več kot sto različnimi nacionalnimi identitetami, med katerimi so bili vladajoči Rusi v manjšini.

norveškem časopisu je na primer zapisala, da so olimpijske zmage Norveški prinesle nepričakovano pozitivno publiciteto in da so norveški športniki ambasadorji Norveške.

Cashmore (2002, 305–306) za tovrstno vpletenost športa v politiko nacionalizma kot glavni razlog navaja kombinacijo minljivosti nacionalne identitete, iskanja kontinuirane legitimnosti države in potencialne grožnje državno ustvarjeni identiteti s strani (regionalnih) etničnih identitet. Našteti pojavi so, po njegovem mnenju, tudi razlog za obstoj ideje, da je potrebno nacionalno identiteto vedno znova (pri)vzgajati, izumljati in ohranjati.

Z nekaterimi primeri iz zgodovine smo že nakazali, kako so vrhunski športniki s svojimi vrhunski dosežki služili dominantni (politični) eliti za nacionalno mobilizacijo državljanov in ustvarjanje poenotene nacionalne skupnosti. Lahko bi rekli, da se je športni ekspresionizem iz 19. stoletja v 20. stoletju transformiral v športni nacionalizem. Razlika je predvsem v tem, da je politika države na področju športa še bolj aktivna in da se je vpliv športa v družbi še povečal. Ob vsem zapisanem glede športnega nacionalizma pa ne gre spregledati izpostavljenega pomisleka Cashmorja (2002, 306), da razpad Sovjetske zveze in Jugoslavije ter vnema Vzhodnih Nemcev ob združitvi obeh nemških republik pravzaprav spodkopavajo trditve o tem, da ima šport velik potencial in da kljub že prisotnim zgodovinskim in močno vkopanim etničnim identitetam lahko ustvarja (nove) nacionalne identitete.

Svojevrsten športni nacionalizem predstavljajo tudi olimpijske igre moderne dobe, ki so bile iz antične tradicije obujene konec 19. stoletja, v času, ko je nacionalna ideja dobivala vedno večji zagon. Ob tehnološki podpori sodobnih elektronskih medijev – predvsem televizije – so olimpijske igre, ob svetovnem prvenstvu v nogometu, postale najbolj popularen športni dogodek oz. spektakel na svetu, kar v nadaljevanju tudi podrobneje predstavljamo.

Ob analiziranju športnega nacionalizma pa ne gre spregledati učinkov, ki jih imajo športna tekmovanja na gledalce. Množična evforija, izbruh veselja, žalosti, jeze, obupa, nasilja, (nacionalnega) ponosa itd., ki pogosto (za)vladajo na športnih tekmovanjih, soustvarjajo podobo športa kot družbenega fenomena. Kar nekaj sociologov in psihologov se je že ukvarjalo s pojasnjevanjem vzrokov in dinamike kolektivnega vedenja, ki nastane ob množično obiskanih (športnih) prireditvah, vendar enotne teorije, ki bi docela pojasnjevala omenjeno dogajanje, ni. Dejstvo pa je, da množica več tisoč ljudi drugače reagira na določeno situacijo, kot množica desetih ljudi. Kdor si je na primer že ogledal nogometno tekmo s

polnih tribun stadiona, ve, da sta energija in vzdušje, ki ju navijači ustvarijo, zelo emocionalna vznemirljiva in človek ob tem dogajanju težko ostane indiferenten – to velja tako za gledalce kot za športnike. Ko torej govorimo o ustvarjanju nacionalne identitete skozi vrhunski šport, ne smemo pozabiti, da je zelo pomembno upoštevati, v kakšnem kontekstu so se določeni dogodki zgodili in da velika množica ljudi reagira po svojih zakonitostih. Nekatero od njih bomo natančneje analizirali še v poglavju o nogometu in nasilnih izgrelih nogometnih navijačev.

Preden se posvetimo olimpijskim igram, naj kot primer športnega nacionalizma izpostavimo še nedavno nacionalno slavje v Srbiji, ko je Novak Đoković, po zmagi v Wimbledonu, postal najboljši teniški igralec na svetu.²³ Ob vrnitvi v Beograd je Đokovića pred Narodno skupščino pričakalo približno sto tisoč ljudi, opremljenih s srbskimi zastavami, simboli in različnimi transparenti. Novak Đoković je pred evforično množico izrekel naslednje besede: »Dober večer, Beograd, dober večer, Srbija. Res je lepo stati tu pred vami. Hvala vam, da ste mi ta dan naredili za najlepšega v mojem življenju. Tega ne bom nikoli pozabil. Ta pokal je posvečen vam in Srbiji. Vi ste najboljši na svetu, to lahko priredi samo Srbija in srbski narod. Imamo dušo. Zdaj smo prvaki sveta tudi v posamični konkurenci. Osvojili bomo vse!« (Đoković v MMC RTV SLO, 2011)

²³ V opisanem primeru gre pravzaprav za športni nacionalizem, kjer so se vloge akterjev zamenjale – tu je športnik tisti, ki svoj športni dosežek interpretira v nacionalističnem diskurzu in ga proglašja za uspeh cele nacije.

8 OLIMPIJSKE IGRE – PRAZNIK ŠPORTA ALI PRAZNIK NACIONALIZMA?

V raziskovanju nacionalističnih prvin v športu (in obratno) ne moremo mimo olimpijskih iger, ki danes na svetovni ravni za večino športnikov in športnih navdušencev predstavljajo vrhunec športnega udejstvovanja. Športno tekmovanje, kjer športniki zastopajo svojo državo, je iz antičnih časov obudil francoski plemič Pierre de Coubertin. Ideja o tekmovanju v različnih športnih disciplinah²⁴ izvira iz Grčije, kjer so že več kot 776 let pr. n. št. na vsake štiri leta v Olimpiji prirejali tekmovanje med mladimi moškimi v čast grškemu bogu Zevsu. Leta 391 n. št. je rimski cesar Teodozij I. prepovedal vsa poganska čaščenja, kar je pomenilo tudi konec olimpijskih iger. Sledilo je dolgo obdobje, ko je šport predstavljal predvsem urjenje za vojaške potrebe, proti koncu 19. stoletja pa so se razvile tudi nekatere nove športne discipline npr. nogomet, tenis, golf, itd. Ljudje so se družili na skupnih igrah in ustanavljali športna društva in zveze. Grški ideal o razvoju telesa in duha je tako zasijal v novi luči.

Podatek, ki ga v kontekstu preučevanja nacionalizma in športa ne smemo spregledati je, da je bil v ozadju Coubertainove želje, da ponovno oživi olimpijske igre, prisoten tudi poraz proti Nemcem, ki ga Francozi še niso docela preboleli, in želja po krepitvi nacionalne samozavesti in moči (Kruse 1996, 9). Coubertin je z oživitvijo olimpijskih iger želel promovirati ideale nove družbe – pošteno tekmovanje med narodi in enake možnosti za vse udeležence. Tako je leta 1894 v Parizu organiziral športni kongres, kjer so v mednarodni udeležbi zainteresiranih posameznikov²⁵ ustanovili tudi Mednarodni olimpijski komite (MOK), ki je poskrbel, da so se v Atenah leta 1896 premierno odvile prve olimpijske igre moderne dobe. Namen je bil, da bi olimpijske igre na vsake štiri leta prirejali po glavnih mestih celega sveta.

²⁴ Do leta 724 pr. n. št. so tekmovali v teku na en stadij (192,27 metra), pozneje pa se je število športnih disciplin razširilo na 18. Poleg teka so tekmovali še v teku z orožjem, peteroboju, rokoborbi, pankrationu, boju s pestmi, tekmovanju z vozmi in jahanju, izbirali pa so tudi najboljšega trobentača in glasnika (Javornik 1997, 3011).

²⁵ Poleg Pierra de Coubertina so bili v olimpijskem komiteju še: Lord Arthur O. Amphyll (Velika Britanija), Viktor Balck (Švedska), Aleksej Butovski (Rusija), Ernest Callot (Francija), Leonard A. Cuff (Nova Zelandija), Jiří Gut (Češka), Charles Herbert (Velika Britanija), Ferenc Kemeny (Madžarska), Ferdinando Lucchesi-Palli (Italija), William M. Sloane (ZDA), Demetrius Vikelas (Grčija) in Jose B. Zubiaur (Argentina) (Kruse, 1996, 9).

Sprva so bile igre namenjene amaterskim športnikom,²⁶ saj je Coubertin menil, da mora biti šport samemu sebi nagrada in ga ne bi smeli skaliti z materialnimi nagradami za športnike, razmišljanjem o dobičku ali s športnimi kupčijami. Olimpijske igre so bile v začetku organizirane v sklopu mednarodnih razstav, kar je povzročilo, da so igre minile dokaj neopaženo (Kruse 1996, 10), zato so leta 1906 ponovno v Atenah izpeljali samostojne (poletne) olimpijske igre, kasneje, leta 1924, pa so jim dodali še zimsko različico.

Že od svojega nastanka so bile olimpijske igre vpete v aktualno politično in s tem nacionalno dogajanje. Leta 1920, po 1. svetovni vojni, so bile organizirane v Antwerpnu, kamor niso povabili držav, ki so zakrivile prvo svetovno vojno (Avstrije, Bolgarije, Madžarske, Nemčije in Turčije), podobno se je zgodilo leta 1948 v Londonu, kjer sta bili kot agresorski državi v 2. svetovni vojni izključeni iz tekmovanj Japonska in Nemčija.

Politično oz. nacionalno močno obarvane so bile tudi olimpijske igre v Garmisch-Partenkirchnu in Berlinu leta 1936, ki jih je Hitlerjeva oblast izkoristila za propagando nacistične ideologije. Na zimskih olimpijskih igrah v Garmisch-Partenkirchnu so organizatorji vnaprej onemogočili negativno poročanje novinarjev tako, da so imeli dostop do tekmovališč izključno nemški fotografji, ki so morali fotografije poslati ministrstvu za propagando, to pa je nato cenzurirane oz. »primerne« posnetke poslalo tujim časopisom (Kruse 1996, 65). Ne dosti drugačne so bile poletne olimpijske igre v Berlinu. Kot navaja Kruse (1996, 69), so priprave nemških športnikov oblastniki izdatno podpirali, saj so želeli, da bi domači športniki s kar največ zmagami dokazali premoč arijske rase. Na koncu iger so največ zlatih medalj res osvojili Nemci (38) pred ZDA (24) in Madžarsko (10), čeprav je Hitlerju slavje s štirimi zlatimi medaljami pokvaril prvi zvezdnik takratnih iger - temnopolti ameriški atlet Jesse Owens. Dober vtis Nemčije kot miroljubne države je poskušal ustvariti Hitler z zanimanjem za šport in stalno prisotnostjo na častni tribuni. Pozitivni so bili tudi odmevi na dva celovečerna filma, ki ju je posnela Leni Riefenstahl – Praznik lepote in Slavje narodov. Na tem mestu velja omeniti tudi današnjo olimpijsko tradicijo štafete pri prižiganju ognja. Leta 1936 so namreč na nemški predlog olimpijski ogenj prvič prižgali z baklo, ki so jo s pomočjo zrcala zanetili v grški Olimpiji in nato s štafeto 3075-ih tekačev prenesli v Berlin. Simbolika, ki še danes močno prežema olimpijske igre, je bila v ozadju športnih tekmovanj že v

²⁶ Prvi športnik, ki so ga diskvalificirali, ker je kršil amaterska določila, je bil ameriški atlet Jim Thorpe, ki je v Stockholmu leta 1912 zmagal v petero in deseteroboju. Leto kasneje je v javnost prišla novica, da naj bil nekoč kot mladoletnik za nastop na baseballski tekmi sprejel nekaj dolarjev in MOK ga je kot profesionalnega športnika diskvalificiral. Šele leta 1983, po Thorpovi smrti, so mu olimpijska odličja znova priznali (Kruse 1996).

Coubertinovem času. Olimpijska zastava – pet prepletenih krogov, ki predstavlja združitev petih celin – je bila predstavljena že leta 1914, prvič pa so jo kot uradni znak iger uporabili leta 1920 v Antwerpnu. Na teh igrah so tudi prvič uvedli prisego športnikov, da so bodo »borili častno in v viteškem duhu, na čast domovine in za slavo športa.« (Kruse 1996, 37)

Olimpijske igre so v svoji več kot 100-letni zgodovini postale prostor za ustvarjanje nacionalnega prestiža in tudi prostor politike – posamezne države so na primer z bojkotom olimpijskih iger pridobile svojo (medijsko) pozornost, preko katere so izražale svoje (drugačno) politično prepričanje. V obdobju hladne vojne se je tako večkrat zgodilo, da se je »miroljubno« srečevanje športnikov iz vsega sveta sprevrglo v prestižni boj med Zahodom in Vzhodom. Skozi olimpijske igre se na simbolen način predstavlja tudi država gostiteljica iger. Tako smo danes priča vedno večjemu tekmovanju med državami gostiteljicami o tem, katera država bo priredila bolj imenitne in spektakularne olimpijske igre – to je povezano tako z otvoritveno slovesnostjo, prižiganjem olimpijskega ognja, prometno logistiko, arhitekturnimi dosežki, zaključno slovesnostjo, itd. Tako na primer Angleži že pripravljajo paket arhitekturnih dosežkov, ki jih bodo predstavili na olimpijskih igrah leta 2012. Novinarka Plahuta Simčič (2011) pravi: »To so igre, od katerih se veliko pričakuje – ne samo v športnem, tudi v arhitekturnem smislu.« V prispevku tudi omeni, da olimpijska mesta z novimi stadioni in arenami vedno poskušajo preseči arhitekturne dosežke prejšnjih iger.

Na tem mestu se odpirajo tudi vprašanja, kot na primer: komu bodo ti imenitni in futuristični »arhitekturni spomeniki« služili po koncu iger in katere prednosti sploh prinaša gostiteljstvo olimpijskih iger? Plahuta Simčič (2011) v zvezi s tem navaja, da naj bi v Londonu po koncu iger olimpijsko vas, ki bo sprejela sedemnajst tisoč športnikov, predelali v dva tisoč osemsto novih stanovanj. Holger Preuss (2008) pa v svoji študiji olimpijskih iger omenja predvsem tri nivoje, na katerih profitira mesto, ki gosti olimpijske igre: izboljšana mestna infrastruktura, večje zaposlitvene možnosti in boljša podoba mesta. Ob tem dodaja, da so pozitivni (zlasti ekonomski) učinki neenakomerno porazdeljeni med lokalno prebivalstvo in da na koncu največ pridobijo predvsem višji sloji prebivalstva.

Olimpijsko tekmovanje mest v arhitekturi pa lahko povežemo tudi z znanimi razpravami o vlogi nacionalnega stadiona, ki smo jim bili priča tudi v Sloveniji – zlasti po tem, ko so se slovenski nogometaši leta 2000 uvrstili na evropsko in zatem še na svetovno prvenstvo. Izgradnja nacionalnega stadiona v Ljubljani je tako predstavljal pomembno predvolilno

obljubo (kasnejšega župana) Zorana Jankovića. Ne bi se veliko zmotili, če bi rekli, da je prav izgradnja nogometnega stadiona in večnamenske dvorane v ljubljanskih Stožicah pomenila točko, na kateri je Janković dobil drugi županski mandat. Količina denarja in način financiranja tega projekta pa kažeta, da je bila postavitve stadiona stvar širšega političnega konsenza in prednostni projekt oblastne strukture. Houlihan (2008) pojasnjuje podobno zgodbo, ki se je sredi devetdesetih let 20. stoletja dogajala v Londonu, ko so Angleži želeli zgraditi svoj nacionalni stadion v Wembleyu. Poleg tega, da se je projekt graditve nacionalnega stadiona zavlekel in da so stroški gradnje močno narasli (podobno kot v Sloveniji leta 2010), so zanimivi zlasti razlogi za gradnjo nacionalnega stadiona, ki jih ob tem navaja Houlihan (2008, 43): za nekatere države je nacionalni stadion izraz kolektivne identitete in način manifestacije moči in vitalnosti nacije, še posebno njene ekonomije. Po drugi strani pa odsotnost nacionalnega stadiona ne pomeni nujno pomanjkanja občutka za identiteto. Države, ki nimajo nacionalnega stadiona – na primer Nemčija, Španija in Italija – s tem kažejo predvsem na prisotnost močnega notranjega političnega regionalizma.

Za naše raziskovanje zelo relevantno simbolno ozadje olimpijskih iger nam predstavi tudi Gunter Gebauer (1996, 81–83), ko pravi, da organizatorji olimpijske igre smatrajo za projekt, ki je sposoben integrirati vse narode sveta z združitvijo več tisoč atletov in stotine milijonov gledalcev, ki – razen interesa in želje po spremljanju vrhunškega športa – nimajo nič skupnega. Olimpijske igre po njegovem mnenju ustvarjajo ostro razlikovanje posebnih identitet njenih udeležencev. V športu se namreč skozi tekmovanje ustvarjene identitete kažejo na poseben način: posamezni športnik je razumljen kot predstavnik etnične skupine oz. kot njen tipični predstavnik, na katerem se zrcalijo tipične lastnosti etnije oz. države, ki ji športnik pripada. Odkar so igre postale popularne, se športni dosežek interpretira z vidika etnične, še posebej rasne, pripadnosti. Običajno ta interpretacija ni izpostavljena, saj nastopa v podobi (športne) uspešnosti in pod geslom univerzalne in načelne enakosti vseh sodelujočih. Na koncu lahko izpostavimo še naslednjo Gebauerjevo (1996, 83) misel: »Zmotno bi bilo misliti, da je telo kot medij manj kulturno izrazen, kot pa govorica oz. jezik.«

Ob vsem navedenem lahko izpostavimo tudi mnenje Pečka (1986, 3), ki pravi, da so olimpijske igre že zdavnaj izgubile svojo »športno nedolžnost« in so postale element manipulacije kapitala na eni strani in državno-političnih vrhov na drugi. Možno je trditi, da so olimpijske igre odraz (napetih) mednarodnih odnosov, odtujenosti v sodobni družbi, izkoriščanja na razredni in rasni osnovi ter manipulacij z ljudmi.

Zakaj olimpijske igre dosegajo takšno popularnost in zakaj za športnike predstavljajo vrhunec športnega udejstvovanja, smo v intervjuju vprašali tudi Milana Hosto. Povedal je, da je uspeh olimpijskih iger treba pripisati predvsem spretnosti olimpijskih funkcionarjev, ki so se idejno naslonili na grške mite in nekatera dejstva ter tako ustvarjeno zgodbo zelo spretno posredovali v javnost. Šport so postavili v službo humanosti in preko tega ustvarjajo določene vrednote. Hosta (2011) pravi, da je bil projekt olimpijskih iger že od začetka zasnovan precej študiously:

Že od Coubertina naprej so se lotevali ideoloških oz. protokolarnih stvari. Veliko pozornosti so namenjali ustvarjanju zgodbe: od samega protokola, otvoritve, svečanosti, spektakla, do simbolov. Realnost govori v prid stvariteljev olimpijskih iger, saj se olimpijskih iger dejansko udeleži največ športnikov in največje število držav, igre same pa imajo status največjega športnega dogodka na svetu. V osnovi gre za to, da se na olimpijskih igrah srečajo športniki s celega sveta, hkrati pa se zaradi omejenega števila športnikov, ki lahko predstavljajo posamezno državo, konkurenca malce premeša. Tako ni nujno, da so na olimpijskih igrah vedno prisotni najboljši in to ponuja možnost uspeha tudi nefavoriziranim športnikom. Olimpijska zgodba je izjemno spretno speljana in mislim, da imajo igre še vedno primat največjega športnega dogodka na svetu – predvsem v smislu identifikacije – in bo verjetno tako ostalo še kar nekaj časa.

Svoj pogled na olimpijske igre pa nam je razkril tudi predsednik Olimpijskega komiteja Slovenije, Janez Kocijančič, ki meni, da v športnem smislu gotovo obstajajo težja in pomembnejša tekmovanja od olimpijskih iger. Olimpijske iger po njegovem mnenju predstavljajo dogodek z neverjetnim ugledom in so se po celem svetu vrasle v zavest ljudi. K temu Kocijančič (2011) dodaja:

Zanimivo je, da so po določenih političnih peripetijah, ki so se dogajale v preteklosti – s tem mislim na bojkote olimpijskih iger v Montrealu in Moskvi – olimpijske igre danes tisti športno-politični dogodek, ki se ga udeležujejo vsi. V mednarodni olimpijski komite je vključenih več olimpijskih komitejev, kot je držav v Organizaciji združenih narodov. Na olimpijske igre pridejo športniki iz največjih demokracij in tudi največjih diktatur na svetu. To pomeni, da so igre eden od redkih skupnih imenovalcev sodobnega sveta in skozi to je zrasla percepcija olimpijske medalje kot najvišjega športnega dosežka. Polemiziranje s tem je nepotrebno, bi bilo pa na drugi strani smiselno olimpijskemu gibanju dodati nekaj več demokratičnosti in duha sodobnosti,

saj je mednarodno olimpijsko gibanje v marsičem izjemno zastarelo in odraža razmerja izpred petdeset ali pa sto let, ki danes težko dobijo neko potrditev.

S kratkim opisom zgodovine olimpijskih iger smo želeli predstaviti, kako so olimpijske igre moderne dobe sploh nastale in kako so pridobivale na svoji popularnosti. Predvsem nas je pri tem zanimalo nacionalistično ozadje, ki je že v osnovi vdelano v koncept olimpijskih iger. Smith (2005, 19) meni, da je samouresničitev naroda nikoli dokončan proces, ki je vedno znova aktualen in potreben ovrednotenja. V tem kontekstu lahko olimpijske igre interpretiramo kot dogodek, ki nacionalnim državam vsake štiri oz. dve leti ponudi možnost, da skozi športna tekmovanja manifestirajo lastno nacionalno moč in ovrednotijo lastno vrednost.

Na kakšen način olimpijske igre lahko učinkujejo na današnjo družbo je nakazal že Gebauer (1996). Sodobni množični mediji – zlasti televizija in internet, ki v realnem času prenašata sliko in zvok z mesta dogajanja – pa dinamiko teh učinkov le še potencirajo in raznašajo po celem planetu. So torej olimpijske igre praznik športa ali praznik nacionalizma? Morda bi danes najbolj točno odgovorili, če bi rekli, da so praznik športnega nacionalizma in denarja, ki se vrti v ozadju športno – nacionalnega spektakla.

Poleg olimpijskih iger pa lahko izpostavimo tudi športno igro, ki po priljubljenosti in številu privrženecv po celem svetu izstopa in bi jo lahko v kontekstu športnega nacionalizma postavili ob bok olimpijskim igram – to je nogomet. V nadaljevanju zato v kontekstu nacionalne identifikacije analiziramo simbolne pomene nogometa.

9 NOGOMET ALI UNIVERZALNA SVETOVNA STRAST

Čeprav je športnih disciplin, v katerih se tekmovalci merijo med seboj, zelo veliko, so tiste, kjer dve ekipi tekmujeta neposredno ena proti drugi, za občinstvo oz. navijače še posebej zanimive. Prisotnost neposrednega spopada, nepredvidljivost končnega izida in (relativno) preprosta pravila igre so tiste značilnosti, ki ljudi zelo privlačijo. Takšne so skoraj vse igre z žogo, nogomet pa pri tem še posebej izstopa. Svetovno prvenstvo v nogometu bi po odzivu občinstva in medijski prisotnosti tako lahko zlahka postavili ob bok olimpijskim igram. Andrej Stare (v Jerič 2009) o svetovnem nogometnem prvenstvu pravi: »To je nedvomno največja prireditev ob olimpijskih igrah, ki največ veljajo v športu.« Pravila in zakonitosti nogometne igre omogočajo, da nogomet zelo dobro lahko igrajo relativno različni tipi igralcev. Nogometno igro sestavljajo različne prvine, ki od igralca zahtevajo več različnih veščin. Potrebna je hitrost, vzdržljivost, gibčnost, eksplozivnost pri teku, sposobnost koordinacije in orientacije v prostoru, obvladovanje žoge in moč udarca z obema nogama in glavo, sposobnost koordinirane igre z drugimi igralci, itd. Zaradi te raznovrstnosti prvin nogometne igre je nogomet relativno »odprta« igra, kjer telesne predispozicije – predvsem telesna višina in telesna konstitucija – niso nujno odločujočega pomena. Rudi Zavrl (2011) je razloge za popularnost nogometa opisal takole: »Očitno je narava nogometne igre taka, da je izjemno zanimiva že, ko jo začnejo igrati otroci. Ni drag šport, poleg tega pa ni izključujoč – igrajo ga lahko otroci in odrasli, mali in veliki ljudje, itd.« O notranjih vzgibih nogometa Vodeb (2001, 296) pravi: »Moški se vedno ekshibicijsko baha in želi fascinirati žensko s svojim prepotentnim mišičastim telesom, junaštvom, (pre)močjo in zmagami. In tako je tudi v nogometu.«

Nogomet je kot rekreativna igra tudi zelo dostopen oz. poceni, saj ga je mogoče igrati tako rekoč na vsaki utrjeni površini. V osnovi je potrebna le žoga in dve oz. štiri točke, ki predstavljajo nogometna vrata, skozi katera je potrebno brcniti žogo. Ker v osnovi ne potrebuje nobene večje infrastrukture in ker so njegova pravila relativno enostavna, je nogomet – kot (otroška in rekreativna) igra in tudi kot vrhunski šport – osvojil veliko večino držav na svetu. Nepredvidljivost izida nogometne tekme se zrcali tudi v športnem reklu, ki pravi, »da je žoga okrogla«, kar pomeni, da je dogajanje na nogometnem igrišču nemogoče napovedati vnaprej.

Izvor nogometne igre ni točno znan, različne predmoderne oblike nogometa pa naj bi že stoletja nazaj poznali Grki, Rimljani in tudi Kitajci, prav tako pa naj bi igro z žogo poznala že brazilska plemena v Južni Ameriki. Vrcan (2003, 8) pravi, da bi za rojstni dan moderne nogometne igre lahko šteli ustanovitev Nogometnega združenja (*Football Association*) v Angliji leta 1863. Leto zatem so Angleži zapisali (uradna) pravila igre in s tem poenotili lokalno različne načine igranja nogometa. Leta 1870 so število igralcev zmanjšali oz. določili na enajst in s tem so bili postavljeni temelji nogometa, kot ga poznamo danes.

Svetovno krovno organizacijo v nogometu predstavlja Mednarodno združenje nogometnih zvez (FIFA), v Evropi pa njegova »podružnica« Združenje evropskih nogometnih zvez (UEFA). FIFA je najbogatejša in najvplivnejša športna zveza na svetu. O njenem vplivu je Rudi Zavrli (2011), nekdanji predsednik Nogometne zveze Slovenije, v intervjuju povedal:

Organizaciji, kot sta FIFA in UEFA, sta izredno močni in vpliv FIFE v Evropi je izredno močen. FIFA je pravzaprav politična organizacija, ki je že skoraj tako vplivna kot OZN (Organizacija združenih narodov). Ko na primer Sepp Blatter (predsednik FIFE, op. A. T.) pride na obisk v določeno državo, z njo komunicira na nivoju diplomacije. Brez kakršnih koli problemov lahko komunicira s predsedniki držav in tudi razpravlja ter rešuje določene svetovne probleme. FIFA se tako loteva problemov rasizma, verske nestrpnosti, izkoriščanja otrok, fair playa, itd., UEFA pa v Evropi nastopa bolj kot poslovni partner.

Poleg Evrope je nogomet danes še posebej priljubljen v Južni Ameriki, na priljubljenosti pa vedno bolj pridobiva tudi v Afriki in Aziji. Podobno je v vzponu število privrženecv nogometne igre v Združenih državah Amerike, kjer po priljubljenosti prednjačijo zlasti ameriški nogomet, baseball in košarka. Eduardo Galeano (2008c), urugvajski novinar in pisatelj, pravi, da denar v nogometu le ne odloča o vsem in tako ostaja univerzalna strast in umetnost, ki govori skupen jezik v vseh deželah in kulturah Severa in Juga, Vzhoda in Zahoda. »Če bi bil nogomet samo domena držav, ki vanj vložijo največ denarja, ne bi bilo razloga za tolikšno vnemo, da bi pognal korenine po vsem svetu,« meni Galeano (2008b). Za potrditev te trditve navaja dejstvo, da je Južna Amerika, ki nogometu ne more namenjati veliko denarja, osvojila več naslovov svetovnih prvakov v reprezentančni in klubski konkurenci kot Evropa. Profesionalni nogomet zato kljub denarju »ostaja univerzalna strast, ker po nekem čudežu poseduje zmožnost, da nas vedno znova preseneti.« (Galeano 2008b)

Galeano (2008b) meni, da nogomet danes igra podobno vlogo, kot so jo v času antike grške olimpijske igre, kjer so Grki – prebivalci različnih mestnih držav z različnimi zakoni in lastnimi vojskami – poudarjali svojo nacionalno identiteto. Grške olimpijske igre so bile tako kot amalgam, ki je združeval različna ljudstva in umirjal njihove medsebojne spore. Čeprav nogomet predstavlja vir zaslužka, političnega prestiža in je nekakšno kolektivno pomirjevalo, je igrišče tudi scena za prikaz spretnosti in lepote, prostor za srečevanje ter komunikacijo in kraj, kjer – četudi le za trenutek – lahko nevidno ustvari podvig, ki je za revne dežele drugače skoraj nedosegljiv.

Pri nogometni igri (lahko) prihaja do intenzivnih identifikacijskih procesov. Sean O' Conor (2010), britanski športni novinar, takole pojasnjuje svojo navezanost na nogometno igro:

V bogatem Surreyju, kjer sem odraščal, sem se akutno dolgočasil in nogomet je bila najbolj živa stvar, ki mi je zapolnila čas ter čustveno praznino. Nogometno moštvo me je oskrbelo z občutkom identitete in pripadnosti skupnosti, kot ga nisem poznal na noben drug način. Nikjer drugje nisem imel možnosti izraziti čustev tako odprto in izživeti potrebe po plemenskosti, ki jo čutijo mladi moški. Z nogometnih tekem sem se vračal osvobojen frustracij in strahov. Na igriščih smo prepevali pesmi o koreninah naroda in tega ponosa ni bilo mogoče izraziti nikjer drugje.

Podobno navezanost na nogometni klub slikovito opisuje tudi Goran Vojnović (2008). Svoj (tudi avtobiografski) roman pričinja s poglavjem Zakaj nimam svojega fuzbal kluba. V njem glavni junak Marko pojasnjuje, da je nesrečen, ker se v Ljubljani ne more identificirati z nobenim nogometnim klubom:

Mogoče je res problem v tem, da sem čefur. Ampak zato, ker sem čefur, me pa tudi mori to, da nimam kluba. To imam v krvi. To potrebo po fuzbal klubu, za katerega bi se sfajtal (spopadel, op. A. T.) z vsakim, ki bi kaj sral čez njega. (...) NK Olimpija je pa tudi razpadla in je ni več. To je itak čisto odštekano. Si predstavljate, da bi razpadla Barca? Ali pa Bayern? Ali Liverpool? Folk bi šel na ulice, bile bi demonstracije. Sesuli bi parlament. (...) Kako naj se asimiliram in postanem kao nek Slovenac, če pa nimam fuzbal kluba. Ne gre. (Vojnović 2008, 7)

Razsežnosti identifikacije z nogometnim moštvom nam ilustrira Galeano (2008a) v svojem eseju, ko navaja besede svojega prijatelja: »Vsakdo ve, da lahko zamenjaš mesto, žensko, delo ali politično pripadnost,... vendar pa nikoli ne moreš zamenjati moštva.« V Latinski

Ameriki – in ne samo tam – se zgodi le malo stvari, ki ne bi bile vsaj posredno povezane z nogometom. Nogometna igra zaseda zelo pomembno mesto in zdi se, da je ljubezenska pogodba navijačev bolj resna stvar kot kak poročni dogovor, saj zvestoba do kluba ne sproža niti kančka dvoma o morebitnem napačnem ravnanju. V času dvomov in obupa so barve nogometnih klubov za številne Latinoameričane edino pravo zagotovilo popolnega zaupanja, so resnični izvor veličastnega kolektivnega slavlja in najgloblje kolektivne žalosti. Rudi Zavrl (2011) pa je v zvezi z nogometom in identifikacijo povedal naslednje:

Čeprav zgodovina in tradicija nogometa nista starejši od približno sto tridesetih let, pa sem zlasti v Angliji in Španiji slišal zelo zanimive stvari. Tako se menda v Barceloni članska klubska izkaznica deduje z očeta na sina. Podobno identifikacijo smo na primer imeli v Sloveniji s člansko reprezentanco. Mene osebno je vedno motilo, ker so, zlasti v prejšnjem režimu, nogomet proglašali za balkanski šport, Slovenci pa se z njim naj ne bi ukvarjali. Slovenija je na primer preferirala predvsem smučanje in hokej kot avtohtona športa in kar ni bilo naključno. Čeprav sta se deklarirala kot jugoslovanska športa, sta bila predvsem v domeni Slovencev in na tak način se je v prejšnji državi na prikrit način izkazovala slovenska nacionalna identiteta. Nogomet je bil ob teh športih v Sloveniji bolj kot nek pastorek.

Vsi izpostavljeni primeri kažejo na velik identifikacijski potencial nogometa in ni dvoma, da se ta identifikacija skozi nogomet dejansko prenaša tudi na nacionalno raven, ki se v svoji izraziti obliki pokaže prav na svetovnih prvenstvih v nogometu, ki jih, zanimivo, priredijo na vsake štiri leta – tako kot poletne ali zimske olimpijske igre. Identifikacija skozi nogometno moštvo – pa naj gre za klub ali pa državno reprezentanco – je realnost, ki močno vpliva tudi na druga področja v družbi. Lahko bi rekli, da za veliko število ljudi nogomet predstavlja način življenja in da v tej perspektivi nogometna tekma nastopa kot prezrcaljena slika vsakodnevnega življenja.

9.1 NOGOMETNI STADIONI KOT OGLEDALO DRUŽBE

Vrcan (2003, 27–28) meni, da nogometni stadioni v sodobni družbi predstavljajo nekakšna privilegirana družbena mesta. So prostor, kjer se nogometna igra izvaja in igrajo podobno vlogo, kot so jo v antični Grčiji imeli trgi in amfiteatri: znotraj njih se dogaja nekaj, kar je javnega pomena in je družbeno (splošno) cenjeno. Stadioni so postali arene za javne praznike

in na nek način tudi sodobna svetišča – za njihovim obzidjem namreč potekajo kulturne nogometne naloge in obredi. Priti na stadion in si nogometno tekmo ogledati v živo, pomeni tudi pokazati pripadnost in sodelovati pri (pomembnem) dogajanju na igrišču. Prisotnost na veliki javni sceni in sodelovanje v emocionalno razgretim okolju privlači mnoge t.i. običajne ljudi, ki v vsakodnevnem življenju nimajo takšne prilike. Prav tako nogomet stalno (po)ustvarja navidezne situacije tveganja in hitro menjavanje nepredvidljivih situacij. Če drži, da je soočanje z nepredvidljivimi situacijami, ki jih spremlja močno razburjenje, potrebno za človekovo vzdrževanje psihofizičnega ravnotežja, potem je morda to eden izmed pomembnih razlogov privlačnosti nogometa. Na tem mestu lahko privlačnost nogometa podkrepimo tudi z Vodebovim (2001, 292) mnenjem, da so športni užitki (ob pop-rokerskih ekstazah) eni najbolj investiranih in srčno doživetih sublimiranih užitkov v naši kulturi – pri tem še posebno izstopa nogomet, kjer (svetovna) javnost masovno strukturira svoje užitke.

Vrcan (2003, 16–18) navaja še nekatere druge razloge zaradi katerih bi lahko rekli, da je nogomet ogledalo sodobne družbe. Nogomet po njegovem mnenju sproža niz vprašanj, ki se tičejo odnosa med posameznikom in spektaklom, odnosa med aktivnim in neaktivnim obnašanjem ter odnosa med vrhunskimi izvajalci in množico gledalcev. Meni, da bi lahko potegnili vzporednico zlasti med sodobnim nogometom in politiko. Politiki in nogometaši so tako izpostavljeni stalni in ostri borbi za obstanek, pri čemer so enkrat v vlogi nekakšnih animatorjev sodobne družbe, drugič pa se jih preklinja in zmerja. Nogomet prav tako ustvarja kolektive, s katerimi se je možno na lahek način identificirati, in omogoča občutek pripadnosti navijaški skupini, lokalni skupnosti, regiji in naciji. Vrcan (2003, 17) izpostavi tudi, da današnji nogomet, tako kot družba, močno ceni vsestransko in ostro konkurenco ter učinkovitost in uspeh, ki je dvojne narave. Uspeh, ki je rezultat težkega dela in predanosti ter uspeh, ki je rezultat čiste sreče in usode.

Galeano (2008a) pojasnjuje, da tisti nogometni navijači, ki nenehno živijo na robu živčnega zloma, ljubezen do svojega kluba doživljajo predvsem preko sovraštva do tekmecev. Fanatičnost nogometnih navijačev ponazori z dogodkom, ko je nogometaš Oscar Ruggieri zapustil nogometni klub Boca Juniors in šel k rivalski ekipi River Plate. V dokaz nasprotovanja njegovemu prestopu so mu namreč nogometni fanatiki zažgali hišo. Galeano (2008a) meni, da so nogometni stadioni preslikava sveta, v katerem živimo, in da so napetosti, ki vladajo v množici na stadionih, izraz nakopičenega brezupa in osamljenosti, ki sta na prelomu 20. in 21. stoletja močno zaznamovala Sever in Jug ter Vzhod in Zahod.

V Urugvaju je nogomet nekakšna nacionalna religija in je močno povezana z nacionalno identiteto Urugvajcev. Vsi se namreč še danes dobro spominjajo svetovnega nogometnega prvenstva leta 1950, ko so Urugvajci v finalu na stadionu Maracana v Rio de Janeiru premagali Brazilce. Čeprav Urugvaj ni štel več prebivalcev kot bližnji Buenos Aires, ga je ta uspeh postavil na svetovni zemljevid. Današnja podoba urugvajskega nogometa je bolj kot ne povprečna in njihovo nogometno prvenstvo je zdrsnilo v revščino. Kljub temu pa Urugvajci še vedno verjamejo v ponovitev čudeža iz leta 1950. »Čeprav je odtlej preteklo skoraj šest desetletij, se spominjajo vseh podrobnosti, kot bi se to zgodilo minuli teden, in globoko v duši verjamejo v novo vstajenje,« sklene svoje misli Galeano (2008b).

Gregor Šket (2010) takole odgovarja na (lastno) vprašanje, od kod nogometu tako močna privlačnost in veljava, da se ga imenuje »najpomembnejša postranska stvar na svetu«:

V Riu de Janeiru, ko se ob enih ponoči pelješ ob Copacabani ali Ipanemi, mulčki igrajo nogomet. Nič niso zaspani, nič niso utrujeni, ko zagledajo žogo, jim kri hitreje steče po žilah. Razlogov, zakaj so tako nori na to igro, je neskončno. Prva sta nedvomno ljubezen in veselje, ki sta bistvo in hkrati tudi glavna stranska učinka nogometa. Seveda gre tudi za beg, saj na tisti neskončni plaži, na tistem zlatem pesku, pozabijo vsakdanje tegobe in resničnost življenja v favelah. Zato je nogomet za njih upanje na boljši jutri, na lepšo prihodnost, na udobnejše življenje. Ob vsem tem postane jasno, da je nogomet mnogo več kakor igra.

Nogomet tudi marsikje drugod nastopa kot podoba upanja, simbol pravice in možnost novega začetka ter tako v svoje vrste vabi nove »vernike« – tako med gledalci kot med igralci. Nepredvidljivost in vpliv nogometa Galeano (2008c) ponazori še s primerom Nigerije, ki je nepričakovano zmagala na olimpijskem nogometnem turnirju v Atlanti leta 1996 in s »čudežnim dečkom« iz Brazilije, Ronaldom, ki je postal svetovno uspešen in znan nogometaš, čeprav je odraščal v revnem predmestju Ria de Janeira. Zgodba, ki navdihuje današnje nogometno občinstvo, je na primer Lionel Messi, ki mu je kot otroku primanjkovalo ravnega hormona in je bil zato manjši in šibkejši kot njegovi sovrstniki, vendar je s svojo vztrajnostjo in zaljubljenostjo v nogomet uspel pri dobrih dvajsetih letih starosti postati eden izmed najbolj cenjenih nogometašev na svetu. Mnogim otrokom dajejo taki ljudje upanje, da se jim bo zgodila podobna zgodba in se bodo tako izkopalci iz revščine, ali pa se vsaj identificirajo s takimi zvezdniki in tako posredno doživljajo užitek.

Kljub »čudežnim« zgođbam, ki so postavljene na piedestal, pa so zgođbe tisoćih, ki jim kljub trudu, talentu in volji preboj v vrhunski (poklicni) šport ne uspe, v ozadju in so druga – pogosto temnejša in včasih tragićna – plat športne realnosti, ki se dogaja stran od prvih ćasopisnih strani in izven najbolj gledanih televizijskih terminov.

9.2 NACIONALNA MOBILIZACIJA NA NOGOMETNI OSNOVI

Ćeprav je nogomet šport, ki lahko ljudi združuje, navdušuje, zabava, podira jezikovne in medkulturne zidove ter ponuja moźnost identifikacije, pa v kontekstu, ki ga preućujemo, ne gre spregledati njegovega nacionalno mobilizacijskega potenciala. Pogosto smo priće, ko se ta mobilizacijski potencial udejanji in je na primer zaradi zmage doloćene nogometne reprezentance cela nacija v nekakšnem nacionalnem ćustvenem zanosu, ko ljudje zmago praznujejo na javnih prizorišćih, prepevajo domoljubne pesmi in mahajo z nacionalnimi zastavami. Ta nacionalni ćustveni zanos bi morda najboljše opisali kot manifestacijo ponosa in veselja ob dejstvu, da so ćlani nogometne reprezentance predstavniki nacije in so torej zmagali v imenu vseh ćlanov nacije in je ta nogometna zmaga tudi last vsakega posameznika, ki tej naciji pripada. Na drugi strani pa (zlasti) ob porazih lahko opazujemo izraze kolektivne ųalosti in obupa nad dejstvom, da je nacionalno nogometno moštvo na igrišću doųivelo poraz. Pri tem – predvsem v okviru organiziranih navijaških skupin – pogosto prihaja do nasilja, ki se dogaja tako znotraj kot izven nogometnih aren. Će pristanemo na tezo, da so stadioni ogledalo sveta, potem moramo pristati tudi na tezo, da so nasilni navijaški izgredi manifestacija nasilja, ki je bolj ali manj latentno prisotno v današnji druźbi. V nadaljevanju zato kot dokaz povezanosti nogometa in nacionalne pripadnosti navajamo še nekatere primere, ki kaųejo predvsem na simbolni pomen nogometa v druźbi in na intenzivnost ćustvovanja, ki se iz nogometa seli v druźbo in obratno.

Tako se je 13. maja 1990 na zagrebšćem štadionu Maksimir zgodil nasilni spopad med navijaći zagrebšćkega Dinama in navijaći beograjske Crvene zvezde. Crvena zvezda si je ųe prej zagotovila naslov jugoslovanskega prvaka, kljub temu pa to njihove navijaške skupine, imenovane Delije, ni odvrnilo od obiska Zagreba. Tam so se srećali z zagrebšćko navijaško skupino Bad Blue Boys (BBB) in se z njimi zapletli v silovit spopad, v katerem je sodelovala tudi policija. Nasilje je izbruhnulo ųe pred zaćetkom tekme, ko so beograjski navijaći zaćeli

uničevati reklamne napise na stadionu, temu početju pa so se zoperstavili BBB, ki so začeli Delije obmetavati s kamenjem, stoli ipd.

Policija oz. takratna milica, ki je bila pod vplivom prosrbskih sil, je planila predvsem proti hrvaškim navijačem. To je bil povod za dodatni škandal, ko se je hrvaški nogometaš in kapetan Dinama, Zvonimir Boban, uprl akciji miličnikov in z močnim udarcem enega od njih zbil na tla. Boban je pozneje povedal: »Bil sem izzvan, saj so miličniki topli naše navijače, Srbi pa so medtem rušili Maksimir. Podžgalo pa me je tudi to, da me je miličnik udaril s pendrekom, ko sem pomagal našemu navijaču, ki je ležal na tleh. Na tisoče fantov se je odzvalo še pogumneje, dobili so številne udarce in tvegali življenja v imenu pravice.« (Boban v Delo, 2010)

Navijaški spopad med BBB in Delijami ter Bobanov incident z miličnikom je bil po mnenju mnogih simboličen uvod v razpad Socialistične federativne republike Jugoslavije, ki je z razglasitvijo suverenosti Slovenije in Hrvaške 25. junija 1991 tudi dejansko začela razpadati. S političnega in širšega družbenega vidika je bil Maksimirski navijaški spopad upor Hrvatov dolgoletni dominaciji Srbov znotraj Jugoslavije in za mnoge še danes predstavlja pomembno simbolno točko v zgodovini hrvaškega osamosvajanja. V primeru navedenega navijaškega spopada je bil nogomet neposredno povezan z nacionalno pripadnostjo glavnih akterjev – tako navijačev, klubov, igralcev in tudi policije.

V povezavi z nogometni navijači in nacionalizmom v bivši Jugoslaviji je pomembno izpostaviti tudi dejstvo, da je veliko fantov iz vrst različnih navijaških skupin odšlo v krvave vojne spopade, ki so se nekaj let zatem zgodili na ozemlju Jugoslavije. Kako močno je bila na primer pripadnost Crveni zvezdi povezana s pripadnostjo Srbiji pove podatek, da je bil pokojni poveljnik srbskih paravojaških enot, ki so delovale tako na Hrvaškem kot v Bosni in Hercegovini, Željko Ražnatović – Arkan pred vojno vodja Delij in je izmed navijačev Crvene zvezde rekrutiral tudi del članov svoje radikalne vojaške skupine.²⁷

²⁷ Tudi v Sloveniji lahko najdemo primer povezanosti vodje navijaške skupine s politično stranko, ki za svoj temelj delovanja postavlja predvsem dobrobit slovenskega naroda. Andrej Šiško, nekdanji dolgoletni vodja mariborske navijaške skupine Viole, je član neparlamentarne politične stranke Stranka slovenskega naroda, skupaj s skupino somišljenikov pa je ustanovil tudi Društvo za ohranjanje domoljubnih tradicij Hervardi, ki neguje mitologijo slovenstva in ima v tem kontekstu bolj ali manj nacionalistične težnje.

V povezavi z nogometnim nasiljem v Jugoslaviji v zadnjih dveh desetletjih 20. stoletja je postalo očitno, kako pomembno vlogo je pri tem igral zgodovinski trenutek, ki je legitimiral nasilje, posledično pa se je širša družbena kriza na svoj način odražala tudi na nogometnih stadionih. Pri tem je tudi jasno, da nogomet in nogometni navijači niso bili enostavno ekspozitura politike, ampak so nasprotno navijači imeli aktivno, pobudniško vlogo v prvi fazi kriznih zapletov in razpletov. Slednje velja tako za masovno politično mobilizacijo, kot tudi za začetne orgije političnega nasilja. Arkan se je tako javno hvalil, da se je vojna v bivši Jugoslaviji začela na neodigrani tekmi med Dinamom in Crveno zvezdo na Maksimiru ter da ne drži trditev, da so vojno začeli polkovniki Jugoslovanske ljudske armade (Vrcan 2003, 83).

Vrcan (2003, 84–85) navaja, da smo bili v Jugoslaviji priča hitri in lahki preobrazbi k nasilju nagnjenih nogometnih navijačev v prave vojne bojevnike, ki so hitro postali nacionalni junaki. Podoben fenomen, kot je bila preobrazba Delij, se je zgodil tudi na Hrvaškem, kjer so BBB in navijači splitskega Hajduka (imenovani Torcide) med prvimi organizirali prave politične jurišne odrede in se vključili v uniformirano hrvaško vojsko. Dejstvo je tudi, da so navijaške simbole na začetku oboroženih bojev uporabljali borci na obeh straneh in da so mnogi v vojni videli enakovredno nadaljevanje predhodnih spopadov med navijaškimi skupinami. Vrcan tudi meni, da se je iz stališč, obnašanja in vsebine množičnih skandiranja ter uporabljene simbolike v Zagrebu, Splitu in Beogradu dalo videti nedvoumne znake razpada takratnega vladajočega socialističnega sistema in nastop političnih akcij, ki so vodile v neizbežen frontalni spopad.

Dokaz, da se lahko med državama zaradi nogometa vname prava vojna, pa je tudi vrsta dogodkov, ki so se zgodili leta 1969 v Srednji Ameriki, ko sta se v kvalifikacijah za nogometno svetovno prvenstvo pomerila Salvador in Honduras. Prvo tekmo je gostil Honduras in v glavno mesto, kjer je bilo nastanjeno moštvo Salvadorja, se je zgrnilo na tisoče domačih navijačev. Ti so s celonočnim tolčenjem po pokrovkah, praznih sodih in metanjem kamenja v okna hotela poskušali moštvo sosednje države prikrajšati za spanec. To jim je uspelo in Salvadorci so prvo tekmo tesno izgubili. Zmago so domačini proslavili tudi tako, da so v Hondurasu plenili trgovine v lasti Salvadorcev. Medtem se je v Salvadorju zgodil samomor 18-letnega dekleta, ki ni preneslo poraza svoje ekipe v zadnji minuti in se je zato ustrelilo v srce. Njenega pogreba so se udeležili vsi prebivalci mesta San Salvador, nogometna reprezentanca in politični vrh, prenašali pa so ga tudi na državni televiziji (Gruden, 2009).

Povratna tekma v San Salvadorju teden dni kasneje je bila za ekipo Hondurasa težka preizkušnja. Tudi Salvadorci so celo noč razbijali pred hotelom, v katerem je spala gostujoča ekipa, skozi okna pa so menda metali celo mrtve podgane. Naslednji dan so ekipo Hondurasa na stadion pripeljali v oklepnikih, namesto honduraške zastave pa so Salvadorci izobesili umazano cunjo. Honduras je tekmo izgubil s tri proti nič, Salvadorci pa so pretepli in okradli gostujoče navijače – dva so celo ubili. Tretja tekma se je odvila na nevtralnem terenu v Mehiki, ki so jo po podaljšku dobili Salvadorci. Gruden (2009) navaja, da sta dan pred tem obračunom državi pretrgali diplomatske stike, nato pa je 14. julija 1969 Salvador začel vojaški napad na skoraj petkrat večji Honduras, ki je imel pol manj prebivalcev kot sosednja država. Spopadi so trajali skoraj teden dni, nato pa so vojskujočima stranema sosednje države vsilile premirje. Vojna je zahtevala skoraj pet tisoč življenj, več kot sto petdeset tisoč Salvadorcev pa je bilo izgnanih iz Hondurasa. Čeprav je vojna dobila ime »Nogometna vojna« (špan. *La guerra del futbol*), je bil nogomet le njen sprožilec. Pravi vzroki so tičali v prenaseljenosti Salvadorja, migracijah prebivalstva v Honduras in gospodarskih težavah obeh držav. Ti vzroki so proizvedli napetosti, ki so v končni fazi dosegle vrhunec v nogometnih tekmah za kvalifikacijo na svetovno prvenstvo v Mehiki leta 1970. Salvador na prvenstvu ni blestel in se je poslovil že po prvem krogu tekmovanja.

V kontekstu nogometnih izgredov in navijaškega nasilja je smiselno pojasniti tudi psihologijo množic, ki ima svoje zakonitosti in odstopa od običajnega obnašanja ljudi. Tako na primer množica zmanjšuje razsodnost posameznika v njej in ima nanj nekakšen hipnotičen vpliv, poleg tega pa daje posamezniku tudi večjo mero anonimnosti. Hipnotično na množico deluje tudi vodja množice, ki slabi kritične sposobnosti množice in je zato ta bolj vodljiva (Le Bon v Nastran Ule 2000, 441). Zelo zanimive vzroke za navijaško nasilje z vidika psihoanalize navaja Vodeb (2001, 299–305), ki meni, da so vezi oz. sile, ki navijaško množico držijo skupaj in jo usmerjajo, predvsem libidinalne narave. Močni identifikacijski ideali navijaške množice imajo po njegovem mnenju lahko vzrok v posameznikovem infantilno doživetem očetu, ki je predstavljal otrokovega tekmeca za mater. Vodeb pri tem opozori na različnost razrešitve Ojdipovega kompleksa pri moških in pri ženskah ter to izpostavi kot možen vzrok povečane moške družbene patologije, ki se zrcali v navijaških izgredih. Huliganstvo in navijaška razgrajanja so specifično moška domena, ki ima najverjetneje vzroke v potlačitvi

kastracijskih tendenc, ki jih ima deček v zvezi s svojim očetom. Kastracijska grožnja²⁸ se pri dečku razvije v trenutku, ko se sooči z očetom kot tekmečem za mater. »Ko deček v poznejšem življenju doživlja čustvene izlive, kadar zmaguje in premaguje, tega ne moremo drugače povezati, kot da trdimo, da se užitek ob zmagovanju in premagovanju napaja iz tistih libidinalnih investicij, ki jih je skozi afekt v ojdipalni fazi doletela potlačitev,« pravi Vodeb (2001, 301). Tovrstne potlačitve so odločilnega pomena ob čustvenih izbruhih, ki jih uprizarjajo razgrete nogometno-navijaške množice. Doseganje gola kot simbolne kastracije nasprotnika tako ne predstavlja užitka le za nogometaše, pač pa tudi za množico, ki se z nogometaši identificira in čuti »pomembno za vse, kar se dogaja na tekmovališču.« (Vodeb 2001, 305)

Množica navijačev, ki pred ali po tekmi razbija izložbe, zažiga avtomobile in/ali pretepa navijače nasprotne ekipe, tega ne dela zato, ker bi kdo to od njih zahteval, ampak ker jih družijo v mladosti potlačena ojdipalno-kastracijska predstava. Zmage in porazi so tako močno nabiti z libidinalno energijo, da se energetske preostanke nekje morajo manifestirati. Manifestacija tega energetskega preostanka je – ne glede, ali gre za zmago ali poraz – skoraj identična in jo mora skupina na nek način sprostiti in vidno udejanjiti. Enkrat so navijači nasilni od navdušenja, drugič pa od razočaranja.

Za razliko od Freuda, ki je v središče psihologije množice postavil vodjo, Vodeb razloge za množično histerijo navijačev in pogoste nasilne izgrede išče v smeri infantilno doživetih kastracijskih predstav in tako občutene premagljivosti. »Potlačena otrokova namera o kastraciji lastnega očeta se v poznejših letih kot vrnitev potlačenega manifestira v agresivnih in destruktivnih izpadih s športnimi zvezdami identificirajočih se navijaških množic,« še dodaja Vodeb (2001, 302), ki v zvezi z navijaškim nasiljem – predvsem po končanih nogometnih tekmah – izpostavlja še en faktor. Ta je povezan z identitetno samopodobo navijačev, kjer nasilje in razgrajanje spadata v nekakšno folklorno obnašanje mnogih navijačev srednjeevropskih držav. Vodeb (2001, 303) pravi: »Videti je, da v Angliji nisi pravi nogometni navijač, če po tekmi ne razgrajaš, se ne napiješ (alkohola) in v sklopu množice ne uprizarjaš agresije in moči.« Ravno zaradi tako oblikovanega stereotipa je v navijaškem nasilju težko pričakovati neko zakonitost, ki bo napovedovala, kdaj se bo nasilje zgodilo in

²⁸ Kastracijska grožnja se razvije, ko je deček pogosto zelo jezen na očeta, ki mu jemlje mater, sam pa pri tem ostaja nemočen. Deček si po eni strani želi kastrirati očeta, po drugi strani pa se boji morebitne oz. potencialne kastracije, ki mu jo lahko prizadene oče. Edino, kar dečku ostane kot obramba, je potlačitev (Vodeb 2003, 301).

kdaj ne. Gre predvsem za določeno zamišljeno identiteto, ki jo navijači posebej oblikujejo in se je oblikovala skozi desetletja, ko je do vandalizma prihajalo zaradi razočaranja nad izgubljeno tekmo.

Če domnevamo, da je poraz na tekmi simbolna kastracija – tako za igralce kot za gledalce (privržence) – se vandalizem pojavi, ko se navijači ne sprijaznijo s to simbolno kastracijo in preko agresije svojo žalost spremenijo v ugodje in doživljanje užitka. Prakso t.i. paketne navijaške identitete Vodeb (2001, 303) pojasnjuje tudi v kontekstu Pavlove teorije pogojnega refleksa. Tako pravi, da so se na začetku navijači pretepali le ob porazu, kasneje pa je pretep postal že standardni del navijaštva – ne glede na to, kdo je zmagal, in ne glede na to, ali se je tekma že končala ali pa se sploh še ni začela. Vodeb nam s svojo psihoanalitsko razlago (nogometnih) navijaških izgrediv pokaže na nekatere zelo zanimive razloge za nasilje. Kljub temu pa je smiselno celoten problem navijaškega nasilja z nacionalističnim obeležjem preučevati tudi v kontekstu ostalih družboslovnih ved. Predvsem je Vodebova analiza dobrodošla kot teoretsko ozadje za pojasnitev občutkov, ki naj bi se dogajali na individualni ravni in v podzavesti posameznika.

Naj za konec poglavja o (nacionalni) identifikaciji skozi nogometno igro omenimo tudi nedavno uvrstitev slovenske nogometne reprezentance na svetovno prvenstvo v Južnoafriški republiki. Čeprav v Sloveniji za prvo državno nogometno ligo ni velikega zanimanja – nekatere razloge za takšno stanje bomo pojasnili kasneje – pa tekme slovenske državne reprezentance v mednarodni konkurenci v Sloveniji vzbujajo zelo veliko zanimanje širše slovenske javnosti. Tako lahko sklepamo, da je za Slovence nogomet bolj kot šport pomemben predvsem kot temelj nacionalne enotnosti in ponosa. To je zaznal tudi slovenski politični vrh in v času kvalifikacij za svetovno prvenstvo sta tako predsednik države kot predsednik vlade – s svojo prisotnostjo na tekmah kot tudi aktivnim sodelovanjem v praznovanju zmage – dala vedeti, da podpirata slovensko reprezentanco in ji stojita ob strani. Predsednik Vlade Republike Slovenije, Borut Pahor, je bil v teh svojih potezah še posebno drzen in je z nogometaši sklenil stavo, da jim v primeru preboja na svetovno prvenstvo očisti športne čevlje.²⁹ Prav tako je, malo v šali malo zares, predsednik vlade pred tekmo sporočil,

²⁹ Videoposnetek, ki prikazuje, kako premier Pahor v slačilnici nogometašem čisti športne čevlje, v medije ni prišel preko nogometašev ali novinarjev, ampak preko podmladka vladajoče Pahorjeve politične stranke. V tem kontekstu je to mogoče interpretirati kot politično motivirano dejanje in ne kot novinarsko informacijo. Kasneje se je celo izkazalo, da nogometaši z slovenskim predsednikom vlade najprej niso želeli imeti opravka, vendar so ga na prigovarjanje, da pač mora izpolniti svojo obljubo, le spustili v slačilnico. Tak razplet dogodkov daje

da je ta na svoji seji sprejela sklep o zmagi nad rusko reprezentanco z ena proti nič. Ta rezultat je bil kasneje na tekmi tudi uradni končni izid, Pahorjeva (pre)drznost pa je dobila preroški sij. Na koncu, ko se je slovenska reprezentanca z zmago proti ruski reprezentanci res uspela uvrstiti na svetovno prvenstvo leta 2010, se je zdelo, da del uspeha nogometašev pripada tudi predsedniku vlade in njegovi veri ter zaupanju v zmago Slovenije. Narodno združenost in evforijo, ki je nastala ob zmagi, pa je kot dobro promocijo poskušal unovčiti tudi slovenski predsednik, Danilo Türk, ki se je po tekmi, skupaj s predsednikom vlade, pojavil na kraju slavljenja pred mariborskim stadionom in z vzkliki ter krajšim nagovorom izrazil svoj ponos nad uspehom.

slutiti, da je bila želja po stiku z nogometaši ter posledično tudi njihovim uspehom predvsem na strani predsednika vlade in ne obratno.

10 ŠPORTNI NACIONALIZEM V SLOVENIJI

Na tem mestu se je najprej smiselno vprašati, ali lahko pojav športnega nacionalizma identificiramo tudi v Sloveniji. Poleg primera, ki smo ga navedli v prejšnjem poglavju, si lahko na hitro odgovorimo tudi, če analiziramo naslednje besede predsednika Danila Türka (v Lucu 2010, 7):

Z uvrstitvijo na svetovno prvenstvo v nogometu so naši nogometaši naredili neprecenljivo veliko za samozavest Slovenije, za občutek, da zmoremo vse, če hočemo in si upamo, ne glede na velikost in materialne primerjave. Takšen občutek je nekaj, kar nam lahko da dragoceno oporo pri vsakdanjem delu in izzivih, s katerimi se srečujemo. Za ta občutek in veselje, ki so nam ga pripravili, jim bomo vedno iz srca hvaležni. Oddolžimo se jim lahko tako, da verjamemo vanje in navijamo zanje. Srečno, šampioni!

Namigovanje, da je športni dosežek slovenske nogometne ekipe nekaj, kar s samozavestjo ter drznostjo navdaja vse Slovenke in Slovence, je več kot očitno. Kljub vsemu se ne bomo ustavili le pri enostavnem pritrdilnem odgovoru, ampak bomo vprašanje slovenskega športnega nacionalizma v nadaljevanju še bolj podrobno analizirali.

Slovenijo nekateri opisujejo tudi kot športni fenomen, ki podira predvsem stereotip o tem, da številčno majhen narod v športu na najvišji ravni ne more konkurirati velikim narodom. Število vrhunskih športnih dosežkov, ki so jih slovenski športniki dosegli v zadnjih dvajsetih letih, je res veliko, ne gre pa pozabiti niti vseh tistih rezultatov, ki so jih Slovenci dosegli še v času Jugoslavije. Zato se ob tem logično zastavljajo tudi vprašanja o vzrokih, ki ženejo slovenske vrhunske športnike, da v mednarodnem merilu dosegajo tako visoke rezultate. So odmevni dosežki slovenskih vrhunskih športnikov posledica skrbno načrtovane športne politike slovenske države? Se za vrhunskimi dosežki skrivajo predvsem osebne ambicije nekaterih športnikov? Ali vrhunske športnike (in v kakšni meri) lahko motivira njihova nacionalna pripadnost? Kako nanje gleda država in kako športniki razumejo vlogo države na področju športa? Na nekaj od teh vprašanj bomo zato poskušali odgovoriti v nadaljevanju.

Na primeru Slovenije bomo poskusili preveriti tudi hipotezo, ki smo jo postavili na začetku. V ta namen smo oblikovali še tri podhipoteze, s katerimi želimo priti do odgovorov, ki bi nam

lahko pomagali preveriti trdnost naše glavne hipoteze. Zanima nas, v kakšni meri je v Sloveniji prisoten športni nacionalizem in kako slovenski vrhunski športniki občutijo nacionalno pripadnost, kakšen je njihov odnos do države, kaj menijo o lastni vlogi znotraj procesa oblikovanja nacionalne pripadnosti in kakšen mobilizacijski potencial ima po njihovem mnenju vrhunski šport v Sloveniji. Odgovore na nekatera odprta vprašanja smo poskušali najti preko poglobljenih intervjujev s petnajstimi osebami, ki poznajo vrhunski šport in situacijo v njem in/ali delujejo na področju vrhunskega športa v Sloveniji. Njihov pogled na situacijo v slovenskem vrhunskem športu nam predstavlja možnost, da dobimo informacije iz »prve roke« in razmere ter odnose v slovenskem vrhunskem športu analiziramo z vidika njihovih akterjev. V nadaljevanju zato izpostavljam njihova mnenja in refleksije, ki kažejo na nekatere značilnosti slovenskega športnega nacionalizma.

10.1 SLOVENIJA KOT ŠPORTNI FENOMEN

Trditev »Slovenija je športni fenomen«, ki se je v (slovenski) javnosti in tudi med poznavalci športnega področja uveljavila pred nekaj leti, je vredna podrobnejše analize. Čeprav v prvem trenutku zveni predvsem kot (samo)hvala Slovenije in se zdi tudi kot produkt slovenskega športnega nacionalizma, se je vseeno smiselno vprašati, kaj je tisto, kar je v slovenskem športu tako »fenomenalnega«?

V članku z naslovom »Slovenski šport = svetovni fenomen« Slavko Jerič (2009) med seboj primerja evropske države glede na njihovo uvrstitev na velika tekmovanja (svetovno prvenstvo v nogometu in košarki ter evropsko prvenstvo v rokometu) v letu 2010. Slovenija se v tem rangiranju pojavi ob Franciji, Nemčiji, Srbiji in Španiji. Avtorja pa navdušuje predvsem dejstvo, da je med temi petimi državami Slovenija tista, ki ima najmanj prebivalcev ter si zato zasluži še posebno spoštovanje in priznanje. Jerič v nadaljevanju postavi še eno statistično primerjavo, in sicer uspešnost države na poletnih olimpijskih igrah v Pekingu leta 2008, izmerjeno s številom osvojenih medalj glede na število prebivalcev posamezne države. Na tej lestvici »uspešnosti držav« Slovenija s petimi medaljami zaseda drugo mesto, takoj za Jamajko, ki jih je osvojila sedem.

Tudi Janez Kocijančič je v intervjuju poudaril »neverjetne uspehe« slovenskih športnikov:

V obdobju po osamosvojitvi Slovenije je prišlo do zanimivih tendenc. Športne ambicije so se zelo razpršile, kljub temu pa dosegamo neverjetne uspehe v bazičnih športih, v najtežjih športih in tudi v nekaterih športih, ki so nam očitno pisani na kožo – veslanje, kegljanje, balinanje, ipd. Na moje veliko presenečenje smo se zelo uveljavili tudi v ekipnih športih. Slovenija je najmanjša država, ki je v zadnjih dvanajstih mesecih sodelovala na svetovnem prvenstvu v nogometu, na svetovnem prvenstvu v košarki in na svetovnem prvenstvu v hokeju na ledu.

Na močno prisotnost športnega udejstvovanja po slovenski osamosvojitvi leta 1991 je v intervjuju opozoril tudi Tone Vogrinc, ki pa je ob tem izrazil tudi določene pomisleke:

Ko pa se je Slovenija osamosvojila, je šport pravzaprav eksplodiral. Ustanovile so se nacionalne panožne zveze in vsak državni prvak, tudi v manj popularnih športih, je potem lahko tekmoval na olimpijskih igrah, svetovnih prvenstvih, evropskih prvenstvih, itd. Zaradi tega se je pojavilo ogromno število športov in Slovenija ima danes že približno sedemdeset panožnih zvez, ki imajo vsaka svojo ambicijo, da bi imele športnika, ki bi bil svetovni ali pa evropski prvak. Dejstvo pa je, da biti svetovni prvak v nekaterih disciplinah ne prinese nobenega prihodka. Verjetno bo Slovenija prej ali slej morala narediti program, kjer se bo odločila, katere športe bo forsirala in jih tudi finančno podpirala, saj za vse enostavno ni denarja. Mnogo športov je zelo uspešnih, vendar, če to ne zanima niti publike niti medijev, se je smiselno vprašati, zakaj jih potem podpirati. Nekateri lepi športi, kot na primer plavanje ali veslanje, kjer imamo Slovenci neverjetne uspehe, ne uživajo medijskega zanimanja, kar posredno pomeni, da ni sponzorjev.

Kako pomemben faktor v vrednotenju športne uspešnosti je število prebivalcev države, iz katere športnik prihaja, kažejo tudi besede hrvaškega športnega novinarja, ko (z občudovanjem) piše o Sloveniji: »Komaj nekaj čez dva milijona jih je, pa bodo sodelovali na mundialih v dveh največjih športih. Pri tem bodo na obeh tekmovanjih najmanjša država po številu prebivalcev.« (Puljić v Jerič 2009) Tudi predsednik slovenske države, Danilo Türk, (v Lucu 2010, 7) je izpostavil ta faktor, ko je ob zmagi slovenske nogometne reprezentance nad rusko reprezentanco zapisal: »Naši nogometaši so premagali reprezentanco države, ki ima skoraj trikrat več nogometašev, kot ima Slovenija prebivalcev. Vse primerjave Slovenije z državami, ki smo jih izločili v kvalifikacijah, in tistimi, s katerimi se bomo merili v Južni

Afriki, pokažejo, da je uvrstitev na svetovno prvenstvo v nogometu dosti več kot uspešna nogometna zgodba.« In dodal: »Tistega novembrskega večera so se slovenski nogometaši uprli statistiki (...).«

Iz opisanih primerov lahko razberemo, da se posamezni športni dosežek pogosto (praviloma?) ocenjuje skozi perspektivo države, iz katere športnik prihaja. Poleg tega, da takšno ocenjevanje lahko opredelimo kot tipičen športni nacionalizem, je v ozadju takšnega ocenjevanja sledeče vrednotenje: manjša, kot je država, iz katere športnik prihaja (glede na število prebivalcev oz. velikost državnega teritorija), bolj občudovanja vreden je njegov športni dosežek (in obratno). Še zlasti je ta logika prisotna pri ekipnih športih. V ozadju je namreč prepričanje, da je na primer enajst nogometnih igralcev iz eno milijonskega naroda manj kvalitetnih od enajstih nogometašev, ki prihajajo iz dvajset milijonskega naroda. Čeprav ta matematična logika verjetnosti načeloma drži, pa je šport področje, kjer je pomemben element kvaliteta, ki ni vedno pogojena le s številčnostjo in se zato tu pogosto dogajajo izjeme. Prav možnost, da se zgodi izjema, da se dogodki odvijajo drugače, kot jih veleva ustaljena logika (razuma), oz. da postanejo »ne-verjetni«, potiska šport v polje ne povsem jasnega in z enostavno logiko pojasnljivega, kar magično privlači človeško radovednost in pozornost. Ena takšnih izjem je bila na primer že omenjena nedavna zmaga slovenske nogometne reprezentance proti nogometni reprezentanci Rusije in uvrstitev na svetovno nogometno prvenstvo.

Nogometna evforija, ki je zajela Slovenijo ob koncu drugega tisočletja in se je desetletje zatem ponovila, je bila le vrh ledene gore in za nekatere le pika na i slovenskega vrhunškega športa. Zgodba o športnikih, ki predstavljajo utelešenje slovenskega naroda, se namreč začinja pri že prej omenjenem sokolskem gibanju in se preko izjemno uspešnih posameznikov³⁰ nadaljuje v bolj načrtovan slovenski športni nacionalizem, ki se je v osemdesetih in devetdesetih letih 20. stoletja dogajal skozi alpsko smučanje. Leta 1991 je Slovenija zapustila Jugoslavijo in se politično ter tudi športno osamosvojila. Tudi tu je bila izjema, ki ji je uspelo nekaj, kar je bilo izven ustaljene prakse in je s športnim nacionalizmom v Sloveniji močno povezano...

³⁰ Na primer: Leon Štukelj, Janeza Polda, Jože Šlibar, Miroslav Cerar, Ivo Daneu, itd.

10.2 SLOVENSKI VRHUNSKI ŠPORT PRED LETOM 1991

8. februarja leta 1992 so se v francoskem Albertvillu začele zimske olimpijske igre, na katerih je slovenska reprezentanca nastopila samostojno, čeprav uradno še nismo bili samostojna država.³¹ Mednarodni olimpijski komite je namreč 17. januarja 1992 s posebnim pismom takratnega predsednika Juana Antona Samarancha začasno priznal Olimpijski komite Slovenije, kar je pomenilo, da lahko Slovenija nastopi s samostojno reprezentanco. Podobno so v samostojni reprezentanci takrat lahko nastopili tudi športniki s Hrvaške. Priznanje Olimpijskega komiteja Slovenije s strani mednarodne institucije, kot je Mednarodni olimpijski komite, je imelo velik simbolni pomen. Mimohod slovenske reprezentance z dvignjeno slovensko zastavo v družbi vseh drugih narodov sveta na enem izmed najbolj opaznih in imenitnih dogodkov na svetu je bila vidna potrditev slovenske nacije. Ne gre torej zanikati dejstva, da se je mlada slovenska država prav skozi prominenten športni dogodek prvič predstavila ostalemu svetu.

Tone Vogrinec je na vprašanje, kako je slovenski državi uspelo, da je nastopila samostojno, povedal: »To sta zlobirala Janez Kocijančič in pokojni predsednik Mednarodne smučarske zveze, Marc Hodler. Največ je pri tem tvegala Marc Hodler. Kmalu za temi dogodki so nas potem priznale tudi druge države. Takrat so se vsi čudili, kako je mogoče, da smo lahko nastopali kot Slovenija, čeprav smo bili uradno še del Jugoslavije.« Vogrinec pa se je ob tem spomnil tudi na dogodek, ki ponazarja, na kakšen način so še pred samostojnostjo Slovenije v okviru alpskega smučanja poskušali izkazovali slovensko nacionalno pripadnost:

Kako korajžni smo pravzaprav bili v tem nacionalnem prebujenju, lahko razberemo iz tega, da smo si konec januarja leta 1991, torej pred osamosvojitveno vojno v Sloveniji, na svetovnem prvenstvu v alpskem smučanju v Saalbachu v Avstriji na vsa oblačila in pokrivala dali natisniti napis Slovenija, čeprav smo bili uradno še Jugoslavija. To sem naredil na lastno pest in seveda sem jih za ta samoiniciativni korak dobro dobil po nosu iz Beograda, vendar sem imel alibi, ki me je nekako rešil, saj bi me v nasprotnem primeru skoraj zagotovo odstavili. Zgodba v ozadju je bila namreč sledeča. Istočasno, kot smo si napise Slovenija omislili mi, so Avstrijci že imeli na svojih dresih napise Tirol. Tirolska je v Avstriji smučarsko zelo razvita pokrajina in

³¹ Na slovesni otvoritvi in predstavitvi reprezentanc je v smučarski areni nastopilo petindvajset slovenskih športnikov in športnic, slovensko zastavo pa je nosil smučarski skakalec Franci Petek (Kruse 1996, I).

je bila že takrat eden izmed sponzorjev avstrijske reprezentance. Zato sem se zagovarjal v smislu: »Kaj vendar sitnarite, poglejte Avstrijce, ki v smučanju res nekaj pomenijo! Tudi oni imajo na dresih napise svoje dežele – oni imajo Tirol, mi pa imamo Slovenija. Saj to je isto!« (smeh) Izšlo se je dobro, vendar je bilo v tistem času tako početje zelo nevarno. Dogodki zatem so se odvijali relativno hitro, je pa pomembno izpostaviti dejstvo, da nas je kot samostojno državo prva na svetu priznala Mednarodna smučarska zveza.

Janez Kocijančič je takole strnil vtise o nastopu slovenske olimpijske reprezentance v Albertvillu:

Ne verjamem, da bi danes kaj takega še uspelo, saj je Mednarodni olimpijski komite medtem sprejel pravila, ki skoraj onemogočajo tovrstne športne osamosvojitve, čeprav poznamo določene izjeme. Ena od teh izjem so na primer športniki iz Kosova, ki kljub temu, da jih priznava čedalje več držav, ne nastopajo kot reprezentanca. V začetku devetdesetih let je bila situacija specifična. Takrat je cela vrsta posameznikov uspela na ustrezen način predstaviti problem Slovenije – najprej v okviru mednarodnih športnih zvez, nato pa še v okviru mednarodnega olimpijskega komiteja. Na podlagi tega smo uspeli pridobiti začasno in nato stalno povabilo na olimpijske igre. Tako smo – nekaj mesecev, preden smo bili sprejeti v Organizacijo združenih narodov – res nastopili kot samostojna država na zimskih olimpijskih igrah. Ta nastop je imel velik simbolni pomen in mislim, da je potrebno upoštevati, da je tudi slovenski šport veliko pripomogel k uveljavljanju Slovenije v svetu. Uveljavljanje nove države v svetu je proces in v tem procesu so zelo pomembni tudi propagandni ter idejni vidiki. Če se ti pod svojo zastavo pojaviš na rednih olimpijskih igrah, je to velik korak naprej v procesu tega uveljavljanja. To je potrebno ustrezno vrednotiti in ceniti. Šport je, po mojem prepričanju, zagotovo najuspešnejša mednarodna dimenzija Slovenije in slovenstva in zato je bilo nujno potrebno, da smo te možnosti izkoristili v polni meri.

Na prehodu iz enega družbenega sistema v drugega so se v Sloveniji spremenili tudi pogledi na šport. Če je vrhunski šport danes velik posel in tekmovalna ideologija ustreza predvsem tržnim zakonitostim, kjer se telo športnika smatra kot produkt (Hosta 2011), pa je bilo pojmovanje športa po drugi svetovni vojni v Jugoslaviji odvisno od družbenega sistema, ki je povečeval kolektivizem in solidarnost.

Iz intervjuja z Miroslavom Cerarjem lahko zaznamo duh časa in vrednote, ki so veljale med mladimi telovadci v letih po drugi svetovni vojni:

Ko sem tekmoval še v mladinskih selekcijah, sem poleg gimnastike moral tekmovali tudi v atletskih panogah – to je bil t.i. partizanski mnogoboj. Skratka, povedati želim, da je naš telovadni razvoj v tistem času izhajal iz razmer, ki sem jih opisal – ne glede na vzgojo, ki smo je bili deležni doma. V društvu smo bili med seboj zelo povezani, radi smo se družili in tako skupaj preživljali kar nekaj ur časa na dan. Nismo bili vsi enake starosti – nekateri smo bili sošolci, nekateri študentje, nekateri pa so bili že zaposleni – kar je tvorilo različno strukturo ljudi. Z vidika zrelosti posameznika in graditve njegove osebnosti je takšno društvo imelo velik potencial. (...) To je bil tudi čas velikega amaterizma v športu in preprosto rečeno, bilo bi bogokletno, da bi kdo razmišljal, kako bi s telovadbo kaj zaslužil. Funkcionarji v društvu so bili še predvojna generacija in so pripadali Sokolom ali pa Orlom. Vrednote, ki so bile v teh organizacijah poudarjene, so bile zlasti: pripadnost, ponos, čast, disciplina in delo. Te vrednote so bile prisotne tudi v času mojega članstva v društvu in v tem kontekstu smo rasli. Tudi družbeni sistem, ki nas je obkrožal, je bil naravnani proti profitu oz. posebnemu zaslužku. Vse je predvsem temeljilo na prostovoljstvu in dobri volji. Iz tega je izhajalo tudi naše gledanje na svet in verjetno so bile, tudi zaradi tega, naše vrednote tako oblikovane.

Na vprašanje o vlogi nacionalne pripadnosti v času njegove športne kariere pa je Cerar dodal:

Če govorim o svojih občutkih do domovine in o nacionalni pripadnosti, je smiselno, da se vrnem v čas, ko smo bili kot pionirji in mladinci na taborjenjih. Tam smo zjutraj vsakodnevno imeli telovadbo, temu pa je sledilo dvigovanje državne zastave in petje himne. Ta nacionalna pripadnost in zavest o tej pripadnosti je bila nekako vedno prisotna med nami. Bili smo ponosni, da smo lahko nastopali za državo, posebne občutke ponosa pa si doživel ob zmagi, ko so igrali jugoslovansko himno in dvigovali zastavo. Moram reči, da sem takrat kot Jugoslovan ob takšnih dogodkih čutil neko posebno veličino.

Zanimivo je tudi pričevanje dveh vrhunskih športnikov o tem, kako sta skozi športno udejstvovanje doživljala hladno vojno oz. politična in druga nasprotja, ki so po drugi svetovni vojni vladala med Vzhodom ter Zahodom.

Miro Cerar se takratnega obdobja spominja takole:

Jugoslavijo v tistem času je potrebno razumeti v sklopu svetovne politične situacije. Obstajala sta vzhodni, socialistični blok, in zahodni blok, Jugoslavija pa je nekako krmarila med obema. V odnosu do vzhodnih socialističnih držav smo imeli Jugoslovani kar nekaj prednosti. Lahko smo potovali po svetu, hkrati pa je bilo pri nas tudi manj zaprtosti in omejitev. Spomnim se, kako so nam tisti z Vzhoda zavidali, ker smo s svojimi potnimi listi lahko potovali kamorkoli, hkrati pa smo bili zaradi delovanja naših političnih struktur – tukaj mislim predvsem na politiko neuvrščenih držav – tudi relativno prepoznavni in izstopajoči. Imeli smo občutek, da smo cenjeni in da nas druge države prepoznavajo kot močne. Zaradi tega razloga je bil nacionalni naboj kar precej močan.

Prednosti takratnega jugoslovanskega potnega lista je izpostavil tudi vrhunski alpinist Viki Grošelj:

V šestdesetih in sedemdesetih letih je bil jugoslovanski potni list najdražji na črnem trgu, saj se je dalo z njim brez viz vstopati tako v Vzhodni blok, kot na Zahod. Zahodnjaki so imeli z vstopanjem v Vzhodni blok pogosto težave. Velikokrat smo na potovanjih naleteli tudi na kakšne ekstremiste. Spomnim se dogodka leta 1977, ko smo šli v Afganistan in tam nas je v neki vasi, bogu za hrbtno, nek ortodoksni ruski zdravnik začel spraševati, od kod smo. Povedali smo, da prihajamo iz Jugoslavije in upali, da ne bo kakšnih problemov. Na koncu se je izkazalo, da o Jugoslaviji ve vse, saj je v Beogradu in celo v Ljubljani nekaj časa študiral medicino. Že v tistih časih nam je rekel: »Tito good, but capitalist« (slov. Tito je dober, ampak je kapitalist).

Pred letom 1991 in osamosvojitvijo Slovenije je bil slovenski vrhunski šport tudi način, preko katerega so Slovenci znotraj Jugoslavije kazali svojo, drugačno identiteto. Še posebno se je to konec sedemdesetih in v osemdesetih letih kazalo skozi alpsko smučanje. Tone Vogrinec, ki bil eden izmed glavnih akterjev slovenske smučarske scene, je povedal, da je bila v Jugoslaviji reprezentanca alpskega smučanja edina, ki je bila bolj ali manj neodvisna od ostalih jugoslovanskih reprezentanc in je bila v domeni Slovencev, kar je po njegovem mnenju »vzbujalo neka posebna čustva«:

Slovenci smo bili Jugoslovani in ob vseh športnih uspehih smo bili vedno le del jugoslovanske reprezentance. Kot Slovincem pa nam je bilo vedno izjemno težko priti v katerokoli jugoslovansko selekcijo, saj je bil kriterij izbire na zelo visokem nivoju.

Bili so posamezniki, ki jim je to uspelo, denimo: Ivo Daneu, Brane Oblak, Srečko Katanec, Miro Cerar, vseeno pa je veljalo, da je bilo to nekaj izjemnega. Še danes se vidi, kako močne reprezentance – sploh v igrah z žogo – prihajajo iz bivših jugoslovanskih republik.

Vogrinec se spominja tudi svoje smučarske kariere in ravni jugoslovanskega smučanja v šestdesetih letih 20. stoletja: »Sodeloval sem na vseh tekmah, ki obstajajo še danes, prav tako pa sem vozil tudi vse smuke. Takrat je bila kvaliteta jugoslovanskega smučanja taka, da smo bili udeleženci daleč od vrhunskih uvrstitev in smo se, bolj ali manj, borili za to, kdo bo boljši Jugoslovan. Vladala je drugačna filozofija kot danes, saj nismo imeli nobenih možnosti, da bi se primerjali s Schranzem in Killyem, ki sta bila moja generacija«. Raven jugoslovanskega alpskega smučanja se je nekaj let zatem korenito spremenila, zlasti pa pri tem Vogrinec izpostavlja vlogo medijev in javnosti:

Nobena družbena dejavnost, pa naj bo to kultura, zdravstvo, šolstvo ali pa šport, v današnjem času ne more preživeti, če nima za seboj medijev. Mediji so zelo pomembni, kajti, če ti delaš v anonimnosti, če zate nihče ne ve, ti tudi nihče ne odpre vrat. Tega sem se zavedal že takoj na začetku. Med drugim sem še kot študent v športni redakciji časopisa Večer občasno napisal kakšno vest in bil občasno dopisnik. In spomnim se, da sem potem kot trener iz vsakega, tudi manj pomembnega, dogodka ustvaril novico. Vrtel sem telefone in javljal vse mogoče rezultate, da smo prišli v medije, saj drugače leta 1971 nihče ne bi vedel za Bojana Križaja. Na začetku, dokler so bili rezultati še bolj skromni, se je verjetno marsikomu zdelo smešno, da se neki Vogrinec javlja z neke FIS tekme in sporoča, da je bil neki Križaj devetnajsti. (smeh) Nihče v javnosti temu ni namenjal kaj dosti pozornosti. Vse do trenutka, ko je Bojan Križaj leta 1975 postal evropski mladinski prvak. Takrat je naenkrat zasvetila luč in nacionalni ponos se je vzbudil. To je bil res prelomni dogodek.

Alpsko smučanje je bilo že konec sedemdesetih let 20. stoletja medijsko zanimiv šport, še zlasti pa ga je gledalcem približala televizija. Slovenci so v tem kontekstu prve prenose tekem za svetovni pokal lahko spremljali preko avstrijske nacionalne televizije, katere signal so dobro sprejemali predvsem v severnem, obmejnem delu Slovenije. Tone Vogrinec je povedal, da je bilo gledanje avstrijske televizije v Mariboru v tistem času privilegij in da so se Slovenci ravno preko avstrijske televizije zbližali z alpskim smučanjem: »Že takrat je Slovenija dobesedno znorela, ko se je Bojan Križaj kot Slovenec pojavil med Avstrijci in je bil na kateri

izmed tekem tretji in seveda kasneje, ko je prvič zmagal. To je bilo pravo nacionalno prebujanje.« K temu je Vogrinec (2011) še dodal:

Slovenecem je bilo neznansko všeč, da smo znotraj Jugoslavije končno nekaj pomenili, uveljavili smo se v svetu, bili smo prisotni na avstrijski televiziji in kmalu zatem tudi na naši. Tako je smučanje dejansko postalo nacionalni šport, kar se je posledično izražalo tudi v številu ljudi, ki so rekreativno smučali. (...) Smučanje je postajalo televizijski šport in Slovenci so blazneli od sreče, ko je Avstrijec po televiziji rekel: »Der blonde Junge Križaj aus Tržič (slov. Svetlolasi fant Križaj iz Tržiča).«

Iz vsega navedenega je razbrati, da je bila od druge svetovne vojne naprej slovenska nacionalna identiteta močno povezana z vrhunskim športom. Slovenski vrhunski športniki so tako predstavljali simbol slovenstva znotraj večnacionalne jugoslovanske družbe. Še zlasti je bila, od sedemdesetih let naprej, pri Slovencih zelo prisotna pozitivna identifikacija z alpskim smučanjem, začevši s televizijski prenosi alpskega smučanja na avstrijski nacionalni televiziji, kjer se je med svetovno smučarsko elito pojavil Slovenec Bojan Križaj. V tem kontekstu je pomemben tudi podatek, da so na zimskih olimpijskih igrah v okviru športnikov, ki so zastopali Jugoslavijo, Slovenci vedno predstavljali večino, kar ne moremo trditi za poletne olimpijske igre.³² Na olimpijskih igrah leta 1984 v Sarajevu je bilo od triinsedemdesetih članov jugoslovanske reprezentance kar dvainpetdeset športnikov slovenske narodnosti. Na teh olimpijskih igrah je bil Bojan Križaj še posebno izpostavljen, saj je na otvoritveni slovesnosti zaprisegel v imenu vseh nastopajočih športnikov.

Ugotovimo lahko tudi, da je bila osamosvojitve slovenske države leta 1991 močno zaznamovana s priznanjem Mednarodnega olimpijskega komiteja, ki je komaj nastalo državo – z začasnim priznanjem njenega olimpijskega komiteja – sprejel med ostale države in ji ponudil možnost, da se leta 1992 udeleži zimskih olimpijskih iger v Albertvillu. Če malce pretiravamo, lahko rečemo, da so – vsaj v simbolnem smislu – vrhunski športniki tlakovali pot priznanju slovenske države v mednarodni skupnosti. Zdi se, da je situacija, ko so vrhunski športniki prevzeli vlogo ambasadorjev slovenstva, s katero je bilo leta 1992 potrebno

³² Tako je bilo leta 1968 na zimskih olimpijskih igrah v Grenoblu vseh osemindvajset članov jugoslovanske reprezentance slovenske narodnosti. V Saporu leta 1972 jih je bilo triindvajset od skupno petindvajsetih članov reprezentance, v Innsbrucku leta 1976 je bilo Slovencev šestindvajset od skupno osemindvajsetih, v Lake Placidu leta 1980 štirinajst od skupno petnajstih in v Calgaryju leta 1988 sedemnajst od skupno dvaindvajsetih članov jugoslovanske reprezentance (Kruse 1996, 13–15).

slovensko nacijo in njeno identiteto predstaviti svetovni (olimpijski) javnosti, v Sloveniji še danes latentno prisotna.

V nadaljevanju bomo tako – tudi v povezavi s prej predstavljenimi podhipotezami – analizirali, kakšen pomen ima nacionalna pripadnost za slovenske vrhunske športnike, kako to pripadnost in identiteto doživljajo, kakšen je njihov odnos do države, ipd.

10.3 SLOVENSKI VRHUNSKI ŠPORT KOT SIMBOL NACIONALNEGA PRESTIŽA

V intervjujih nas je najprej zanimalo, na kakšen način slovenski vrhunski športniki doživljajo svojo pripadnost slovenski državi in slovenski naciji. V prvi podhipotezi smo namreč izrazili mnenje, da slovenski vrhunski športniki svoje športno udejstvovanje razumejo kot lastni prispevek k ustvarjanju, manifestaciji in promociji slovenske države ter nacije v svetu. Hipotezo bomo morda najlažje preverili tako, da bomo navedli odgovore športnikov na vprašanja, ki so povezana z njihovim odnosom do nacionalne pripadnosti in olimpijskih iger. Pri tem bomo pozorni predvsem na to, s kakšnimi besedami športniki opisujejo svoje doživljanje nacionalne pripadnosti in olimpijskih iger, ki izrazito poudarjajo nacionalno pripadnost športnikov. Vrhunske športnike smo vprašali, kakšno vlogo igra v njihovi športni karieri nacionalna pripadnost, kako jo občutijo in kako izkazujejo. Odgovori na to vprašanje so bili sledeči:

Klemen Bauer:

Zase lahko rečem, da me že od začetka kariere spremlja pripadnost državi in zavedanje, da konec koncev tekmuješ za državo. Seveda v prvi vrsti tekmuješ zase, ampak takoj zatem se zavedaš, da za tabo stoji država, ki ti je posredno tudi omogočila pogoje, v katerih lahko tekmuješ. Biatlon je disciplina, ki je relativno močno povezana z vojsko, ta pa je neposredno del države. Tega se dobro zavedam. Sicer pa nacionalna pripadnost še bolj pride do izraza ob športnih uspehih, saj so takrat pri športniku čustva še bolj prisotna.

Rok Benkovič:

Vedno mi je veliko pomenilo, da sem lahko nastopal za Slovenijo. Zdi se mi, da vsak športnik veliko raje nastopa za svojo državo, kot pa za katero drugo. Tudi drugačni,

boljši občutki so, če nastopaš pred svojimi domačimi navijači. Si skoraj ne predstavljam, da bi nastopal za katero drugo državo. (...) O nacionalni identiteti in njenem izkazovanju se posebej nismo nikoli pogovarjali. To je bila bolj stvar vsakega posameznika – enim je bil pomemben predvsem šport in športni dosežek, spet drugim pa sta več pomenili nacionalna identiteta in pripadnost.

Miroslav Cerar:

Moram reči, da sem vedno čutil resničen ponos, ko sem nastopal na tekmovanjih. Prvič je bila to nagrada za mene osebno – nekakšna zadovoljitev osebnih želja – saj sem se resnično trudil in marsičemu odpovedal. Uspehi, ki sem jih doživel, so mi tako dajali nekakšen sladek, odličen občutek, da sem imel priložnost okusiti slast športne zmage in doživeti slavljenje odličnosti. Po drugi strani pa sem bil ponosen tudi na to, da sem predstavnik neke države. Čutil sem, da sem, hote ali nehote, zmagal tudi za druge. Osebno se mi je zdelo, da so tudi drugi (so)občutili zmagoslavje, ki sem ga na odru za zmagovalce občutil sam. Moram pojasniti, da v tistih časih posameznik ni bil tako malikovano oz. izpostavljen, kot je to morda danes. Seveda si bil kot uspešen športnik povelečevan, vendar se je vedelo, da so poleg tebe tudi drugi in da je uspeh pravzaprav skupinski. Osebno mi je bilo včasih kar malo nerodno, ker se mojih kolegov – tudi zaradi mojih uspehov – ni kaj dosti omenjalo oz. so bili nekako v senci, zato sem jih pogosto omenil in poudaril sam. (...) Res je pa bilo domoljubje v času, ko sem jaz tekmoval, bolj poudarjeno in tudi pri drugih narodih si lahko čutil to nacionalno pripadnost. Športniki iz Sovjetske zveze so bili na primer kar naprej pod pritiskom dokazovanja, da so boljši kot Američani in ostali zahodni svet, saj je bilo v ozadju rivalstvo med dvema družbenima sistemoma – vzhodnim socialističnim in zahodnim kapitalizmom. Nas, jugoslovanskih športnikov, s tem niso obremenjevali. Kolegi iz Sovjetske zveze pa so mi znali povedali, da je včasih k njim prišel predsednik in jih opominjal, naj se zavedajo, da predstavljajo državo in da morajo zmagati za domovino.

Aleš Čeh:

Moj osebni odnos do Slovenije se ne razlikuje od tega, ki sem ga doživljal kot športnik. Morda je edina razlika med običajnimi ljudmi in športniki ta, da smo športniki doživeli trenutke, ko si v centru pozornosti, ko te gleda poln stadion ljudi in igra slovenska himna. To so posebni občutki, ki jih težko opišem. Kar se tiče domoljubja,

pa mislim, da je to stvar vsakega posameznika in težko bi rekel, da so na primer športniki bolj domoljubni od navadnih državljanov. Ljudje smo različni in nekateri čutimo več domoljubja in ponosa, drugi manj. Ne glede na to pa menim, da si verjetno vsi Slovenci radi ogledajo tekme slovenske nogometne reprezentance. (...) V začetku te nacionalne razsežnosti ni bilo čutiti. Nogometaši smo bili predvsem veseli zaradi dejstva, da smo Slovenci dobili svojo reprezentanco in da lahko igramo v njej. (...) Bili pa smo izredno ponosni, da lahko igramo za Slovenijo in predstavljamo barve svoje države. To se je dalo čutiti tako na treningih, v slačilnici kot tudi na igrišču. Vedno smo poskušali pokazati največ, kar se je v tistem trenutku dalo. Nihče od trenerjev nacionalnosti ni posebej poudarjal. Ko oblečeš dres z državnim grbom in na igrišču zaslišiš himno, se v tebi avtomatično sproži nek notranji občutek pripadnosti Sloveniji.

Viki Grošelj:

Osebno sem vse skupaj doživljal zelo romantično. Zelo lepo se mi je zdelo, da sem predstavnik neke dežele, v veselje mi je bilo osvojiti vrh neke gore in nato na vrhu zapiciti jugoslovansko ali pa slovensko zastavo. Z današnjega gledišča se to morda komu – tudi nekaterim mojim alpinističnim kolegom – zdi nesmiselno in preživeto, saj naj bi alpinisti plezali zase. Sam pa, morda zanimivo, niti za las nisem spremenil tega svojega mnenja in še vedno trdim, da sem zelo ponosen Slovenec. Ko nekaj osvojimo, damo svetu vedeti, da smo to dosegli Slovenci. To storimo s simbolno gesto, da zapicimo slovensko zastavo na vrh in se fotografiramo z njo, kar se potem lahko pokaže in objavlja. (...) Drugače sem ponos, da sem Slovenec, občutil predvsem v krogih plezalcev in alpinistov. Kamorkoli smo prišli – od Patagonije, Himalaje, Sibirije do Antarktike – so nas prijazno in z veseljem sprejeli. Ko smo na primer v kakšni alpinistični družbi povedali, da prihajamo iz Slovenije, so se čudili: »Jesus Christ, Slovenians!« (slov. Jezus Kristus, Slovenci!) in resnično so nas gledali z velikim strahospoštovanjem. Res pa je, da smo bili v devetdesetih letih v Himalaji špica od špice in tudi v Patagoniji smo imeli zveneče ime. Franček Knez, Silvo Karo in Janez Jeglič – Johan so tam potegnili res veličastne prvenstvene smeri, da so celo Angleži rekli, da nimajo tam kaj početi, saj tako težke smeri zmorejo splezati samo Slovenci. (smeh) V takih trenutkih se ti pa res fajn zdi, da si Slovenec.

Vikiju Grošlju smo zastavili tudi vprašanje, kaj je čutil, ko je osvajal najvišje vrhove našega planeta in se slikal s slovensko zastavo. Njegov odgovor je bil sledeč:

V ključnih momentih, ko na primer dosežem vrh, vsa čustva v sebi nekoliko zatrem ter si ne pustim, da bi me preveč prevzela in bi vse skupaj doživljal preveč evforično. Sicer sem kar precej čustven človek in mi čustva tudi veliko pomenijo, vendar v tistih trenutkih odreagiram hladno in z razumom. V ozadju, v podzavesti, sicer čutiš, da si dosegel nek vrhunec, vendar se je treba čim hitreje zbrati in razmišljati, kako in kje se varno vrniti. Jasno, ko prideš na vrh, rutinsko potegneš zastavo iz nahrbtnika in se slikaš, resnično pa se veseliš šele v dolini ter doma ob pogledu na sliko. Kljub nedoživetim občutkom na gori pa se nikoli nisem čutil prikrajšanega za veselje in ponos ob doseženih vzponih.

Samir Handanović:

Za državo vedno igrajo najboljši in cilj vsakega športnika je, da bi nekoč nastopal v reprezentanci in s tem zastopal svojo državo. Reprezentančni dres nam igralcem v karieri pomeni največ – vsaj pri meni je tako. Dejstvo je, da je preko nogometa najlažje dokazati, da majhni lahko premagajo velike. Čeprav smo majhna država, hočemo biti veliki – vsaj v nogometu. Rojen sem v Sloveniji, tu sem hodil v šolo in počutil sem Slovenca. Res pa je, da moji starši niso iz Slovenije. V Sloveniji imam prijatelje in zame je to moja domovina. V ponos mi je, da igram za to reprezentanco in s tem predstavljam svojo državo. Tudi moji soigralci čutijo podobno in vsem nam je v ponos, da smo lahko v ekipi najboljših nogometašev v naši državi.

Andrej Hauptman:

V svoji karieri sem se začel zavedati, da sem Slovenec, takrat, ko sem nastopal za tuje klube in sem več mesecev živel v tujini. Ta izkušnja ti gotovo okrepi pripadnost lastnemu narodu. Ko sem bil poklicni kolesar v italijanskih klubih, sem kot Slovenec začutil, da sem malo manj vreden in tudi pogodbe so bile slabše. Pa ne nujno zato, ker sem bil Slovenec, ampak zato, ker je Slovenija relativno majhen trg in glavnih sponzorjev niti ne zanima toliko, kot če bi bil pripadnik kakšne velike nacije. Poseben čar pa so predstavljala svetovna prvenstva in olimpijske dirke, kjer se ni bilo potrebno podrežati klubskim obveznostim in dogovorom. Na teh tekmah si zastopal svojo državo in si bil drugim enakovreden. Te tekme so mi predstavljale poseben čar in sem se posebej potrudil – ne samo zaradi države, ampak tudi zaradi sebe, saj sem imel potem

naslednje leto boljše pogoje in boljšo pogodbo v klubu. Po drugi strani pa je nastopanje za reprezentanco poseben čar. To pomeni, da si s strani slovenske javnosti bolj spremljan – sploh glede na to, da si skoraj celo leto v tujini. Vsi te opazijo in to pomeni tudi samopromocijo.

Petra Majdič:

Bila sem otrok tiste generacije, ki je živela še v Jugoslaviji, tako da sem doživela obe državi – Jugoslavijo in Slovenijo. Moji občutki do Slovenije so pozitivni in vedno, ko se vračam iz tujine ter pridem čez mejo, sem vesela, da prihajam domov in da lahko govorim svoj jezik. (...) Glede nacionalne pripadnosti lahko rečem, da sem bila vedno vesela, da imam svojo deželo, svojo državo in da imam kraj, ki mu res pripadam.

Marija Šestak:

Rodila sem se v Srbiji, tam preživela svojo mladost in trenirala atletiko. V Slovenijo sem prišla zato, ker sem se zaljubila v Slovenca in se tu poročila. Prej nikoli nisem pomislila, da bi tekmovala za drugo državo, ne glede na to, da je bila atletika v Srbiji bolj obrobni šport, ki mu ni bilo namenjene veliko pozornosti. V Srbiji so v ospredju predvsem nogomet, košarka, odbojka, vaterpolo, kratka ekipni športi. (...) Nato sem se poročila in ker je bil Matija (Šestak, Marijin mož o.p. A. T.) takrat še aktiven atlet – jaz pa sem imela veliko časa, ker se je postopek pridobitve mojega delovnega dovoljenja v Sloveniji malce zavlekel – sem začela z njim hoditi na stadion. Tam sem ugotovila, da me nič ne boli in zato sem ponovno dobila voljo za trening ter celo skočila normo za svetovno prvenstvo. V tistem času je Snežana Rodić zanosila in slovenska atletska zveza je pokazala interes, da bi jaz začela tekrovati za Slovenijo. Šla sem tudi na pogovor z Atletsko zvezo Srbije, vendar se je izkazalo, da so bile obljube o podpori bolj jalove. Videla sem, da so stvari glede atletike v Sloveniji bolj resno in profesionalno zastavljene, hkrati pa sem predvsem sledila svoji želji, da nadaljujem s športno kariero. Zato sem se odločila, da sprejemem ponudbo iz Slovenije. Konec koncev sem se v Slovenijo poročila, živela sem tu in ni bilo veliko razlogov, zakaj tega ne bi storila. Vedela sem tudi, da je to verjetno zadnja prilika, da ponovno tekmujem na najvišji ravni.

Mariji Šestak smo zastavili še dodatno vprašanje, in sicer: ali se ji je v Srbiji, ko je še živela tam, kdaj zgodilo, da bi kdo izmed športnih funkcionarjev ali pa kdo tretji posebej poudarjal, da tekmuje za državo, da je simbol te nacije, ipd. Njen odgovor je bil sledeč:

Na velikih tekmovanjih vedno potekajo različni sestanki reprezentance, vendar smo se pogovarjali večinoma o tehničnih vprašanjih in poteku tekmovanja. O tem, kako naj se obnašamo in naj se zavedamo, da tekmujejo za Srbijo, ni nihče govoril. Glede na to, da za Srbe velja, da so zelo nacionalno zavedni in patriotski, se to morda sliši malce nenavadno, vendar česa takega pri nas res ni bilo prisotnega. Bolj kot ne je bilo samoumevno, da tekmuješ za državo, jo predstavljaš in si nanjo ponosen. Lahko pa vam povem, da sem ta nacionalni ponos in zavednost v atletiki najbolj opazila pri Grkih. Oni so izjemno ponosni, da tekmujejo za Grčijo, ponosni so na svojo preteklost in na dejstvo, da praktično vse izhaja iz Grčije.

Tone Vogrinec pa je v zvezi s slovenskim nacionalnim ponosom izpostavil akcijo Podarim-dobim. Njegovo mnenje je, da je pri tej akciji nacionalni ponos Slovencev prišel najbolj do izraza. O tem, kako je sploh prišlo do nagradnega žrebanja oz. akcije Podarim-dobim, ki je v Sloveniji mobilizirala zelo širok spekter javnosti in je bila namenjena sponzoriranju slovenskega alpskega smučanja, pa je Vogrinec povedal:

To akcijo sem z nekaterimi somišljeniki zagnal, ker je vedno primanjkovalo denarnih sredstev. Razmišljal sem, da bi, če bi vsak Slovenec dal eno marko za slovensko smučanje, zelo verjetno devetindevetdeset odstotkov ljudi pri tem zelo rado sodelovalo. Akcijo smo potem zasnovali tako, da smo prodajali razglednice s podobami naših smučarjev, z njimi pa so kupci teh kartic oz. podporniki smučanja lahko sodelovali v nagradnem žrebanju. Televizija nam je omogočila brezplačne reklame, prek katerih so se oglaševali sponzorji, ki so priskrbeli nagrade, pošta pa nam je zastonj dala poštne znamke. Skratka, v najboljšem času, leta 1985, smo prodali dva in pol milijona razglednic. To je pomenilo, da smo uspeli zbrati nekaj več kot dva milijona mark neto dohodka. Ta akcija je tako tekla še kar nekaj let, tja do osamosvojitve Slovenije, ko so v veljavo stopili novi zakoni, drugi športi so želeli nekaj dobiti, obenem pa tudi nihče ni želel več delati zastonj. Tako so stroški akcije naenkrat presegle prihodke in vse skupaj se je opustilo. Z denarjem, ki smo ga dobili, je tako smučarska zveza lahko v celoti financirala A, B in C reprezentanco, kar je seveda danes, v teh razmerah, težko razumljivo.

V intervjujih smo načeli tudi tematiko olimpijskih iger, kjer je nacionalna pripadnost športnikov postavljena v ospredje športnega dogajanja. Idejna zasnova olimpijskih iger, ki izhaja še iz 19. stoletja, temelji na tem, da na olimpijskih igrah športniki s svojimi telesi in športnimi dosežki predstavljajo svojo državo (in s tem tudi nacijo, ki jo utelešajo) ter jo preko športnega tekmovanja poskušajo uvrstiti čim višje na lestvici uspešnosti držav. Preteklo je že več kot sto let in kljub temu, da so se družbene razmere in tudi vrhunski šport korenito spremenili, se je osnovna ideja, da športniki tekmujejo v imenu svoje in države nacije, obdržala vse do danes. Še več, olimpijske igre so v zadnjih desetletjih postale najbolj prestižen in medijsko spremljan športni dogodek na svetu.

Slovenske vrhunske športnike smo zato vprašali, kako osebno vrednotijo olimpijske igre in zakaj so po njihovem mnenju olimpijske medalje tako cenjene lovorike. Z vprašanjem smo želeli ugotoviti, kaj stoji v ozadju (ponavadi zelo močne) želje športnikov po nastopu na olimpijskih igrah. Glede na zgodovino in sam koncept olimpijskih iger lahko legitimno domnevamo, da gre pri tem predvsem za željo, da bi s svojim nastopom predstavljali svojo državo ter ji v primeru zmage prinesli čast in slavo. Pa je res tako? V nadaljevanju navajamo nekatere odgovore:

Klemen Bauer:

Zagotovo je prva stvar, ki močno privlači to, da se določena tekma odvija le na vsaka štiri leta. Športno gledano je pri vsem tem tudi veliko negotovosti. So tekmovalci, ki skozi celoten štiriletni cikel niso posebno dobri, se jim pa posreči dober olimpijski nastop. Po drugi strani pa obstajajo preverjeno dobri tekmovalci, ki se jim olimpijski nastop ne izide najbolje. Morda je razlog za ta nihanja ravno drugačen čustveni naboj, ki vlada na olimpijskih igrah.

Rok Benkovič:

Olimpijske igre res predstavljalo velik športni dogodek, ki se zgodi le na vsaka štiri leta. V svetovnem pokalu je tekem več in če na eni ne uspeš, lahko že na drugi to popraviš. Na olimpijskih igrah pa je ta popravni izpit možen le na štiri leta, kar daje tekmi dodatno vrednost. Čeprav v materialnem smislu na olimpijskih igrah ne dobiš nič večje nagrade kot sicer, pa je ta lovorika med športniki najbolj cenjena.

Andrej Hauptman:

V kolesarstvu je zadeva še bolj posebna, saj gre na olimpijskem tekmovanju le za en nastop. Rekel bi, da je med kolesarji kot dirka najbolj cenjen Tour de France. Drugačna pa je zgodba, ko te nekdo, ki se na kolesarstvo ne spozna, vpraša, kako dober kolesar si. Za Američane na primer so merilo športnikovega uspeha olimpijske igre. Če si vozil na olimpijskih igrah, potem si vrhunski športnik, v nasprotnem primeru pa nisi kaj prida. Posebno zgodbo predstavlja tudi svetovno prvenstvo. V kolesarstvu je ogromno enodnevnih dirk, za katere sem bil specialist, svetovno prvenstvo pa je samo enkrat letno in to daje kolesarjem dodaten motiv za ta nastop. Poleg tega lahko svetovni prvak celo sezono nosi poseben dres, kar mu daje možnost, da je tudi na drugih dirkah bolj opazen in je deležen več pozornosti. To je ena sama dirka, kjer je potrebna posebna koncentracija, pomembna je priprava in sposobnost, da v določenem momentu pokažeš največjo formo. In to lahko uspe samo nekaterim največjim šampionom. Lahko si na svetovnem pokalu zelo dober, vendar, če ti ne uspe na dirki za svetovno prvenstvo, to nič ne šteje. Za kolesarje nekaj šteje predvsem svetovno prvenstvo in seveda olimpijada, ki je na vsake štiri leta. Možnost popravnega izpita je toliko manjša in zato je uspeh na taki dirki toliko bolj cenjen.

Petra Majdič:

Največjo magičnost olimpijskih iger predstavlja prisotnost medijev, redkost posamezne tekme ter prisotnost športnikov in športnic s celega sveta. Šport je postal nekakšen »šovbiznis«, kjer se vrtijo tudi vrtočlavo visoke vsote denarja. Mednarodnemu olimpijskemu komiteju je uspelo s pomočjo zgodovine in medijev predstaviti olimpijsko medaljo za nekaj izrednega. Zato je to je eden od razlogov, zakaj ima ta medalja tolikšen pomen. Tako je komiteju na primer uspelo, da imajo v času olimpijskih iger svoje sponzorje, športniki pa na oblačilih ne smejo nositi logotipov in napisov drugih sponzorjev. To velja za obdobje štirinajst dni prej in po olimpijskih igrah. Prav tako pa daje posebno težo olimpijskim igram tudi redkost dogodka oz. tekmovanja, ki se v določeni disciplini pojavi le na vsaka štiri leta.

Tone Vogrinec je v intervjuju povedal anekdoto, ki po njegovem mnenju kaže kakšen vpliv in razsežnost imajo olimpijske igre:

Ko so bile leta 1984 olimpijske igre v Sarajevu, smo za šalo vedno kaj stavili. Jure Franko me je vprašal, kaj bom naredil, če bomo osvojili medaljo. Odgovoril sem mu,

da me lahko postrže na balin. In ko je Jure Franko res osvojil srebrno medaljo, me je v ciljnem izteku, ko smo proslavljali in se veselili, res začel striči. To je posnela tudi televizijska kamera in spomnim se, da je pravice za prenos takrat imel tudi ABC, ki je igre prenašal v ZDA. Mesec dni kasneje smo se odpravili na zaključek svetovnega pokala v ZDA in ustaviti smo se morali tudi na carinski kontroli, ki je v Ameriki vedno zelo zaguljena. Tam sem dal nekemu črnskemu uradniku svoj potni list, ta ga pregleda, me pogleda še enkrat in začne vpiti: »I know you, I know you! I saw you! You were in Sarajevo games! (slov. Poznam vas, poznam vas! Videl sem vas! Bili ste na igrah v Sarajevu)« Si morete misliti??! (smeh) Iz Amerike so takrat gledali, kako me je Franko zaradi izgubljene stave strigel in ta uradnik si je to tako dobro zapomnil, da me je prepoznal. To so pač razsežnosti olimpijade. Svetovnega pokala povprečni Američani niti ne poznajo, olimpijske igre pa so nekaj drugega in jih poznajo tako v Južni Afriki, na Japonskem itd. Zato ima olimpijsko odličje toliko višjo vrednost.

Če slovenski vrhunski športniki svoje športno udejstvovanje razumejo kot prispevek k manifestaciji in promociji slovenske nacije v svetu, potem lahko domnevamo, da ne bi nastopili za katero izmed drugih državnih reprezentanc. Športni nastop za drugo državno reprezentanco bi po tej analogiji namreč pomenil zanikanje lastne nacionalne identitete. V nadaljevanju tako navajamo odgovore vrhunskih športnikov o tem, ali bi na tekmovanju nastopili za tujo državo:

Klemen Bauer:

Ta tema je bila v biatlonu ne dolgo nazaj zelo aktualna predvsem zaradi Jakova Faka, ki je iz hrvaške reprezentance prestopil v slovensko. O teh stvareh sem razmišljal že prej, ko v mojem klubu stvari niso tekle, kot bi morale. Težko mi je bilo že, ko je bilo govora o tem, da bi tekmoval za nek drug klub, saj sem čutil močno lokalno pripadnost lastnemu klubu. Moje mnenje je, da, če se z določenim športom res želiš ukvarjati in za to v svojem okolju nimaš vsaj minimalnih pogojev, potem bi brez pomišljanja šel tja, kjer bi te pogoje imel. Drugače pa ne razmišljam o kakršnem koli prestopu. Imam nekaj kolegov, ki so športniki in trenirajo v zelo skromnih razmerah – bolj kot ne životarijo – pa kljub temu ne razmišljajo, da bi zamenjali državo, za katero tekmujejo.

Na dodatno vprašanje, ali je bila pri Jakovu Faku ljubezen do biatlona močnejša od nacionalne pripadnosti, je Bauer odgovoril:

Jasno, saj to je tako kot pri poslu – če na primer nimaš trga v Sloveniji, greš v tujino in tam poskušaš uspeti. Mislim, da je to logično. V prvi vrsti tekmuješ zaradi sebe, zaradi lastne želje in motivov.

Rok Benkovič:

Če bi mi drugje ponudili boljše pogoje za trening in ostalo, bi načeloma nastopil tudi za katero drugo državo. Ko sem se odločil, da preneham s kariero, sem celo dobil določene ponudbe iz drugih držav, vendar se zanje nisem odločil. O tem pravzaprav nisem veliko razmišljal. Je pa dejstvo, da bi v primeru, da bi zamenjal reprezentanco, moral čakati dve leti, da bi lahko spet tekmoval.

Miroslav Cerar:

Tako na Vzhod kot na Zahod so me vabili. Rusi so v meni zelo zgodaj prepoznali talent in so mi ponudili možnost študija pri njih. Kasneje pa so me k sebi vabili tudi Američani, predvsem v smislu, da bi pri njih lahko treniral. Moram pa poudariti, da ni bilo mišljeno, da bi zamenjal državljanstvo ali pa da bi za njih tekmoval. Takrat so bili časi drugačni in nihče ni niti pomišljal, da bi zamenjal državo. Pričakovanja so bila bolj v smislu, da bi se lahko eni ali drugi pohvalili, da pri njih treniram oz. študiram, vendar sem bil preveč navezan na dom, da bi zapustil domovino.

Aleš Čeh:

V času, ko sem še aktivno igral, takšnih prestopov iz ene reprezentance v drugo ni bilo in je bilo kaj takega skoraj nepredstavljivo. Današnji trend je drugačen in marsikje so nogometaši pripravljene zamenjati ali prevzeti državljanstvo zato, da bi lahko igrali v reprezentanci. Obstajata predvsem dva različna razloga za te prestopne. Kadar gre za velike države, kjer je nogometašev veliko, možnost igranja za reprezentanco pa jih dobi samo omejeno število, nekateri razumljivo iščejo druge možnosti, da bi lahko zaigrali na reprezentančni ravni. Drug razlog pa je ekonomske narave. Največ tega je v afriških državah, kjer so nogometaši zelo slabo ekonomsko preskrbljeni in jim igranje na reprezentančni ravni ponuja možnost, da se izkažejo in tako uidejo revščini. To se mi zdi razumljivo. Če pa bi to storil nogometaš, ki je finančno dobro preskrbljen in ne izhaja iz revne države, pa se mi to ne zdi v redu. Nekdaj sem imel soigralca, ki je

bil iz Gane. Ker ni mogel priti v njihovo reprezentanco, se je pridružil reprezentanci Toga, ki je sosednja država. V Togu so namreč naredili reprezentanco, niso pa imeli dovolj kakovostnih nogometašev. Takrat je zato kar nekaj nogometašev iz Gane in tudi iz Nigerije sprejelo državljanstvo Toga, saj so si tako lahko uresničili željo, da bi igrali za eno izmed reprezentanc.(...) Mislim, da je kljub tem prestopom nacionalna pripadnost med športniki še vedno na visoki ravni in si posamezniki resnično želijo nastopati za svojo državo.

Samir Handanović:

Ne, ne bi igral za drugo reprezentanco. Je pa taka odločitev odvisna od vsakega igralca posebej in nismo si vsi podobni. Lahko pa razumem tiste, ki so zaigrali za drugo državo. Ponavadi gre za primere, ko je nekdo dober, vendar ga v reprezentanco ne pokličejo. Zaradi njegovih kvalitet ga zato poskušajo pridobiti v reprezentanco druge države in nekateri tako povabilo pač sprejmejo.

Andrej Hauptman:

Bom povedal čisto odkrito. Če bi mi nekdo obljubil denarno oz. finančno varnost ali pa visoko nagrado za osvojeno odličje, potem bi zagotovo nastopil tudi za katero drugo državo.

Petra Majdič je poudarila, da tudi v primeru, da bi športnik nastopil za tujo državo, ga tam ne bi sprejeli kar za svojega:

Vsi imajo namreč svojo nacionalno zavest in svoje športnike, za katere boljše skrbijo. Po drugi strani pa se je težko odpovedati svoji državi samo zato, ker imaš kot športnik slabše pogoje ali pa v domovini nimaš pravega spoštovanja. Mislim, da to še ni zadosten razlog, da bi se človek odpovedal svoji državi.« Na dodatno vprašanje, ali je dobila konkretno ponudbo iz katere druge države, pa je odgovorila: »Ja, vabili so me v Avstrijo. Kar me je zadržalo doma, je bila zlasti moja navezanost na družino.«

Marija Šestak:

Velikih dilem glede pridobitve slovenskega državljanstva nisem imela, saj mi je koristilo že zaradi enostavnejšega življenja v Sloveniji. Prej, ko sem bila še tujec z začasnim prebivališčem v Sloveniji, sem morala redno preko številne administracije urejati svoj status v Sloveniji, s pridobitvijo državljanstva pa je vse to minilo. Če ne bi

pridobila državljanstva kot vrhunska športnica, bi si ga najverjetneje pridobila tudi iz razloga poroke s Slovencem. Iz športnega vidika sem razmišljala, kaj je najboljše zame in moje rezultate. Kot srbska državljanka sem za tekmovanja v tujini potrebovala vizo, kar je bil dodaten minus, ki pa je s pridobitvijo slovenskega državljanstva odpadel. Na Atletski zvezi Slovenije so mi omogočili dobre pogoje za trening in tekmovanja, zato z veseljem nastopam za Slovenijo in sem na to ponosna. (...) Moje vodilo pri tem je bila ljubezen do atletike in tega, kar rada počnem. Niti nisem pričakovala, da bi s prestopom v slovensko reprezentanco obogatela ali kaj podobnega. Šlo je predvsem za to, da mi je Slovenija omogočila, da se še nekaj let ukvarjam z atletiko. Ponosna sem, da izviram iz Srbije, hkrati pa me veseli, da sem za Slovenijo osvojila nekaj kolajn in se ji na ta način zahvalila za njeno podporo.

Iz odgovorov nekaterih slovenskih vrhunskih športnikov lahko razberemo, da v kontekstu nacionalne identitete in pripadnosti Sloveniji bolj ali manj vsi omenjajo občutke ponosa, ker s svojim športnim udejstvovanjem predstavljajo Slovenijo in slovensko nacijo. Aleš Čeh je ob tem opisal zanimiv avtomatizem pripadnosti Slovenji, ki se po njegovem mnenju sproži, ko vrhunski športnik obleče športni dres v nacionalnih barvah in s slovenskim grbom. S tega stališča bi lahko sklepali, da je reprezentančni nastop za športnika (prijetna) dolžnost, podobno kot je dolžnost, da se vojak v primeru vojne odzove vpoklicu države. Milan Hosta (2011) meni, da je čutenje nacionalne pripadnosti pri športnikih dokaj osebno pogojeno in je odvisno od tega, kako športnik doživlja samega sebe in kako mu je bil pojasnjen širši družbeni kontekst, v katerem nastopa. To je po njegovem mnenju razlog, da imajo nekateri športniki bolj razvit čut za nacionalno identiteto in širši družbeni kontekst športa, drugi pa manj. Hosta meni, da identitetne razlike, ki izvirajo iz lokalnih, regionalnih in nacionalnih napetosti, niso nič slabega in popestrijo športno igro ter dogajanje. Tradicija, miti in zgodbe, ki jih ustvarja šport, so po njegovem mnenju idealna podlaga, da se nanje pripne močna nacionalna ali pa katera druga identifikacija, »ki s samo športno večino v bistvu nima nič skupnega, popestri pa cel družbeni kontekst športne dejavnosti.« (Hosta 2011)

Druga značilnost, ki se nakazuje v odgovorih na vprašanje o tem, kako vrhunski športniki doživljajo nacionalno identiteto in pripadnost, je poudarjanje, da je Slovenija majhna država in da jo je zato potrebno v športu predstaviti kot enakovredno ali boljše od drugih (večjih) držav. Ta način čutenja slovenske nacionalne identitete je sicer še bolj opazen pri vprašanju motivov, ki ženejo vrhunske športnike, vendar bomo to podrobneje analizirali v nadaljevanju.

Odgovori o tem, kako vrhunski športniki doživljajo olimpijske igre, so si bili podobni v tem, da so vsi športniki izpostavili olimpijske igre kot dogodek, ki se zgodi le na štiri leta in ima s tega stališča poseben status. Slovenski vrhunski športniki so tako – za razliko od naših pričakovanj, da bodo opozorili na nacionalno obeležje svojih nastopov – izpostavili predvsem športni vidik olimpijskih iger. Ker je možnost zmagati na olimpijski tekmi samo na vsake štiri leta, se je po njihovem mnenju zato potrebno še posebej pripraviti. Hkrati naj bi bila v športnem smislu odličnost v tem, da se je športnik na točno določen dan sposoben, hkrati psihološko in fizično, tako dobro pripraviti, da premaga ostale. Pri tem ni nepomembno, da konkurenco predstavljajo športniki z vsega sveta, kar daje – tokrat z vidika nacionalne pripadnosti – odličju dodatno vrednost. Andrej Hauptman je opozoril na zanimivo »prednost« olimpijskih iger – omenil je, da so bile zanj olimpijske igre posebne tudi zato, ker se mu ni bilo treba podrežati klubskim pravilom in je lahko enakovredno tekmoval proti drugim kolesarjem. Petra Majdič je kot razlog za magičnost olimpijskih iger izpostavila tudi močno medijsko in finančno ozadje, kar je po njenem mnenju posledica moči Mednarodnega olimpijskega komiteja. Podobno kot Majdičeva je olimpijske igre ocenil tudi Robert Slabanja, njen nekdanji trener: »V času olimpijade se svet skorajda ustavi in svetovna medijska pozornost je usmerjena na olimpijske igre.« Slabanja (2011) je ob tem izrazil tudi mnenje, »da nacionalna pripadnost – kljub temu, da je izpostavljena – sploh ni tisti bistveni dejavnik, ki bi povečeval vrednost dogodka, saj športniki tudi na drugih tekmovanjih tekmujejo v imenu države.«

Za lažje preverjanje prve podhipoteze smo športnike vprašali tudi, ali bi nastopili za reprezentanco druge države. Od osmih športnikov so štirje odgovorili, da bi sledili predvsem lastnemu interesu po športnem udejstvovanju, ne glede na to, za katero državo bi nastopali. Če v Sloveniji ne bi imeli ustreznih pogojev in bi jim jih zagotovila katera druga država, bi bili pripravljeni nastopati v njeni reprezentanci. Pri tem lahko izpostavimo dejstvo, da Marija Šestak na to vprašanje ni odgovorila le hipotetično, ampak je v resnici zamenjala reprezentanco – nekoč je nastopala za Srbijo, danes pa nastopa za Slovenijo. Preostali štirje vrhunski športniki so odgovorili, da ne bi prestopili v drugo reprezentanco. Svoje odgovore so utemeljili z družbeno nesprejemljivostjo takšnega prestopa ali pa razlogov niso pojasnili.

10.4 NACIONALNA IDENTITETA KOT MOTIVACIJSKI ELEMENT

V drugi podhipotezi smo izrazili domnevo, da za slovenske vrhunske športnike pomemben motivacijski element v športnem tekmovanju predstavlja želja po nacionalni prepoznavnosti oz. po prepoznavnosti slovenske države v tujini. Za pridobitev odgovora na to podhipotezo smo športnikom zastavili vprašanje, kaj jih motivira, da so pripravljene živeti življenje vrhunskega športnika, in ali je nacionalna pripadnost faktor, ki bi vplival na športne dosežke. Ne glede na ti vprašanji, so se športniki v intervjujih pri različnih vprašanjih sami dotaknili motivov, ki jih vodijo pri njihovem športnem udejstvovanju. V nadaljevanju zato te motive navajamo in še dodatno izpostavljam tiste, ki so povezani z izkazovanjem nacionalne identitete.

Klemen Bauer je na vprašanje, kaj ga kot vrhunskega športnika motivira, med drugim dejal:

Ko si mlad in se začneš ukvarjati s športom, se sploh še ne zavedaš, kaj pomeni biti vrhunski športnik. Treniraš, ker to rad počneš, se obenem družiš s prijatelji, skratka bolj ali manj gre za užitek. Tisti, ki ostanejo in vztrajajo, pa potem preko mladinskih vrst lahko preidejo med člane. Sam sem s treningom biatlona nadaljeval zato, ker so me zelo motivirali rezultati iz mladinskih kategorij, kjer sem na mladinskem svetovnem prvenstvu osvojil medaljo. Logična posledica teh uspehov je bila, da sem v tem športu vztrajal. Dokler je namreč na treningih in tekmah viden napredek, je to samo po sebi zadosten motiv, da vztrajam in poskušam biti še boljši. Pomemben element pri odločitvi, da postaneš poklicni športnik, pa je tudi v tem, da po toliko letih treniranja vzpostaviš določeno rutino in način življenja, ki ga je potem težko kar naenkrat prekiniti. Z leti zapadeš v določeno kolesje vrhunskega športa in osebno mi življenje vrhunskega športnika sploh ne predstavlja nekega bremena.

Pri vprašanju o prisotnosti nacionalnega obeležja v športu pa je Bauer povedal:

Zavedanje, da prihajaš iz majhne nacije, je dodaten motiv, da se hočeš še bolj dokazati. Potrebno se je zavedati, da je v Sloveniji nabor najboljših tekmovalcev v biatlonu opravljen le znotraj približno dvesto tekmovalcev. V primerjavi z drugimi državami je to zelo majhna kvota, kljub temu pa se trudimo, da bi Slovenijo v svetu predstavili kot neko velesilo. Če ne drugega, je to zagotovo vsaj en del motivacije za tekmovanje. Gre za to, da dokažemo, da so tudi majhne države v določenih disciplinah lahko uspešne.

Rok Benkovič je na vprašanje, ali so se njegovi športni motivi tekom kariere spreminjali in kako pomemben motivacijski element sta bila na primer denar in slava, odgovoril:

Denar mi sploh ni bil pomemben. Če bi mi veliko pomenil, bi se zagotovo še naprej ukvarjal s tem športom. S skoki sem se ukvarjal predvsem zaradi lastnega veselja. Če me nekaj ne veseli sto odstotno, enostavno temu nisem več pripravljen posvetiti veliko svojega časa. Za vrhunske rezultate je treba namreč vložiti preveč lastnega časa, volje in denarja, da bi to lahko počeli samo zaradi denarja. To mislim, da ne gre. Meni je bilo na prvem mestu vedno veselje do skakanja. Če se pa lahko za to dobi še kakšen evro, je pa to samo bonus.

Ker je Benkovič še dokaj mlad končal kariero vrhunškega športnika, nas je zanimalo, kaj je bil vzrok. Povedal je sledeče:

Glavni razlog je bil, da skokom nisem bil več pripravljen posvetiti vsega svojega časa in pozornosti. Pa ne gre toliko za to, da so me smučarski skoki nehali veseliti. Dejstvo pač je, da sem v življenju spoznal še druge stvari, ki me veselijo – na primer športno plezanje – in rad bi se preizkusil tudi v teh stvareh. Stvari nisem želel delati polovičarsko, zato sem se odločil, da s smučarskimi skoki zaključim. (...) Zavedal sem se, da samo od smučarskih skokov ne bi mogel živeti in se glede tega tudi nisem obremenjeval. Računam s tem, da se bom v življenju znašel po svoje, saj me veseli več različnih stvari, od katerih bi se dalo živeti. Ker takrat denar ni bil faktor, ki bi vplival na mojo odločitev o končanju kariere, tudi ni bilo prevelike dileme glede tega, ali naj še tekmujem ali ne.

Aleš Čeh je povedal, da so bili nogometni reprezentanti ponosni, da so med tisto peščico srečnežev, ki lahko predstavljajo svojo državo, in dodal:

Zavedali smo se, da moramo na tekmi dati svoj maksimum, seveda pa so se ti občutki ponosa mešali tudi s strahom pred neuspehom.

Viki Grošelj se dotakne (pregovorne) slovenske »majhnosti«, ko pravi:

V Sloveniji velja stereotip o tem, da smo majhni in na nobenem področju ne moremo veliko doseči. Jaz trdim nasprotno in pravim, da nas to samo še dodatno spodbuja. Ko na primer Nemec, Anglež, Američan, Francoz, Japonec ali Kitajec pove, od kod je doma, mu ni treba posebej pojasnjevati, kje leži njegova država in kakšna je. Vsi vedo, od kje je. Slovenci pa moramo s svojimi dejanji pokazati, koliko zmoremo, da bodo

potem drugi spraševali, od kje so ti fantje, ki so tako preklemansko dobri. Zato se mi zdi ta majhnost na določen način stimulatívna.

Tudi Samir Handanović je poudaril, da je za maloštevilni narod, kot so Slovenci, uvrstitev na svetovno prvenstvo nekaj izjemnega in da to veliko pripomore k prepoznavnosti države:

Slovenija je bila v zadnjih letih na treh velikih mednarodnih tekmovanjih in z dvema milijonoma prebivalcev je bila v tem pogledu najmanjša država, ki ji je to uspelo. Če se malo poigramo s številkami, lahko rečemo sledeče: v Južnoafriško republiko je prišlo navijati približno pet tisoč Slovencev. Če pa bi na prvenstvo potovala na primer Rusija, bi morda tja prišlo tri milijone Rusov. Ko začnemo tako razmišljati, potem vidimo, kako majhna je Slovenija in kakšen uspeh je bil, da smo se uvrstili na svetovno prvenstvo. To je bila res velika stvar, ki se jo v prvem trenutku niti ne zavedaš prav dobro. Pri takšnih podvigih ti nihče ne pomaga, ampak se lahko zanesesh le na lastne kvalitete. Je bila pa uvrstitev na tako tekmovanje tudi velik doprinos k prepoznavnosti države. Slovenija je skozi šport zelo prepoznavna in tudi nasploh se mi zdi, da smo zelo športen narod.

Andrej Hauptman je svoje dokazovanje v italijanskem klubu opisal z naslednjimi besedami:

Zagotovo se je bilo potrebno v Italiji bolj dokazovati in mislim, da to ni slabo. Vem, da smo Slovenci priden in trmast narod, kar te motivira, da dosegaš še boljše rezultate, kot bi jih sicer. Na koncu dirke odloča srce in pripravljenost, da potrpiš več kot drugi. Na tej točki si v prednosti, saj nimaš kaj izgubiti, na favoritih pa je pritisk, da morajo zmagati. Prav tako je bolj motiviran tisti, ki že celo tekmo gara in se bori, kot pa tisti, za katerega to delajo drugi, ker si kot zvezdnik to pač lahko privošči.

Hauptman je razkril tudi, kaj mu predstavlja nagrado za njegove športne napore:

Vrhunskemu športniku veliko pomeni priznavanje javnosti. Tega se morda zaveš še bolj, ko končaš kariero. Ko še tekmuješ, si tako motiviran, da misliš, da bo to trajalo neskončno.

Petra Majdič je v kontekstu svojih motivov za športno udejstvovanje navedla:

Predvsem nikoli nisem želela razočarati drugih, želela sem biti boljša od tekmic, saj sem vedela, da me bodo v primeru neuspeha v Sloveniji raztrgali. Pogosto sem imela občutek, da moram zadovoljiti zlasti kriterije drugih ljudi in ne svojih.

Majdičeva pa je poudarila tudi slovensko »majhnost«:

Je pa res, da šele na svetovnem prizorišču in na potovanjih v tujini ugotoviš, kako majhni smo in da dejansko smo v svetu znani samo po športu in morda po dveh, treh podjetjih. To je vse, po čemer tujina pozna Slovenijo. Pogosto nas zamenjujejo s Slovaško, na svetovnem političnem prizorišču pa je Slovenija popolnoma nepomemben igralec. V zvezi z nacionalno pripadnostjo je bilo povezano stalno dokazovanje, da je Slovenija vseeno sposobna dežela in da navkljub dejstvu, da nas je le dva milijona, zmoremo konkurirati ostalim in se v različnih športnih disciplinah postaviti na športni svetovni zemljevid. Skratka, zaradi teh stvari je trajala večna borba dokazovanja.

Na eksplicitno vprašanje, ali je »majhnost« Slovenije lahko motiv za dokazovanje obstoja slovenske nacije, pa je Majdičeva odgovorila:

S tem bi se strinjala. Dodaten faktor, ki te kot športnika podžge, pa je to, da nimaš pravih pogojev za treniranje. To te prisili v borbo in želiš dokazati, da si kljub vsemu sposoben zmagovati. Večji narodi imajo večji nabor supertalentov, izmed katerih potem lahko delajo selekcijo. Gledano primerjalno tako lahko v večjih državah na sceno pridejo res samo najboljši, hkrati pa so tudi finančno bistveno bolj preskrbljeni. V Sloveniji si vrhunski športnik ne more obetati, da bo po koncu kariere lahko do konca živel od sadov svojega športnega udejstvovanja, kar se v tujini da. Bolj ali manj gre torej za motiv, da se dokažeš v svetu in da zmoreš. Denar v Sloveniji ne more biti motiv, ker že vnaprej veš, da od tega do konca življenja ne boš mogel živeti.

Na olimpijskih igrah leta 2010 v Vancouvru je Petra Majdič na ogrevanju njene paradne discipline zdrsnila s proge in si nalomila nekaj reber ter utrpela hudo poškodbo pljuč. Kljub poškodbi se je preko kvalifikacij uspela uvrstiti na tekmo, nato pa v finalnem teku osvojila tretje mesto. Mediji in svetovna javnost so ob tem osupnili, zgodba Petre Majdič, ki se je končala z osvojenim olimpijskem odličjem, pa je bila opisana kot nadčloveško dejanje. Zato smo Petro Majdič vprašali, od kje je črpala motiv in energijo, da je kljub tako hudi poškodbi nastopila. Povedala je naslednje:

Na zadnjih olimpijskih igrah sem bila izjemno dobro pripravljena in veljala sem za prvo favoritko. Druga stvar je bila, da sem se zavedala, da so to moje zadnje olimpijske igre in zato moja zadnja priložnost, da dosežem otroške sanje ter si izpolnim željo, ki sem jo nosila v sebi zadnjih dvajset let na skoraj vsakem treningu. Prisotno pa je bilo tudi zavedanje, da me bodo v Sloveniji linčali, če pridem domov

brez medalje. Podobno se mi je namreč že zgodilo leto prej na svetovnem prvenstvu v Libercu, kjer sem prav tako ciljala na sam vrh, vendar sem, na žalost, zbolela. Nekaj mojih konkurentk je zbolelo nekaj dni pred tekmo, mene in še eno sotekmovalko je bolezen ujela ravno na dan tekme, velika večina pa jih je zbolela po tekmi. Take stvari se pač dogajajo in imela sem smolo. Res pa je, da tu pride do izraza dejstvo, da je Slovenija majhna in da nimamo tako velike ekipe, da bi ob nenastopu ene tekmovalke njen manjko lahko zapolnile druge sotekmovalke. Konec koncev se res gleda predvsem na to, katera nacija je osvojila medaljo, in ne toliko, katera tekmovalka jo je osvojila. Norvežanom in drugim velikim nacijam je zato lažje, saj imajo naenkrat več želez v ognju. V Sloveniji je ta pozornost pogosto usmerjena le na posameznika in če ti uspe, si kralj, če ti ne uspe, te pa ljudje močno križajo. Motiv, da sem uspela osvojiti tisto tretje mesto, je bilo tudi dvajsetletno garanje in zavedanje, da je to moja zadnja priložnost, da osvojim olimpijsko medaljo. V preteklih letih sem na velikih tekmah imela res kar nekaj smole – v Salt Lake Cityju sem bila brez trenerja, v Torinu sem imela slabe smuči in še padla sem po nesreči s serviserjem na trideset kilometrski preizkušnji. Vedela sem, da druge šanse ne bo in da si moram medaljo nekako izboriti.

Marija Šestak je povedala:

Vsekakor je to lahko eden izmed motivov športnika, da dobro nastopi. Najbolj se ta nacionalni pridih čuti na olimpijskih igrah, kjer cela reprezentanca tekmuje za eno državo. Vzdušje nacionalne pripadnosti je tam res mogoče občutiti in olimpijske igre se razlikujejo od drugih tekmovanj.

V odgovorih na vprašanje, ali je nacionalna pripadnost lahko faktor, ki bi vplival na športne dosežke, je večina športnikov odgovorila pritrdilno. Vendar pa se motiv dokazovanja nacionalne pripadnosti ter superiornosti lastne države in nacije v športnem tekmovanju (oz. boju) po besedah športnikov pojavlja kot dodaten motiv k že obstoječim (športnim) motivom. Rok Benkovič je na primer odgovoril, da se je s smučarskimi skoki ukvarjal predvsem zaradi lastnega veselja in ko tega veselja ni več občutil, je – kljub uspehom – preprosto končal kariero. Pri skoraj vseh drugih intervjuiranih športnikih, pa lahko opazimo, da želijo skozi vrhunski šport dokazati, da Slovenija, kljub svoji majhnosti na področju športa, zmore konkurirati velikim državam. V tem smislu bi lahko rekli, da športniki svoje športno udejstvovanje doživljajo tudi kot poslanstvo, da preostalemu svetu na fizičen oz. prepričljiv način dokažejo, da je Slovenija (vsaj) enakovredna drugim državam.

Hosta (2011) meni, da se športniki poigravajo z motivi in v tem kontekstu lahko kot motivator nastopa tudi nacionalna pripadnost, ki se kaže na dva načina: športnika lahko dokazovanje pred domačo publiko še dodatno podžge in motivira, lahko pa mu pomeni psihološko obremenitev v smislu strahu pred neuspehom na domačem terenu. Za razliko od vrhunskih športnikov in Hoste pa je Robert Slabanja (2011) izrazil mnenje, da nacionalna pripadnost za športnika ne more biti velika motivacijska sila – vsaj ne na začetku. Povedal je, da kot trener športnikov nikoli ni motiviral na tak način in da je za uspeh bistvena osebna želja po dokazovanju: »Kdor ima premalo te notranje želje po dosežku – ne glede na to, da ima dobre telesne predispozicije – ima malo možnosti, da bo uspel,« meni Slabanja.

Na tem mestu velja omeniti Petro Majdič, ki je leta 2010 v Vancouvru hudo poškodovana uspela osvojiti olimpijsko bronasto medaljo. Ko smo jo vprašali po motivu za njeno (v medijih opisano kot herojsko) dejanje, je odgovorila, da je bil poleg zavedanja, da je to njena zadnja priložnost za olimpijsko medaljo, v ozadju tudi strah pred javnim linčem, če bi se v Slovenijo vrnila brez medalje.

10.5 ŠPORTNIKI KOT SREDSTVO ZA MOBILIZACIJO SLOVENSKE NACIJE

Na začetku smo izrazili tudi domnevo, da se športni uspehi slovenskih vrhunskih športnikov uporabljajo kot sredstvo za mobilizacijo slovenske nacije ter promocijo slovenske države in politike. Športnikom smo tako zastavili več vprašanj, ki se dotikajo mobilizacijskega potenciala vrhunškega športa v Sloveniji. Vprašali smo jih, ali menijo, da pripomorejo k povečanemu domoljubju Slovencev, kako ocenjujejo javna praznovanja športnih dosežkov in kdo ima po njihovem mnenju osrednjo vlogo pri vzpostavljanju nacionalne identitete in pripadnosti skozi šport.

Od športnikov smo želeli izvedeti, kako ocenjujejo lastni mobilizacijski potencial in zato smo jih vprašali, ali menijo, da lahko prispevajo k povečanemu domoljubju oz. nacionalni pripadnosti. V nadaljevanju navajamo nekatere njihove odgovore.

Klemen Bauer:

Veliko spremljam tudi druge športe in ko sem nedavno spremljal svetovno prvenstvo v hokeju na ledu, sem pri sebi čutil to povezanost s hokejisti oz. navijači. Lahko rečem, da so hokejisti v meni vzpodbudili narodno zavest.

Miroslav Cerar:

Moram povedati, da sem pogosto občutil, da navijači in tudi širša javnost čutijo ter trepetajo z mano, ko sem tekmoval. Še posebej se je to občutilo na najprestižnejših športnih tekmovanjih in ob največjih uspehih. Spomnim se svetovnega prvenstva v Pragi leta 1962, ko so sodniki na zahtevo publike spremenili oceno v moj prid, kar se je zgodilo sploh prvič v zgodovini. Treba je vedeti, da je bila publika telovadno zelo podklovana in razgledana, hkrati pa je svoje naredil tudi odpor do Sovjetske zveze. Oboje je potem botrovalo temu silnemu upor in protestu proti sodnikom, ki so z boljšo oceno nagradili mojega, danes že pokojnega ruskega kolega, Borisa Šahlina, čeprav je bila moja vaja težja in tudi lepše izvedena. Ob tej zmagi je bilo veselje nepopisno. V dvorani je bilo prisotnih tudi veliko Slovencev ter drugih Jugoslovanov in vest o tej zmagi ter samem dogodku se je tudi doma hitro razplamtela. Takrat se spomnim, kako so tudi drugi uživali in se identificirali z mojim uspehom – tako kot se na primer danes ljudje identificirajo z uspehi naših najboljših.

Aleš Čeh:

Mislim, da športniki lahko prispevajo k povečanemu domoljubju in to smo v reprezentanci čutili, ko smo se uvrstili na velika mednarodna tekmovanja. Predvsem zadnje odločilne tekme v kvalifikacijah smo čutili, da cela država diha z nami in trepeta za to, da bi nam uspelo. Tukaj je prišlo do izraza to domoljubje, ki so ga ljudje spontano izkazovali – na stadionu, na ulicah in sprejemih, ko smo se vrnili z gostovanja. Tu gre za emocije, ki človeka preplavijo same od sebe, gre za spontane stvari in tu so se ljudje pokazali kot veliki domoljubi. Spomnim se, kakšno noro vzdušje je bilo na letališču, ko smo se prvič uvrstili na evropsko prvenstvo. Da nas je ob dveh zjutraj pričakala taka ogromna množica ljudi, je bilo takrat nepojmljivo za Slovenijo, sploh pa slovenski nogomet. Čeprav smo Slovenci morda bolj zadržani in svojega domoljubja ne pokažemo tako radi, kot na primer balkanski narodi, se je v takih momentih spontanosti izkazalo, da ta čustva premoremo in da smo tudi Slovenci veliki domoljubi.

Viki Grošelj:

Moram reči, da sem imel takšne občutke. Najbolj morda na zadnji proslavi ob dnevu osamosvojitve, pri kateri sem tudi sodeloval. Ena od točk je nosila naslov Dvajset športnikov za dvajset let in ob tem, ko smo športniki stopali na oder, so ljudje res glasneje in bolj zavzeto ploskali, kot pri prejšnjih točkah. Še bolj zgovorna pa je morda prigoda z generalke za proslavo, kjer so nam naključni mimoidoči ob našem prihodu na oder čisto spontano zaploskali. To človeka res gane in se čutiš počaščenega. Tudi skozi predavanja in svoje nastope v javnosti opažam, da nas ljudje pozitivno sprejemajo in včasih mi kdo da kompliment, češ, športniki ste tisti, ki resnično še nekaj naredite za to državo. Čeprav moram poudariti, da mi tega ne delamo z namenom, da bi ustregli državi, pač pa je to nek stranski, pozitiven produkt našega dela.

Samir Handanović:

Zagotovo. Sploh v času te gospodarske krize mislim, da z uspehi na nogometnem igrišču narod in država lahko za določen čas pozabita na težave ter se vsi veselimo. Tudi igralci čutimo povezanost z javnostjo in navijači. Še zlasti se je njihov vpliv čutil v Mariboru, na tisti tekmi z Rusijo, kjer so ustvarili fenomenalno vzdušje in tudi njihova zasluga je, da smo takrat zmagali. Ko smo se uvrstili na svetovno prvenstvo, je bila cela Slovenija na nogah. To je tisto, kar je nagrada za nas igralce, in tisto, kar vzbuja nacionalna čustva.

Petra Majdič:

Mislim, da sem prispevala k domoljubju. Morda tudi zato, ker sem vedno poudarjala, da je moj športni uspeh rezultat dobrega dela vseh nas. Pri tem sem imela v mislih predvsem svojo ekipo, družino in prijatelje, verjamem pa, da se je slišalo zelo povezovalno in da se je v teh besedah našel tudi širši krog Slovencev. Moje mnenje se navezuje tudi na to, da se je olimpijada v Vancouvru dogajala ravno v času velike gospodarske krize in mislim, da sem s svojim uspehom in borbenostjo dala ljudem kanček upanja. Je pa res, da je bila to lahko le začetna motivacija, ki pa ji ni nihče sledil. Če bi temu sledili še drugi, na primer politiki, in tudi vsak zase, potem verjamem, da bi se dalo narediti še več.

V kontekstu mobilizacijskega potenciala slovenskih vrhunskih športnikov nas je zanimalo tudi, kako športniki ocenjujejo javna praznovanja športnih dosežkov in komu so ta praznovanja namenjena. Njihovo mnenje je možno razbrati iz naslednjih odgovorov:

Klemen Bauer:

Sprejemi športnikov v rojstnem kraju so namenjeni bolj lokalni publiki in znancem, medtem ko so bolj uradni sprejemi športnikov v Ljubljani namenjeni športnim navdušencem nasploh. Bolj intimno, družinsko ozračje seveda vlada na sprejemih doma, kjer ljudi, ki so te prišli pozdravit, poznaš osebno. Na večje sprejeme, ki jih priredi država, pa ponavadi pride več ljudi in so namenjeni predvsem promociji športa, občutki pa so prav tako zelo dobri.

Rok Benkovič:

Zagotovo so bila ta praznovanja namenjena vsem, predvsem pa športnikom. Sicer se pa ve, da uspešen posameznik privlači ljudi, ki imajo svoje interese in bi jih radi predvsem dobro unovčili.

Viki Grošelj:

Sprejemi na letališčih in podobno so bili vedno spontani in izraz veselja, da smo se vrnili. Prišli so predvsem prijatelji in znanci. Kar je bilo uradnih sprejemov s strani političnega vrha, se spomnim, da nas je po eni izmed uspešnih odprav sprejel Mitja Ribičič, ki je bil takrat predsednik Zveznega izvršnega sveta, po odpravi na Mount Everest pa smo šli v Beograd, kjer nas je sprejel Veselin Đuranović, takratni predsednik Izvršnega sveta Jugoslavije. K Titu takrat nismo šli, saj je bil že preveč bolan. Nekaj sprejemov je bilo še v Ljubljani, vendar moram poudariti, da so vsi minili v precej prijetnem in simpatičnem ozračju. Ni se čutilo, da bi bil sprejem nastavljen oz. zaigran zaradi kakršnih koli političnih koristi. Niti si sam nisem domišljjal, da alpinisti s svojo prisotnostjo komurkoli zvišujemo rejting ali kaj podobnega. Leta 2002 sem dobil Red zaslug za narod, kdo me je za odlikovanje predlagal, pa še danes ne vem točno. Ko so mi odlikovanje podelili – izročil mi ga je Milan Kučan – sem ob tem čutil predvsem neko simboliko in obojestransko simpatičnost. Ni se mi zdelo, da bi bilo to del neke igre, s katero se bo nekdo okoristil. Ob svojem udejstvovanju v svetu alpinizma imam še vedno občutek, da poleg lastnega zadovoljstva, to počnem tudi v dobro države oz., da se moji interesi in interesi države

tu prekrivajo. Zato te sprejeme in priznanja jemljem predvsem kot prijetnost ter potrditev, da je tisto, kar počnem, dobro ali pa koristno še za koga drugega. Skratka, nisem opazil, da bi za priznanji in odobravanjem mojega početja stalo v ozadju še kaj drugega. Razen, če sem premalo pozoren na to in tega ne vidim. (smeh)

Andrej Hauptman:

Moje mnenje je sledeče. Verjamem, da obstajajo ljudje, ki se z odmevnimi športnimi uspehi okoriščajo bolj kot pa športniki in tako pritiskajo na športnike. Mislim, da je bolj pomembno, da vrhunskega športnika ob povratku v domovino pozdravijo njegovi zvesti navijači, ki so ponosni, da so ga prišli pozdravit. Mislim, da je predvsem zaradi teh navijačev to javno praznovanje treba organizirati. Vrhunski športniki se moramo po drugi strani zavedati, da, če ne bi bilo športnih navdušencev in navijačev, potem tudi vrhunskega športa ne bi bilo. Noben sponzor ne bi podprl športa, če ne bi bilo množice, spremljanja in ne bi bilo medijske pozornosti. Tudi naši zasluži bi bili veliko manjši. To je pač del posla. Treba se je zavedati, da, ko si enkrat zelo dober, postaneš medijska osebnost in mnogim mladim postaneš tudi vzornik. Če te potem nimajo kje videti, je to za športnika en velik minus. Če pogledamo tudi na finančno plat, dobro zasluži tisti, ki je poleg vrhunskosti še simpatičen in se zna prikupiti ljudem. Posledično je za sponzorje toliko bolj zanimiv. Nekoga, ki samo zmaguje, obnašati pa se ne zna, nihče ne mara. Vsak športnik mora izkoristiti svojo priložnost. Pomembno je tudi, da imaš dobrega menedžerja, ki mu lahko zaupaš, da tvojo medijsko prepoznavnost spremeni v zaslužek.

Petra Majdič:

Rekla bom samo: »Kruha in iger« (smeh). Ko so mi pripravili slavlje v rodni vasi, je bilo malo drugače, saj sem večino ljudi poznala in vem, da so me dolga leta podpirali in mi stali ob strani. Kljub vsemu pa gre pri teh stvareh v osnovi za to, da se dosežek športnika razglasi za naš dosežek. Gre za logiko: ona je naša in mi ji bomo priredili slavlje – čeprav to priložnost znajo določeni ljudje izkoristiti, da se pokažejo ob tebi in da stopijo v ospredje. Mene to ne moti, kajti jaz svoje uspehe in dosežke – tako dobre kot tudi slabe – nosim v sebi in če se ljudje zaradi mojih uspehov radi veselijo, potem naj to veselje imajo.

Marija Šestak:

Ko športnik doseže odmeven rezultat, je lepo, če ga pridejo drugi pozdravit ob prihodu v domovino. Ko smo prišli iz olimpijskih iger, je bil sprejem v Ljubljani zelo prijeten. Verjetno pa se lahko na tak način pridobi tudi kakšno politično točko. Politiki se radi slikajo z nami, vendar v takih trenutkih niti ne razmišljaš o političnem ozadju in drugih namerah. Šele kasneje se morda zaveš, da so bili v ozadju vsega tega tudi drugi interesi – športniki pa so pač gladiatorji, ki se borijo.

Zadnje vprašanje, s katerim smo poskušali preveriti domnevo, da se športni uspehi slovenskih vrhunskih športnikov uporabljajo kot sredstvo za mobilizacijo slovenske nacije in promocijo slovenske politike, se je dotikalo ocene športnikov o tem, kdo ima osrednjo vlogo pri vzpostavljanju nacionalne identitete in nacionalne pripadnosti v športu. Odgovori so bili sledeči:

Klemen Bauer:

Mislim, da so v prvi vrsti športniki tisti, ki imajo pri vzpostavljanju nacionalne identitete osrednjo vlogo. Konec koncev je športnik ob razglasitvi rezultatov sam na odru za zmagovalce in je on tisti, v čast katerega se igra himna in dviga zastavo. Najboljša promocija je pač športnik s svojimi vrhunskimi dosežki. Verjetno cel smučarski svet pozna Slovenijo po Tini Maze, Petri Majdič, ipd. To so imena, ki nas uvrščajo na zemljevid Evrope. Težko bi v tem kontekstu ocenil, koliko so na primer navijači Tine Maze pripomogli k njenemu uspehu in promociji, vendar mislim, da so športniki vseeno tu na prvem mestu. Navijači morda v večji meri pridejo do izraza pri ekipnih športih, kjer posredno lahko pomagajo športnikom k uspehu. Pomen gledalcev in navijačev pa je ključen, ko gre za obiskanost določene športne prireditve. Številčna publika pomeni za organizatorje nekaj pozitivnega in tudi za naslednje leto imajo dobro izhodišče za organizacijo tekme. Popularnost vsake športne discipline se pravzaprav meri z številom tistih, ki jih posamezni šport zanima in si pridejo ogledat tekmo v živo.

Rok Benkovič:

Težko bi se opredelil, kdo ima največjo vlogo. Če bi moral nekoga izpostaviti, bi rekel, da imajo zelo pomembno vlogo mediji in posledično javnost. Med tekmami časopisov in zapisov o sebi nisem spremljal, le včasih sem po vrnitvi s tekme prebral kakšen

članek, ki so mi ga spravili domači. Seveda pa ima svojo vlogo tudi država, ki podpira športnike, da tekmujejo in Slovenijo predstavljajo tudi preko športa.

Petra Majdič:

Mislim, da so najbolj odgovorni vodilni politiki. Če bi se oni na primer začeli dnevno več gibati in dajati drugim zgleda, kako živeti, mislim, da bi športu dali več pozornosti in tudi večjo vrednost. Menim, da bi širše množice na tak način lahko mobilizirali in bi vsak posameznik naredil več za svoje telo in zdravje. Vprašanje pa je, ali je to politiki in gospodarstvu sploh v interesu. Sebe in ostale športnike zato v tej luči vidim predvsem kot svetle izjeme.

Marija Šestak:

Mislim, da imamo športniki pri tem zelo veliko vlogo. Sploh nekatere manjše države so v svetu prepoznavne predvsem po svojih športnikih. Slovenija je tu tipičen primer. Čeprav je majhna država, je imela in ima toliko dobrih atletov, da v svetu atletike nekaj pomeni. Mislim, da je vrhunski športnik res najboljša reklama za državo.

Iz odgovorov na vprašanja slovenskih vrhunskih športnikov najprej lahko razberemo, da so vsi pritrdilno odgovorili na vprašanje, ali lahko pripomorejo k povečanemu domoljubju in posledično lahko tudi domnevamo, da se dokaj dobro zavedajo svoje vloge v kontekstu slovenskega športnega nacionalizma. Pri vprašanju kako ocenjujejo javna praznovanja športnih dosežkov in komu so ta praznovanja namenjena, so bili športniki skoraj enotnega mnenja, da so namenjeni predvsem športnikom v znak izkazovanja priznanja za dosežen športni rezultat. Andrej Hauptman je ob tem izpostavil, da so javna praznovanja in čaščenja športnikov del športnega posla ter da brez športnih navdušencev in navijačev danes ni vrhunskega športa. Druga značilnost v odgovorih športnikov je ta, da sprejeme na lokalni ravni ter v okviru rodnih vasi in mest ocenjujejo kot bolj spontane in prijetnejše, saj jih pridejo pozdravit tudi ljudje, ki jih osebno poznajo.

Rok Benkovič, Petra Majdič in Marija Šestak so javna praznovanja športnih dosežkov ocenili tudi kot priložnost za promocijo politikov oz. interesov, ki niso povezani s športom. Marija Šestak je ob tem tudi poudarila, da se športniki v trenutkih slavlja in praznovanja niti ne zavedajo morebitnega političnega ozadja dogodka. Tako pravi: »Šele kasneje se morda zaveš, da so bili v ozadju vsega tega tudi drugi interesi – športniki pa so pač gladiatorji, ki se borijo.«

11 SLOVENSKI ŠPORTNI NACIONALIZEM SKOZI PERSPEKTIVO ŠPORTNIKOV

Hoberman (2002) športni nacionalizem opredeli zlasti kot miselnost, da so zmagovalni športniki neizogiben simbol nacionalne vitalnosti, ki v vlogi (vzorčnih) modelov prispevajo k preživetju naroda. V tem kontekstu športniki funkcionirajo kot demonstracija nacionalne moči. Večina intervjuvanih športnikov izkazuje dokaj visoko mero nacionalne pripadnosti in v tem smislu svoje športno udejstvovanje (zlasti na mednarodnih tekmovanjih) razume kot možnost in celo dolžnost, da z osebnim športnim angažmajem prispevajo k ohranjanju in utrjevanju slovenske nacionalne identitete in s tem k (primerjalnem) povečevanju njene vrednosti. Menimo, da bi brez večjega dvoma lahko rekli, da gre v primeru slovenskih vrhunskih športnikov za miselnost, ki je v veliki meri skladna s Hobermanovo definicijo športnega nacionalizma. V kontekstu Smithove definicije nacionalizma (Smith 2005, 19) pa lahko slovenske vrhunske športnike prepoznamo tudi v vlogi subjektov, ki želijo (preko športa) uveljaviti enega izmed temeljnih ciljev slovenskega nacionalizma, t.j. doseganje in ohranjanje identitete prebivalcev, ki predstavljajo slovensko nacijo. Vendar pa iz njihovih odgovorov ni bilo mogoče razbrati podcenjevanja ali celo zaničevanja športnikov iz drugih držav ter s tem drugih narodov, prav tako pa tudi ne nekritičnega povečevanja lastnega naroda in države. Zato bi bilo mogoče njihov odnos in izražena mnenja označiti tudi kot visoko stopnjo patriotizma. Poleg nekaterih, že izpostavljenih ugotovitev, ki smo jih zapisali že med preverjanjem hipotez, bi lahko iz intervjujev z vrhunskimi športniki in poznavalci tega področja v Sloveniji razločili še nekatere specifične značilnosti slovenskega športnega nacionalizma, ki jih na kratko predstavljamo v nadaljevanju.

Glede na izraženo visoko mero nacionalne pripadnosti in ponosa intervjuvanih slovenskih športnikov ter odmevne športne uspehe slovenskih športnikov, bi lahko pričakovali, da v ozadju slovenskega »športnega fenomena« obstaja dokaj razvit državni sistem z jasno strategijo, ki močno podpira vrhunske športnike pri njihovem športnem udejstvovanju. Na pomanjkanje jasne strategije na področju vrhunškega športa v Sloveniji sta v intervjujih opozorila tako Primož Kališnik kot tudi Robert Slabanja. Kališnik (2011) je na primer povedal:

Slovenski vrhunski šport je bolj kot ne čudež, ki ga nihče ne zna dobro pojasniti. Če na to področje vseeno malo bolj analitično pogledamo, bi težko rekli, da ima država

izdelano strategijo vrhunškega športa. Prav tako, kakor nima strategije, ko gre za šport mladih ali za šport za vse. Mislim, da Slovenija te strategije preprosto nima oziroma je zelo pomanjkljiva.

Slabanja (2011) je v intervjuju kot eno od razlag za veliko število zelo uspešnih slovenskih športnikov navedel pomanjkanje pravih pogojev za treninge in nasploh neurejene razmere na področju vrhunškega športa, kar naj bi športnike še dodatno motiviralo za dokazovanje in doseganje vrhunskih športnih rezultatov. Slabanja vseeno pravi, da ne gre zanikati pozitivne vloge države v slovenskem športu. Po njegovem mnenju vloga države – vsaj pri mladinskem športu – s finančnega vidika zagotovo ni povsem zanemarljiva.

Glede strategije slovenske države na področju vrhunškega športa je svoje mnenje predstavil tudi predsednik Olimpijskega komiteja Slovenije, Janez Kocijančič. V intervjuju je Kocijančič (2011) pojasnil, da ima Slovenija enostavno preveč vrhunskih športnikov oz. jih ima več, kot jih uspe s svojimi ekonomskimi viri podpirati. Tako je po njegovih besedah strategija države naravnana na usmerjanje finančnih sredstev tja, ker športniki že dosegajo določene športne uspehe:

Problem postavljanja prioritete v slovenskem športu poskušamo razreševati s pomočjo kategorizacije športov in športnikov, kjer, glede na dejanske uspehe na mednarodni ravni, finančna sredstva poskušamo usmerjati tja, kjer kvaliteta že obstaja. Potrebno pa se je zavedati, da se ta kvaliteta skozi čas spreminja. (...) Prioritete v športu je zato potrebno načrtovati tako, da se spreminjajo v skladu z rezultati.

Ugotavljamo, da gre pri slovenskem športnem nacionalizmu za nekakšen paradoks, ko pomanjkanje potrebnih (materialnih in finančnih) sredstev kljub vsemu proizvaja zelo uspešne vrhunske športnike.³³ Vzrokov za nastalo (paradoksalno) situacijo je zagotovo več, sam pojav pa bi verjetno zahteval širšo družbeno raziskavo. Morda bi kljub vsemu nekaj razlogov kazalo iskati na individualni ravni skozi značajske lastnosti posameznikov, ki jih pomanjkanje

³³ Kocijančič (2011) navaja, da slovenska država športu namenja relativno malo javnih sredstev. Delež javnega denarja, ki ga Slovenija namenja športu znaša približno 19 odstotkov, povprečje v Evropski uniji pa je 27 odstotkov.

materialnih in finančnih sredstev očitno še dodatno motivira pri njihovem športnem udejstvovanju.³⁴

Kocijančič (2011) v tem kontekstu izpostavlja sledeče mnenje:

Slovenska prisotnost v vrhovih svetovnega športa in sama razsežnost tega dejstva je občudovanja vredna in se jo da razložiti samo s karakteristikami slovenskega značaja. Poleg pridnosti, prizadevnosti in sistematičnosti je pri tem zagotovo prisotna še vrsta drugih lastnosti. Kot pomembne lastnosti za uspeh bi poleg omenjenih zagotovo lahko identificirali tudi trmo, kljubovalnost, veliko zaupanje v lastne sile, itd.

V kontekstu Hobsbawmove teze (Hobsbawm 2007, 18), da so nacije ustvarjene predvsem »od zgoraj« oz. s strani vladajoče politične elite, smo športnike v intervjujih vprašali tudi, ali so se kdaj počutili uporabljene kot instrument politične elite za uresničitev posameznih političnih ciljev. Zanimivo je, da je samo Petra Majdič povedala, da je večkrat imela tak občutek in ob tem izpostavila tudi konkreten primer. Ostali intervjuvani športniki pa so povedali, da niso imeli občutka, da bi jih oblast oz. politiki izkoriščali za svoje interese. Iz tega bi lahko sklepali, da manifestacije in promocije nacionalne identitete preko lastnega športnega udejstvovanja ne razumejo kot nekaj, kar predstavlja (politični) cilj slovenske oblasti, ampak kot nekaj, kar je njihov lasten cilj oz. dolžnost.³⁵

Zavedanje vrhunskih športnikov, da s svojim nastopanjem na športnih tekmovanjih koristijo promociji slovenske države, ki jo le-ta potrebuje na turističnem, gospodarskem, političnem ali katerem drugem področju, prihaja do izraza tudi pri vprašanju ustreznosti nagrajevanja vrhunskih športnih rezultatov. Kar nekaj intervjuiranih športnikov je omenilo, da na tem področju pogrešajo aktivnejšo vlogo države. Iz tega lahko sklepamo, da je po njihovem mnenju država tista, ki jim je dolžna (po)plačati njihovo delo, katero so, preko svojega športnega udejstvovanja, opravili za državo.

³⁴ Ob tem ne gre zanemariti tudi mnenja, ki ga je v intervjuju potrdila tudi Petra Majdič (2011), da zavedanje o maloštevilnosti naroda na športnike vpliva kot dodaten motiv za dokazovanje narodovega obstoja in njegovih kvalitiet.

³⁵ V intervjuju Aleš Čeh (2011) na primer pravi: Bili smo izredno ponosni, da lahko igramo za Slovenijo in predstavljamo barve svoje države. (...) Vedno smo poskušali pokazati največ, kar se je v tistem trenutku dalo. (...) Zavedali smo se, da moramo na tekmi dati svoj maksimum, (...).«

Kot odmik od takšnega razmišljanja, lahko opozorimo na intervju z Miroslavom Cerarjem (2011), ki je jasno izpostavil, kako je bilo v času, ko je še tekmoval, razmišljanje športnikov, da bi nastopali za denar oz. lastne materialne koristi, absolutno nepredstavljivo. Čeprav je bilo to obdobje čas, ko se je nacionalna identiteta na področju športa močno poudarjala, to s strani športnikov ni bilo (ni smelo biti?) razumljeno kot nekakšna usluga državi oz. politični eliti. Tako na tej točki lahko zasledimo jasno spremembo razmišljanja vrhunskih športnikov. Najverjetneje to lahko pripišemo predvsem radikalni spremembi družbenega sistema (iz socialističnega, temelječega na solidarnosti v kapitalističnega).

Pri analizi današnjega slovenskega športnega nacionalizma je nenazadnje potrebno omeniti tudi, da je imel vrhunski šport pomembno vlogo že pri vzpostavljanju in ohranjanju slovenske nacionalne identitete, ko je bila Slovenija še ena od republik, ki je tvorila Jugoslavijo, na kar v intervjuju opozarja tudi Tone Vogrinec (2011). Alpsko smučanje v osemdesetih letih 20. stoletja je po njegovem mnenju povzročilo pravo nacionalno prebujenje Slovencev in Slovenk. V kontekstu alpskega smučanja se je zgodila obsežna nacionalna mobilizacija, ki je svoj potencial realizirala v akciji Podarim-dobim, katere namen je bil zbiranje finančnih sredstev za jugoslovansko smučarsko reprezentanco, v kateri so bili pravzaprav samo Slovenci. V kontekstu Smithove definicije nacionalne identitete bi alpsko smučanje zato lahko interpretirali kot področje, kjer so se oblikovale določene vrednote, miti in simboli, ki v določenem obsegu danes tvorijo dediščino slovenske nacije (še posebej slovenskega naroda) ter države. Ob tem lahko ugotovimo, da se je v začetku novega tisočletja v Sloveniji spet zgodila podobna nacionalna mobilizacija na osnovi športa – tokrat na osnovi nogometa oz. zaradi uvrstitve slovenske nogometne reprezentance na evropsko prvenstvo.

12 SKLEP

V magistrski nalogi smo se osredotočili predvsem na analizo vrhunškega športa v kontekstu nacionalne identitete in nacionalizma. Poskušali smo dokazati, da je vrhunski šport eno izmed področij družbe, kjer potekajo intenzivni procesi nacionalne identifikacije. Zato smo v izhodišče magistrske naloge postavili hipotezo, da je sodobni vrhunski šport hkrati prizorišče ter sredstvo za ustvarjanje, manifestacijo in promocijo nacionalne identitete ter nacionalizma. Ker smo hipotezo želeli preveriti na primeru slovenskega vrhunškega športa, smo postavili še tri podhipoteze, s katerimi smo želeli predvsem konkretizirati osnovno hipotezo. V prvem delu magistrske naloge smo na podlagi relevantne tuje in slovenske literature poskušali predvsem pojasniti nekatere temeljne pojme ter zakonitosti s področja nacionalizma, človekove identitete in njegovega športnega udejstvovanja. Tako smo v tem kontekstu predstavili tudi pojem športni nacionalizem in navedli nekatere njegove glavne značilnosti. Na podlagi analize olimpijskih iger in nogometne igre pa smo v nadaljevanju poskušali prikazati, kako sodobni vrhunski šport generira pomembne elemente nacionalne identitete in služi kot okvir za manifestacijo fizičnih sposobnosti ter spretnosti vrhunskih športnikov, ki simbolizirajo oz. utelešajo posamezne nacije in države.

V drugem delu naloge smo poskušali s pomočjo analize polstrukturiranih intervjujev z nekaterimi slovenskimi vrhunskimi športniki in poznavalci tega področja v Sloveniji preveriti že omenjene podhipoteze. V prvi podhipotezi smo domnevali, da slovenski vrhunski športniki svoje športno udejstvovanje razumejo kot lastni prispevek k ustvarjanju, manifestaciji in promociji slovenske države ter nacije v svetu. Glede na odgovore iz intervjujev bi prvo podhipotezo lahko potrdili. Skoraj vsi vrhunski športniki, ki smo jih intervjuirali, so povedali, da svoje športno udejstvovanje doživljajo skozi občutek nacionalnega ponosa. V kontekstu definicije športnega nacionalizma bi te občutke ponosa najverjetneje lahko pojasnili s tem, da so se športniki čutili kot izbranci (oz. vzorčni modeli), ki s svojo prisotnostjo in športnim nastopom demonstrirajo kondicijo in vitalnost lastne nacije ter države z namenom, da se ugled te nacije in države – v primerjavi z drugimi - še poveča (Hoberman 2007).

V drugi podhipotezi smo postavili domnevo, da za slovenske vrhunske športnike želja po nacionalni prepoznavnosti nastopa kot pomemben športni motivacijski element. Tudi to hipotezo lahko potrdimo. Pri intervjuvanih slovenskih vrhunskih športnikih je bilo namreč

jasno opaziti miselnost, da je Slovenijo zaradi njene majhnosti potrebno v športu predstaviti kot enakovredno ali boljše od drugih (večjih) držav. Relativno majhna površina ozemlja slovenske države in maloštevilnost slovenskega naroda se tako odražata kot značilnost, ki jo športniki (in tudi drugi) opisujejo z izrazi »mi smo majhen narod« ali »mi smo majhna država«. V vrhunskem športu se ta »majhnost« pojavlja na dva načina. Lahko se pojavlja kot že omenjena notranja motivacija, ki športnika sili k dokazovanju (pred drugimi), da maloštevilna nacija ni dejavnik, ki bi onemogočal vrhunske športne dosežke. »Majhnost« pa se na drugi strani v vrhunskem športu pojavlja tudi kot (tehten) argument za sprijaznjenje s športnim neuspehom. V tem primeru za neuspeh ni kriv športnik, ampak neprimerno okolje, ki mu predvsem zaradi majhnosti ne (z)more zagotoviti dovolj dobrih materialnih in finančnih sredstev, ki so po tej logiki potrebni za doseg »velikih« ciljev ter premagovanje »velikih« nacij.

S tretjo podhipotezo smo predpostavljali, da se športni uspehi slovenskih vrhunskih športnikov uporabljajo kot sredstvo za mobilizacijo slovenske nacije in promocijo slovenske države ter politike. Povsem jasnega odgovora na to podhipotezo iz izjav slovenskih vrhunskih športnikov nismo dobili, se pa da razbrati, da se športniki dokaj dobro zavedajo lastnega mobilizacijskega potenciala. Na vprašanje, komu so pravzaprav namenjena javna praznovanja vidnejših športnih dosežkov, nismo dobili enotnega odgovora. Nekateri so bili mnenja, da so namenjeni športnikom, spet drugi, da so namenjeni navijačem in politikom, da se promovirajo v javnosti. V nalogi nam tako preko intervjujev ni uspelo pridobiti jasnega odgovora na to, kako vpliven akter v slovenskem vrhunskem športu je slovenska politična elita. Zdi se, da v Sloveniji ne gre za tipičen športni nacionalizem, kjer bi politična elita izbrano in načrtno delovala v smeri mednarodne promocije nacionalne identitete in slovenskega nacionalizma preko vrhunskega športa, pač pa športne uspehe slovenskih športnikov pogosto izrabi kot priložnost za lastno (politično) promocijo. Na ta sklep nas napeljuje tudi mnenje Kališnika, ki pravi, da športne uspehe slovenskih vrhunskih športnikov lahko pripišemo predvsem njihovem osebnemu značaju: »To pomeni pripravljenost, da veliko potrpiš in preneseš, hkrati pa v zameno ne dobiš skoraj nič. Šport tako nastopa predvsem kot dokaz, da smo sposobni, da obstajamo.« (Kališnik 2011)

Vse tri podhipoteze, ki smo jih preverjali v okviru slovenskega vrhunskega športa, nas napeljujejo na sklep, da intervjuvani slovenski vrhunski športniki in nekateri drugi ključni akterji s tega področja resnično razumejo vrhunski šport kot prizorišče, kjer lahko ustvarjajo

in promovirajo slovensko nacionalno identiteto. Glede na to, da smo prej omenjene podhipotze potrdili, menimo, da bi lahko potrdili tudi na začetku izpostavljeno osnovno hipotezo, da vrhunski šport predstavlja prizorišče in sredstvo za ustvarjanje, manifestacijo ter promocijo nacionalne identitete in nacionalizma.

Pri pojasnjevanju povezave med slovenskim vrhunskim športom in nacionalno identiteto pa ne smemo spregledati dejstva, da se je slovenska država mednarodni javnosti najprej predstavila skozi šport. To je bilo na zimskih olimpijskih igrah leta 1992, ko je smučarski skakalec Franci Petek kot zastavonoša vodil slovensko reprezentanco v predstavitvenem mimohodu na osrednji slovesnosti ob odprtju iger v francoskem Albertvillu. Na simbolni ravni je bil to za slovensko nacijo in Slovenijo pomemben dogodek, ki je, predvsem v kontekstu načina manifestacije slovenske nacionalne identitete, vplival na to, da vrhunski slovenski šport še danes predstavlja pomemben način slovenske nacionalne identifikacije. V tem okviru bi morda kazalo opraviti še kakšno raziskavo, v kateri bi natančneje analizirali, kaj je razlog velikemu številu zelo uspešnih vrhunskih športnikov na zelo različnih športnih področjih v Sloveniji ob dejstvu, da država športu (primerjalno) namenja manj denarja, kot je to v povprečju držav Evropske unije.

Vrcan (2003, 19) meni, da v času, ko je na ravni ljudske kulture družbena privlačnost t. i. velikih zgodb (*grand narratives*) s predvsem političnimi konotacijami in učinki izpuhtela, ta prazen prostor zaseda privlačnost malih nogometnih zgodb in mitologija za vsakodnevno uporabo. V primeru, ki ga navaja Vrcan, bi nogomet lahko zamenjali tudi s katero drugo športno disciplino oz. sodobnim vrhunskim športom nasploh. Ustvarjanje športnih spektaklov z bleščečo scenografijo, izdelano koreografijo navijaških skupin, poveličevanje in čaščenje športnikov, njihovih športnih dosežkov, uporaba športnikov kot modnih ikon, itd., namreč v resnici kaže tendenco izmišljanja mitov in zgodb za vsakodnevno uporabo, ki jo izpostavi Vrcan. Morda bi zato vlogo vrhunškega športnika v današnjem času na kratko najboljše opisali z naslednjimi besedami: sodobni vrhunski športnik je sredstvo za (po)ustvarjanje čustev ter hkrati objekt občudovanja in identifikacije.

13 LITERATURA

Anderson, Benedict. 1983/1998. *Zamišljene skupnosti: O izvoru in širjenju nacionalizma*. Ljubljana: Studia Humanitatis.

Bajec, Anton, ur. 1993. *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Ljubljana: DZS.

Bauer, Klemen. 2011. Intervju z avtorjem. Ljubljana, 13. maj.

Benkovič, Rok. 2011. Intervju z avtorjem. Ljubljana, 6. junij.

Berger, Peter in Thomas Luckmann. 1966/1988. *Družbena konstrukcija realnosti*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Bukovec, Martina. 2006. Podobe slovenskih športnikov v tisku. Diplomsko delo, Univerza v Ljubljani, FDV.

Cerar, Miroslav. Intervju z avtorjem. Ljubljana, 22. junij.

Connor, Walker. 1994. *Ethnonationalism: the quest for understanding*. New Jersey: Princeton university press.

Čeh, Aleš. 2011. Intervju z avtorjem. Ljubljana, 23. junij.

Delo. 2010. Začetek razpada SFRJ na stadionu, (17 maj).

Finc, Mojca. 2008. Nacionalizem v športu. Diplomsko delo, Univerza v Ljubljani, FDV.

Galeano, Eduardo. 2008a. Eduardo Galeano: mit in resnica o nogometu. *Delo*, (15. december).

Galeano, Eduardo. 2008b. Eduardo Galeano: mit in resnica o nogometu. *Delo*, (17. december).

Galeano, Eduardo. 2008c. Eduardo Galeano: mit in resnica o nogometu. *Delo*, (29. december).

Gebauer, Gunter. 1996. Der Körper als Symbol für Ethnizität. V *Fremdheit und Rassismus im Sport*, ur. Bernd Bröskamp in Thomas Alkemeyer, 81–83. Sankt Augustin: Academia Verlag.

Geertz, Clifford. 1973. *The interpretation of cultures*. New York: Basic Books Inc.

Gellner, Ernest. 1983/2008. *Nations and Nationalism*. Ithaca, New York: Cornell University Press.

Giddens, Anthony. 1991. Nacionalna država, narod, nacionalizem V *Študije o etnonacionalizmu*, ur. Rudi Rizman, 365–370. Ljubljana: Krt.

Grošelj, Viki. 2011. Intervju z avtorjem. Ljubljana, 11. julij.

Gruden, Toni. 2009. *Nogomet v senci Lune zanetil pravo vojno*. Dostopno prek: <http://www.rtvsllo.si/sport/nogomet/nogomet-v-senci-lune-zanetil-pravo-vojno/208087> (10. julij 2011).

Handanović, Samir. 2011. Intervju z avtorjem. Ljubljana, 31. maj.

Haralambos, Michael in Martin Holborn. 1995/1999. *Sociologija: teme in pogledi*. Ljubljana: DZS.

Hauptman, Andrej. 2011. Intervju z avtorjem. Ljubljana, 19. april.

Henerson, E. Marlene, Lynn Lyons Morris in Carol Taylor Fitz-Gibbon. 1990. *How to Measure Attitudes*. Los Angeles: Sage Publications.

Hoberman, John M. 1984. *Sport and political ideology*. Austin: University of Texas press.

Hoberman, John M. 2002. *Sportive nationalism and Globalization: abstract*. Dostopno prek: <http://www.hum.au.dk/ckultur/f/pages/archive/activities/abstracts/olymp.html> (7. avgust 2011).

Hoberman, John M. 2007. Sportive nationalism. V *The sport studies reader*, ur. Alan Tomlinson, 124–129. London and New York: Routledge.

Hobsbawm, Eric. 1990/2007. Nacije in nacionalizem po letu 1780. Ljubljana: *cf..

Hosta, Milan. 2011. Intervju z avtorjem. Ljubljana, 6. maj.

Houlihan, Barrie. 2008. Politics, power, policy and sport V *Sport and Society*, ur. Barrie Houlihan, 33–56. Los Angeles: Sage Publications.

Javornik, Marija, ur. 1997. *Veliki splošni leksikon*. Ljubljana: DZS.

Jerič, Slavko. 2009. *Slovenski šport = svetovni fenomen*. Dostopno prek: <http://www.rtv slo.si/sport/preostali-sporti/slovenski-sport-svetovni-fenomen/217612> (17. december 2009).

Kališnik, Primož. 2011. Intervju z avtorjem. Ljubljana, 11. april.

Kellas, James G. 1991/2002. *The Politics of Nationalism and Ethnicity*. Hampshire and New York: Palgrave Macmillan.

Kocijančič, Janez. 2011. Intervju z avtorjem. Ljubljana, 30. maj.

Kovačič, Gorazd. 2005. Zagate z nacijo V *Nacionalizem: Teorija, ideologija, zgodovina*, Anthony D. Smith, 213–233. Ljubljana: Krt.

Kruse, Britta. 1996. *Kronika 100 let olimpijskih iger:1896 – 1996*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Kustec Lipicer, Simona. 2007. *Cena uspeha: evalvacijska analiza javne politike boja proti doping v vrhunskem športu v Sloveniji*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Lucu, Jaka. 2010. *Poljub sreče*. Ljubljana: Delo.

Majdič, Petra. 2011. Intervju z avtorjem. Ljubljana, 25. junij.

Maritain, Jacques. 1951/2002. *Človek in država*. Ljubljana: Študentska založba.

Mauss, Marcel. 1996. *Esej o daru in drugi spisi*. Ljubljana: Studia humanitatis.

MMC RTV SLO. 2011. *100.000 ljudi sprejelo wimbledonskega prvaka*. Dostopno prek: <http://www.rtv slo.si/sport/tenis/foto-video-100-000-ljudi-sprejelo-wimbledonskega-prvaka/261252> (5. julij 2011).

Mosse, L. George. 1975. *The nationalization of the masses: Political symbolism and mass movements in Germany from the Napoleonic wars through the Third Reich*. New York: Cornell university apress.

Musek, Janek in Vid Pečjak. 1996. *Psihologija*. Ljubljana: Educy.

Nacionalni program športa v Republiki Sloveniji. Ur.l. RS, št. 24/2000. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200024&stevilka=1065> (29. julij 2011).

Nacionalni program športa v Republiki Sloveniji 2011 – 2020. 2010. Gradivo za razpravo na OKS-ZŠZ. Dostopno prek: <http://www.maribor.si/povezava.aspx?pid=5496> (29. julij 2011).

Nastran Ule, Mirjana. 1994/2000. *Temelji socialne psihologije*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

O'Connor. Sean. 2010. Nogomet mi je dal identiteto (intervju). *Ona*, (4. maj).

Peček, Bojan. 1986. Olimpijske igre: politični in športni dogodek. Diplomsko delo, Univerza v Ljubljani, FDV.

Plahuta Simčič, Valentina. 2011. Arhitekturni dosežki londonskih olimpijskih iger 2012. Delo, 9. avgust. Dostopno prek: <http://www.delo.si/kultura/dediscina/arhitekturni-dosezki-londonskih-olimpijskih-iger-2012.html> (10. avgust 2011).

Preuss, Holger. 2008. The olympic games: Winners and Losers V *Sport and Society*, ur. Barrie Houlihan, 415–438. Los Angeles: Sage Publications.

Rizman, Rudi. 1991. Teoretske strategije v študijah etnonacionalizma V *Študije o etnonacionalizmu*, ur. Rudi Rizman, 15–37. Ljubljana: Krt.

Roulston, Kathryn. 2010. *Reflective interviewing: A Guide to Theory & Practice*. Los Angeles: Sage Publications.

Slabanja, Robert. 2011. Intervju z avtorjem. Ljubljana, 7. maj.

Smith, Anthony D. 2005. *Nacionalizem: Teorija, ideologija, zgodovina*. Ljubljana: Krt.

Smith, Adrian in Dilwyn Porter. 2004. Introduction V *Sport and national identity in the post-war world*, ur. Adrian Smith in Dilwyn Porter, 1–9. London: Routledge.

Snoj, Marko. 1997. *Slovenski etimološki slovar*. Ljubljana. Mladinska knjiga.

Starc, Gregor. 2003. *Discipliniranje teles v športu*. Ljubljana: Fakulteta za šport, inštitut za kineziologijo.

Strokovni svet Republike Slovenije za šport. 2009. *Pogoji, pravila in kriteriji za registriranje in kategoriziranje športnikov v Republiki Sloveniji*. Dostopno prek: http://www.olympic.si/fileadmin/dokumenti/Dokumenti_OKS/Za_vrhunske_sportnike/Kategorizacija/Pogoji%2C%20pravila%20in%20kriteriji%20za%20registriranje%20in%20kategoriziranje%20-%20sprejeto%20na%20SS%2016.12.2009.pdf (29. julij 2011).

Svet Evrope. 1992. *Evropska listina o športu*. Dostopno prek: http://www.zsrs-planica.si/wp-content/uploads/2010/04/Evropska_listina_o_sportu.pdf (28. julij 2011).

Svet, Mateja. 2010. Odnos do telesa. *Polet*, (22. april).

Šaver, Boštjan. 2009. Družbena invencija in ideološka konstrukcija modernega športa. V *Kalejdoskop športa*, ur. Mitja Velikonja, Peter Stanković in Gregor Starc, 13–130. Maribor: Aristej.

Šestak, Marija. 2011. Intervju z avtorjem. Ljubljana, 17. junij.

Šket, Gregor. 2010. Žoga. *Polet*, (27. maj).

Verbič, Kristjan. 2003. Temeljni problemski zastavki filozofije športa. V *Filozofija športa: zbornik*, ur. Dušan Macura in Milan Hosta, 81–82. Ljubljana: Fakulteta za šport, Inštitut za šport.

Vodeb, Roman. 2000. *Ideološke paradigme v športu (...ko poseže vmes država)*. Trbovlje: FIT.

Vodeb, Roman. 2001. *Šport skozi psihoanalizo*. Trbovlje: FIT.

Vodeb, Roman. 2010. *Nataliteta in družbena organizacija užitka*. Dostopno prek: <http://www.romanvodeb.com> (20. april 2010).

Vogrinc, Tone. 2011. Intervju z avtorjem. Ljubljana, 16. maj.

Vojnović, Goran. 2008. *Čefurji raus*. Ljubljana: Študentska založba.

Vrcan, Srđan. 2003. *Nogomet, politika, nasilje*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk; Hrvaško sociološko društvo.

Vrcan, Srđan. 2006. *Nacija, nacionalizam, moderna država*. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga.

Zakon o športu. Ur. l. RS 22/1998. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=199822&stevilka=929> (6. julij 2011).

Zavrl, Rudi. 2011. Intervju z avtorjem. Ljubljana, 30. maj.

PRILOGE

Priloga A: Vprašalnik za intervjuje – vrhunski športniki

1. Kako bi opisali vaš odnos do države oz. domovine? Kakšni občutki vas vežejo na Slovenijo?
2. Kakšno vlogo je v vaši dosedanji karieri igrala nacionalna pripadnost? Koliko vam nacionalna pripadnost in identiteta sploh pomenita, kako jo občutite in kako izkazujete?
3. Ali je za vrhunškega športnika nacionalna pripadnost lahko faktor, ki bi vplival na športne dosežke?
4. Na kakšen način ste kot vrhunski športnik povezani z državo? Kakšne so obveznosti in kakšne so prednosti? Kakšna je po vašem mnenju vloga države na področju vrhunškega športa?
5. Kako ocenjujete javna praznovanja odmevnih športnih dosežkov in sprejeme športnikov, ko se vrnejo iz pomembnih tekmovanj? Čemu so pravzaprav namenjena?
6. Kdo ima osrednjo vlogo pri vzpostavljanju nacionalne identitete in nacionalne pripadnosti v športu?
7. Kakšne cilje ima država, ko podpira vrhunske športnike?
8. V javnosti obstaja prepričanje, da so športniki na mednarodnih tekmovanjih nekakšni ambasadorji Slovenije in slovenske identitete. Kako vi vidite svojo vlogo v tem kontekstu?
9. Ali menite, da kot vrhunski športnik prispevate k domoljubju in povečani nacionalni pripadnosti? Na kakšen način?

10. Ali menite, da vrhunski šport predstavlja priložnost za doseg posameznih političnih ciljev? Je ta pojav v Sloveniji prisoten?
11. Kakšno vlogo imajo pri športnih tekmovanjih navijači in kakšen je vaš odnos do njih?
12. Kdo skrbi za vašo javno podobo?
13. Ali sodelovanje na olimpijskih igrah predstavlja vrhunec športnega udejstvovanja? Zakaj?
14. Kaj je tisto, kar vas zadovoljuje in motivira, da ste pripravljeni živeti življenje vrhunskega športnika?
15. Ali menite, da so vrhunski športniki v Sloveniji dovolj nagrajeni za svoje športne podvige? Kdo nagrajuje vas in na kakšen način?
16. Ali bi tekmovali tudi za katero drugo državo? Zakaj ja in zakaj ne?

Priloga B: Vprašalnik za intervjuje – poznavalci vrhunskega športa

1. Kakšno vlogo igra nacionalna pripadnost za vrhunske športnike? Koliko jim nacionalna pripadnost in identiteta sploh pomenita, kako jo izkazujejo?
2. Ali je za vrhunskega športnika nacionalna pripadnost lahko faktor, ki bi vplival na športne dosežke?
3. Na kakšen način so vrhunski športniki povezani z državo? Kakšna je po vašem mnenju vloga države na področju vrhunskega športa?
4. Kako ocenjujete javna praznovanja odmevnih športnih dosežkov in sprejeme športnikov, ko se vrnejo iz pomembnih tekmovanj? Čemu so pravzaprav namenjena?

5. Kdo ima osrednjo vlogo pri vzpostavljanju nacionalne identitete in nacionalne pripadnosti v športu (navijači, država, športniki, mediji...)?
6. Kakšne cilje ima država, ko podpira vrhunske športnike?
7. V javnosti obstaja prepričanje, da so športniki na mednarodnih tekmovanjih nekakšni ambasadorji Slovenije in slovenske identitete. Kako je s tem v resnici? Kako vi vidite vlogo športnikov v tem kontekstu?
8. Ali menite, da vrhunski športniki prispevajo k domoljubju in povečani nacionalni pripadnosti? Na kakšen način?
9. Ali menite, da vrhunski šport predstavlja priložnost za dosego posameznih političnih ciljev? Je ta pojav v Sloveniji prisoten?
10. Kakšno vlogo imajo pri športnih tekmovanjih navijači in kakšen je odnos med športniki in njihovimi navijači?
11. Kdo skrbi za javno podobo vrhunskih športnikov?
12. Ali sodelovanje na olimpijskih igrah predstavlja vrhunec športnega udejstvovanja? Zakaj?
13. Kaj je tisto, kar motivira športnike, da so pripravljeni živeti življenje vrhunkega športnika (slava, denar, javna prepoznavnost, užitek ob premagovanju nasprotnikov, ...)?
14. Ali menite, da so vrhunski športniki v Sloveniji dovolj nagrajeni za svoje športne podvige?

Priloga C: Intervju s Klemnom Bauerjem, Ljubljana, 13. maj 2011.

Kako bi opisali vaš odnos do države oz. domovine? Kakšni občutki vas vežejo na Slovenijo?

Zase lahko rečem, da me že od začetka kariere spremlja pripadnost državi in zavedanje, da konec koncev tekmuješ za državo. Seveda v prvi vrsti tekmuješ zase, ampak takoj zatem se zavedaš, da za tabo stoji država, ki ti je posredno tudi omogočila pogoje v katerih lahko tekmuješ. Biatlon je disciplina, ki je relativno močno povezana z vojsko, ta pa je neposredno del države. Tega se dobro zavedam. Sicer pa nacionalna pripadnost še bolj pride do izraza ob športnih uspehih, saj so takrat pri športniku čustva še bolj prisotna. Mogoče v tem kontekstu ni nepomembno izpostaviti tudi dejstva, da smo kot država majhni in se verjetno preko športa hočemo še toliko bolj dokazati.

Je ta nacionalna nota pri športnikih vedno prisotna?

Zagotovo. Velike države, kot na primer Nemčija, Rusija in Norveška, v biatlon vlagajo neprimerno večje finančne vsote kot Slovenija, država jih podpira, obenem pa je biatlon njihov nacionalni šport. Pri nas je biatlon še vedno nekako v povojih, svojo veljavo šele pridobiva in zato so pri nas prisotni drugačni občutki. Zavedanje, da prihajaš iz majhne nacije je dodaten motiv, da se hočeš še bolj dokazati. Potrebno se je zavedati, da je v Sloveniji nabor najboljših tekmovalcev v biatlonu opravljen le znotraj približno dvesto tekmovalcev. V primerjavi z drugimi državami je to zelo majhna kvota, kljub temu pa se trudimo, da bi Slovenijo v svetu predstavili kot neko velesilo. Če ne drugega, je to zagotovo vsaj en del motivacije za tekmovanja. Gre za to, da dokažemo, da so tudi majhne države v določenih disciplinah lahko uspešne.

Kako ste vi osebno povezani z državo?

Zaposlen sem v športni enoti slovenske vojske in tu spet lahko rečemo, da država stoji za mano in podpira mojo kariero športnika z namenom, da lahko nemoteno treniram. To si zaposleni v tej enoti štejem tudi v osebno čast in kadar predstavljamo slovensko vojsko na tekmovanjih ali na drugih prireditvah in kadar oblečemo vojaške uniforme, se ta nacionalna zavest še bolj čuti.

Je bila ta nacionalna zavest v določeni meri privzgojena tudi preko vojske?

Ne bi rekel, da je bila privzgojena v vojski. Tudi osebno sem zelo zaveden Slovenec in neke dodatne zavesti oziroma pripadnosti mi ni bilo treba vcepljati.

Ali vam je bilo kdaj naročeno, kako se morate obnašati, kaj v določenem trenutku povedati, skratka kako morate oblikovati svojo javno podobo?

S posameznimi protokoli v vojski smo bili seznanjeni, kar se tiče športnega dela, pa temu ni bilo posvečene posebne pozornosti. Izjema so le olimpijske igre, kjer so pravila bolj natančno določena. Športniki smo pred začetkom iger dolžni podpisati pogodbo, kjer se zavežemo, da bomo nosili le tista oblačila in embleme, ki so predpisana s strani organizatorja in nacionalnega olimpijskega komiteja. Na zadnjih olimpijskih igrah v Vancouvru je bil na primer zelo izpostavljen in aktualen slogan »I feel Slovenia«, s katerim smo športniki poskušali promovirati našo državo. Tako nas športnike na nek način usmerjajo v te dejavnosti, je pa potrebno povedati, da so olimpijske igre daleč najbolj izpostavljen športni dogodek, kjer nacionalna pripadnost pride še bolj do izraza.

Ali po vašem mnenju sodelovanje na olimpijskih igrah predstavlja vrhunec športnega udejstvovanja?

Zagotovo je prva stvar, ki močno privlači to, da se določena tekma odvija le na vsake štiri leta. Športno gledano je pri vsem tem tudi veliko negotovosti. So tekmovalci, ki skozi celoten štiriletni cikel niso posebno dobri, se jim pa posreči dober olimpijski nastop. Po drugi strani pa obstajajo preverjeno dobri tekmovalci, ki se jim olimpijski nastop ne izide najbolje. Morda je razlog za ta nihanja ravno drugačen čustveni naboj, ki vlada na olimpijskih igrah.

Ali poleg športnih nastopov obstajajo še kakšna druga pričakovanja vojske do vas?

V vojski je naša prva naloga, da preko športne discipline s katero se ukvarjamo, promoviramo slovensko vojsko. Zraven spada še sodelovanje na določenih prireditvah kot so dnevi odprtih vrat slovenskih vojašnic, dnevi slovenske vojske, seznanitve morebitnih novih pripadnikov vojske z našim delom v vojski, itd. Enkrat letno imamo tridnevno vojaško usposabljanje, vsako leto pa nastopamo tudi na svetovnih vojaških prvenstvih. Skratka, teh obveznosti se čez

leto nabere kar nekaj, v zadnjem času pa nas športnike vedno bolj angažirajo. Glavno vodilo pri tem je, da slovenski vojski s svojimi osebnimi lastnostmi dajemo neko pozitivno javno podobo.

Kdo ima osrednjo vlogo pri vzpostavljanju nacionalne identitete in nacionalne pripadnosti v športu?

Mislím, da so v prvi vrsti športniki tisti, ki imajo pri vzpostavljanju nacionalne identitete osrednjo vlogo. Konec koncev je športnik ob razglasitvi rezultatov sam na odru za zmagovalce in je on tisti v čast katerega se igra himna in dviga zastavo. Najboljša promocija je pač športnik s svojimi vrhunskimi dosežki. Verjetno cel smučarski svet pozna Slovenijo po Tini Maze, Petri Majdič, ipd. To so imena, ki nas uvrščajo na zemljevid Evrope. Težko bi v tem kontekstu ocenil, koliko so na primer navijači Tine Maze pripomogli k njenemu uspehu in promociji, vendar mislim, da so športniki vseeno tu na prvem mestu.

Navijači morda v večji meri pridejo do izraza pri ekipnih športih, kjer posredno lahko pomagajo športnikom k uspehu. Pomen gledalcev in navijačev pa je ključen, ko gre za obiskanost določene športne prireditve. Številčna publika pomeni za organizatorje nekaj pozitivnega in tudi za naslednje leto imajo dobro izhodišče za organizacijo tekme. Popularnost vsake športne discipline se pravzaprav meri z številom tistih, ki jih posamezni šport zanima in si pridejo ogledat tekmo v živo.

Ali menite, da kot vrhunski športnik prispevate k domoljubju in povečani nacionalni pripadnosti? Menite, da imate to mobilizacijsko moč?

Veliko spremljam tudi druge športe in ko sem nedavno spremljal svetovno prvenstvo v hokeju na ledu sem pri sebi čutil to povezanost s hokejisti oziroma navijači. Lahko rečem, da so hokejisti v meni vzpodbudili narodno zavest.

Ali menite, da vrhunski šport predstavlja priložnost za dosego posameznih političnih ciljev? Je ta pojav v Sloveniji prisoten?

Osebno take izkušnje nimam, sem pa slišal, da se to – vsaj na lokalnem nivoju – dogaja. Tako športnika na primer uvrstijo na listo kandidatov za občinske volitve z namenom, da bi jim njegova prepoznavnost prinesla dodatno promocijo in s tem več glasov na volitvah. Mislím,

da športnikov na ta način nihče ne izkorišča, saj mora za te stvari obstajati obojestranski interes. Po svoje se mi zdi celo čudno, da politika tega ne počne v večji meri, saj so uspešni vrhunski športniki z vidika promocije tržno zelo zanimivi. Mislim pa, da bi na primer Petra Majdič, če bi se podala v politiko, lahko računala z veliko višjo podporo kot pa nekdo drug, ki ga ljudje ne poznajo.

Kakšno vlogo imajo pri športnih tekmovanjih navijači in kakšen je vaš odnos do njih?

Navijači so pokazatelj koliko je neka disciplina popularna, hkrati pa ima na individualni ravni vsak tekmovalec posebej še svoje navijače iz ožjega – družinskega in prijateljskega – kroga ljudi. Menim, da je za športnika pozitivno in vzpodbudno, da ima nekaj stalnih ljudi, ki ga spremljajo na športni poti, seveda pa se ob dobrih rezultatih ta krog ljudi širi.

Kako ocenjujete javna praznovanja odmevnih športnih dosežkov in sprejeme športnikov, ko se vrnejo iz pomembnih tekmovanj? Čemu so pravzaprav namenjena?

Sprejemi športnikov v rojstnem kraju so namenjeni bolj lokalni publiki in znancem, medtem ko so bolj uradni sprejemi športnikov v Ljubljani namenjeni športnim navdušencem nasploh. Bolj intimno, družinsko ozračje seveda vlada na sprejemih doma, kjer ljudi, ki so te prišli pozdravit, poznaš osebno. Na večje sprejeme, ki jih priredi država pa ponavadi pride več ljudi in so namenjeni predvsem promociji športa, občutki pa so prav tako zelo dobri.

Kdo skrbi za vašo javno podobo?

V ekipi imamo človeka, ki skrbi za odnose z javnostmi in on vseskozi bdi nad našo javno podobo. Njegova naloga je, da nas malo usmerja in angažira za različne aktivnosti, ko gre za komunikacijo z novinarji in ostalo javnostjo. Če ima športnik še svojega menedžerja, pa določene aktivnosti povezane s promocijo in javno podobo prevzame on. Odvisno je seveda na kakšni ravni tekmuješ in kako dobre rezultate dosegaš. Osebno imam menedžerja, ki skrbi tudi za komunikacijo s sponzorji in organizira aktivnosti, ki se tičejo mojih osebnih sponzorjev.

Kaj je tisto, kar vas zadovoljuje in motivira, da ste pripravljeni živeti življenje vrhunskega športnika?

Ko si mlad in se začneš ukvarjati s športom se sploh še ne zavedaš kaj pomeni biti vrhunski športnik. Treniraš, ker to rad počneš, se obenem družiš s prijatelji, skratka bolj ali manj gre za užitek. Tisti, ki ostanejo in vztrajajo, pa potem preko mladinskih vrst lahko preidejo med člane. Sam sem s treningom biatlona nadaljeval zato, ker so me zelo motivirali rezultati iz mladinskih kategorij, kjer sem na mladinskem svetovnem prvenstvu osvojil medaljo. Logična posledica teh uspehov je bila, da sem v tem športu vztrajal. Dokler je namreč na treningih in tekmah viden napredek, je to samo po sebi zadosten motiv, da vztrajam in poskušam biti še boljši. Pomemben element pri odločitvi, da postaneš poklicni športnik pa je tudi v tem, da po toliko letih treniranja vzpostaviš določeno rutino in način življenja, ki ga je potem težko kar naenkrat prekiniti. Z leti zapadeš v določeno kolesje vrhunskega športa in osebno mi življenje vrhunskega športnika sploh ne predstavlja nekega bremena. Zdi se mi ravno tako naporno, kot če bi moral vsakodnevno za osem ur v službo. Res pa je, da moraš biti kot vrhunski športnik svojemu delu še bolj predan in moraš ostale stvari v življenju podrediti športnim ciljem. Na svoje športno udejstvovanje ne gledam kot na poklic s katerim služim denar, ampak predvsem kot na aktivnost, ki jo rad počnem in s katero lahko tudi preživim.

Že razmišljate kaj boste počeli, ko boste s svojo športno kariero zaključili?

Zaenkrat o tem še ne razmišljam veliko. Če mi bo zdravje služilo, ne vidim razloga, zakaj bi v bližnji prihodnosti prenehal tekmovati. Mislim, da razmišljanje o tem, kaj bom počel po koncu kariere lahko še za nekaj let odložim in o tem sedaj še ni smiselno razmišljati.

Ali menite, da so vrhunski športniki v Sloveniji dovolj nagrajeni za svoje športne podvige? Kdo nagrajuje vas in na kakšen način?

V Sloveniji se skoraj vsi vrhunski športniki med seboj poznamo in lahko rečem, da z izjemo nekaterih posameznikov nihče ni nek zaslužkar. Če bi vsi trenirali zaradi denarja, potem bi že marsikdo prenehal s svojo kariero. Morda bi morala država šampionske rezultate bolj nagraditi – predvsem tu mislim na medalje s svetovnih prvenstev in olimpijade. V nasprotnem primeru – kot je to sedaj – je velik del bremena v smislu finančnih sredstev prepuščen športniku samemu in njegovi iznajdljivosti glede tega, ali bo svojo prepoznavnost znal prodati

in iz tega kaj iztržiti. V svetu so prakse nagrajevanj različne – v neki državi ti bodo na primer za olimpijsko medaljo dali stanovanje in doživljenjsko rento, spet drugje dobiš bistveno manj – pač glede na realne možnosti. Ne vem koliko bi tak način nagrajevanja lahko vplival na motivacijo mladih športnikov, mislim pa, da niti ne bi bilo prav in da na tak način mladih ne bi mogli motivirati.

Kakšne cilje ima država, ko podpira vrhunske športnike?

Mislím, da država skozi vrhunski šport lahko najbolje uresničuje lastno promocijo v svetu. Poleg kulture in politike je to eno izmed področij, kjer ji to lahko najbolj uspe.

Ali znotraj biatlonske ekipe nacionalni pripadnosti posvečate kaj pozornosti? Je to kdaj tema pogovorov?

Pravzaprav se kar velikokrat tudi malce pošalimo, da se gremo borit za Slovenijo. (smeh) Zdi se mi, da je to pri individualnih športih vseeno malo drugače kot pa pri kolektivnih. Nogometaši na primer nastopajo v finančno zelo bogatih ligah in kadar nastopajo na svetovnih ali evropskih prvenstvih in oblečejo dres z državnim grbom res lahko še bolj izpostavijo, da s srcem igrajo za domovino in zastopajo svojo državo. Tudi v primeru, da so na takšnem prvenstvu zelo uspešni, je njihova finančna nagrada za tak uspeh drobiž, v primerjavi s pogodbami, ki jih imajo igralci v svojih klubih. V individualnih športih – vsaj v biatlonu – tako ostre ločnice med nastopanjem za državo in nastopanjem za klub ni.

Ali bi tekmovali tudi za katero drugo državo? Zakaj ja in zakaj ne?

Ta tema je bila v biatlonu ne dolgo nazaj zelo aktualna predvsem zaradi Jakova Faka, ki je iz hrvaške reprezentance prestopil v slovensko. O teh stvareh sem razmišljal že prej, ko v mojem klubu stvari niso tekle kot bi morale. Težko mi je bilo že, ko je bilo govora o tem, da bi tekmoval za nek drug klub, saj sem čutil močno lokalno pripadnost lastnemu klubu. Moje mnenje je, da če se z določenim športom res želiš ukvarjati in za to v svojem okolju nimaš vsaj minimalnih pogojev, potem bi brez pomišljanja šel tja, kjer bi te pogoje imel. Drugače pa ne razmišljam o kakršnem koli prestopu. Imam nekaj kolegov, ki so športniki in trenirajo v zelo skromnih razmerah – bolj kot ne životarijo – pa kljub temu ne razmišljajo, da bi zamenjali državo, za katero tekmujejo.

Kako ste vi spremljali vso zgodbo, ki se je dogajala okrog Jakova Faka?

Če bi se jaz znašel v podobni situaciji kot on, bi naredil isto. Sicer ne poznam vseh detajlov, vem pa, da v domovini ni imel tako dobrih pogojev za treninge in pripravo kot bi jih potreboval za doseganje rezultatov na tako visoki ravni.

Je bila torej pri njem ljubezen do biatlona močnejša od nacionalne pripadnosti?

Jasno, saj to je tako kot pri poslu – če na primer nimaš trga v Sloveniji greš v tujino in tam poskušaš uspeti. Mislim, da je to logično. V prvi vrsti tekmuješ zaradi sebe, zaradi lastne želje in motivov.

Priloga Č: Intervju z Rokom Benkovičem, Ljubljana, 6. junij 2011.

Kako bi opisali vaš odnos do države oz. domovine? Kakšni občutki vas vežejo na Slovenijo?

Vedno mi je veliko pomenilo, da sem lahko nastopal za Slovenijo. Zdi se mi, da vsak športnik veliko raje nastopa za svojo državo kot pa za katero drugo. Tudi drugačni, boljši občutki so, če nastopaš pred svojimi domačimi navijači. Si skoraj ne predstavljam, da bi nastopal za katero drugo državo.

Ste imeli pred domačim občinstvom kdaj tremo pred nastopom? Ste se bali neuspeha?

Kakšne posebne treme nisem imel. Vedno sem rajši skakal doma. Moje najljubše tekmovanje v sezoni je bilo tisto v Planici. Eden od razlogov je bil prav gotovo ta, da je največja skakalnica, kot drugo pa so domači navijači vedno ustvarili super vzdušje.

Kakšno vlogo je v vaši dosedanji karieri igrala nacionalna pripadnost? Koliko vam nacionalna pripadnost in identiteta sploh pomenita, kako jo občutite in kako izkazujete?

O nacionalni identiteti in njenem izkazovanju se posebej nismo nikoli pogovarjali. To je bila bolj stvar vsakega posameznika – enim je bil pomemben predvsem šport in športni dosežek, spet drugim pa sta več pomenili nacionalna identiteta in pripadnost.

Kakšne cilje ima država, ko podpira vrhunske športnike?

Brez državne pomoči bi bilo gotovo težje uspeti. Sploh na začetku športne poti je vloga države še bolj pomembna, saj si začetnik na primer ne more privoščiti vse opreme, trenerja, itd. Takrat je pomoč države v smislu sofinanciranja klubov in infrastrukture pomembna, da se otroci sploh lahko začnejo ukvarjati s smučarskimi skoki. Osebno lahko rečem, da sem kasneje, ko sem že dosegal dokaj vrhunske rezultate pogrešal finančno pomoč države, s katero bi lahko trenirali in se na tekme pripravljali na višjem nivoju kot smo se. Mislim, da bi temu moralo biti posvečene več pozornosti. Tudi glede opreme moram reči, da smo bili dokaj skromno opremljeni in da se v opremo nasploh ni vlagalo dovolj denarja, čeprav bi to veliko prineslo. Ko smo dosegli kakšen viden uspeh, so nas pa vsi hvalili. Pri skokih so poleg smučí zelo pomemben del opreme tudi kombinezoni. Velika razlika je, če skakalec na začetku sezone v uporabo dobi dva, ali pa deset kombinezonov. Nov kombinezon je najboljši, nato pa hitro začne izgubljati svoje lastnosti, postane bolj propusten, kar se na dolžini skoka kar pozna. Skratka, v vsakem primeru se je treba z danimi razmerami sprijazniti, vseeno pa menim, da bi za vrhunske rezultate država lahko športnikom izkazala več naklonjenosti – tudi v finančnem smislu.

Kako ste vi začeli vašo športno skakalno pot? Ste imeli kakšnega vzornika, idola?

Na začetku so junaki vedno pomembni. Ko gre človek v Planico, te to ne pusti ravnodušnega. Po televiziji sem takrat spremljal uspehe Primoža Peterke in tudi to me je navdušilo, da sem želel poizkusiti s skakanjem. V Mengšu je bil najbližji skakalni klub, vpisal sem se in dobil res dokončno potrditev, da je to tisto, kar želim početi. Vedno sem si želel poizkusiti s skoki in ko sem dejansko začel skakati, sem se v tem našel. Zame so v klubu najprej menili, da sem že prestar, da bi resno lahko računal na kariero smučarskega skakalca. Kljub temu sem v Mengšu pri enem izmed dveh trenerjev naletel na posluš in dobro voljo, tako da sem pričel s

treningi. Šlo mi je vedno bolje, hitro sem napredoval in nato tudi prišel v reprezentanco, kjer pa sem bil med najmlajšimi. (smeh)

So se vaši motivi, da se ukvarjate s skakanjem spreminjali? Kako pomembna sta vam bila na primer slava in denar?

Denar mi sploh ni bil pomemben. Če bi mi veliko pomenil, bi se zagotovo še naprej ukvarjal s tem športom. S skoki sem se ukvarjal predvsem zaradi lastnega veselja. Če me nekaj ne veseli sto odstotno, enostavno temu nisem več pripravljen posvetiti veliko svojega časa. Za vrhunske rezultate je treba namreč vložiti preveč lastnega časa, volje in denarja, da bi to lahko počeli samo zaradi denarja. To mislim, da ne gre. Meni je bilo na prvem mestu vedno veselje do skakanja. Če se pa lahko za to dobi še kakšen evro, je pa to samo bonus.

Na neki točki ste potem prenehali s svojo kariero - bili ste stari šele devetnajst let. V medijih je bilo precej presenečenosti zaradi vaše odločitve. Kakšen je bil razlog, da ste prenehali skakati?

Glavni razlog je bil, da skokom nisem bil več pripravljen posvetiti vsega svojega časa in pozornosti. Pa ne gre toliko za to, da so me smučarski skoki nehali veseliti. Dejstvo pač je, da sem v življenju spoznal še druge stvari, ki me veselijo – na primer športno plezanje – in rad bi se preizkusil tudi v teh stvareh. Stvari nisem želel delati polovičarsko, zato sem se odločil, da s smučarskimi skoki zaključim.

Ste takrat razmišljali o svoji prihodnosti in o tem kaj boste v življenju počeli, da boste od tega lahko živeli?

Zavedal sem se, da samo od smučarskih skokov ne bi mogel živeti in se glede tega tudi nisem obremenjeval. Računam s tem, da se bom v življenju znašel po svoje, saj me veseli več različnih stvari od katerih bi se dalo živeti. Ker takrat denar ni bil faktor, ki bi vplival na mojo odločitev o končanju kariere, tudi ni bilo prevelike dileme glede tega ali naj še tekmujem ali ne.

Kako so na vašo odločitev reagirali vaši najbližji in ljudje s smučarske zveze Slovenije?

Nekaj presenečenosti in tudi malo prepričevanja v nasprotno je res bilo. Tako od domačih kot tudi od prijateljev in funkcionarjev. Bil sem še zelo mlad in vprašanj zakaj ne želim več tekmovati je bilo kar nekaj. Vendar, ko se za eno stvar odločim, pri meni to drži.

Kako ocenjujete javna praznovanja odmevnih športnih dosežkov in sprejeme športnikov, ko se vrnejo iz pomembnih tekmovanj? Čemu so pravzaprav namenjena?

Zagotovo so bila ta praznovanja namenjena vsem, predvsem pa športnikom. Sicer se pa ve, da uspešen posameznik privlači ljudi, ki imajo svoje interese in bi jih radi predvsem dobro unovčili.

Ste imeli v reprezentanci človeka, ki je skrbel za vašo javno podobo in odnose z javnostjo?

Ne, PR službe nismo imeli. Včasih je bilo dajanje intervjujev brez vnaprejšnjega dogovora kar malo kaotično in naporno, vendar smo vedeli, da je vsakršna promocija dobra – tako za smučarsko zvezo, za državo, za sponzorje in posledično za nas.

Ali sodelovanje na olimpijskih igrah predstavlja vrhunec športnega udejstvovanja? Zakaj?

Olimpijske igre res predstavljalo velik športni dogodek, ki se zgodi le na vsake štiri leta. V svetovnem pokalu je tekem več in če na eni ne uspeš, lahko že na drugi to popraviš. Na olimpijskih igrah pa je ta popravni izpit možen le na štiri leta, kar daje tekmi dodatno vrednost. Čeprav v materialnem smislu na olimpijskih igrah ne dobiš nič večje nagrade kot sicer, pa je ta lovorika med športniki najbolj cenjena.

Ali bi tekmovali tudi za katero drugo državo? Zakaj ja in zakaj ne?

Če bi mi drugje ponudili boljše pogoje za trening in ostalo, bi načeloma nastopil tudi za katero drugo državo. Ko sem se odločil, da preneham s kariero sem celo dobil določene ponudbe iz drugih držav, vendar se zanje nisem odločil. O tem pravzaprav nisem veliko

razmišljal. Je pa dejstvo, da bi v primeru, da bi zamenjal reprezentanco, moral čakati dve leti, da bi lahko spet tekmoval.

Ali menite, da vrhunski šport predstavlja priložnost za doseg posameznih političnih ciljev? Je ta pojav v Sloveniji prisoten?

Mene ni nihče kontaktiral iz tega naslova, da bi se pridružil kateri izmed političnih strank, prav tako pa ne vem, da bi kdo lobiral pri katerem od takratnih sotekmovalecev. Mislím, da v našem športu tega skorajda ni. Nimam nič proti temu, če se človek politično opredeli, mene osebno pa te stvari ne zanimajo in se za te namene ne bi angažiral.

V javnosti obstaja prepričanje, da so športniki na mednarodnih tekmovanjih nekakšni ambasadorji Slovenije in slovenske identitete. Kako ste v času svoje športne kariere videli svojo vlogo v tem kontekstu?

Promociji Slovenije nisem posvečal velike pozornosti in tega tudi nisem nikoli namerno počel. Na tekmah smučarskih skokov sem tekmoval zaradi lastnega veselja in lastne želje, se pa seveda na ta način promovira tudi Slovenijo. To se mi ne zdi napačno, nisem pa v tujini nikoli posebno razmišljal o tem, da moram dobro nastopiti zato, da bom dobro zastopal Slovenijo. Že v osnovi greš na tekmovanje zato, da boš čim bolje nastopil in se z ostalimi stvarmi ne obremenjuješ. Sploh pri smučarskih skokih je potrebna velika koncentracija in če bi se poleg tega ubadal še s tem, kaj bodo rekli drugi in kako bom zastopal državo, potem gre lahko hitro kaj narobe.

Kdo ima osrednjo vlogo pri vzpostavljanju nacionalne identitete in nacionalne pripadnosti v športu?

Težko bi se opredelil kdo ima največjo vlogo. Če bi moral nekoga izpostaviti bi rekel, da imajo zelo pomembno mediji in posledično javnost. Med tekmami časopisov in zapisov o sebi nisem spremljal, le včasih sem po vrnitvi s tekme prebral kakšen članek, ki so mi ga spravili domači. Seveda pa ima svojo vlogo tudi država, ki podpira športnike, da tekmujejo in Slovenijo predstavljajo tudi preko športa.

Priloga D: Intervju z Miroslavom Cerarjem, Ljubljana, 22. junij 2011.

Kakšni občutki so vas v času vaše gimnastične kariere vezali na Slovenijo in kakšni na Jugoslavijo, ko ste nastopali pod njeno zastavo? Kakšno vlogo je v vaši karieri sploh igrala nacionalna pripadnost?

Ko me sprašujete o nacionalni identiteti moram na začetku nujno izpostaviti pomen vzgoje. Ta je bila zelo pomembna za ves moj telovadni razvoj vse od pionirskih in mladinskih vrst naprej. Bil sem član telovadnega društva Narodni dom, ki je bilo takrat, poleg drugih društev, zelo številno in razvejano. Znotraj društva so se vršile številne aktivnosti. Poleg telovadbe, ki je izstopala, smo izvajali še druge športne panoge – prisotna je bila atletika, organizirani so bili plesi, družili smo se na taborjenjih, itd. Ko sem tekmoval še v mladinskih selekcijah sem poleg gimnastike moral tekrovati tudi v atletskih panogah – to je bil t.i. partizanski mnogoboj. Skratka, povedati želim, da je naš telovadni razvoj v tistem času izhajal iz razmer, ki sem jih opisal – ne glede na vzgojo, ki smo je bili deležni doma. V društvu smo bili med seboj zelo povezani, radi smo se družili in tako skupaj preživljali kar nekaj ur časa na dan. Nismo bili vsi enake starosti – nekateri smo bili sošolci, nekateri študentje, nekateri pa so bili že zaposleni – kar je tvorilo različno strukturo ljudi. Z vidika zrelosti posameznika in graditve njegove osebnosti je takšno društvo imelo velik potencial. Pogovori med nami so potekali o vsem mogočem. Niso se vrteli le okrog telovadnih športnih veščin, ampak smo se tudi veliko hecali, se pogovarjali o študiju, posameznih izpitih in konec koncev tudi o dekletih, ki so tudi telovadila. Če komu kakšen predmet ni šel najbolje, mu je drugi pomagal. Skratka, lahko si se učil, poslušal, gledal in sodoživljal življenja drugih, kar je bila nekakšna dodatna šola za življenje. To je bil tudi čas velikega amaterizma v športu in preprosto rečeno, bilo bi bogokletno, da bi kdo razmišljal, kako bi s telovadbo kaj zaslužil. Funkcionarji v društvu so bili še predvojna generacija in so pripadali Sokolom ali pa Orlom. Vrednote, ki so bile v teh organizacijah poudarjene so bile zlasti pripadnost, ponos, čast, disciplina in delo. Te vrednote so bile prisotne tudi v času mojega članstva v društvu in v tem kontekstu smo rasli. Tudi družbeni sistem, ki nas je obkrožal, je bil naravnani proti profitu oziroma posebnemu zaslužku. Vse je bolj temeljilo na prostovoljstvu in dobri volji. Iz tega je izhajalo tudi naše gledanje na svet in verjetno so bile tudi zaradi tega naše vrednote tako oblikovane.

Če govorim o svojih občutkih do domovine in o nacionalni pripadnosti je smiselno, da se vrnem v čas, ko smo bili kot pionirji in mladinci na taborjenjih. Tam smo zjutraj vsakodnevno

imeli telovadbo, temu pa je sledilo dvigovanje državne zastave in petje himne. Ta nacionalna pripadnost in zavest o tej pripadnosti je bila nekako vedno prisotna med nami. Bili smo ponosni, da smo lahko nastopali za državo, posebne občutke ponosa pa si doživel ob zmagi, ko so igrali jugoslovansko himno in dvigovali zastavo. Moram reči, da sem takrat kot Jugoslovan ob takšnih dogodkih čutil neko posebno veličino.

Za razumevanje celega konteksta o katerem govoriva, bi rad dodal še naslednje. Jugoslavijo v tistem času je potrebno razumeti v sklopu svetovne politične situacije. Obstajala sta vzhodni, socialistični blok in zahodni blok, Jugoslavija pa je nekako krmarila med obema. V odnosu do vzhodnih socialističnih držav smo imeli Jugoslovani kar nekaj prednosti. Lahko smo potovali po svetu, hkrati pa je bilo pri nas tudi manj zaprtosti in omejitev. Spomnim se, kako so nam tisti z Vzhoda zavidali, ker smo s svojimi potnimi listi lahko potovali kamorkoli, hkrati pa smo bili zaradi delovanja naših političnih struktur – tukaj mislim predvsem na politiko neuvrščenih držav – tudi relativno prepoznavni in izstopajoči. Imeli smo občutek, da smo cenjeni in da nas druge države prepoznavajo kot močne. Zaradi tega razloga je bil nacionalni naboj kar precej močen. Nacionalno obeležje ob športnih zmagah smo tako doživljali kot nekakšen dodatek, kot poslastico. Če si lahko stal na zmagovalnem odru si čutil osebno zadovoljstvo, po drugi strani pa si kot pripadnik nekega naroda od takšnih momentih čutil ponos in nekakšen patriotski naboj. Ti občutki so še posebno prišli do izraza takrat, ko kot država v določenem političnem kontekstu nismo bili najbolj priljubljeni. To je pomenilo, da kot pripadnik neke nacije tudi kot športnik nisi mogel biti najbolj priljubljen. Ko se je potem zgodilo, da si stal na stopničkah in je nad tabo vihrala tvoja zastava, je bilo to, da so se ti drugi kljub vsemu morali prikloniti in priznati poraz, posebno zadovoljstvo. Spomnim se velikega mednarodnega turnirja v Angliji, kamor sta iz vsake države pripotovala le dva. Nastopali smo v dvorani, ki je bila blizu vojaškega centra in po celi dvorani so bile na zidovih pritrjene srebrne spominske ploščice pomembnih generalov, majorjev, polkovnikov itd., publiko pa so pretežno predstavljali oficirji z družinami. Zgodilo se je, da sem na tistem tekmovanju zmagal in to, da so vsi tisti oficirji in drugi pomembneži stali ob igranju jugoslovanske himne in dvigu zastave je bil dogodek in pol. Spomnim se, kako izjemno ponosen je bil takrat naš vojaški ataše, ki je po tekmi z mano hodil po dvorani in mi rekel: »Veš kaj, sedaj se nam je ugled podeseteril!«. (smeh)

Osebno si, ne da bi ti kdo to vsiljeval, v tujini nacionalno pripadnost čutil še močnejše kot doma. Ta pripadnost nam ni bila vsiljena, pač pa je bila že od malih nog – tudi preko društva

– nekako vcepljena v nas. Pomembna je bila tudi kultura v telovadnem društvu, kjer so nas vzgajali v pridne in zgledne državljane. Poleg telovadbe smo morali imeti tudi šolske ocene kolikor toliko dobre, saj v nasprotnem primeru nismo smeli trenirati, dokler (negativnih) ocen nismo popravili. Gojili smo tudi kulturo medsebojnega sodelovanja, saj smo tisti, ki smo bili telovadno boljši, morali tedensko pomagati slabšim od sebe, jim kazati vaje in jih učiti. V tem smislu selekcija med nami ni bila takšna kot danes, ko je vse postavljeno bolj individualistično.

Morda bo kdo pomislil, kako sem lahko občutil ponos in pripadnost Jugoslaviji, saj sem bil vendar Slovenec. Naj povem, da se domoljubje med Slovenijo in Jugoslavijo takrat ni izključevalo, saj sem bil Slovenec in hkrati Jugoslovčan. Moje osebne izkušnje z državljani drugih jugoslovanskih držav so bile samo pozitivne. Drugod po Jugoslaviji sem bil vedno korektno in lepo sprejet. Imeli so me za svojega – za Jugoslovčana – hkrati pa sem tudi za njih vedno ostal tudi Slovenec. Nisem imel občutka, da bi me proglašali le za Jugoslovčana ali da me kot Slovenca ne bi cenili.

Leta 1967 je bila v Mehiki generalka za olimpijske igre, ki so se zgodile leto zatem. Jugoslovanska delegacija športnikov je štela približno 30 ljudi, bili pa smo izjemno uspešni. V svoji disciplini (konj z ročaji) sem takrat dobil zlato medaljo. Na olimpijskih igrah leto dni kasneje, smo bili kot jugoslovanska reprezentanca spet zelo uspešni in takrat je jugoslovanski veleposlanik na Švedskem, Vladimir Rolović, ves zadovoljen povedal, da je v zadnjem letu lahko naredil veliko več stvari, kot pa v vseh treh prejšnjih letih, saj se je zaradi uspehov jugoslovanskih športnikov ugled Jugoslavije bistveno izboljšal. Dodal je, da so mu bila vsa vrata neprimerno bolj odprta kot pred tem. Podobne oziroma enake zgodbe sem slišal tudi od drugih ljudi. Torej, na teh primer se vidi, da so uspehi športnikov izjemna in učinkovita promocija za državo. Šport predstavlja nekakšen stranski vhod, skozi katerega se potem lažje odpre glavna vrata. Če ljudje poznajo državo iz katere prihajaš, se bolj odprejo in je z njimi lažje komunicirati, kot pa na primer samo preko gospodarskega prodora. Skozi šport je to neprimerno lažje. Na nek način je to malce populističen in enostaven način, je pa izredno učinkovit. Ta stranski učinek športa je bil tako že v tistih časih aktualen.

Moram reči, da sem vedno čutil resničen ponos, ko sem nastopal na tekmovanjih. Prvič je bila to nagrada za mene osebno – nekakšna zadovoljitev osebnih želja – saj sem se resnično trudil in marsičemu odpovedal. Uspehi, ki sem jih doživel so mi tako dajali nekakšen sladek,

odličen občutek, da sem imel priložnost okusiti slast športne zmage in doživeti slavljenje odličnosti. Po drugi strani pa sem bil ponosen tudi na to, da sem predstavnik neke države. Čutil sem, da sem hote ali nehote zmagal tudi za druge. Osebno se mi je zdelo, da so tudi drugi (so)občutili zmagoslavje, ki sem ga na odru za zmagovalce občutil sam. Moram pojasniti, da v tistih časih posameznik ni bil tako malikovano oziroma izpostavljen kot je to morda danes. Seveda si bil kot uspešen športnik povelečevan, vendar se je vedelo, da so poleg tebe tudi drugi in da je uspeh pravzaprav skupinski. Osebno mi je bilo včasih kar malo nerodno, ker se mojih kolegov – tudi zaradi mojih uspehov – ni kaj dosti omenjalo oziroma so bili nekako v senci, zato sem jih pogosto omenil in poudaril sam. Življenje je pač takšno, da te vsi slavijo, ko si na vrhu, naslednji dan, ko upeha ni, si pa ničvreden.

Res je pa bilo domoljubje v času, ko sem jaz tekmoval bolj poudarjeno in tudi pri drugih narodih si lahko čutil to nacionalno pripadnost. Športniki iz Sovjetske zveze so bili na primer kar naprej pod pritiskom dokazovanja, da so boljši kot Američani in ostali zahodni svet, saj je bilo v ozadju rivalstvo med dvema družbenima sistemoma – vzhodnim socialističnim in zahodnim kapitalizmom. Nas, jugoslovanskih športnikov s tem niso obremenjevali. Kolegi iz Sovjetske zveze pa so mi znali povedati, da je včasih k njim prišel predsednik in jih opominjal, naj se zavedajo, da predstavljajo državo in da morajo zmagati za domovino.

V času vaše kariere česa takega niste doživeli?

Ne, česa takšnega ni bilo. Moj konkurent iz Sovjetske zveze mi je enkrat omenil, da so ga funkcionarji očitajoče spraševali, češ, kako ne moreš premagati tega Jugoslovana? Rekel je, da nihče ni upal niti pisniti in dodal, da si funkcionarji nikakor niso pustili dopovedati, da če ne gre, pač ne gre in da v športu kar čez noč stvari ni mogoče spremeniti. (smeh) Mogoče je bil po koncu druge svetovne vojne nacionalni oziroma vojaški naboj malo bolj prisoten. Spomnim se nogometnih tekem s takratno Zahodno Nemčijo, ko je bil v zraku nekakšen revanšizem, ki je seveda bil povezan s preteklo vojno. Spomnim se tudi Italijanov, ki so se imeli za boljše od nas »Balkancev« in vem, da jim je zelo narobe hodilo, ko sem jih premagoval. Pri tem niti ni šlo toliko za športnike, kot pa za (italijanske) funkcionarje, ki so bili v ozadju tega dogajanja. (smeh)

Ali je kdo posegal v vašo javno podobo oziroma vam zapovedal določeno obnašanje ali pa vam naročil, kaj morate javno povedati?

To se mi ni nikoli zgodilo. Zanimiva anekdota, ki je povezana z vašim vprašanjem, pa se mi je zgodila leta 1965. Takrat sem bil določen, da v imenu jugoslovanske mladine predsedniku Titu na stadionu izročim štafetno palico. Predvideno je bilo, da se ob izročitvi štafete izreče tudi voščilo, tekst tega voščila, pa je bil popolnoma prepuščen meni. Spomnim se samo, da sem vprašal, ali naj bo voščilo v slovenskem ali v srbohrvaškem jeziku. Rekli so mi, da naj bo v srbohrvaškem jeziku, da go bodo vsi razumeli. Tekst sem si sam zamislil in pri tem me ni nihče kontroliral. Dal sem ga v pregled le enemu izmed naših trenerjev s fakultete za šport v Beogradu, ki je popravil le par besed, sicer pa ni imel nobenih pripomb. Imel sem tremo, saj je dogodek spremljala cela Jugoslavija in zato mi ni bilo vseeno, kako se bo izšlo. Tekst sem se naučil na pamet in ga nato ob izročitvi štafete tudi brez napake povedal.

Moram reči, da mi še danes ni popolnoma jasno, kako je lahko bil tekst voščila povsem prepuščen meni. Profesor, ki sem mu ga dal v pregled, pa temu prav tako ni posvečal kakšne posebne pozornosti. Skratka, lahko bi takrat rekel kakšno neumnost. Res pa je, da so me verjetno imeli za vzornega mladince – tudi študiral sem dokaj dobro – in se ni pričakovalo, da bi naredil kakšen eksces. Glede na tiste čase, taka svoboda ni bila nič kaj podobna »totalitarizmu«. (smeh)

Kaj je bilo tisto, kar vas je motiviralo, da ste bili pripravljene živeti življenje vrhunškega športnika? So se motivi tekom kariere spreminjali?

Sprva smo bili vključeni v telovadbo zaradi druženja, hkrati pa smo se tudi telesno krepili, saj smo bili po naravi bolj drobni in suhljati. Skozi telovadbo smo se skupaj učili različnih spretnosti, postajali smo telesno močnejši in to nas je motiviralo in vleklo naprej k nadaljnjemu treningu in dokazovanju. Z dvanajstimi leti sem bil na primer že prvak mesta Ljubljane in takšne stvari so me motivirale, da sem zelo hitro napredoval. Telovadba in različne telesne spretnosti so me veselile in sem rad razmišljal, kako bi nekatere stvari izvedel še bolje. Vse skupaj je izviralo iz neke ljubezni do stvari, ki sem jih počel. Kasneje, ko sem bil že zelo dober, pa so se stvari spremenile. Po študiju sem šel še na fakulteto za šport, da bi lažje treniral, v ospredje pa so vedno bolj silila tudi materialna vprašanja. Bil sem pripravnik na sodišču in nisem imel nobene štipendije. Postopoma sem dobival različne finančne

pomoči, ki pa so bile v primerjavi z nekaterimi drugimi športniki iz drugih disciplin relativno skromne. Imel sem že družino in sreča je bila ta, da sem vzporedno s športnim udejstvovanjem tudi študiral in sem se lahko zaposlil. Tu je ponovno do izraza prišla vzgoja iz telovadnega društva, kjer smo poleg telovadbe morali skrbeti tudi za učni uspeh. To se je po toliko letih pokazalo kot pravilna filozofija oziroma razmišljanje.

Ali ste kdaj pomislili, da bi – v primeru slabih razmer za treninge in tekmovanja – tekmovali tudi za katero drugo državo?

Najprej naj pojasnim družbeni kontekst skozi katerega smo takrat gledali na Vzhod in Zahod. Zanimivo je bilo, da je bil zame Vzhod bolj kot ne siv. (smeh) Na tekmovanjih je obstajal samo trening in nato povratek v domovino. Ko pa sem bil na Zahodu in sem šel po ulicah sem si lahko ogledoval izložbe in hitro sem bil bolj vedre volje. To pravim zato, ker je bilo vzdušje na Zahodu res bolj sproščujoče in manj zategnjeno kot pa na Vzhodu. Imeli smo srečo z našimi športnimi funkcionarji, da so nas po tekmah peljali v muzeje, cerkve in druge znamenitosti, tako, da so nam ponudili možnost za razgledanost in nam dali neko širino. Vse to se namreč navezuje na moj odgovor na vaše vprašanje. Tako na Vzhod kot na Zahod so me vabili. Rusi so v meni zelo zgodaj prepoznali talent in so mi ponudili možnost študija pri njih. Kasneje pa so me k sebi vabili tudi Američani, predvsem v smislu, da bi pri njih lahko treniral. Moram pa poudariti, da ni bilo mišljeno, da bi zamenjal državljanstvo ali pa da bi za njih tekmoval. Takrat so bili časi drugačni in nihče ni niti pomišljal, da bi zamenjal državo. Pričakovanja so bila bolj v smislu, da bi se lahko eni ali drugi pohvalili, da pri njih treniram oziroma študiram, vendar sem bil preveč navezan na dom, da bi zapustil domovino.

Ali ste kdaj imeli občutek, da ste vi kot športnik prispevali k povečanemu domoljubju in povečani nacionalni pripadnosti ostalih državljanov?

Moram povedati, da sem pogosto občutil, da navijači in tudi širša javnost čutijo ter trepetajo z mano, ko sem tekmoval. Še posebej se je to občutilo na najprestižnejših športnih tekmovanjih in ob največjih uspehih. Spomnim se svetovnega prvenstva v Pragi leta 1962, ko so sodniki na zahtevo publike spremenili oceno v moj prid, kar se je zgodilo sploh prvič v zgodovini. Treba je vedeti, da je bila publika telovadno zelo podkovana in razgledana, hkrati pa je svoje naredil tudi odpor do Sovjetske zveze. Oboje je potem botrovalo temu silnemu upor in protestu proti sodnikom, ki so z boljšo oceno nagradili mojega, danes že pokojnega ruskega kolega, Borisa

Šahlina, čeprav je bila moja vaja težja in tudi lepše izvedena. Ob tej zmagi je bilo veselje nepopisno. V dvorani je bilo prisotnih tudi veliko Slovencev ter drugih Jugoslovanov in vest o tej zmagi ter samem dogodku se je tudi doma hitro razplamtela. Takrat se spomnim, kako so tudi drugi uživali in se identificirali z mojim uspehom – tako kot se na primer danes ljudje identificirajo z uspehi naših najboljših.

Priloga E: Intervju z Alešem Čehom, Ljubljana, 23. junij 2011.

Kakšen pomen ima po vašem mnenju slovenska nogometna reprezentanca za slovensko državo in narod?

Na začetku, ko smo kot samostojna nogometna reprezentanca začeli z različnimi kvalifikacijami za velika tekmovanja, se ta identifikacija gledalcev oziroma naroda z nami ni posebej čutila. Rezultati na začetki namreč niso bili najboljši in verjetno je bil to največji razlog. Je bilo pa med nami nogometaši in tudi med navijači na teh prvih tekmah možno čutiti ponos, da igramo za domovino – za Slovenijo in ne več za Jugoslavijo. To dejstvo je nas reprezentante navdajalo s ponosom in zadovoljstvom, da smo mi tisti srečneži, ki lahko kot prvi nosimo reprezentančni dres s slovenskim grbom in ga tudi predstavljamo na tekmah po Evropi. Možnost za nastop na velikih nogometnih tekmovanjih smo dobili šele po nekaj letih samostojnosti. Prva tekma za kvalifikacije na evropskem prvenstvu (leta 1996, o.p. A. T.) je bila v Mariboru proti Italiji, ki je bila takrat svetovni podprvak. Na tej tekmi smo najprej vodili, na koncu pa remizirali, čeprav bi morali zmagati, saj nam je sodnik razveljavil regularno dosežen gol. Ta tekma je pomenila začetek večjega zanimanja za nogomet in čutilo se je, da so ljudje navdušeni in da so nas sprejeli. Po teh kvalifikacijah so rezultati malo padli, s tem pa tudi navdušenje med navijači. Nov vzpon in resnično ljudsko evforijo smo doživeli leta 2000, ko nam je uspelo za tiste čase nekaj nepojmljivega – uvrstitev na evropsko prvenstvo. Mislim, da je bil to tisti prelomen trenutek, ko se je videlo in čutilo, da so ljudje ponosni na to, da so Slovenci. Tistega leta je na evropsko prvenstvo v Belgiji in na Nizozemskem prišlo ogromno Slovencev in neverjetno je bilo videti s kakšnim ponosom so v dresih slovenske reprezentance in v barvah naše države hodili po Amsterdamu. To je bilo res nekaj nepozabnega in ljudje so bili izjemno zadovoljni, da so bili del tega svetovnega dogajanja.

Kakšno pa je bilo vzdušje v reprezentanci? Je bila ta nacionalna razsežnost dogajanja poudarjena, ste se jo zavedali?

V začetku te nacionalne razsežnosti ni bilo čutiti. Nogometaši smo bili predvsem veseli zaradi dejstva, da smo Slovenci dobili svojo reprezentanco in da lahko igramo v njej. Na prvih tekmah je bilo seveda prisotne tudi nekaj treme, saj nismo vedeli kako dobri smo in v kateri kakovostni razred evropskega nogometa sploh spadamo. Bili pa smo izredno ponosni, da lahko igramo za Slovenijo in predstavljamo barve svoje države. To se je dalo čutiti tako na treningih, v slačilnici kot tudi na igrišču. Vedno smo poskušali pokazati največ, kar se je v tistem trenutku dalo. Nihče od trenerjev nacionalnosti ni posebej poudarjal. Ko oblečeš dres z državnim grbom in na igrišču zaslišiš himno, se v tebi avtomatično sproži nek notranji občutek pripadnosti Sloveniji. Bili smo ponosni, da smo med tisto enajsterico srečnežev, ki lahko predstavljajo svojo državo in vse slovenske nogometaše. Zavedali smo se, da moramo na tekmi dati svoj maksimum, seveda pa so se ti občutki ponosa mešali tudi s strahom pred neuspehom.

Kako bi opisali vaš osebni odnos do države oziroma domovine? Kakšni občutki so vas vezali na Slovenijo, ko ste na primer igrali v avstrijski ligi?

Moj osebni odnos do Slovenije se ne razlikuje od tega, ki sem ga doživljal kot športnik. Morda je edina razlika med običajnimi ljudmi in športniki ta, da smo športniki doživeli trenutke, ko si v centru pozornosti, ko te gleda poln štadion ljudi in igra slovenska himna. To so posebni občutki, ki jih težko opišem. Kar se tiče domoljubja pa mislim, da je to stvar vsakega posameznika in težko bi rekli, da so na primer športniki bolj domoljubni od navadnih državljanov. Ljudje smo različni in nekateri čutimo več domoljubja in ponosa, drugi manj. Ne glede na to pa menim, da si verjetno vsi Slovenci radi ogledajo tekme slovenske nogometne reprezentance.

Ste imeli kakšna navodila kako se obnašati ob predvajanju himne, kako se vesti na igrišču, kaj povedati novinarjem, itd.?

Na začetku nam je bil ta protokol predstavljen, sicer pa smo imeli bolj ali manj proste roke. Tako so na primer nekateri peli slovensko himno, drugi pa ne. Tudi pri drugih reprezentancah niso vsi peli himne, tako da glede tega nismo bili nič posebnega. Se je pa v zadnjih letih v

nogometu uveljavilo, da se igralci držijo za srce ali pa se objemajo preko ramen in s ponosom pojejo himno. Tak način smo potem prevzeli tudi mi in tudi danes mislim, da bolj ali manj vsi slovenski reprezentanti pojejo svojo himno, kar je pravilno.

V medijih je bilo večkrat izpostavljeno, da v slovenski reprezentanci igra veliko igralcev, ki so potomci priseljencev z juga. Je bila to kdaj tema pogovora med vami nogometaši?

Kakšnih pogovorov ali razlikovanj na to temo ni bilo. Fantje so bili vsi rojeni v Sloveniji in seveda so bili nekateri iz mešanih zakonov oziroma sta starša mogoče prihajala iz druge države. Ampak to nikoli ni vplivalo na naše odnose in vedno smo igrali kot ena ekipa. Morda smo se včasih v slačilnici na račun različnih korenin malce pošalili – tako eni kot drugi – vendar vedno v šali. Nihče s tem ni mislil nič resnega, smo pa s kakšno šalo ali zbadljivko včasih vzdušje v reprezentanci malce popestrili in sprostili. Vem, da se je o tem, da ima veliko reprezentantov primke na »ić« pisalo tudi v medijih, vendar poudarjam, da so bili fantje rojeni v Sloveniji, Slovenija je njihova domovina in tu med nami ni bilo razlik. Niti ne vem, kakšen je bil namen teh zapisov in debat. Morda so želeli med nas reprezentante zasejati kakšno sovraštvo, vendar jim to ni uspelo. Zame je bilo najbolj pomembno to, da so tako kot vsi ostali čutili, da so Slovenci, da so del nas in nikdar nismo delali razlik glede na to, kako se kdo izmed nas piše.

Ali menite, da kot vrhunski športnik prispevate k domoljubju in povečani nacionalni pripadnosti?

Mislim, da športniki lahko prispevajo k povečanemu domoljubju in to smo v reprezentanci čutili, ko smo se uvrstili na velika mednarodna tekmovanja. Predvsem zadnje odločilne tekme v kvalifikacijah smo čutili, da cela država diha z nami in trepeta za to, da bi nam uspelo. Tukaj je prišlo do izraza to domoljubje, ki so ga ljudje spontano izkazovali – na stadionu, na ulicah in sprejemih, ko smo se vrnilo z gostovanja. Tu gre za emocije, ki človeka preplavijo same od sebe, gre za spontane stvari in tu so se ljudje pokazali kot veliki domoljubi. Spomnim se kakšno noro vzdušje je bilo na letališču, ko smo se prvič uvrstili na evropsko prvenstvo. Da nas je ob dveh zjutraj pričakala taka ogromna množica ljudi je bilo takrat nepojmljivo za Slovenijo, sploh pa slovenski nogomet. Čeprav smo Slovenci morda bolj zadržani in svojega domoljubja ne pokažemo tako radi kot na primer balkanski narodi, se je v takih momentih spontanosti izkazalo, da ta čustva premoremo in da smo tudi Slovenci veliki domoljubi.

Kako ste vi kot član slovenske reprezentance takrat doživljali uvrstitvi na evropsko in svetovno prvenstvo? Ste pričakovali takšno navdušenje v Sloveniji?

O tem, da se bomo uvrstili na evropsko prvenstvo na začetku nismo veliko premišljevali. Šele, ko smo prišli v sklepni del kvalifikacij smo začeli seštevati točke in špekulirati o tem, da je drugo mesto v skupini res dosegljivo. Takrat smo začeli postopoma verjeti, da nam lahko uspe. Ne bom pozabil tekme z Latvijo, ki smo jo v gosteh dobili z ena proti nič, saj je bila prelomna v teh občutkih, da smo sposobni zmagati in se – čeprav se je zdelo neverjetno – uvrstiti naprej.

Potem sta prišli na vrsto obe tekmi z Ukrajino, kjer je šlo na vse ali nič. Že na prvi tekmi, ki smo jo srečno dobili za Bežigradom in kjer so Ukrajinci pokazali dobro igro, smo čutili ogromen pritisk in pričakovanja. Tekma v Ukrajini je bila zgodba zase in človek mora to res doživeti, da lahko opiše. Na eni strani je bilo veliko pritiskov in pričakovanje, da nam bo uspelo, na drugi strani so se ti občutki mešali s ponosom. Vsi so nam govorili, da smo veliko naredili in smo lahko ponosni nase tudi, če se nam ne uspe premagati Ukrajincev. Na ta način so nas hoteli nekako razbremeniti in mislim, da jim je to do določene mere tudi uspelo. Vedeti morate, da ko igraš tekmo za vse ali nič, se glavno breme tekme pojavi pred samo tekmo in ta psihološki moment je za samo tekmo kasneje izjemno pomemben. Tisti štiri dni med domačo in povratno tekmo so bili izjemno psihološko naporni. Ko si enkrat na igrišču in se tekma začne, nervoza in strah mineta, nato pa se samo še boriš po svojih najboljših močeh. Na koncu nam je le uspelo, veselje na igrišču je bilo nepopisno in bili smo presrečni. Še danes pa se v živo spomnim, da smo po silnem slavju, ko so iz nas pridrle vse emocije, prišli v slačilnico, tam obsedeli in za približno pet minut povsem obmolknili. Zavladala je smrtna tišina, vsak se je ubadal z lastnimi mislimi in nihče ni izgovoril niti besede. Zdelo se je kot da smo v šoku in da smo na igrišču pustili čisto vse atome moči in emocij. Šele nato smo začeli počasi dojemati, kaj se nam je pripetilo in kaj smo pravzaprav dosegli. V kvalifikacijah za svetovno prvenstvo se nam je čez dve leti zgodila podobna zgodba z Romunijo. Razlika je bila le v tem, da smo ta pritisk pričakovanj zaradi pridobljenih izkušenj že malo bolje prenašali. V teh stvareh se pač pozna kilometrina in več tovrstnih izkušenj imaš, lažje se je pripraviti, saj približno veš, kaj te čaka.

Kako vi razlagate, da v Sloveniji vlada tako močno navdušenje, ko gre za reprezentančne nogometne tekme in tako skromen odziv javnosti, ko gre za klubski nogomet?

Ljudje so pač navajeni na najboljše. Slovenci smo tudi takšen narod, da sprejmemo samo najboljše. V prvih desetih letih samostojnosti smo bili priča izvrstnim športnikom in športnicam, ki so res dosegli vrhunske, nadpovprečne rezultate. Moje osebno mnenje je, da so tako dobri rezultati nogometne reprezentance in tudi drugih slovenskih športnikov morda prišli prehitro. S tem so se ljudje navadili na vrhunske rezultate in zato so njihova pričakovanja vedno visoka. Če danes rezultati niso več tako dobri kot na začetku, ko so nekateri športniki dokazali, da so lahko res vrhunski, je javnost hitro nezadovoljna. Ljudje zato spremljajo le tisto, kar je najboljše. To se je letos jasno videlo v košarki. Ko je Olimpija na presenečenje vseh dobro začela evropsko sezono, se je dvorana hitro napolnila in navdušenje je bilo veliko. Ko košarkarji Olimpije v drugi polovici sezone niso več zmagovali, pa je tudi navdušenje splahnelo. Zdi se mi, da slovensko občinstvo zanimajo predvsem evropska ligaška tekmovanja. Slovenci smo dosegli že toliko športnih uspehov, da je le najboljše dovolj dobro in zato domača športna prvenstva zanemarjamo. Mislim pa, da se tudi preko tega kaže neka kultura naroda, ki je Slovenci nimamo. Nimamo navade, da gremo na tekmo, da gledamo šport in pri tem uživamo. Ko sem dolga leta igral v Avstriji je bila ta kultura drugačna. Tam ob sobotah na tekmo pridejo družine z otroki in skupno navijajo za svoj klub. To za njih predstavlja družabni dogodek. Morda je za situacijo v Sloveniji malo kriv tudi povprečno slabši socialni standard, ki preprečuje, da bi si družina štirikrat na mesec lahko kupila karte za ogled tekme. Tako pač ljudje gredo samo na tiste tekme, kjer si obetajo res najboljše. Nogometni klubi imajo zaradi majhnega zanimanja javnosti nizke proračune, dobri mladi igralci pa zato odhajajo k tujim klubom, kjer imajo perspektivo. Tako v domačih ligah ostanejo relativno povprečni igralci, ki javnosti seveda ne zanimajo. Ko se zgodi, da slovenski klub igra z drugim evropskim klubom, pa so štadioni hitro polni – pa naj gre za nogomet, košarko, rokomet ali kateri drug šport. Tako je na primer bilo tudi, ko je NK Maribor igral v ligi prvakov. Skratka, Slovenci imamo radi šport, zanima pa nas le tisto najboljše. Malo smo razvajeni, kar je predvsem posledica dobrih rezultatov iz prvih let po osamosvojitvi. Ljudje verjetno pričakujejo, da se bo to spet ponovilo in trajalo, vendar je v športu kar nekaj neznank. Svoje je pri tem naredila tudi televizija, ki športna tekmovanja prinaša direktno na dom. Ko tako na primer gledaš igro Barcelone v Ligi prvakov in to

primerjaš z igro v slovenski ligi, je jasno, da je večji užitek po televiziji gledati najboljše, najbolj spretne in najhitreje nogometaše, kot pa tekmo domače lige.

Ali bi tekmovali tudi za katero drugo državo? Zakaj ja in zakaj ne?

V času, ko sem še aktivno igral takšnih prestopov iz ene reprezentance v drugo ni bilo in je bilo kaj takega skoraj nepredstavljivo. Današnji trend je drugačen in marsikje so nogometaši pripravljani zamenjati ali prevzeti državljanstvo zato, da bi lahko igrali v reprezentanci. Obstajata predvsem dva različna razloga za te prestopne. Kadar gre za velike države, kjer je nogometašev veliko, možnost igranja za reprezentanco pa jih dobi samo omejeno število, nekateri razumljivo iščejo druge možnosti, da bi lahko zaigrali na reprezentančni ravni. Drug razlog pa je ekonomske narave. Največ tega je v afriških državah, kjer so nogometaši zelo slabo ekonomsko preskrbljeni in jim igranje na reprezentančni ravni ponuja možnost, da se izkažejo in tako uidejo revščini. To se mi zdi razumljivo. Če pa bi to storil nogometaš, ki je finančno dobro preskrbljen in ne izhaja iz revne države, pa se mi to ne zdi v redu. Nekdaj sem imel soigralca, ki je bil iz Gane. Ker ni mogel priti v njihovo reprezentanco, se je pridružil reprezentanci Toga, ki je sosednja država. V Togu so namreč naredili reprezentanco, niso pa imeli dovolj kakovostnih nogometašev. Takrat je zato kar nekaj nogometašev iz Gane in tudi iz Nigerije sprejelo državljanstvo Toga, saj so si tako lahko uresničili željo, da bi igrali za eno izmed reprezentanc.

Vas nihče ni vabil v kakšno drugo reprezentanco?

Ne. Kot sem že povedal, se ti prestopi v tuje reprezentance sploh niso dogajali. In tudi danes mislim, da je v vseh športnih disciplinah manj kot odstotek tistih športnikov, ki so zamenjali svoje državljanstvo in nastopajo v reprezentancah tujih držav. Mislim, da je kljub tem prestopom nacionalna pripadnost med športniki še vedno na visoki ravni in si posamezniki resnično želijo nastopati za svojo državo.

Priloga F: Intervju z Vikijem Grošljem, Ljubljana, 11. julij 2011.

Kako bi opisali vaš odnos do države oziroma domovine? Na kakšen način ste vi pred tridesetimi leti doživljali povezanost države in alpinizma in kakšna je ta povezanost danes?

Osebno sem vse skupaj doživljal zelo romantično. Zelo lepo se mi je zdelo, da sem predstavnik neke dežele, v veselje mi je bilo osvojiti vrh neke gore in nato na vrhu zapičiti jugoslovansko ali pa slovensko zastavo. Z današnjega gledišča se to morda komu – tudi nekaterim mojim alpinističnim kolegom – zdi nesmiselno in preživeto, saj naj bi alpinisti plezali zase. Sam pa, morda zanimivo, niti za las nisem spremenil tega svojega mnenja in še vedno trdim, da sem zelo ponosen Slovenec. Ko nekaj osvojimo, damo svetu vedeti, da smo to dosegli Slovenci. To storimo s simbolno gesto, da zapičimo slovensko zastavo na vrh in se fotografiramo z njo, kar se potem lahko pokaže in objavlja. Skratka, celemu svetu damo vedeti, da prihajamo z neke majhne države, kar sam obravnavam kot določeno prednost. V Sloveniji velja stereotip o tem, da smo majhni in na nobenem področju ne moremo veliko doseči. Jaz trdim nasprotno in pravim, da nas to samo še dodatno spodbuja. Ko na primer Nемец, Anglež, Američan, Francoz, Japonec ali Kitajec pove od kod je doma, mu ni treba posebej pojasnjevati, kje leži njegova država in kakšna je. Vsi vedo od kje je. Slovenci pa moramo s svojimi dejanji pokazati, koliko zmoremo, da bodo potem drugi spraševali, od kje so ti fantje, ki so tako preklemansko dobri. Zato se mi zdi ta majhnost na določen način stimulatívna.

Svojo domovino imam rad – v tem ne vidim nič slabega. In daleč od tega, da bi to pretirano poudarjal ali izkazoval kot so te občutke včasih zlorabljali nacionalsocialisti in drugi. Izražati določeno pripadnost domovini se mi zdi lepo. Le-to smo alpinisti zelo iskreno izražali tudi za Jugoslavijo, ker smo bili Jugoslovani v alpinistični oziroma himalajski srenji skoraj popolnoma neznani. Leta 1960 smo imeli našo prvo jugoslovansko odpravo na Trisul, ki je bila v svetovnih alpinističnih krogih komaj opažena in je glede na nivo ostalega alpinizma tistega časa veljala kot dokaj nepomemben poskus osvojitve vrha. Šele petnajst let kasneje, ko smo leta 1975 preplezali južno steno Makaluja, je svet zastrigel z ušesi. Takrat smo se odkrito ponašali s tem, da smo Jugoslovani, osebno pa sem bil ponosen tudi na to, da smo Slovenci.

Zanimivo pri tem je, da sem se takrat na vrhu Makaluja že slikal s slovensko zastavo, res pa je, da smo bili na odpravi skoraj sami Slovenci. Razlog za take domoljubne občutke in slikanje z zastavo je bila hvaležnost, ki smo jo občutili do države, ki nam je odpravo sploh omogočila. Denar in materialna sredstva so bila sicer zbrana bolj v promocijske namene, vendar to ni bistveno. Če ti nekdo omogoči, da kot posameznik uresničiš svoje želje, hrepenenja in videnja, si mu za to hvaležen.

So vas politiki oziroma državni voditelji pred odpravami kdaj kontaktirali in želeli vplivati na vaša dejanja? Je kdo želel, da na odpravi še posebej promovirate državo?

Ne, nikoli. Daleč od tega, da bi se kaj takega zgodilo – sploh v alpinizmu, saj je izjemno nepredvidljiv. Se pa spomnim dogodka, za katerega še danes ne vem ali je bil resničen ali pa je šlo za šalo. Leta 1979, ko smo plezali prvenstveno smer v še danes zloglasnem zahodnem grebenu Mount Everesta, naj bi bila v komunikaciji z domovino izražena želja, da bi bilo zelo dobro, da bi na vrh prišli 25. maja – torej na Titov rojstni dan. Ne vem, ali je ta želja res prišla iz domovine ali pa je to nekdo od naših alpinistov izrekel kot šalo. Kakorkoli, smejali smo se in krohotali na račun te izjave, čeprav bi bila takšna želja povsem razumljiva – seveda bi bilo zelo dobro, da bi na Titov rojstni dan slavili še osvojitve Mount Everesta. S tem potem ni bilo nič, saj sta Nejc Zaplotnik in Andrej Štremfelj prišla na vrh že 13. maja. Kakšnih drugih dogodkov, da bi na primer nekdo nekaj nagovarjal ali organiziral kot izkaz domovinske pripadnosti, ni bilo. Zame je bila finančna in druga pomoč države prej neka zdrava oblika mecenstva kot pa neko sponzoriranje iz promocijskih razlogov. Nikoli nisem čutil, da bi nas država izkoriščala zaradi določenih koristi in tudi nikoli ni prišlo do tega, da bi nam kdorkoli postavljali kakšne pogoje ali da bi nas usmerjali kateri vrh naj preplezamo, da bo dosežek bolj odmeval v svetu.

Kljub vsemu pa je bila osvojitve zahtevne gore takrat stvar tudi nacionalnega prestiža?

Res je, šlo je tudi za prestiž. Vendar ne samo to. Rusov na primer do leta 1982 praktično niso pustili v Himalajo, saj so se bali morebitnega neuspeha. Ker je bil ruski politični sistem v takratni Sovjetski zvezi proglašen za najboljšega, si oblast tudi neuspeha pri alpinistični odpravi ni upala privoščiti. Ruski alpinisti imajo sicer doma izjemne možnosti, da se dobro pripravijo za Himalajo, saj imajo lastne gore, ki so visoke do sedem tisoč petsto metrov. Ko so ruskim alpinistom leta 1982 končno le dopustili, da odidejo v Himalajo, so si dali duška še

za vse generacije nazaj in v neki prvenstveni smeri jih je na Mount Everest prišlo kar enajst. (smeh)

Takoj po drugi svetovni vojni je bilo osvajanje visokih gora v Himalaji res stvar nacionalnega prestiža. Po drugi strani pa je res tudi to, da je himalaizem (plezanje v gorstvu Himalaje, o.p. A. T.) veljal kot vstopnica v razviti svet. Revne dežele in vzhodni evropski blok se z uspehi na tem področju niso mogli ponašati, ker jim Himalaja preprosto ni pripadala. Prisotni oziroma etablirani so bili predvsem Japonci, Američani, Nemci, Francozi, Švicarji, Avstrijci in Italijani, ki so predstavljali razviti svet. Na začetku so na druge – tudi na nas – gledali predvsem s simpatijami, kasneje, ko smo tudi mi začeli osvajati vrhunske alpinistične dosežke v Himalaji in postavljati standarde drugim, pa tudi nismo bili nikoli zaničevani ali kaj podobnega. Nasprotno – v duhu dvigovanja meje mogočega smo predstavljali nek svež veter z Vzhoda. Nasploh so bili vsi alpinisti iz držav vzhodne Evrope – poleg nas Slovencev oziroma Jugoslovanov, še Poljaki, Čehi in Slovaki – prepoznani kot ljudje, ki imajo neverjeten ekipni duh. Zahodnjaki so mislili, da je to posledica političnega sistema oziroma ideologije, pravi vzrok pa je tičal nekje drugje. O tem sem se pogovarjal tudi s poljskimi kolegi, ki so mi potrdili naslednje razmišljanje. Vzhodnjaki smo z majhnimi sredstvi takrat garali in plezali kot nori, saj smo vedeli, da je to morda naša zadnja priložnost, da plezamo v Himalaji. Danes bi v športnem žargonu rekli, da smo »pustili srce na igrišču«. (smeh) Resnično smo se »pretrgali«, da bi nam uspelo kaj težkega splezati, saj nikoli nismo vedeli kakšna bo prihodnost. Zahodnjaki so imeli povsem drugačen pristop, ki je podoben današnjemu. Življenjski standard jim je namreč omogočal, da so se lotili plezanja bolj individualno in glede na lastne želje. Če eno leto niso uspeli, so se pač naslednje leto vrnili in poskusili znova. Mi smo za razliko od njih resnično garali v znanem duhu »vsi za enega, eden za vse«. Če je uspelo vsaj enemu izmed nas, ta ni bil nič bolj privilegiran, saj tudi on – tako kot mi – ni mogel kar naslednje leto ponovno v Himalajo. Če pa je uspelo vsaj enemu in je bila odprava uspešna, pa smo imeli dobro popotnico, da se še kdaj vrnemo. Spomnim se, da sem se po vsakem povratku v domovino spraševal, ali bom še imel kdaj možnost, da grem nazaj v Himalajo. Danes grem tja dvakrat na leto in to z zasebnimi sredstvi, kar je približno enaka situacija, kot so jo pred tolikimi leti že imeli Zahodnjaki.

Kakšno vlogo je v vaši dosedanji alpinistični karieri igrala nacionalna pripadnost? Kaj ste občutili, ko ste stopali na najvišje vrhove našega planeta in se na primer slikali s slovensko zastavo?

V ključnih momentih, ko na primer dosežem vrh, vsa čustva v sebi nekoliko zatrem in si ne pustim, da bi me preveč prevzela in bi vse skupaj doživljal preveč evforično. Sicer sem kar precej čustven človek in mi čustva tudi veliko pomenijo, vendar v tistih trenutkih odreagiram hladno in z razumom. V ozadju, v podzavesti sicer čutiš, da si dosegel nek vrhunec, vendar se je treba čim hitreje zbrati in razmišljati kako in kje se varno vrniti. Jasno, ko prideš na vrh, rutinsko potegneš zastavo iz nahrbtnika in se slikaš, resnično pa se veseliš šele v dolini in doma ob pogledu na sliko. Kljub nedoživetim občutkom na gori, pa se nikoli nisem čutil prikrajšanega za veselje in ponos ob doseženih vzponih. S prijateljem Reinholdom Messnerjem, ki je Južni Tirolec, sva se pogovarjala tudi o teh stvareh in on je zelo alergičen na vsakršen nacionalizem in izkazovanje nacionalne pripadnosti. Za Južno Tirolsko tako pravi, da so tam doma zadržani fašisti in nacisti. Ko so ga spraševali zakaj ob osvojitvi vrhov ni imel s sabo južnotiroske ali pa italijanske zastave, jim je odgovoril, da je edina zastava, ki jo on priznava njegov robec. S tem je v bistvu na svoj način dal vedeti, da je državljan sveta. Meni omenjanje lastne domovine ni nikoli odveč in jo rad izpostavim ter s ponosom povem od kod prihajam. Kje so globlji vzroki za ljubezen do domovine ne bi vedel. Morda v tem, da je resnično lepa in da me nanjo vežejo lepi, pozitivni občutki, ki jih rad (po)doživljam.

Ali menite, da vrhunski šport predstavlja priložnost za dosego posameznih političnih ciljev?

Morda bi v tem kontekstu lahko izpostavil obe reševanji Tomaža Humarja, kjer sta se, ko sta bili na oblasti, tako leva kot desna politična opcija zelo izkazali. Reakcija in odnos oblasti, s takratnim zunanjim ministrom in premierom na čelu, je bil briljanten in obe akciji smo dobro izpeljali. Samoiniciativno me je poklical tudi bivši predsednik Milan Kučan in vprašal, če lahko kaj pomaga. Skratka, ne glede na politično prepričanje sodim politike predvsem po njihovih konkretnih dejanjih in moje izkušnje so bile – kot sem že opisal – izjemno pozitivne. Kljub temu, da lahko v medijih beremo marsikaj in si obe opciji zelo nasprotujeta, me z optimizmom navdaja dejstvo, da še vedno znamo stopiti skupaj, ko gre zares.

Kako ocenjujete javna praznovanja odmevnih športnih dosežkov in sprejeme športnikov, ko se vrnejo iz pomembnih tekmovanj oziroma kako ste doživljali te sprejeme, ko ste se vračali iz uspešnih odprav?

Sprejemi na letališčih in podobno so bili vedno spontani in izraz veselja, da smo se vrnili. Prišli so predvsem prijatelji in znanci. Kar je bilo uradnih sprejemov s strani političnega vrha se spomnim, da nas je po eni izmed uspešnih odprav sprejel Mitja Ribičič, ki je bil takrat predsednik Zveznega izvršnega sveta, po odpravi na Mount Everest pa smo šli v Beograd, kjer nas je sprejel Veselin Đuranović, takratni predsednik Izvršnega sveta Jugoslavije. K Titu takrat nismo šli, saj je bil že preveč bolan. Nekaj sprejemov je bilo še v Ljubljani, vendar moram poudariti, da so vsi minili v precej prijetnem in simpatičnem ozračju. Ni se čutilo, da bi bil sprejem nastavljen oziroma zaigran zaradi kakršnih koli političnih koristi. Niti si sam nisem domišljjal, da alpinisti s svojo prisotnostjo komurkoli zvišujemo rejting ali kaj podobnega. Leta 2002 sem dobil Red zaslug za narod, kdo me je za odlikovanje predlagal pa še danes ne vem točno. Ko so mi odlikovanje podelili – izročil mi ga je Milan Kučan – sem ob tem čutil predvsem neko simboliko in obojestransko simpatičnost. Ni se mi zdelo, da bi bilo to del neke igre, s katero se bo nekdo okoristil. Ob svojem udejstvovanju v svetu alpinizma imam še vedno občutek, da poleg lastnega zadovoljstva, to počnem tudi v dobro države oziroma, da se moji interesi in interesi države tu prekrivajo. Zato te sprejeme in priznanja jemljem predvsem kot prijetnost ter potrditev, da je tisto kar počnem, dobro ali pa koristno še za koga drugega. Skratka, nisem opazil, da bi za priznanji in odobravanjem mojega početja stalo v ozadju še kaj drugega. Razen, če sem premalo pozoren na to in tega ne vidim. (smeh)

Ste imeli zaradi svoje nacionalne pripadnosti – kot Slovenec ali pa kot Jugoslovan – kdaj težave v tujini?

Nikoli nikjer nisem imel tovrstnih težav. Nasprotno, po svetu so nas zelo cenili in lahko bi rekli, da smo imeli celo nekaj privilegijev. V šestdesetih in sedemdesetih letih je bil jugoslovanski potni list najdražji na črnem trgu, saj se je dalo z njim brez viz vstopati tako v Vzhodni blok, kot na Zahod. Zahodnjaki so imeli z vstopanjem v Vzhodni blok pogosto težave. Velikokrat smo na potovanjih naleteli tudi na kakšne ekstremiste. Spomnim se dogodka leta 1977, ko smo šli v Afganistan in tam nas je v neki vasi bogu za hrbtom nek ortodoksni ruski zdravnik začel spraševati od kod smo. Povedali smo, da prihajamo iz

Jugoslavije in upali, da ne bo kakšnih problemov. Na koncu se je izkazalo, da o Jugoslaviji ve vse, saj je v Beogradu in celo v Ljubljani nekaj časa študiral medicino. Že v tistih časih nam je rekel: »*Tito good, but capitalist*« (slo. Tito je dober, ampak je kapitalist). (smeh)

Ali menite, da ste vrhunski športnik kaj prispevali k domoljubju in povečani nacionalni pripadnosti? Na kakšen način?

Moram reči, da sem imel takšne občutke. Najbolj morda na zadnji proslavi ob dnevu osamosvojitve, pri kateri sem tudi sodeloval. Ena od točk je nosila naslov Dvajset športnikov za dvajset let in ob tem, ko smo športniki stopali na oder, so ljudje res glasneje in bolj zavzeto ploskali kot pri prejšnjih točkah. Še bolj zgovorna pa je morda prigoda z generalke za proslavo, kjer so nam naključni mimoidoči ob našem prihodu na oder čisto spontano zaploskali. To človeka res gane in se čutiš počaščenega. Tudi skozi predavanja in svoje nastope v javnosti opažam, da nas ljudje pozitivno sprejemajo in včasih mi kdo da kompliment, češ, športniki ste tisti, ki resnično še nekaj naredite za to državo. Čeprav moram poudariti, da mi tega ne delamo z namenom, da bi ustregli državi, pač pa je to nek stranski, pozitiven produkt našega dela.

Drugače sem ponos, da sem Slovenec, občutil predvsem v krogih plezalcev in alpinistov. Kamorkoli smo prišli – od Patagonije, Himalaje, Sibirije do Antarktike – so nas prijazno in z veseljem sprejeli. Ko smo na primer v kakšni alpinistični družbi povedali, da prihajamo iz Slovenije, so se čudili: »*Jesus Christ, Slovenians!*« (slov. Jezus Kristus, Slovenci!) in resnično so nas gledali z velikim strahospoštovanjem. Res pa je, da smo bili v devetdesetih letih v Himalaji špica od špice in tudi v Patagoniji smo imeli zveneče ime. Franček Knez, Silvo Karo in Janez Jeglič – Johan so tam potegnili res veličastne prvenstvene smeri, da so celo Angleži rekli, da nimajo tam kaj početi, saj tako težke smeri zmorejo splezati samo Slovenci. (smeh) V takih trenutkih se ti pa res fajn zdi, da si Slovenec.

Torej je slovenska alpinistična zgodba tista prava zgodba o uspehu, ki ima resnično mednarodne razsežnosti?

Lahko bi tako rekli. Sploh zadnjih dvajset let. Z vzponom na Makalu leta 1975 smo prišli v stik z ostalimi etabliranimi alpinističnimi narodi, nato pa smo ravno v letih slovenske osamosvojitve prevzeli prvenstveno vlogo in jo obdržali tja do leta 2000. Takrat so se v

Himalaji v slovenski režiji dogajale najboljše stvari in to so nam vsi ostali tudi priznavali. Še danes, če nam kaj ne gre po načrtih, vseeno uživamo ugled, ki smo ga pridobili v tistih časih in to je res dober občutek. Priznanje, da smo na pravi poti je slovenskim alpinistom in Sloveniji v alpinističnem smislu dal tudi Reinhold Messner, ki je svetovna alpinistična legenda in avtoriteta. Z njim se zelo dobro razumeva in do Slovenije in Slovencev je posebno naklonjen in nam je vedno na razpolago. Nazadnje sem ga na primer prosil za sodelovanje v filmu o Manasluju in povedal sem mu, da nimamo veliko denarja, da bi mu plačali, pa ni hotel nič vzeti. Vseeno sem ga vprašal, koliko računa za uro intervjuja. Rekel je: »Od pet do petdeset tisoč dolarjev«. Ko sem malo z nasmehom, malo z začudenjem pogledal, mi je rekel, da ni nor, da bi zastoj dajal intervjuje velikim televizijskim hišam, ki nato z njimi dobro zaslužijo. Messnerju smo vseč predvsem zato, ker je opazil, da smo slovenski alpinisti hudičevo dobri, kljub temu, da imamo obupno slabo bazo. On je zato naše alpinistične dosežke še bolj cenil kot drugi.

Naj bo tem povem še eno anekdoto, ki je povezana s našo prepoznavnostjo v svetu. Bila je zima med letoma 1996 in 1997 in bili smo v neki bazi na Antarktiki, kjer smo čakali na manjše letalo, ki nas je potem poneslo pod goro, ki smo jo želeli preplezati. V bazi smo srečali neke Američane in ko je beseda nanesla na vprašanje, od kod prihajamo, smo skoraj škodoželjno rekli, da iz Slovenije. In nekdo izmed njih je odgovoril: »Aja, iz Slovenije?! Potem pa gotovo poznate Vinka Dolenca. Večkrat operirava skupaj!« No, takrat smo pa mi debelo pogledali in se čudili. (smeh) Vinko Dolenc je namreč res svetovni vrhunski strokovnjak za operacije na možganih in s tem Američanom sta nekajkrat operirala skupaj. Potem smo se hitro sprijateljili in nasploh so o Slovenji zelo spoštljivo govorili. Skratka, hočem poudariti, da Slovenijo v svetu poznajo tudi po odličnih strokovnjakih iz drugih področij in ne samo po športu. Šport je morda le najbolj viden za širše ljudske množice in medije. Športniki imamo po tej plati srečo, da smo ljudem tako zanimivi, hkrati pa še danes ne poznam odgovora na vprašanje, od kod izvira ta človeška fascinacija nad športniki in športnimi dosežki. Mislim, da so po zanimanju povprečnih ljudi kultura, literatura in znanost daleč za športom. Spet si pa ne domišljam, da Slovenija v svetu brez športa ne bi bila prepoznavna.

Ali menite, da so vrhunski športniki v Sloveniji dovolj nagrajeni za svoje športne podvige? Kdo nagrajuje vas in na kakšen način?

Nekateri trdijo, da se športnikom namenja premalo denarja. Jaz pa trdim, da mora biti denarja ravno prav oziroma toliko, da se športniku omogoči, da odpotuje na tekmovanje ali v našem primeru na odpravo. Če si iz pravega testa, ti bo uspelo in si boš iz tega lahko še kaj dodatno ustvaril – na primer napisal knjigo, priredil predavanje, sklenil pogodbo za sponzoriranje, ipd. Mislim, da je nesmiselno pričakovati od države ali kogar koli drugega, da te bodo zasipali z denarjem. Včasih slišim kakšnega razočaranega športnika, ko reče: »Tako veliko sem dal državi, sedaj pa ona meni nič!«. Mislim, da je taka trditev kar močno vprašljiva. Zmotijo me tudi pripovedi tistih, ki pravijo, koliko odpovedovanja so morali prestati nekateri otroci, reveži, ki so se na primer resno ukvarjali s smučanjem. Res je, da so morali vstajali malo bolj zgodaj kot drugi, vendar so bili del družine, v kateri so se dobro imeli, bili so na svežem zraku, smučali so, tekmovali so med sabo, nekaterim pa je uspelo še kaj več. Takšne mladosti se jaz ne bi branil in v tem smislu pri tem ne vidim nobenega silnega odpovedovanja. Kvečjemu dobro so izkoristili čas v mladosti in videli tudi nekaj sveta. Konec koncev bi bilo morda o tem »odpovedovanju« dobro povprašati tudi otroke...

Kar se tiče nagrajevanja države, je moje mnenje, da človek ne sme od države ali družbe pričakovati nič in vse kar boš potem od nje dobil, bo samo prijetno presenečenje. Vedno sem izhajal iz tega stališča in nikoli nimam občutka, da me je družba česa prikrajšala. Sem pa hvaležen Jugoslaviji in tudi Sloveniji za vso pomoč in po svojih najboljših močeh sem se vedno skušal oddolžiti. Nimam nobenih zamer, ponosen sem na Slovenijo in jo tudi v tujini rad zastopam.

Priloga G: Intervju s Samirjem Handanovićem, Ljubljana, 31. maj 2011.

Kakšno vlogo je v vaši dosedanji karieri igrala nacionalna pripadnost? Koliko vam nacionalna pripadnost in identiteta sploh pomenita, kako jo občutite in kako izkazujete?

Za državo vedno igrajo najboljši in cilj vsakega športnika je, da bi nekoč nastopal v reprezentanci in s tem zastopal svojo državo. Reprezentančni dres nam igralcem v karieri pomeni največ – vsaj pri meni je tako. Dejstvo je, da je preko nogometa najlažje dokazati, da majhni lahko premagajo velike. Čeprav smo majhna država, hočemo biti veliki – vsaj v nogometu. Rojen sem v Sloveniji, tu sem hodil v šolo in počutim se Slovenca. Res pa je, da moji starši niso iz Slovenije. V Sloveniji imam prijatelje in zame je to moja domovina. V

ponos mi je, da igram za to reprezentanco in s tem predstavljam svojo državo. Tudi moji soigralci čutijo podobno in vsem nam je v ponos, da smo lahko v ekipi najboljših nogometašev v naši državi.

Se vam je kdaj zgodilo, da ste bili deležni kakšne zmerljivke ali šovinizma na račun tega, da vaši starši ne izvirajo iz Slovenije?

Ne tega nisem doživel, se pa seveda vedno najde kdo, ki ga motijo določeni priimki in takšne osebe znajo izreči kakšno zbadljivko na ta račun. Sam se s tem ne obremenjujem, niti nisem imel zaradi tega kakšnih problemov. Zame ni pomemben priimek, ampak je pomembno, kdo je najboljši oziroma kdo je tisti, ki je dovolj dober, da lahko igra za reprezentanco.

Kakšen pomen ima po vašem mnenju slovenska nogometna reprezentanca za slovensko državo in narod?

Mislím, da ima svoj vpliv in pomen. Vsaj jaz osebno sem se zavedal pomena, ki smo ga kot reprezentanca imeli za državo in njeno prepoznavnost. Slovenija je nogometno majhna, a v svetu velika.

Ravno po zaslugi nogometa?

Ne bi rekel, da samo zaradi nogometa, ampak tudi zaradi nogometa. Ne smemo pozabiti košarkarjev, atletov in smučarjev, ki so bili včasih še bolj izpostavljeni. Mislím pa, da je nogomet tisti šport, ki ga v svetu največ gledajo. Slovenija je bila v zadnjih letih na treh velikih mednarodnih tekmovanjih in z dvema milijonoma prebivalcev je bila v tem pogledu najmanjša država, ki ji je to uspelo. Če se malo poigramo s številkami lahko rečemo sledeče: v Južnoafriško republiko je prišlo navijat približno pet tisoč Slovencev. Če pa bi na prvenstvo potovala na primer Rusija, bi morda tja prišlo tri milijone Rusov. Ko začnemo tako razmišljati potem vidimo, kako majhna je Slovenija in kakšen uspeh je bil, da smo se uvrstili na svetovno prvenstvo. To je bila res velika stvar, ki se jo v prvem trenutku niti ne zavedaš prav dobro. Pri takšnih podvigih ti nihče ne pomaga, ampak se lahko zaneseš le na lastne kvalitete. Je bila pa uvrstitev na tako tekmovanje tudi velik doprinos k prepoznavnosti države. Slovenija je skozi šport zelo prepoznavna in tudi nasploh se mi zdi, da smo zelo športen narod.

Ali menite, da kot nogometni reprezentant Slovenije prispevate k povečanemu domoljubju?

Zagotovo. Sploh v času te gospodarske krize mislim, da z uspehi na nogometnem igrišču narod in država lahko za določen čas pozabita na težave ter se vsi veselimo. Tudi igralci čutimo povezanost z javnostjo in navijači. Še zlasti se je njihov vpliv čutil v Mariboru, na tisti tekmi z Rusijo, kjer so ustvarili fenomenalno vzdušje in tudi njihova zasluga je, da smo takrat zmagali. Ko smo se uvrstili na svetovno prvenstvo je bila cela Slovenija na nogah. To je tisto, kar je nagrada za nas igralce, in tisto, kar vzbuja nacionalna čustva.

Ali bi igrali v reprezentanci katere druge države, če bi vam na primer ponudili še boljše pogoje?

Ne, ne bi igral za drugo reprezentanco. Je pa taka odločitev odvisna od vsakega igralca posebej in nismo si vsi podobni. Lahko pa razumem tiste, ki so zaigrali za drugo državo. Ponavadi gre za primere, ko je nekdo dober, vendar ga v reprezentanco ne pokličejo. Zaradi njegovih kvalitiet ga zato poskušajo pridobiti v reprezentanco druge države in nekateri tako povabilo pač sprejmejo.

Priloga H: Intervju z Andrejem Hauptmanom, Ljubljana, 19. april 2011.

Kakšen je vaš odnos do domovine in kakšni občutki vas vežejo na Slovenjo?

V svoji karieri sem se začel zavedati, da sem Slovenec takrat, ko sem nastopal za tuje klube in ko sem več mesecev živel v tujini. Ta izkušnja ti gotovo okrepi pripadnost lastnemu narodu. Ko sem bil poklicni kolesar v italijanskih klubih sem kot Slovenec začutil, da sem malo manj vreden in tudi pogodbe so bile slabše. Pa ne nujno zato, ker sem bil Slovenec, ampak zato ker je Slovenija relativno majhen trg in glavnih sponzorjev niti ne zanima toliko kot če bi bil pripadnik kakšne velike nacije. Poseben čar pa so predstavljala svetovna prvenstva in olimpijske dirke, kjer se ni bilo potrebno podrežati klubskim obveznostim in dogovorom. Na teh tekmah si zastopal svojo državo in si bil drugim enakovreden. Te tekme so mi predstavljale poseben čar in sem se posebej potrudil – ne samo zaradi države, ampak tudi zaradi sebe, saj sem imel potem naslednje leto boljše pogoje in boljšo pogodbo v klubu. Po

drugi strani pa je nastopanje za reprezentanco poseben čar. To pomeni, da si strani slovenske javnosti bolj spremljan – sploh glede na to, da si skoraj celo leto v tujini. Vsi te opazijo in to pomeni tudi samopromocijo.

Kaj je v vrhunskem športu tisto kar privlači javnost? Je to sam boj, je to nacionalni naboj?

Prvič sem v kolesarstvu občutil ta nacionalni naboj leta 2001, ko je Giro d'Italija prišel v Slovenijo, saj do takrat slovensko občinstvo kolesarstvu ni namenilo posebne pozornosti. Do takrat sem dosegel dve uvrstitvi med prve tri, eden od etapnih ciljev pa je bil tudi v Ljubljani. Šokiralo me je, da je bilo že pred mejo ob cesti ogromno Slovencev, ki so navijali za nas. V centru Ljubljane pred Tivolijem je bil cilj, tam nas je čakal predsednik države, ljudje pa so se iz Kranja in okolice z vlakom vozili v Ljubljano, da bi nas videli. Skratka mislim, da je kolesarstvo od takrat naprej postalo skoraj slovenski nacionalni šport. Med samo dirko o teh stvareh zaradi emocij sploh ne preiščuješ. V Ljubljani sem bil takrat peti, želel sem si še več, vendar sem bil še premalo izkušen. Šele kasneje sem začel razmišljati o lastni vlogi in pomenu, ki ga je moj nastop imel za navijače. Zavedel sem se, da verjetno mladi v meni vidijo vzornika in da me gledajo tudi starejši – sploh v časih, ko ni vsem lahko, je šport ena taka stvar, ko se lahko za nekaj dni ali trenutkov poistovetiš s športnikom in ti njegov uspeh predstavlja tudi lastno zadovoljstvo. Takrat sem začel malo bolj razmišljati tudi o tem, da to pomeni tudi določeno odgovornost. Če ljudje navijajo zate, hodijo na primer na etape Tour de France-a, kamor so se vozili dva dni, tam prespali in še dva dni zaradi gostega prometa ne bodo mogli s hriba, samo zato, da bi te videli, potem začneš razmišljati, koliko so pravzaprav pripravljeni storiti in kakšni entuziasti so. Sploh olimpijske igre so v tem pogledu posebna zgodba, saj lahko športnik enostavno pregori, ker se zaveda, da bo vsa slovenska javnost spremljala priprave in njegov nastop na tekmovanju in ve kako veliko odgovornost ima.

Ali sodelovanje na olimpijskih igrah predstavlja vrhunec športnega udejstvovanja?

V kolesarstvu je zadeva še bolj posebna, saj gre na olimpijskem tekmovanju le za en nastop. Rekel bi, da je med kolesarji kot dirka najbolj cenjen Tour de France. Drugačna pa je zgodba, ko te nekdo, ki se na kolesarstvo ne spozna, vpraša, kako dober kolesar si. Za Američane na primer so merilo športnikovega uspeha olimpijske igre. Če si vozil na olimpijskih igrah, potem si vrhunski športnik, v nasprotnem primeru pa nisi kaj prida. Posebno zgodbo

predstavlja tudi svetovno prvenstvo. V kolesarstvu je ogromno enodnevnih dirk, za katere sem bil specialist, svetovno prvenstvo pa je samo enkrat letno in to daje kolesarjem dodaten motiv za ta nastop. Poleg tega lahko svetovni prvak celo sezono nosi poseben dres, kar mu daje možnost, da je tudi na drugih dirkah bolj opazhen in je deležen več pozornosti. To je ena sama dirka, kjer je potrebna posebna koncentracija, pomembna je priprava in sposobnost, da v določenem momentu pokažeš največjo formo. In to lahko uspe samo nekaterim največjim šampionom. Lahko si na svetovnem pokalu zelo dober, vendar, če ti ne uspe na dirki za svetovno prvenstvo, to nič ne šteje. Za kolesarje nekaj šteje predvsem svetovno prvenstvo in seveda olimpijada, ki je na vsake štiri leta. Možnost popravnega izpita je toliko manjša in zato je uspeh na taki dirki toliko bolj cenjen.

Kako vidite povezavo med vrhunskimi športniki in državo v Sloveniji?

Ko sem šel v tujino sem bil prepuščen predvsem sam sebi. Bil sem kot podjetje, kjer sem moral sam poskrbeti za vse. V poklicnem kolesarstvu je tako, da dobiš pogodbo, pričakuje se da si dober in da boš izpolnil pričakovanja, za pripravo pa moraš poskrbeti predvsem sam. Težko je okrog sebe zbrati ekipo, ki ti bo pri tem pomagala, sploh v Sloveniji je bilo takrat težko najti prave ljudi, saj ni bilo toliko izkušenj, da bi mi lahko pomagali. Če pogledam na povezavo med politiko in športom lahko rečem, da sem bil v tistih letih še zelo mlad in neizkušen. V Sloveniji sem si zaradi lažjih pogojev dela poslušal najti sponzorje, vendar sem bil pri tem zelo neuspešen. Verjamem, da povezava med državo in športniki obstaja, menim pa, da bi morala biti še močnejša kot je. Politiki so bili na primer na tisti dirki Gira d'Italija v Ljubljani predvsem zaradi odmevnosti dogodka – ne zaradi nas, slovenskih kolesarjev, ampak ker je bil dogodek mednarodno pomemben. Moje mnenje je, da je športu v interesu, da je politika vanj vpletena. Če na tekmo pridejo pomembni politiki in znane osebnosti ima potem tak dogodek, vsaka zmaga ali dober slovenski nastop večjo težo kot pa če teh ljudi ne bi bilo zraven.

Kako vam je uspel preboj v tujino? Kdo vam je pomagal na vaši poti?

Včasih je bilo tako, da si moral biti kar malo trmast, da si šel v tujino. Matični klub te je vzgajal, na koncu si šel v tujino in klub ni za tvoj prestop dobil nič. To danes kot športni funkcionar lažje razumem. Sem pa kljub temu s svojim matičnim klubom, ljubljanskim Rogom, ostal povezan in v stikih. Klub se je včasih tako ponašal z mojimi uspehi, meni pa je

kasneje v karieri klub veliko pomagal. Ko so prišli vrhunski rezultati je bilo to sodelovanje še toliko lažje in intenzivneje. Ko sem bil izbran za športnika leta, so po mojem mnenju za ta naziv veliko pripomogli tudi v mojem ljubljanskem klubu.

Kako pa ste se kot počutili v tujini. Ste se morali več dokazovati kot bi se na primer v Sloveniji?

Zagotovo se je bilo potrebno v Italiji bolj dokazovati in mislim da to ni slabo. Vem, da smo Slovenci priden in trmast narod, kar te motivira, da dosegaš še boljše rezultate kot bi jih sicer. Pogosto sem v italijanskih ekipah doživel, da so v mlajših kategorijah v ospredje prihajali velezvezdniki, ki so jih vsi nosili po rokah. Tudi pogodbe so imeli zelo dobre, kasneje pa se je izkazalo, da so pričakovali, da bodo brez posebnega truda lahko uspeli. In močno so se zmotili. Še posebno v kolesarstvu ponavadi o zmagi odloča zadnjih nekaj kilometrov, čeprav je dirka dolga tristo kilometrov. Najtežje je priti do zadnjih nekaj kilometrov, potem pa ni razlike med tistim, ki na primer zasluži milijon evrov na leto in tistim, ki jih zasluži trideset tisoč. Na koncu dirke odloča srce in pripravljenost, da potrpiš več kot drugi. Na tej točki si v prednosti, saj nimaš kaj izgubiti, na favoritih pa je pritisk, da morajo zmagati. Prav tako je bolj motiviran tisti, ki že celo tekmo gara in se bori, kot pa tisti, za katerega to delajo drugi, ker si kot zvezdnik to pač lahko privošči.

V vaši karieri poklicnega kolesarja pa se je zgodila tudi nekakšna zdravstvena katastrofa. Kakšen je bil takrat odnos politikov in znanih ljudi do vas?

Res je. Bil sem vrhunski športnik na vrhuncu svojih moči, potem pa se je pojavila bolezen, ki je bila prisotna že od otroštva, vendar zanjo nisem vedel, dokler se ni začela pojavljati v čedalje hujši obliki. Ko sem zbolel sem za pomoč zaprosil tudi Olimpijski komite Slovenije. Situacija pa ni bila lahka, saj tudi zdravniki niso uspeli takoj ugotoviti kaj je z menoj narobe. V tujini sem dalj časa opozarjal na svoje težave, vendar nikoli niso uspeli pravega vzroka mojih težav. Lahko povem, da čutim, da v vrhunskem športu nekaj ni dobro. Predvsem mislim, da je za vrhunske športnike bolj slabo poskrbljeno. Preslabo smo zavarovani in ko nastopijo težave, si odvisen od sebe in lastne iznajdljivosti. Ko si pomemben in na vrhuncu te vsi poznajo, ko to mine te pač vsi pozabijo. To je v življenju vedno tako in osebno nobenemu nič ne zamerim. Mislim, da bi morali bolj poskrbeti za športnike po njihovi končani karieri. Mislim, da bi moral biti sistem vrhunškega športa organiziran tako, da bi tistim, ki so nekaj

naredili za Slovenijo morala država, ali pa kdo drug, pomagati na primer pri študiju ali na podoben način, da bi se lahko po koncu kariere normalno vključili v družbo.

Osebnost še sedaj, približno šest let po zaključku kariere čutim, da bi bilo potrebno na tem področju nekaj storiti. Država in športni funkcionarji bi morali najti formulo, ki bi vrhunskim športnikom, ki so dosegli vidne uspehe in nekaj naredili za vrhunski šport, za državo in za promocijo Slovenije omogočila lažje vključevanje v navadno življenje. Pa naj bo to na športnem področju ali pa z dokončanjem šolanja. To za ljudi, ki so bili pri svojem početju visoko motivirani in so se bili pripravljene športu posvetiti sto odstotno, niso enostavne stvari.

Mislil, da mi je bilo najtežje takrat ko sem se boril za življenje in sem bil postavljen pred dejstvo – kako živeti od kolesarstva, če ti zdravje tega ne dopušča. Kolesarstvo je tak šport, da če si približno dvesto dni na leto v tujini študij ne pride v poštev. Dokler sem bil mlad in še ne tako perspektiven se Fakulteta za šport ni kaj dosti zmenila zame. Sedaj, ko sem sredi tridesetih in imam družino pa poleg vsakodnevnega dela težko najdem čas še za študij. Vsi športniki ne zaslužijo toliko, da bi si lahko po koncu kariere lahko privoščili, da bi pet let samo študirali. Mislil, da bi morali že od mladincev naprej najboljšim športnikom omogočiti, da se tekom svoje kariere poklicno usposabljujejo ali pa da doštudirajo. Tako bi po koncu kariere lahko dobil neko možnost, da se vključi v družbo, ne pa da ostane sam in prepuščen samemu sebi in tistim nekaj prijateljem, ki jih je v življenju pridobil. V tujini na primer plavalci hodijo na fakultete, ob študiju trenirajo in fakultete so temu prilagojene. V Sloveniji pa so stvari drugačne. Ko sem bil vpisan na Fakulteto za šport, sem se moral ukvarjati še z gimnastiko in plavanjem, kar je pomenilo, da nisem mogel biti vrhunsko pripravljen za kolesarstvo. Fakulteta ni imela posluha za moje potrebe in prišel je čas, ko sem se moral odločiti ali bom vrhunski kolesar ali pa bom dokončal študij. Odločil sem se za kolesarstvo, kar pa je izključevalo dokončanje študija. Mislil, da bi se morala naša Fakulteta za šport bolj prilagoditi potrebam posameznih športov – tako glede vadbe kot tudi glede izpitnih obdobj.

Ali menite, da bi lahko govorili o prisotnosti nacionalizma v slovenskem vrhunskem športu?

Po mojem mnenju je v slovenskem športu te slovenske nacionalne zavednosti premalo. Ko na primer pogledam hrvaške športnike, lahko rečem, da so bistveno bolj zavedni, celo fanatični - povsod je možno videti njihove zastave in šahovnice. Pri nas v Sloveniji tega ni opaziti. Osebnost sem se za olimpijske igre in za reprezentančne nastope še posebej potrudil. Ne samo

zato, ker bi bil tako zaveden zaradi Slovenije, ampak v bistvu zaradi sebe. Tudi sam sem se spraševal, zakaj nisem tako zaprisežen Slovenec kot bi na primer moral biti - morda zato, ker se ni nihče zame toliko potrudil, da bi čutil, da sem državi nekaj dolžen.

Ali je kdo vašo javno podobo kadarkoli načrtno ustvarjal?

Ne, nikoli nisem bil medijsko toliko izpostavljen.

Ali so bili vaši športni uspehi kdaj uporabljeni v druge namene? Ste se čutili zlorabljenega?

Zelo velikokrat sem bil na raznih prireditvah, kot v vlogi znane osebnosti.. Zlorabljenega se nisem počutil, je pa res, da bi danes to drugače naredil kot sem takrat. Navsezadnje je sodelovanje na takšnih dogodkih predstavljalo moj prosti čas. Vsak športnik je po naravi garač in v trenutkih, ko te ljudje povabijo medse, se počutiš ponosnega. Po drugi strani pa te nikoli ne povabijo če nisi pomemben. Danes bi za svoje sodelovanje na kakšni prireditvi zahteval plačilo ali pa ne bi prišel. Ponavadi te za svoje potrebe izkoristijo ljudje, ki si prisotnosti vrhunškega športnika ne zaslužijo in te želijo samo izkoristiti. Ugotovil sem, da tisti, ki te ceni, ne bi rekel, če na neko prireditev prideš zastonj oz. bi ti vnaprej povedal, da ti tvoje udeležbe ne more plačati. Običajno so najbolj prebrisani tisti, ki s tvojo prisotnostjo veliko zaslužijo, ko jih pa kasneje ti potrebuješ – kot je bilo v primeru moje bolezni – so se pa delali nedostopne in me niso hoteli poznati. Pri tem je treba omeniti, da v mojem primeru ni šlo za ljudi, ki bi bili državni funkcionarji ali pa politiki. To so bili predvsem organizatorji ali menedžerji kakšnih prireditev, ki živijo in se posredno ukvarjajo s športom.

Kako vidite javna praznovanja športnih uspehov. Je to promocija športnikov, države....?

Moje mnenje je sledeče. Verjamem, da obstajajo ljudje, ki se z odmevnimi športnimi uspehi okoriščajo bolj kot pa športniki in tako pritiskajo na športnike. Mislim, da je bolj pomembno, da vrhunškega športnika ob povratku v domovino pozdravijo njegovi zvesti navijači, ki so ponosni, da so ga prišli pozdravit. Mislim, da je predvsem zaradi teh navijačev to javno praznovanje treba organizirati. Vrhunski športniki se moramo po drugi strani zavedati, da, če ne bi bilo športnih navdušencev in navijačev, potem tudi vrhunškega športa ne bi bilo. Noben

sponzor ne bi podprl športa, če ne bi bilo množice, spremljanja in ne bi bilo medijske pozornosti. Tudi naši zasluži bi bili veliko manjši. To je pač del posla. Treba se je zavedati, da, ko si enkrat zelo dober, postaneš medijska osebnost in mnogim mladim postaneš tudi vzornik. Če te potem nimajo kje videti, je to za športnika en velik minus. Če pogledamo tudi na finančno plat, dobro zasluži tisti, ki je poleg vrhunskosti še simpatičen in se zna prikupiti ljudem. Posledično je za sponzorje toliko bolj zanimiv. Nekoga, ki samo zmaguje, obnašati pa se ne zna, nihče ne mara. Vsak športnik mora izkoristiti svojo priložnost. Pomembno je tudi, da imaš dobrega menedžerja, ki mu lahko zaupaš, da tvojo medijsko prepoznavnost spremeni v zaslužek.

Ste vi imeli svojega športnega menedžerja?

V tujini sem ga imel, vendar sem bil z njim zelo nezadovoljen. Bolj kot ne mi je samo nagajal. V Sloveniji sem ga poskušal dobiti, vendar nisem uspel najti nikogar. Pravzaprav sem jih nekaj našel, vendar jih jaz (tržno) nisem zanimal – in to kljub temu, da sem bil v Sloveniji izbran za športnika leta.

Kako ocenjujete trditev, da ste vrhunski športniki nekakšni sodobni gladiatorji?

Vsak vrhunski športnik si sam želi biti gladiator. Se pa zgodi, da športniki včasih zaradi svoje neizkušenosti in zaradi celodnevnih telesnih naporov ne opazijo dovolj hitro, da so jih drugi izkoristili in je za pravo reagiranje že prepozno. Ljudje, ki načrtno izkoriščajo športnike to počnejo že vrsto let. Verjamem, da so opeharili že cele generacije vrhunskih športnikov oziroma gladiatorjev in so pri svojem početju zelo spretni, poznajo celo vrsto trikov, da te pretentajo. Mlad športnik, ki je prvič pod sojem žarometov pa še nima izkušenj in preden ugotoviš za kakšen sistem gre je pogosto že prepozno.

Ali si lahko predstavljate vrhunski šport brez državnega obeležja, brez himne brez zastav, ipd.?

Kolesarstvo v Sloveniji je drugačno od tistega na najvišjem nivoju v tujini. Tam kot vrhunski kolesar nisi kaj dosti odvisen od države – razen seveda na olimpijskih igrah in na svetovnem prvenstvu. Je pa res, da nacionalne kolesarske zveze živijo od državnih prispevkov in sofinanciranja. Mislim, da država namenja dovolj denarja, saj bi športniki težko dosegali tako

vrhunske rezultate, če jih država ne bi podpirala. Odvisno je seveda tudi od posameznega športa. Plavalci bi na primer težko dosegali takšne rezultate brez ustrezne infrastrukture, ki jo seveda financira tudi država. Mislim, da vse športne panožne zveze brez glavnega finančnega deleža država ne bi mogle ustrezno delovati.

Kaj vam predstavlja glavno nagrado za športne napore na vrhunski ravni?

Vrhunskemu športniku veliko pomeni priznavanje javnosti. Tega se morda zaveš še bolj, ko končaš kariero. Ko še tekmuješ si tako motiviran, da misliš, da bo to trajalo neskončno. Na olimpijskih igrah sem bil peti, tretji sem bil na svetovnem prvenstvu. Ko sem bil peti, sem si rekel: »Na naslednjih igrah bom pa dobil medaljo.« Če se ozrem nazaj, bi rekel, da mi v karieri manjka medalja z olimpijade in nisem povsem zadovoljen s svojo kariero, čeprav vem, da me je na poti pravzaprav ustavila bolezen. Gre predvsem za to, da mi ostaja grenak priokus, da nisem uspel uresničiti tistega, kar sem si sam zadal kot cilj. To me bo verjetno spremljalo še kar nekaj časa. Vsakič, ko gledam olimpijske igre vem, kako dobro sem bil takrat pripravljen in vem kako majhna je razlika med petim mestom in medaljo. Če osvojiš peto mesto od tega nimaš nič, če osvojiš medaljo te pa ljudje celo življenje poznajo.

Se čutite, da ste bili dovolj nagrajeni za svoje napore?

O tem nikoli nisem razmišljal, ker vem kakšna je situacija v Sloveniji. Sem se pa o tem pogovarjal z drugimi športniki. Če bi bil jaz na primer srbski državljan, bi od petintridesetega leta naprej dobival po šesto evrov na mesec za osvojeno tretje mesto na svetovnem prvenstvu. Tako pač je. Vseeno pa bi ponovil svoje prejšnje razmišljanje, da bi se moral položaj vrhunskih športnikov v Sloveniji bolje urediti. Gre predvsem za dejstvo, da je športnik vrhunski lahko le nekaj let, po koncu kariere pa mora ponovno začeti živeti z ničelne točke – in to kljub temu, da je veliko naredil za promocijo Slovenije. Nedavno so me v nekem časopisu podpisali z besedami »Andrej Hauptman, upokojeni kolesar«, čeprav ne prejemam nobene pokojnine, ampak redno hodim v službo (smeh).

Ali bi tekmovali tudi za katero drugo državo?

Bom povedal čisto odkrito. Če bi mi nekdo obljubil denarno oz. finančno varnost, ali pa visoko nagrado za osvojeno odličje, potem bi zagotovo nastopil tudi za katero drugo državo.

Priloga I: Intervju z dr. Milanom Hosto, Ljubljana, 6. maj 2011.

Kakšno vlogo igra nacionalna pripadnost za vrhunske športnike? Koliko jim nacionalna pripadnost in identiteta sploh pomenita, kako jo izkazujejo?

Menim, da je izkazovanje nacionalne pripadnosti in čutenje te pripadnosti dokaj osebno pogojeno in odvisno od posameznega športnika. Odvisno je od tega, kako športnik doživlja samega sebe in kako so mu bile te informacije podane – tako skozi športno vzgojo kot tudi preko športne zveze ali kluba, ki ga je pripeljal na vrhunsko raven. Če je bilo športniku jasno predstavljeno, da v ozadju njegovega nastopanja stojijo finančna sredstva, določeni ljudje, funkcionarji, skratka cel sistem, ki vrhunski šport sploh omogoča, najbrž imajo bolj razvit čut do tega, da je to zgodba, ki ima za družbo širši pomen in je podprta z večjim sistemom. Po drugi strani pa menim, da imajo športniki lahko kljub temu zavedanju svoj pogled na vlogo, ki jo v družbi imajo. Mislim, da je v današnjem času povezovanje na nacionalni osnovi že malo arhaično in da se sedaj ljudje povezujemo predvsem na druge načine. Dejansko so športniki v nekaterih športih kozmopoliti in v teh primerih se pomen nacionalizma razvrednoti. Obstajajo pa športi, ki ne zmorejo iti vstric s tržnimi zakonitostmi mednarodnega športnega trga in tam nacionalna pripadnost igra večjo vlogo. Država v takih športih igra tisto sistemsko podporo, ki je jasno vidna predvsem skozi zaposlovanje športnikov v javnem sektorju. Za te športnike pa verjamem, da nacionalna identiteta pri njih igra večjo vlogo in ima večji pomen.

Ali je za vrhunskega športnika nacionalna pripadnost lahko faktor, ki bi vplival na športne dosežke?

Mislim, da kot motivacijski faktor nacionalna pripadnost lahko ima določen pomen. V športu se športniki z motivi poigravajo in nacionalni faktor lahko pripomore k večji motivaciji. Ko gre za tekmo na domačem terenu (na primer alpsko smučanje za Pokal Vitranc ali pa smučarski skoki v Planici) gre zagotovo za neko dodano vrednost, športnika gledajo njegovi domači in s tem je nacionalna identiteta že avtomatično močnejše vtisnjena v njegovo psihološko pripravo. Če se športnik tega zaveda, se na ta način lahko dodatno motivira, kar mu pomaga k dobremu nastopu. Na drugi strani pa imamo primere, kjer je učinek ravno obraten. Prihaja do dodatne psihične obremenitve – v smislu povečane treme ali pa strahu pred neuspehom pred domačim občinstvom – kar na športnika deluje negativno. Skratka,

rekel bi, da nacionalna identiteta in pripadnost sta faktorja, ki vplivata na športne rezultate, lahko pa igrata različno vlogo - pač glede na to, kako ju športnik sam razume in interpretira. Nekateri so bolj tesno ujeti v svoje motivacijske vzorce, nekateri pa so bolj dojemljivi za posamezno situacijo in opazijo, da se lahko s temi motivi igrajo in da gre znotraj tekme pravzaprav za igro. V takem primeru se lahko športnik poigra in ustvari svoje motive tudi na osnovi nacionalnosti.

Na kakšen način so vrhunski športniki povezani z državo? Kakšna je po vašem mnenju vloga države na področju vrhunškega športa?

Počelo vrhunškega športnega udejstvovanja je relativno močno povezano z državo in je zgrajeno na močni nacionalni identiteti. Tukaj prednjači predvsem močno olimpijsko gibanje in prejšnja telesno-kulturna gibanja, ki so bila nekaj časa vzporedni svet z olimpizmom, dokler ni slednji prevladal. V vseh teh športnih dejavnostih in gibanjih lahko zaznamo motiv nacionalne identitete – t.j. priprave mladih fantov na obrambo domovine oziroma v nekaterih državah priprave na kolonialne podvige v imenu imperializma. To v nekem smislu še vedno živi skozi olimpijske zgodbe. Danes so iz nacionalne identifikacije naredili spektakel, ki obsega tudi navijaške pripomočke, skandiranje itd. Si pa predstavljam šport tudi brez tega. Če pogledamo čez Atlantik v Ameriko, kjer niso bili soočeni s to nacionalno identiteto na tak način, pa lahko vidimo, da vrhunski, profesionalni šport dejansko deluje brez tistih nacionalnih baz in na neki drugi ravni. Tam je na primer bolj v ospredju pripadnost posamezni športni blagovni znamki oziroma se ta pripadnost kaže kot pripadnost lokalni identiteti ali pa posameznemu klubu, ki to identiteto zastopa.

Se pa strinjate, da vrhunski šport v ozadju in na simbolni ravni potrebuje neko identiteto – pa naj bo to nacionalna ali katera druga?

To zagotovo. Če pogledamo čisto na osnovo raven – v športnem žargonu bi rekli »grassroot level« - lahko rečemo, da športni klub zraste iz neke lokalne pripadnosti, iz načina preživljanja prostega časa in iz načina druženja ljudi, ki tam živijo. To druženje generira tisto lokalno identiteto iz katere potem ti mladi športniki rastejo. Brez te podlage mislim, da res ne gre. Na tej točki se v nadaljevanju kažejo regionalne razlike, ki vodijo do različnih napetosti in rivalstva – ni nujno samo nacionalnih, ampak tudi regionalnih in lokalnih, kar lahko opazimo tudi v Sloveniji. Menim, da to ni nič slabega. Nasprotno, to celo popestri športno

igro in dogajanje. Kjer se ob športni dejavnosti pojavlja še določena simbolika, tam je večje zanimanje, dogajanje pa ima večjo težo. Na tej temeljni klubski oziroma lokalni, društveni ravni športa gre dejansko za vprašanje, koliko je ta simbolni jezik že prisoten pri teh dejavnostih, v kolikšni meri gre za neke tradicije in v kolikšni meri gre za posamezne mite in zgodbe, ki so prisotne v samih klubih. Vemo, da gredo tradicije več kot 100 let nazaj in da so miti vezani na uspehe ljudi, ki so izšli iz istega okolja in sedaj predstavljajo zgled za druge, ki temu sledijo. To predstavlja zgodbe, ki so idealne, da se nanje pripne močna nacionalna ali pa katera druga identifikacija, ki s samo športno veščino v bistvu nima nič skupnega, popestri pa cel družbeni kontekst športne dejavnosti.

Kako ocenjujete javna praznovanja odmevnih športnih dosežkov in sprejeme športnikov, ko se vrnejo iz pomembnih tekmovanj? Čemu so pravzaprav namenjena?

Gre za to, da pozdravimo »naše«. Če se ozremo v preteklost lahko vidimo, da je šport nastal iz nekega rivalstva med nacijami in da velja tisto, kar je rekel Orwel, namreč, da je šport pravzaprav vojna minus orožje. V tem smislu se s to trditvijo kar strinjam. Na mnogih ravneh športa se kaže, da gre za borbo, ki pripravlja mlade rekrute za pravo borbo. Gre za neko telesno pripravo in pri tem je seveda pomembno tudi, da se te mlade ljudi prikaže kot junake, ki branijo svoje ljudi in pri tem gre na simbolni ravni samo za prenos v polje, kjer ni orožja. Simbolno se tako naši fantje borijo na primer v Rusiji, Ameriki, Nemčiji, skratka na tujih terenih za naše barve in za nas, nato pa pridejo domov in jih slavimo. Enako velja tudi za druge nacije. Na tak način se ohranjajo miti in napetosti med nacijami, hkrati pa tudi nacija obnavlja samo sebe. Če se mi na primer v športnem tekmovanju borimo proti Hrvatom ali pa proti Srbom, kjer smo se dejansko s puškami na ramah borili 20 let nazaj, se sedaj spet borimo – le, da tokrat brez pušk. Te napetosti in te zgodbe se na ta način lahko ohranjajo. Slovenija morda v tem kontekstu ni najbolj tipičen primer, če pa za primer vzamemo Hrvaško in Srbijo ali pa Slovenijo in Nemčijo, lahko rečemo, da smo bili vzgojeni v duhu, da so v preteklosti to bili naši sovražniki, proti katerim se sedaj spet bojujemo in imamo možnost, da jih premagamo. Tako se v bistvu te zgodbe ohranjajo in dograjujejo, za kar pa verjamem, da je tudi politiki v interesu.

Verjetno bi športnikom motiv za tekmovanje splahnel, če jih ne bi nihče slavil in proslavljal njihovih uspehov?

Spektakel že sam po sebi predpostavlja gledalce, saj brez gledalcev ni spektakla. Je pa res, da gledalci ne bomo gledali vsake stvari – nekaj zanimivega in posebnega že mora biti. Posebnost vzbuja določena čustva in posebnost posledično ustvarja tudi odličnost. Če gre za neko vrhunsko predstavo ali veščino, ki jo nekdo obvlada do obisti, to gledalec lahko občuduje in to je tisti trenutek, ki pritegne pogled in kar se potem nagradi z aplavzom. Tukaj sicer govorimo o športu, vendar je situacija enaka, ko gre za kulturo, umetnost in konec koncev tudi za gospodarstvo. Uspešne zgodbe so javno prepoznane, so vidne, jih občudujemo in nam kažejo smer za naprej. Z gesto odobravanja, z nekim sprejemom oziroma določenim protokolom jih potem nagradimo. Na ta način se tudi mobilizira masa ljudi, ki za to dogajanje ve oziroma ga spremlja.

Kdo ima osrednjo vlogo pri vzpostavljanju nacionalne identitete in nacionalne pripadnosti v športu (navijači, država, športniki, mediji...)?

Po eni strani smo tako močno ujeti v strukturo države, da je ta vpetost že kar samodejna. Če na primer nekdo nastopa v imenu države, je nacionalna identifikacija z njim že sistemsko ustvarjena – enako kot reprezentanca sama. Posameznik ne more več ubežati temu, da ne bi bil identificiran skozi slovenstvo oziroma skozi nacionalno noto. To je že povsem sistemsko urejeno, kot nek avtomatizem in zato je v tem kontekstu težko razmišljati, kdo na kaj vpliva. Dejansko je danes geopolitika tako naravnana, da dokler bodo obstajale države in dokler se bodo športniki merili med seboj v objemu držav, bo ta (nacionalna op. A. T.) identifikacija samodejna. K tej osnovni identifikaciji seveda pripomorejo tudi novinarji, mediji in najbrž tudi sami športniki ter športni funkcionarji, ki imajo znotraj tega konteksta svoje interese.

Kakšno vlogo imajo pri tem športni funkcionarji? So oni tisti, ki skrbijo za to, da vloga države kot institucije v športu ne bi zvođenela?

Ne bi rekel, da imajo športni funkcionarji to vlogo. Športni funkcionarji načeloma delujejo v imenu klubov in zvez, ki skrbijo za določen šport. Mislim, da je osnovno stanje, iz katerega vse izhaja, ta samoumevnost, da je naš svet razdeljen na države. Čeprav so športni funkcionarji neodvisni in delujejo po principu neke neodvisne civilne sfere, pa vendarle

vedno znova vidimo določen del pomembnih državljanov, ki dirigirajo, kako naj se obnaša civilna sfera. Moje mnenje je, da do tega prihaja ravno zaradi te osnovne svetovne delitve na države, ki pa je zame nasilna delitev. Gre pač za neke umetne razdelitve med ljudmi, ampak očitno ljudem to tudi odgovarja.

Ali menite, da vrhunski športniki prispevajo k domoljubju in povečani nacionalni pripadnosti? Na kakšen način?

Če sodim po sebi bi rekel, da ne vpliva bistveno. Da bi zaradi športnikov, ki dosegajo uspehe na mednarodni ravni in nosijo domov kolajne jaz imel kaj raje Slovenijo ali pa moje sodržavljanke, mislim, da ne. Tukaj pravzaprav pogrešam neke poglobljene študije na to temo, ki bi odgovorile na vaše vprašanje. Ne moremo izvzeti predvidevanj, da lahko uspehi športnikov pripomorejo k povečanemu domoljubju oz. nacionalni privrženosti, vendar menim, da le v manjši meri. Je pa res, da lahko veliki športni dogodki oziroma spektakli sprožijo mobilizacijo več deset tisoč Slovencev, ki pridejo na eno mesto in tam začutijo nekaj, kar sicer nikoli ne začutijo. Toliko ljudi na enem mestu spremlja neko dogajanje in ob kakšnem dosežku ali kakšni potezi se vsem naenkrat naježi koža. To so čustveno zelo intenzivna stanja in če se v takem trenutku na vse skupaj pripne še nacionalno zavest, potem bi morda lahko rekli, da iz tega izvira nekakšno domoljubje. Kljub vsemu pa menim, da je učinek športnih uspehov na povečano nacionalno zavest bolj kratkoročen, poleg tega pa je dolgoročno črpati domoljubje iz športnih uspehov izjemo težko, saj je šport relativno nepredvidljiv. Veliko lažje je na primer domoljubje iskati v naravnih lepotah, ki so vedno prisotne, kot pa v športnih uspehih, za katere se ne ve, ali se bodo sploh zgodili, koliko časa bodo trajali itd.

Kako ocenjujete družbeni potencial teh kratkoročnih učinkov športnih uspehov?

Ta potencial je zelo velik. Gre za občutek, da si del nečesa večjega. Gre pravzaprav za osnovno človekovo potrebo po identifikaciji, ki je čisto naravna, psihološka potreba. Da bi na daljši rok in na sistematičen, strateški način s športom ciljalo na domoljubje pa mislim, da je že preživeto. So pa bili časi, ko se je skozi šport to namensko delalo. Tako je na primer država določeni športni panogi, kjer je bilo možno pričakovati relativno dobre rezultate, namensko dajala več denarja. Slovenci kot mala nacija v nekaterih športnih disciplinah enostavno ne moremo pričakovati dobrih rezultatov, ker nas je premalo. Lahko pa predvsem v individualnih športih ustvarimo posamezne športne šampione, ki pišejo svoje zgodbe. Časi poveličevanja

zastave so – vsaj pri nas – hvala bogu že preteklost in je to že preživeto. Bila pa je v prejšnjih obdobjih in posebej v prejšnjem režimu stalno prisotna ikona očeta naroda, ikona zastave, itd. V primeru, ko so te stvari bolj dirigirane in sistematične, pa najbrž imajo večji učinek na domoljubje.

Ali menite, da vrhunski šport predstavlja priložnost za doseg posameznih političnih ciljev? Je ta pojav v Sloveniji prisoten?

Najprej je potrebno doreči, kaj so ti politični cilji. Eden od političnih ciljev je lahko želja, da s politiko ustvarimo pogoje za zdrav način življenja oziroma za zdrav življenjski slog. Tu lahko za promotorje teh ciljev uporabljamo športnike kot tiste, ki naj bi bili zdravi. Gre lahko čisto za nekakšno notranjo nacionalno identifikacijo, ki se kaže kot potreba ali želja po gradnji zdravega nacionalnega telesa, v smislu, da telesno okrepimo prebivalstvo. S tega stališča so ti cilji povsem transparentni, jasni in tudi politični motivi za takšno početje so legitimni ter legalizirani. Po razpadu Jugoslavije pa smo bili lahko priča dogajanju, ko je šport – tudi iz čisto gospodarskih interesov in razlogov – odigral vlogo povezovalca. Na tej točki se jasno kaže, kako šport zaradi svoje medijske odmevnosti in širše sprejetosti v javnosti lahko odpira vrata in služi kot podlaga za druge interese. Tako šport nastopa kot nekakšen trojanski konj, ki na lep način vdre v prostor – na primer v drugo državo – nato pa se na to športno zgodbo navežejo še gospodarstvo, politika, itd. Na tak način so se na primer začele ponovno povezovati države bivše Jugoslavije. Tipičen primer je ponovna ustanovitev košarkarske lige, ki so jo ustanovili iz športnih motivov – predvsem kot posledica potrebe po bogatejši oziroma kakovostnejši športni ligi, kjer se lahko odigra več kakovostnejših tekem. Na drugi strani pa je to športno povezovanje pripomoglo tudi k gospodarskemu povezovanju držav, ki se vsaka zase težko preživljajo in se morajo zato povezovati. Tukaj je šport odigral odlično integracijsko vlogo.

Kakšno vlogo imajo pri športnih tekmovanjih navijači in kakšen je odnos med športniki in njihovimi navijači?

Kolikor poznam to sfero, je več različnih modelov organiziranja navijačev. Nekateri so čisto spontani, nekateri so zelo dobro organizirani in tam vlada močna povezanost in vzajemnost med navijači in športniki. Na nacionalni ravni bi rekel, da gre za čisto primarni impulz po neki širši identiteti, po pripadnosti v neko družbo po kriteriju istosti jezika. Rekel bi, da se na

tej ravni to dogaja čisto spontano – pač spremljamo »naše« športnike in spremljamo sosedске države. Med navijači spet lahko razlikujemo med tistimi, ki bi jim rekli, da so bolj gledalci in tistimi, ki so navijači. Navijači bolj aktivno spremljajo športno dogajanje in se postavijo na določeno stran. Gledalec bolj ali manj opazuje dogajanje oziroma športne veščine in uživa v teh potezah – s tega vidika obe ekipi ocenjuje enakovredno. Navijač pa ima bolj enostranski pogled in izraža enostransko podporo – zaradi tega ima tudi večjo pripadnost posamezni ekipi. Na nek način gre v primeru navijačev za spodbujevalce in motivatorje, po drugi strani pa se na tak način poskuša skozi medije mobilizirati javnost. Posledično tu nastaja možnost, da se šport čim bolj izkoristi za vse možne interese – tako turizma, kot krepitev nacionalne identifikacije, ali pa lokalne, klubske identifikacije. V tem smislu lahko opazimo, da so klubi začeli sistemsko vzgajati svoje navijače. V nekaterih klubih je to urejeno celo konstitutivno – to pomeni, da so navijači konstitutivni del kluba, kar ni vedno dobro. Osebnostno menim, da je bolj pametno, da se navijačev ne vključuje v same odločevalske procese kluba in je bolje, da se jih na drugačne načine usmerja k podpori kluba.

Kdo skrbi za javno podobo vrhunskih športnikov?

Občasno spremljam tudi konference na temo športnega marketinga in moram reči, da Slovenija počasi raste tudi na tem področju. Športniki se sami zavedajo, da je težko na dolgi rok ohranjati visoke rezultate, zato je treba iz sebe narediti projekt, ki ni samo športni, ampak je tudi medijski projekt. V tem smislu se tisti, ki se zavedajo, da je šport iz neke otroške želje in ljubezni prerasel v njihovo delo tega resno lotijo in raziščejo, kako bi lahko najbolje iztržili tisto, kar so ustvarili. Športni nastop tako postane njihov produkt oziroma, če pogledamo situacijo z marketinškega stališča, lahko rečemo, da je njihov produkt količina oglasov oziroma število ponavljanj njihovih imen po medijih. To je njihov končni cilj. Bolj kot so na tem področju uspešni, lažje lahko preživijo tudi, če ne dosegajo dobrih rezultatov. V praksi si športne ekipe in športniki sami poiščejo spremljevalno ekipo, ki je večja tudi tega marketinškega posla. Obstajajo pa tudi agencije, ki ponujajo storitve odnosov z javnostmi in tudi usposablajo športnike za nastope v medijih, da so tega vedno bolj vešč. V Sloveniji imamo nekaj primerov športnikov, ki so se tega lotili resno in na zelo sistematičen način. Uspelo jim je, da so tudi ob pomanjkanju zelo vrhunskih športnih dosežkov še vedno ohranjali vrhunsko športno podobo.

Ali na nacionalni ravni obstaja nek sistematičen pristop k temu oglaševanju športnikov v javnosti?

Tisti, ki so zaposleni v slovenski vojski in policiji so seveda dolžni predstavljati Slovenijo doma in v tujini in je to del njihovega delovnika. To jim narekuje tudi pogodba. Na drugi strani mislim, da se športniki kar hitro sprijaznijo s tem, da so javne osebe. Nek etos, ki velja v medijskem prostoru te povleče v javni prostor oziroma športnik je povabljen na dogodke, ker kot znana osebnost vzbuja pozornost širše javnosti. Med tistimi, ki želijo določenemu dogodku dodati dodatno odmevnost in športniki tako vlada vzajemna korist, ki jo oboji izkoriščajo.

Ali sodelovanje na olimpijskih igrah predstavlja vrhunec športnega udejstvovanja? Zakaj je temu tako?

Pri olimpijskih igrah gre predvsem za spretnost olimpijskih funkcionarjev. Gre za več kot 100-letno zgodbo, ki ima še svoje tisoč letno ozadje, ker so se naslonili na grške mite in nekatera dejstva. Zgradili so lepo zgodbo, ki so jo preko medijev zelo spretno posredovali v javnost – postavili so šport v službo humanosti, vsaj deklarativno, in skozi šport naslavljajo določene vrednote. Iz tega so ustvarili ritual in neko posebno zgodbo, ki ni vsak dan na jedilniku in je zato zanimiva. Projekt olimpijskih iger je bil že v začetku zastavljen zelo študiously. Že od Coubertina naprej so se lotevali ideoloških oziroma protokolarnih stvari. Veliko pozornosti so namenjali ustvarjanju zgodbe: od samega protokola, otvoritve, svečanosti, spektakla, do simbolov. Realnost govori v prid stvariteljev olimpijskih iger, saj se olimpijskih iger dejansko udeleži največ športnikov in največje število držav, igre same pa imajo status največjega športnega dogodka na svetu. V osnovi gre za to, da se na olimpijskih igrah srečajo športniki s celega sveta, hkrati pa se zaradi omejenega števila športnikov, ki lahko predstavljajo posamezno državo, konkurenca malce premeša. Tako ni nujno, da so na olimpijskih igrah vedno prisotni najboljši in to ponuja možnost uspeha tudi nefavoriziranim športnikom. Olimpijska zgodba je izjemno spretno speljana in mislim, da imajo igre še vedno primat največjega športnega dogodka na svetu – predvsem v smislu identifikacije – in bo verjetno tako ostalo še kar nekaj časa. Športna tekmovalna doktrina, ki je danes prevladujoča tudi na drugih področjih življenja je še vedno v vzponu, za razliko od na primer festivalske oblike športa, ki je kar malo zamrla. Slednja je bila bolj popularna v prejšnjih političnih sistemih, ki so bili bolj naklonjeni nekim socialnim vrednotam športa. Lahko rečemo, da

trenutno prevladujoča tekmovalna ideologija dejansko bolj ustreza čistim tržnim zakonitostim tudi v športu, kjer se telo smatra kot projekt in produkt. Tudi institucije vidijo športnike na tak način – najprej jih ustvarijo, ko njihov vpliv zbledi, pa se spet pojavijo novi. Ko gre za festivalsko obliko, pa športni rezultat ni v ospredju, saj več šteje angažiranost vseh prisotnih in drugi vidiki športa, ki mejijo že na bolj etnične zadeve – od folklornega in razvedrilnega vidika pa do tega, da sploh ne gre več za tekmovanje, ampak za zabavo, kulturo srečevanja drugih in ohranjanje nekih tradicij in mitov. Olimpijske igre pa kot rečeno trenutno v ospredje postavljajo ideologijo, kjer šteje samo rezultat. Treba je omeniti tudi, da je bila pri nas v Sloveniji v času osamosvajanja olimpijska zgodba hkrati zelo močna politična figura. Določeni ljudje so namreč čisto namensko in politično lobirali v olimpijskem komiteju, da bi nas kot državo čim prej priznali.

Kaj je tisto, kar motivira športnike, da so pripravljeni živeti življenje vrhunškega športnika (slava, denar, javna prepoznavnost, užitek ob premagovanju nasprotnikov,...)?

Jaz na šport gledam kot na telesno gibanje in to je osnova, ki je prisotna v katerikoli obliki športa. Če iščemo definicijo športa, ne bomo našli enoznačne, matematično točne definicije, ker je pač šport človekova dejavnost. Kot vemo pa človek lahko sam določa s kakšnim namenom bo določeno dejavnost počel, tako da že spremenjen namen vsakokratno spremeni definicijo športa. Če vzamemo telesno dejavnost kot temeljno stvar športa, lahko rečemo, da gre pravzaprav za zadovoljevanje naravne potrebe po gibanju. Človek se mora gibati, ker smo za gibanje ustvarjeni. Po konstituciji telesa spadamo v živalski svet in vemo, da je tam statičnih stvari zelo malo. Moramo se gibati, če želimo ohranjati svoje življenjske funkcije. To je potreba in vsaka zadovoljitev naravne potrebe prinaša užitek. V tem smislu je vredno govoriti o ljubezni do športa, ki sem jo že prej omenil. Na drugi strani pa imamo tudi socialni vidik, kjer lahko govorimo o socialni ali pa psihološki naravni potrebi, ki ji rečemo igrivost. Vsi sesalci se igramo in igra je pravzaprav socializacijsko okolje. Gre za naravno potrebo, nekakšen socialni nagon, ko se človek skozi igro okrepi in nauči tistih spretnosti, ki jih nato ko odraste tudi potrebuje, da bo lahko samostojen. Potrebo po gibanju in potrebo po igri lahko zelo dobro udejanjimo skozi šport zato je šport tako močen magnet za otroke in mladino. Otroci šport enostavno potrebujejo zaradi svojega naravnega biološkega in tudi socialnega nagona. V to okolje pa seveda kasneje vdira kultura in ostali zunanji motivi kot so slava, denar itd. Tudi ideološki mehanizmi v smislu, da je iz mladih fantov potrebno narediti dobre

borce, so bili na primer konec 19. stoletja zelo močni. Potrebno se je bilo boriti in osvojiti nove kolonije oziroma se je bilo potrebno braniti. To so lahko dosegli le z fizično močjo mladih fantov in ne – tako kot danes – s pritiskom na gumb. Enostavno je bil šport eno najbolj primernih sredstev kako natrenirati in poenotiti mlade vojake.

Ali menite, da so vrhunski športniki v Sloveniji dovolj nagrajeni za svoje športne podvige?

Odkvisno je o kateri disciplini in o katerem športniku v Sloveniji govorimo. Primerljivo z mednarodnim okoljem in z možnostmi našega majhnega okolja bi rekel, da so dovolj nagrajeni. Težko je pričakovati – enako kot v gospodarstvu – da bi v tako majhnem okolju vrhunski športnik lahko preživel samo z udeleževanjem v vrhunskem športu. Športni spektakel je danes globalni spektakel. Danes lahko največje in najboljše veščine vidimo na televiziji in zelo težko je potem spremljati lokalne junake, če enostavno niso na svetovnem nivoju. Večina športnikov s tega stališča verjetno samo s to svojo storitvijo ne bo zmogla preživeti. Na drugi strani pa imamo določene športnike, ki jim je uspelo na mednarodni ravni in menim, da so ti dovolj dobro nagrajeni. Hkrati pa nekateri primeri kažejo, da se z dovolj podprtim marketingom, da tudi v Sloveniji živeti od športa. Ne gre pa pozabiti, da je Slovenija majhna in da je težko iz tedna v teden ustvarjati kakovostne športne spektakle, kjer bi s prodajo gledljivosti lahko na dolgi rok zaslužili dovolj za dobro življenje.

Priloga J: Intervju s Primožem Kališnikom, Ljubljana, 11. april 2011.

Kakšno vlogo igra nacionalna pripadnost v vrhunskem športu? Koliko nacionalna pripadnost in identiteta vrhunskim športnikom sploh pomenita?

Če se ozremo dvajset let nazaj, v čas Jugoslavije, lahko rečemo, da je takrat vrhunski šport v Sloveniji predstavljal alpsko smučanje, kar je bila nekakšna pozitivna plat nacionalizma v športu. Verjamem, da je tudi z nogometom in košarko bilo podobno. Če mene vprašate, je ta nacionalizem pozitiven, saj predstavlja istovetenje športa, države in nacije. To pomeni, da se nacija poskuša promovirati skozi vrhunski šport. V Sloveniji se danes to najbolj dogaja skozi nogomet, košarko in tudi skozi rokomet – tako kot včasih skozi alpsko smučanje. Nacionalizem se v vrhunskem športu pojavlja predvsem kot navijanje za lastno

reprezentančno moštvo in kot nek ponos nad dosežki športnikov. Zakaj se ljudje tako radi istovetimo z vrhunskimi športniki, pa bi morali vprašati kakšnega sociologa. S tega vidika slabih plati nacionalizma sploh ne morem zaznati, še zlasti ne, če vidimo, da v slovenski reprezentanci igrajo tudi nogometaši, ki niso povsem vešči slovenščine.

Slovenci smo med športniki se že od nekaj imeli svoje junake – od Janeza Polde, Rudolfa Cvetka, do Leona Štuklja. Potem nekaj časa pravih zvezdnikov nismo imeli - seveda do pojava nekaterih nogometašev in košarkarjev, kot na primer Iva Daneva, v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja. Mislim, da njihova nacionalna pripadnost nikoli ni imela negativnega in slabšalnega prizvoka. Res pa je, da je politična elita nacionalno pripadnost uspešnih športnikov vedno znala dobro izkoristiti – predvsem v alpskem smučanju se je stkala tesna vez med vrhom slovenske komunistične partije in med smučarsko zvezo, saj so bili partijski funkcionarji hkrati pomembni člani smučarske zveze. Janez Kocijančič je bil na primer zelo viden član v komunistične partije, hkrati pa je imel glavno besedo tudi v smučariji. Milan Kučan je bil na primer navdušenec nad košarko in še bi lahko naštevali.

Kako ocenjujete javna praznovanja odmevnih športnih dosežkov in sprejeme športnikov, ko se vrnejo iz pomembnih tekmovanj? Lahko tudi te dogodke vidimo v luči politične promocije?

Spomnim se prijetnih sprejemov olimpijcev sredi Ljubljane, ki so si jih športniki tudi zaslužili. Seveda pa je ob tem svojo pozornost dobila tudi takratna vladajoča politična elita. V zadnjem času gre pri tendencah, da se sprejemi športnikov prirejajo v Ljubljani vedno bolj za to, da se država pokaže kot skrbnik športa. Morda pri tem ne gre ravno za oportunitizem, vsekakor pa je izrojeno, saj država konec koncev nima veliko zaslug za razvoj slovenskega vrhunškega športa. Slovenski vrhunski šport je bolj kot ne čudež, ki ga nihče ne zna dobro pojasniti. Če na to področje vseeno malo bolj analitično pogledamo, bi težko rekli, da ima država izdelano strategijo vrhunškega športa. Prav tako, kakor nima strategije, ko gre za šport mladih ali za šport za vse. Mislim, da Slovenija te strategije preprosto nima oziroma je zelo pomanjkljiva. Naš vrhunski šport spada v kategorijo čudežev – tako po finančni in materialni plati, kot tudi po znanju. Očitno je pri nas znanja oziroma talenta več kot si mislimo.

Je potem povezava med vrhunskim športom in državo v Sloveniji močna predvsem v segmentu, ko se slavi športne dosežke?

Se strinjam. Močna je predvsem, ko gre za praznovanja na sprejemih ali pa ko gre za to, da se pohvalimo z dosežki slovenskih športnikov. To je jasno razvidno tudi iz nedavnih športnih zgodb, na primer nogometne. V Mariboru je bil na tisti tekmi (proti ruski reprezentanci, o.p. A. T.) prisoten tako Danilo Türk kot ostali politični veljaki, ki so iskali tudi stik z navijači. Še eno svežo zgodbo predstavlja Primož Kozmus, s katerim so se ob vrnitvi z olimpijskih iger določeni posamezniki zelo radi pokazali javnosti in ga po mojem mnenju tudi izrabili za lastno promocijo. Med podobne zgodbe bi lahko uvrstili tudi reševanje košarkarskega in tudi nogometnega kluba Olimpija v Ljubljani, ki se odvija zelo blizu političnih elit. Ob vsem tem se spomnim tudi Andreja Hauptmana, s čigar dosežki so se nekateri funkcionarji radi hvalili, ko je imel zdravstven težave, so pa nanj pozabili. Na olimpijskih igrah v Atenah je Hauptman v cestni dirki že prvi dan iger osvojil peto mesto, nekateri funkcionarji pa niso vedeli, da je tekma sploh bila in kaj šele, da bi vedeli, da je peto mesto na cestni dirki za kolesarstvo odličen dosežek. Je pa današnji vrhunski šport postal gladiatorstvo in velik posel, kjer so športni motivi prevečkrat potisnjeni v ozadje, šteje pa predvsem odličje oziroma prvo mesto.

Si lahko predstavljamo sodobni vrhunski šport brez podpore države, na primer samo z zasebnim kapitalom?

Primer uspešnega vrhunskega športnika brez podpore države predstavlja Primož Kozmus, verjetno pa je takih primerov še kar nekaj – predvsem v kolesarstvu, atletiki in tudi v smučarskih skokih, kjer v ozadju veliko sredstev zagotovijo sponzorji. Zagotovo pa lahko rečemo, da država še vedno dobro skrbi za alpsko smučanje, kjer s tem lahko ponovno obudimo razpravo o povezanosti politične elite in vrhunskega športa. Slovenski vrhunski šport usmerja predvsem Olimpijski komite Slovenije, ki je relativno okostenela in napol zasebna organizacija, ki veliko energije posveča lastnemu obstoju in koristim, manj pa razvoju slovenskega športa. Verjetno je to posledica novega časa, mislim pa, da je to slaba pot. Največji uspehi slovenskega športa – na primer reprezentančni nogomet, Primož Kozmus, košarka, Dejan Zavec, kolesarstvo – so nastali brez posebne pomoči države. Celo v alpskem smučanju so nekateri uspehi nastali prej kot posledica trme in vztrajnosti nekaterih posameznikov, kot pa zaradi državne podpore. Država je sicer investirala v smučanje, vendar ne v tiste ljudi, ki so se sedaj pojavili na vrhu.

V katere športe pa je država najbolj zainteresirana vlagati svoje vire?

Politična elita je zagotovo najbolj zainteresirana za financiranje tistih športnih disciplin, kjer ima sama največ od tega. Verjetno je to tam, kjer imajo največji vpliv na gledalce, saj so gledalci obenem tudi volivci. Tako svojo investicijo najhitreje dobijo povrnjeno. Zdi se, da država svoje vire zelo pogosto vlaga v tiste športne discipline, kjer se lahko najbolj dobrika gledalcem. Tudi gradnja stadionov in športnih dvoran je državno investiranje in v tem primeru se vidi, da sta prednostni športni disciplini nogomet in košarka. Kljub temu, da se zdi, da ne gre za državne projekte, bi glede na količino investiranega denarja rekel, da to so državni projekti. Po mojem mnenju novega stadiona v Stožicah brez privoljenja najvišjega državnega vrha ne bi nikoli zgradili.

Kaj vrhunskim športnikom predstavlja nagrado na njihovo športno udejstvovanje? Menite, da so slovenski vrhunski športniki dovolj nagrajeni za svoje športne podvige?

Največ jim pomenijo odličja in vrhunski rezultati. Veliko jim pomeni tudi priznanje v tujini, zatem pa občudovanje navijačev in denar. Kategorija nacionalne pripadnosti in ponosa je morda malo izven stvari, ki sem jih naštel. Zanimivo je, da mnogi športniki ob dobrih uvrstitvah poudarijo, da so to dosegli za Slovenijo, gre pa tu tudi za morda malce iracionalen moment. Verjetno bi lahko to povezali tudi z logiko vojne, kjer vojaki branijo svojo domovino. Človek je pač ponosen na kraj od koder je doma.

Menite, da bi kdo od slovenskih vrhunskih športnikov nastopal za katero drugo državo, če bi mu dali dobro ponudbo?

Mislím, da bi v Sloveniji le redki športniki tekmovali za katero drugo državo. Če bi že odšli, potem verjetno le s tehtnim razlogom. Ponavadi se za tekmovanje pod okriljem druge države športniki odločijo takrat, ko je v domovini podcenjevalni odnos do njihovega dela tako velik, da ga ne morejo več zdržati. Športniki, ki so o tem že razmišljali, so bili ponavadi izrazito nezadovoljni z delovanjem panožnih zvez in tudi odnosom politične elite do njihovih dosežkov. Mislím, da v prihodnosti lahko pričakujemo več tovrstnih prestopov v tuje reprezentance.

Morda veste za kak primer, ko bi kak posameznik iz politične elite kreiral medijsko podobo določenega športnika ali pa športne panoge kot celote? Je ta pojav v Sloveniji prisoten?

To se v Sloveniji definitivno dogaja. Nekatere športne panoge se pritiska k tlom zato, da druge pridobivajo na rejtingu. Prepričan sem, da razvoj kolesarstva ali pa nogometa v Sloveniji marsikomu ni všeč. Kolesarstvo je po mojem mnenju namerno podcenjeno, ker so uspehi v kolesarstvu večji, kot v kakšnem drugem športu, ki je politični eliti bolj po godu. Politična elita propagira določene športe predvsem zaradi različnih koristi – verjetno tudi materialnih. V Sloveniji še vedno ni jasno, kateri športi so svetovni in kateri lokalni. Nekatere športne discipline, ki so v Sloveniji zelo popularne, so v svetu relativno marginalne. Pri tem je treba biti pošten in reči, da je nogomet v svetu šport številka ena. Temu sledijo različne atletske športne discipline, ki imajo že dolgo zgodovino, boks, gimnastika, itd.

Kako vi komentirate dejstvo, da v Sloveniji vlada tako močno navdušenje, ko gre za reprezentančne nogometne tekme in tako skromen odziv javnosti, ko gre za klubski nogomet?

Tu gre za nek fenomen, v glavnem pa bi lahko rekli, da je nogomet lahko samo dober ali slab. V Sloveniji gre za to, da je reprezentančni nogomet dober, klubski pa je slab. Mislim, da je to najpomembnejši razlog za razliko, ki ste jo izpostavili. Če bi bil klubski nogomet v Sloveniji tehnično dober oziroma kakovostnejši kot je, potem bi bil to spektakel in zanimanje gledalcev bi bilo večje. V slovenski ligi igralcem manjka prava motivacija in tudi ne trudijo se dovolj. To je tudi posledica neurejenih klubskih razmer, kjer nekateri klubi ne plačujejo igralcem, ipd. Za razliko od tega je bila igra slovenske reprezentance – vse od takrat, ko jo je prevzel Srečko Katanec – zelo motivirana in zato jo je bilo veselje gledati. Kar se tiče slovenskega klubskega nogometa, bi bilo verjetno smiselno razmišljati o neki širši ligi, kot je bila nekdanj jugoslovanska in kjer je bilo dogajanje bolj pestro.

V tem primeru bi potem spet lahko govorili o ligi, ki bi vključevala različne klube iz različnih držav? Je ta nacionalna identiteta tista sol, ki začini športno jed?

To je res. Tudi nacionalni ali pa regionalni naboj sta pomembna elementa, ko gre oblikovanje določenih motivov, strasti itd. Regionalno gledano je nogomet močen v Mariboru, Ljubljani,

Celju in v zadnjem času tudi v Kopru. Na Gorenjskem je na primer pomemben lokalni šport hokej, ki ima tam veliko oboževalcev.

Ali menite, da vrhunski športniki prispevajo k domoljubju in povečani nacionalni pripadnosti?

Mislim, da dokler Slovenci ne bomo imeli prave nacionalne zavesti, bomo težko govorili o tem, kako sprejemamo vrhunski šport. Zdi se mi celo, da imajo navijači bolj pozitiven odnos do vrhunskih slovenskih športnikov kot pa do države. Pri nas na primer še vedno ni priučene prave kulture obnašanja ob igranju himne in vedenja o tem, kaj himna sploh pomeni. Tu vidim predvsem pomanjkanje prave državljske vzgoje in dokler teh stvari ni, mislim, da tudi v športu težko govorimo nacionalnem ponosu. Smo mlada država in verjetno bo še nekaj časa trajalo, da se ta kultura izoblikuje. Ne glede na to pa so ljudje hitro opazili, da kljub naši majhnosti v nekaterih športnih disciplinah igramo v prvi ligi, kar ljudi navdihuje. Slovenija kot država na evropskem in svetovnem zemljevidu pravzaprav ni na nobenem področju tako uspešna kot v vrhunskem športu. Slovenci smo zelo nadarjeni za doseganje vrhunskih športnih dosežkov, kar bo potrebno sprejeti kot dejstvo. Nekdaj je veljalo, da so športno zelo nadarjeni Srbi in Hrvatje, vendar bo očitno potrebno (samo)spoznanje, da smo vsaj toliko nadarjeni tudi Slovenci.

Kakšne cilje ima država, ko podpira vrhunske športnike? Največ pozornosti se namenja vrhunskemu športu, čeprav bi za državljana verjetno imel rekreativni šport več neposrednih koristi?

Vrhunski in rekreativni šport sta tako močno ločena med sabo kot na primer kultura in šport. O tem sem že večkrat razmišljal in mislim, da so vrhunski dosežki v športu enaki vrhunskim dosežkom v znanosti in jih je potrebno tako tudi obravnavati. Čeprav so drugačni, jih po tem, da predstavljajo največ kar človek zmore lahko med seboj primerjamo. Učinek vrhunškega športa na družbo je tudi ta, da se mladina začne ukvarjati s športom in želi posnemati svoje idole. Tako nekaj časa ostanejo v različnih športnih krožkih in če imajo srečo, nekateri vsaj rekreativno ostanejo zavezani športu še dolga leta. Velik dosežek je, da lahko iz dvomilijonskega naroda prihaja toliko najboljših, najbolj vztrajnih in najbolj drznih športnikov na svetu. To je pravzaprav čudež in očitno je vrhunskost v športu pot skozi katero se doživlja ogromno Slovencev. To pomeni pripravljenost, da veliko potrpiš in preneseš,

hkrati pa v zameno ne dobiš skoraj nič. Šport tako nastopa predvsem kot dokaz, da smo sposobni, da obstajamo.

Drugače bi pa rekel, da športna rekreacija in tekmovalni, poklicni šport nimata dosti skupnega – razen osnove, ki jo predstavlja gibanje telesa. To sta ločena svetova, ki zagovarjata različne vrednote in delujeta na različnih principih in motivih. Pri rekreativnem športu gre za negovanje zdravja, pri poklicnem športu pa gre za zmago. Ne gre pozabiti niti na dejstvo, da veliko mladim, ki se odločijo za pot vrhunškega športa, to ne uspe zaradi poškodb. Zanimivo bi bilo na primer narediti raziskavo, v kateri bi raziskovali, koliko ljudi je postalo invalidnih zaradi alpskega smučanja. Koliko talentom iz mlajših kategorij je na primer poškodba preprečila, da bi svoj talent uresničili. Po moje bi bili rezultati take raziskave kar šokantni.

Priloga K: Intervju z dr. Janezom Kocijančičem, Ljubljana, 30. maj 2011.

Kakšno vlogo igra nacionalna pripadnost za vrhunske športnike? Koliko jim nacionalna pripadnost in identiteta sploh pomenita, kako jo izkazujejo?

Mislim, da se odgovori na ta vprašanja spreminjajo, saj se spreminja družbeni položaj športnikov. Obstajajo tendence, ki jih opažamo povsod po svetu. Gre za trend, da so nekateri, pogojno rečeno komercialni, športi po finančni plati poleteli v nebo in da lahko določeni posamezniki na teden zaslužijo toliko kot kak drug športnik celo življenje. Drug svet pa predstavljajo športi, kjer dejstvo, da si najboljši na svetu v materialnem smislu ne pomeni nič in ti ne mogoča dobrega življenja. Problematike s katerimi se ukvarjajo eni in drugi so zato lahko zelo različne, čeprav ni nujno, da se preko tega odraža tudi različnost v smislu športne kvalitete in odličnosti – gre predvsem za različnost tržnega položaja posameznega športa.

Ko sem govoril s Tonetom Vogrincem je rekel, da bo verjetno v Sloveniji sčasoma ali pa celo relativno hitro potrebno izbrati nekaj športov, ki jih bo država lahko finančno vzdrževala, saj imamo glede na finančne zmožnosti enostavno preveč dobrih športnikov. Se s tem mnenjem strinjate?

Čisto tako jaz tega ne vidim. S Tonetom Vogrincem sva prijatelja in se o športnih zadevah tudi veliko pogovarjava. Moje mnenje je sledeče. Vsaka politika, tudi športna, mora imeti

svoje prioritete, vprašanje pa je ali je to potrebno narediti na tak mehaničen način, da se izbere nekaj športov, ki se jim potem posveti vsa javna pozornost in s tem tudi tok denarja. Šport je kategorija civilne družbe in je zato stvar svobodne izbire. Kdorkoli se odloči za katerikoli šport bi zato moral imeti enakopraven položaj. Nihče ne sme reči, da je nogomet pomembnejši od badmintona ali pa, da je košarka pomembnejša od rokometu. Problemov, ki izvirajo iz financiranja športa pa je več hkrati. Slovenci smo zelo ambiciozni, zanimivo pa je tudi to, da svoje izzive iščemo v najtežjih športih. Gre za športe, ki so množični in jih gojijo v velikem številu držav. Dobri želimo biti na primer v atletiki, plavanju, smučanju in gimnastiki, kar nam relativno dobro uspeva – predvsem glede na relativno majhnost slovenske populacije. Takšno tekmovanje z ostalo svetovno populacijo je težko zdržati, vendar zaenkrat nam še uspeva. Če bi sedaj nekdo na dan prišel z idejo, da bi denar namenjali le smučanju in atletiki, odtegnili pa bi ga plavanju in gimnastiki, bi bila to velika napaka. To se je poskušalo narediti s portoroškimi sklepi, ki pa nikdar niso zaživel in mislim, da je to dobro.

Problem postavljanja prioritet v slovenskem športu poskušamo razreševati s pomočjo kategorizacije športov in športnikov, kjer glede na dejanske uspehe na mednarodni ravni, finančna sredstva poskušamo usmerjati tja, kjer kvaliteta že obstaja. Potrebno pa se je zavedati, da se ta kvaliteta skozi čas spreminja. Moje mnenje je, da ima vsak narod svojo športno izkaznico in bi težko našli dva naroda z identičnim pristopom k športu. Povsod namreč obstajajo različne miselne vrednostne prioritete, hkrati pa imamo na drugi strani tudi realne rezultate, ki jih vrednoti športna javnost. Prioritete v športu je zato potrebno načrtovati tako, da se spreminjajo v skladu z rezultati. Če za primer vzamemo smučanje, lahko vidimo, da smo bili določen čas rezultatsko relativno skromni, nato pa so se zahvaljujoč generaciji zelo nadarjenih alpskih smučarjev v tehničnih disciplinah rezultati zelo dvignili. Danes je slika spet drugačna: nenadoma nekaj pomenimo v moškem smuku, tehnične discipline pa zaostajajo. S Petro Majdič smo v smučarskih tekih, kjer prej nismo pomenili nič, dobili vrhunske rezultate. Potem je tu še fenomen Tine Maze, ki je ena izmed najboljših smučark na svetu, ki pa na žalost nima za seboj dovolj podpore v reprezentanci. Vse to daje neko specifično sliko, ki se bo jutri spet spremenila. Če bi sedaj na to sliko usmerili naš današnji odnos do prioritet, bi po mojem mnenju naredili veliko napako. Tako kot bi popolnoma zgrešili, če bi prioriteto in finančno vse stavili na Petro Majdič, ki je na vrhuncu svojih rezultatov pač zaključila svojo kariero.

Pravite, da je šport stvar civilne družbe. Kako v tem kontekstu vidite vlogo države in na kateri točki se šport in država stikata? Zakaj država sploh podpira vrhunske športnike?

Kar se tiče države je treba vedeti, da je po definiciji nek organizem, ki v družbi uveljavlja javni interes. Šport je po mojem globokem prepričanju v javnem interesu – tako, ko gre za rekreativni in vrhunski šport, šport za vse ter tudi, ko gre za enakomerno razvitost športa znotraj celega državnega teritorija. V Sloveniji namenjamo relativno malo javnih sredstev za šport. Delež javnega denarja, ki se ga namenja športu znaša približno 19 odstotkov, povprečje v Evropski uniji pa je 27 odstotkov. Glede na ta podatek lahko pričakujemo, da bi delež javnih sredstev v športu morali še povečati, saj si težko predstavljam, da obstaja kakšna športna dejavnost, ki ne bi bila v javnem interesu. Šport namreč krepi telo, pozitivno vpliva na razmerje med telesom in umskimi sposobnostmi in v tem smislu gotovo pomeni investicijo v javno zdravje in dvig delovnih sposobnosti. Vse to je v javnem interesu, tako da pričakujem, da bo v bodoče s strani države za šport namenjenega več denarja. Kot glavni vir sredstev tu ne nastopa samo državni proračun, ampak tudi drugi viri. Največ denarja športu trenutno namenjajo občine, njim sledi državni proračun, temu pa sredstva iz naslova iger na srečo, ki se deli preko Fundacije za šport. Konceptualno se mi zdi ta pluralnost virov financiranja ustrezna, seveda pa bi bili lahko do marsičesa tudi kritični.

Ali menite, da vrhunski športniki prispevajo k domoljubju in povečani nacionalni pripadnosti? Na kakšen način?

Slovenci smo se kot narod formirali v 19. stoletju, tako kot večina drugih evropskih narodov – razen nekaterih največjih. Naša nacionalna zavest se je močno okrepila v pomladi narodov leta 1848 in glede na to, da na začetku nismo bili politično neodvisni, je cela vrsta drugih področij pomenila način in možnost izražanja nacionalne oziroma narodne identitete. Ta področja so bila predvsem kultura, znanost, izobraževanje in tudi šport. Slednji nam je veliko pomenil in iz njega so izhajale določene vrednote in opredelitve. V času, ko je bila Slovenija še del Jugoslavije, je bilo izredno popularno smučanje in tudi hokej, saj smo bili s tema športoma drugačni in boljši od drugih narodov v Jugoslaviji. V obdobju po osamosvojitvi Slovenije pa je prišlo do zanimivih tendenc. Športne ambicije so se zelo razpršile, kljub temu pa dosegamo neverjetne uspehe v bazičnih športih, v najtežjih športih in tudi v nekaterih športih, ki so nam očitno pisani na kožo – veslanje, keglanje, balinanje, ipd. Na moje veliko presenečenje smo se zelo uveljavili tudi v ekipnih športih. Slovenija je najmanjša država, ki je

v zadnjih dvanajstih mesecih sodelovala na svetovnem prvenstvu v nogometu, na svetovnem prvenstvu v košarki in na svetovnem prvenstvu v hokeju na ledu. Kljub naši majhnosti to kaže, da imamo v športu res zelo velike ambicije in jaz bi petkrat premislil, preden bi začel te ambicije zaustavljati. Nasprotno, zdi se mi, da so te ambicije pozitivne, so pa malo v nasprotju s potencialom, ki za njimi stoji.

Ko govorite o ambicijah, me zanima, ali s tem mislite na posamezne športnike in njihove ambicije ali pa govorite o ambicijah kot načinu s katerim država želi vzpodbujati vrhunski šport?

To področje zasluži zelo resno analizo. V športu je za razliko od nekaterih drugih področij zelo poudarjen mednarodni kriterij. Če si najboljši v svojem lastnem okolju to pomeni malo ali nič. Športnik se pač mora v določeni disciplini dokazati v primerjavi z vrstniki na evropski in svetovni ravni. Takšna dokazovanja so izjemno težka, saj je treba dokazati, da si enakopraven ali pa boljši od drugih. To po mojem mnenju ne izvira samo iz karakterja ali značaja posameznikov, ampak iz nekega nacionalnega značaja. Poskus, da bi slovenski športniki v tako težkih tekmovanjih dosegli vrh je izjemno hrabro in občudovanja vredno dejanje. Bilo bi dobro, če bi se takšno razmišljanje preneslo tudi na druga področja. Danes sem se na primer pogovarjal s Tonetom Škarjo, ki je desetletja vodil naše projekte pri osvajanju vrhov v tujih gorstvih. To, kar so Slovenci uspeli splezati v Himalaji je skoraj neprimerljivo s katerim koli drugim narodom na svetu. To kaže na neko mentaliteto, ki mora biti specifična in terja dodatne raziskave, je pa pri tem izrazita ta hrabrost, da kot pripadnik majhnega naroda meriš na vrh in ga – čeprav sporadično – tudi dosegaš. Skoraj nepredstavljivo pa bi bilo, da bi določen šport sistemsko obvladovali, saj dvomilijonski narod – v primerjavi s sedmimi milijardami ljudi – tega ne more doseči. Slovenska prisotnost v vrhovih svetovnega športa in sama razsežnost tega dejstva je občudovanja vredna in se jo da razložiti samo s karakteristikami slovenskega značaja. Poleg pridnosti, prizadevnosti in sistematičnosti je pri tem zagotovo prisotna še vrsta drugih lastnosti. Kot pomembne lastnosti za uspeh bi poleg omenjenih zagotovo lahko identificirali tudi trmo, kljubovalnost, veliko zaupanje v lastne sile, itd.

Zakaj sodelovanje na olimpijskih igrah predstavlja vrhunec športnega udejstvovanja?

V športnem smislu gotovo obstajajo težja in pomembnejša tekmovanja od olimpijskih iger. V večini športov je večja konkurenca na svetovnih prvenstvih kot pa na olimpijskih igrah. Olimpijske igre so dogodek z neverjetnim ugledom, so zelo tradicionalne in so se po celem svetu nekako vrasle v zavest ljudi – zlasti v nekaterih dominantnih družbah kot so Združene države Amerike, Japonska, Kanada, itd. Tako lahko danes brez kakršnih koli omejitev trdimo, da je olimpijska medalja najpomembnejši športni dosežek, ki se ga da doseči. Zanimivo je, da so po določenih političnih peripetijah, ki so se dogajale v preteklosti – s tem mislim na bojkote olimpijskih iger v Montrealu in Moskvi – olimpijske igre danes tisti športno-politični dogodek, ki se ga udeležujejo vsi. V mednarodni olimpijski komite je vključenih več olimpijskih komitejev kot je držav v Organizaciji združenih narodov. Na olimpijske igre pridejo športniki iz največjih demokracij in tudi največjih diktatur na svetu. To pomeni, da so igre eden od redkih skupnih imenovalcev sodobnega sveta in skozi to je zrasla percepcija olimpijske medalje kot najvišjega športnega dosežka. Polemiziranje s tem je nepotrebno, bi bilo pa na drugi strani smiselno olimpijskemu gibanju dodati nekaj več demokratičnosti in duha sodobnosti, saj je mednarodno olimpijsko gibanje v marsičem izjemno zastarelo in odraža razmerja izpred petdeset ali pa sto let, ki danes težko dobijo neko potrditev. Evidenten primer tega je Mednarodni olimpijski komite, ki je organ, kjer ljudje volijo sami sebe (ang. »*self electing body*«). Takega mednarodnega mehanizma ni nikjer na svetu.

Kako komentirate dejstvo, da je Slovenija leta 1992 na zimskih olimpijskih igrah v Albertvillu, kljub temu, da mednarodno še ni bila priznana, že nastopala s samostojno reprezentanco in pod svojo zastavo. Kako je Sloveniji to uspelo?

Ne verjamem, da bi danes kaj takega še uspelo, saj je mednarodni olimpijski komite medtem sprejel pravila, ki skoraj onemogočajo tovrstne športne osamosvojitve, čeprav poznamo določene izjeme. Ena od teh izjem so na primer športniki iz Kosova, ki kljub temu, da jih priznava čedalje več držav, ne nastopajo kot svoja reprezentanca. V začetku devetdesetih let je bila situacija specifična. Takrat je cela vrsta posameznikov uspela na ustrezen način predstaviti problem Slovenije – najprej v okviru mednarodnih športnih zvez, nato pa še v okviru mednarodnega olimpijskega komiteja. Na podlagi tega smo uspeli pridobiti začasno in nato stalno povabilo na olimpijske igre. Tako smo – nekaj mesecev preden smo bili sprejeti v Organizacijo združenih narodov – res nastopili kot samostojna država na zimskih olimpijskih

igrah. Ta nastop je imel velik simbolni pomen in mislim, da je potrebno upoštevati, da je tudi slovenski šport veliko pripomogel k uveljavljanju Slovenije v svetu. Uveljavljanje nove države v svetu je proces in v tem procesu so zelo pomembni tudi propagandni in idejni vidiki. Če se ti pod svojo zastavo pojaviš na primer na rednih olimpijskih igrah je to velik korak naprej v procesu tega uveljavljanja. To je potrebno ustrezno vrednotiti in ceniti. Šport je po mojem prepričanju zagotovo najuspešnejša mednarodna dimenzija Slovenije in slovenstva in zato je bilo nujno potrebno, da smo te možnosti izkoristili v polni meri.

Ali menite, da so vrhunski športniki v Sloveniji dovolj nagrajeni za svoje športne podvige?

Odvisno za koga bi v konkretnem primeru šlo. Če bi šlo za nekoga, ki v tujini na leto zasluži nekaj milijonov evrov, bi rekel, da je dovolj nagrajen. Če pa bi šlo za nekoga, ki je sicer dober, vendar tekmuje v denarno bolj osiromašeni disciplini, pa bi bil odgovor ne. O teh zadevah je vedno problematično razpravljati in jih vrednotiti. Je pa dejstvo, da če smo v tržnem gospodarstvu, so športniki nagrajeni toliko kot jim trg priznava, da so vredni.

Ali menite, da vrhunski šport predstavlja priložnost za dosego posameznih političnih ciljev? Je ta pojav v Sloveniji prisoten?

Upam, da ne. Šport je kot številna druga področja nek družbeni fenomen, ki si ga različne politične opcije ne bi smele prisvajati. Tako športniki, kot tudi športni funkcionarji imajo pravico do svojih političnih opredelitev, ker je to ustavna pravica. Menim pa, da športa ne bi smeli uporabljati kot načina za promocijo določenih političnih idej. Mislim tudi, da ne bi bilo primerno, če bi imeli nekakšna strankarska športna društva oziroma, da bi imeli športna društva, ki bi bila vezana na takšne ali drugačne svetovnonazorske koncepte. Šport je sicer – to ugotavlja tudi Evropska unija v svoji Beli knjigi – izjemno sredstvo integracije. Tako v socialnem smislu kot tudi političnem. Osebno se zavzemam za to, da šport ostane izven političnih delitev in da deluje integrativno v okviru celotne družbe.

V javnosti obstaja prepričanje, da so športniki na mednarodnih tekmovanjih nekakšni ambasadorji Slovenije in slovenske identitete. Kako je s tem v resnici? Kako vi vidite vlogo športnikov v tem kontekstu?

Podobno kor vrhunski znanstveniki, kulturniki, itd. Naredili bi veliko napako, če bi rekli, da so vrhunski športniki povsem različni od vseh ostalih in da so za promocijo bolj zaslužni od drugih. Mislim, da jih je potrebno postaviti ob bok vsem tistim v Sloveniji, ki jim uspevajo izjemni dosežki. So pa gotovo veliki promotorji in šport je način, kako Slovenija lahko razbija ovire, ki nas obdajajo. Slovenci so kljub vsemu relativno mlada in majhna država. Zato, da bi bili prepoznani v svetu, je šport gotovo eno od boljših orodij in načinov za doseganje teh ciljev. Olimpijski komite Slovenije se prvenstveno ukvarja s športnim področjem, če pa šport hkrati promovira našo domovino je to nekaj, kar ni samo lepo in prav, ampak nekaj, kar podpiramo. Seveda pa je promoviranje domovine in izraba športa v te namene naloga drugih institucij, zlasti države. Mi smo odprti za sodelovanje, marsikaj na tem področju pa se seveda zgodi tudi spontano.

Kako ocenjujete mobilizacijski potencial vrhunškega športa in njegove učinke na nacionalno pripadnost Slovencev?

V tem kontekstu so prisotni tako pozitivni kot negativni elementi. Osebno menim, da je vsak nacionalizem že sam po sebi škodljiv in kakršno koli pretiravanje potem pripelje v druge skrajnosti. Tudi trditev, da je šport samo pozitiven je daleč od resnice. Ogrožajo ga številni negativni pojavi – od dopinga, nasilja do nelegalnih iger na srečo. Med drugim se šport lahko v negativnem smislu močno zlorabi za krepitev nacionalističnih čustev in dokazovanje nadvlade ene nacije nad drugimi. To se mi vse zdi zelo škodljivo in je popolnoma nepotrebna navlaka. Te zgodbe smo že videli, saj so šport v preteklosti za svoje propagandne namene uporabljali številni diktatorski in avtorski režimi, med drugim tudi nacizem. Vsemu temu se je potrebno izogniti in tudi kadar šport pripelje do tistih izbruhov nacionalnih čustev, ki se končajo v vandalizmu in razbijanju, to gotovo ne zasluži nobene podore.

upoštevati še drug vidik, ki obe vrsti športa zelo združuje, to je promotivni vidik. Po svetovnem prvenstvu v nogometu lahko skorajda na vsakem dvorišču vidimo, da ljudje igrajo nogomet. To kaže na veliko medsebojno povezanost in odvisnost obeh zvrsti športa, ne glede na to, da bi si kakšni teoretiki želeli to čisto ločiti.

Verjetno je zaradi tega promotivnega vidika, ki ste ga omenili, tekmovalni šport še toliko bolj pod drobnogledom?

To je res, obstajajo pa fenomeni, ki ogrožajo obe zvrsti športa. Eden do njih je doping. V današnjem času se zelo pogosto jemljejo nedovoljena sredstva v fitnes klubih, prav tako pa jih na primer jemljejo nekateri amaterski tekači, ki nastopajo le na množičnih rekreativnih prireditvah. Gotovo pa je res, da slabi oziroma dobri zgledi v vrhunskem športu močno vplivajo na obnašanje večine prebivalstva, ki se ukvarja z rekreativnim športom.

Priloga L: Intervju s Petro Majdič, Ljubljana, 25. junij 2011.

Kako bi opisali vaš odnos do države oziroma domovine? Kakšni občutki vas vežejo na Slovenijo?

Bila sem otrok tiste generacije, ki je živela še v Jugoslaviji, tako da sem doživela obe državi – Jugoslavijo in Slovenijo. Moji občutki do Slovenije so pozitivni in vedno, ko se vračam iz tujine in pridem čez mejo, sem vesela, da prihajam domov in da lahko govorim svoj jezik. Smo pa karakterno Slovenci malce posebni ljudje in v zadnjem času opažam določene karakterne slovenske lastnosti, ki mi niso najbolj všeč.

Katere lastnosti imate v mislih?

Najbolj me moti ta obremenjenost z majhnostjo, nevoščljivost, očitno pa smo od Balkana in prejšnjega socialističnega sistema podedovali tudi ležernost. Opažam, da ogromno ljudi pozna predvsem svoje pravice, nihče pa ne pozna svojih dolžnosti. To je moč opaziti že v vandalizmu, ki smo ga sposobni proizvesti, podobna zgodba pa se odvije, če na spletu pod kakšnim člankom preberete komentarje, ki so do konca zaplankani. Kadar je potrebno določeno stvar jasno in glasno povedati težko srečate junaka, ki bo to storil, po drugi strani pa

nenormalno veliko kritiziramo in smo strokovnjaki za vse. V tujini tega pojava nisem zaznala. Prav tako v tujini čas in denar ne gresta skupaj. Ali imaš eno ali drugo, obojega hkrati ne moreš imeti. Le v Sloveniji obstaja miselnost, da to dvoje kvazi gre skupaj in nekateri se hvalijo, kako imajo hkrati čas in denar. Trenutno me te stvari res motijo, vendar ne gre toliko za Slovenijo, ki jo imam zelo rada, saj je prostor, ki nam ponuja zelo veliko možnosti. Gre predvsem za ljudi, ki tukaj živijo in s katerimi ne uspem priti na isto valovno dolžino.

Kakšno vlogo je v vaši dosedanji karieri igrala nacionalna pripadnost? Koliko vam nacionalna pripadnost in identiteta sploh pomenita, kako jo občutite in kako izkazujete?

To vprašanje se navezuje na to, kakšni smo Slovenci karakterni. Osebnost sem taka, da sem se zelo bala, da bi razočarala širšo javnost in ljudi, ki jih poznam. Razlog je bil tudi ta, da sem vedela, kako hitro so ljudje sposobni vse pokomentirati, predvsem v negativni luči. Kot športnica sem se tega precej bala in to je bil tudi eden od razlogov, da sem si želela postati dobra. Predvsem nikoli nisem želela razočarati drugih, želela sem biti boljša od tekmic, saj sem vedela, da me bodo v primeru neuspeha v Sloveniji raztrgali. Pogosto sem imela občutek, da moram zadovoljiti zlasti kriterije drugih ljudi in ne svojih. Glede nacionalne pripadnosti lahko rečem, da sem bila vedno vesela, da imam svojo deželo, svojo državo in da imam kraj, ki mu res pripadam. Je pa res, da šele na svetovnem prizorišču in na potovanjih v tujini ugotoviš, kako majhni smo in da dejansko smo v svetu znani samo po športu in morda po dveh, treh podjetjih. To je vse, po čemer tujina pozna Slovenijo. Pogosto nas zamenjujejo s Slovaško, na svetovnem političnem prizorišču pa je Slovenija popolnoma nepomemben igralec. V zvezi z nacionalno pripadnostjo je bilo povezano stalno dokazovanje, da je Slovenija vseeno sposobna dežela in da navkljub dejstvu, da nas je le dva milijona, zmoremo konkurirati ostalim in se v različnih športnih disciplinah postaviti na športni svetovni zemljevid. Skratka, zaradi teh stvari je trajala večna borba dokazovanja.

Ali po vašem mnenju zavedanje Slovencev, da smo maloštevilni narod na športnike in športnice vpliva kot motiv za dodatno dokazovanje obstoja slovenske nacije?

S tem bi se strinjala. Dodaten faktor, ki te kot športnika podžge pa je to, da nimaš pravih pogojev za treniranje. To te prisili v borbo in želiš dokazati, da si kljub vsemu sposoben zmagovati. Večji narodi imajo večji nabor supertalentov izmed katerih potem lahko delajo selekcijo. Gledano primerjalno tako lahko v večjih državah na sceno pridejo res samo

najboljši, hkrati pa so tudi finančno bistveno bolj preskrbljeni. V Sloveniji si vrhunski športnik ne more obetati, da bo po koncu kariere lahko do konca živel od sadov svojega športnega udejstvovanja, kar se v tujini da. Bolj ali manj gre torej za motiv, da se dokažeš v svetu in da zmoreš. Denar v Sloveniji ne more biti motiv, ker že vnaprej veš, da od tega do konca življenja ne boš mogel živeti.

Razen v primeru, če greš v tujino?

Ja, vendar te tudi tujci ne sprejmejo kar za svojega. Vsi imajo namreč svojo nacionalno zavest in svoje športnike za katere boljše skrbijo. Po drugi strani pa se je težko odpovedati svoji državi samo zato, ker imaš kot športnik slabše pogoje ali pa v domovini nimaš pravega spoštovanja. Mislim, da to še ni zadosten razlog, da bi se človek odpovedal svoji državi.

So vas kdaj vabili, da bi nastopali za drugo državo, je kdo dal ponudbo na mizo?

Ja, vabili so me v Avstrijo. Kar me je zadržalo doma, je bila zlasti moja navezanost na družino.

So vam v Avstriji ponudili boljše pogoje treninga in življenja nasploh?

Takrat sem začela čutiti, da lahko pridem v svetovni vrh, Slovenija oziroma panožna zveza pa v tistem obdobju za tek na smučeh še ni imela pravega posluha. Včasih me je to zelo motilo, in močno sem pogrešala tudi to, da ni bilo prave želje, da bi s skupnimi močmi dosegli nek uspeh. Čeprav nas je samo dva milijona, mislim, da smo sposobni narediti res karkoli, če bi le znali stopiti skupaj in resnično sodelovati. Ampak med Slovenci tega duha ni in imamo očitno rajši udobje in zaprtost.

Kakšno je bilo ozadje vašega nastopa na olimpijskih igrah v Salt Lake Cityju leta 2002, ko vaš trener ni mogel z vami?

Neprisotnosti mojega trenerja so botrovala notranja trenja v reprezentanci, kjer so pač bile tendence, da na olimpijske igre odpotuje nekdo drug. Druga zgodba pa se je odvila čez štiri leta na olimpijskih igrah v Torinu, kjer nisem imela dovolj konkurenčne opreme. Razlog je bila majhnost Slovenije oziroma majhnost slovenskega trga. Velike firme smučarske opreme

ti jasno povedo, koliko smuči se proda v tvoji državi in s tem je pogojena njihova pomoč in zavzetost zate, vendar pa se tudi to počasi spreminja na bolje.

Ali ste kdaj čutili, da vas država uporablja za lastno promocijo, pri čemer ste vi uporabno orodje za te cilje?

Moram reči, da sem tak občutek imela večkrat. V Sloveniji se šport jemlje kot fenomenalno stvar, športniki so kralji, ampak čim bolj tiho naj bodo, ko se začne govoriti, da bi od države radi dobili kakšna finančna sredstva. Geslo namenjeno športnikom v Sloveniji je: »Garajte, delajte za nas, odpovedujte se svojemu življenju in hvalite Slovenijo, kakšna oaza je!« Bog ne daj, da bi izrekel kakšno kritiko ali zahteval kakšen denar. Lahko navedem primer, kdaj sem se res počutila nekoliko trapasto in izkoriščeno. Po olimpijskih igrah v Vancouvru leta 2010 sem od Slovenske turistične organizacije (STO) na dom dobila paket, v njem pa dve promocijski skodelici, dva mala krožnika, promocijsko majico STO in dopis, kjer je pisalo nekaj v smislu: »Iskrena zahvala za izjemno promocijo Slovenije.« To je bila njihova zahvala, ob tem, da se ve, s kakšnimi vsotami denarja posluje STO. Sedaj so se končno domenili, da bodo nekaj denarja namenili tudi športnikom, takrat, v tistem trenutku, pa bi njihov paket in zahvalo najraje kar zavrnila. Zanimiva je tudi zgodba, ko je pred nekaj tedni v Slovenijo prišel norveški kralj in se je želel v živo spoznati z mano, saj je na Norveškem smučarski tek res pomemben šport in je to zanje velika stvar. Podobno se je zgodilo tudi, ko je slovenska gospodarska in politična delegacija s predsednikom Türkom na čelu odpotovala v Estonijo. Tam jih je na kosilu gostil estonski predsednik vlade in povedali so mi, da je v nagovoru rekel, da je za Estonce Petra Majdič napol Estonka, saj jo imajo zelo radi in jo spoštujejo. Dodal je: »Če je Petra Majdič napol Estonka, potem ste tudi vi napol Estonci in vas sprejemamo kot prijatelje.« To kaže na to, kako pomembne razsežnosti lahko ima šport in da pravzaprav športniki odpiramo vrata in podiramo meje. Mislim, da se o tem premalo govori in v Sloveniji tudi premalo ceni in spoštuje. Športu se namenja tudi čedalje manj denarja, športna klubska raven je čedalje bolj osiromašena in bojim se, da se bo v Sloveniji za ukvarjanje s športom odločalo vedno manj mladih, kar na koncu pomeni tudi potop vrhunskega športa. Pri tem angažiranju mladih za šport je pomemben tudi zgled. Mladi morajo imeti za zgled vrhunskega športnika, nekega idola, ki ga vidijo po televiziji, ki je dober in mlade potegne ter navduši za ukvarjanje s športom. Vem, da so na primer v zadnjih dveh letih, ko sem dosegala lepe uspehe, ljudje po trgovinah pokupili skoraj vso opremo za tek na smučeh, kar jasno kaže kako močen učinek lahko ima športnik.

Vi ste se te svoje vloge očitno dobro zavedali?

Res je, te svoje vloge sem se že od začetka dobro zavedala in sem se v njej tudi relativno dobro znašla. Je pa zelo zahtevno biti poleg športnika in tekmovalca še idol, sam svoj menedžer in tudi v medijih vzdrževati relativno dobro podobo o sebi. To pomeni, da moraš biti čist (brez vpletenosti v kakršne koli škandale, manipulacije, ipd. o.p. A. T.), zbran in paziti na vsak svoj korak in na vse svoje izjave, kar ni enostavno. Da te stvari lahko počneš ti mora biti to gotovo tudi malo prirojeno. Vse kar sem povedala in naredila se nisem vnaprej naučila, prav tako o svojih govorih nikoli nisem razmišljala. Vse sem počela spontano in z nekim lastnim notranjim občutkom.

Kakšne cilje ima država, ko podpira vrhunske športnike?

Prepričana sem, da je podpiranje športa v interesu države, problem pa vedno nastane, ko govorimo o količini denarja, ki naj se ga namenja športu. Posamezne politične stranke se bolj usmerjajo na kulturo, zdravstvo, ipd. Problem, ki morda ni javno zelo izpostavljen, vendar je zelo pereč, pa je vprašanje pravične razdelitve sredstev, ki jih država namenja športu. Obstajajo posamezne panožne zveze, ki na primer od desetih milijonov evrov na leto, športnikom namenijo pet milijonov, kam gre ostalih pet milijonov pa pogosto ostaja nerazjasnjeno. Ob tem je treba tudi jasno povedati, da so plače nekaterih direktorjev panožnih zvez nenormalno visoke, glede na to, da je njihova glavna naloga predvsem ta, da denar, ki ga država nameni določeni panožni zvezi, porazdelijo znotraj zvez.

Vas je kdaj kakšen politik oziroma politična stranka vabila v svoje vrste?

Ja, kar veliko politikov me je že vabilo v svoje vrste, vendar sem ponudbe kategorično zavračala. V zvezi s tem pa je treba reči, da ni nepomembno, kako vodstvene strukture države in vodilni politiki gledajo na šport. Premier Borut Pahor je na primer bolj športen tip človeka in se na športnih prireditvah pogosto pojavlja, kar daje tudi športu določeno veljavo. Politiki dajo s svojo prisotnostjo javnosti vedeti, da država šport podpira in posredno nagovarja ljudi, naj to počnejo tudi oni. V kakšni meri se to angažiranje izvaja na športnem področju, pa je pač odvisno od politične opcije, ki je trenutno na oblasti.

Ali sodelovanje na olimpijskih igrah predstavlja vrhunec športnega udejstvovanja? Zakaj?

Največjo magičnost olimpijskih iger predstavlja prisotnost medijev, redkost posamezne tekme ter prisotnost športnikov in športnic s celega sveta. Šport je postal nekakšen »šobiznis«, kjer se vrtijo tudi vrtoglavo visoke vsote denarja. Mednarodnemu olimpijskemu komiteju je uspelo s pomočjo zgodovine in medijev predstaviti olimpijsko medaljo za nekaj izrednega. Zato je to je eden od razlogov, zakaj ima ta medalja tolikšen pomen. Tako je komiteju na primer uspelo, da imajo v času olimpijskih iger svoje sponzorje, športniki pa na oblačilih ne smejo nositi logotipov in napisov drugih sponzorjev. To velja za obdobje štirinajst dni prej in po olimpijskih igrah. Prav tako pa daje posebno težo olimpijskim igram tudi redkost dogodka oz. tekmovanja, ki se v določeni disciplini pojavi le na vsaka štiri leta.

Kje ste vi črpali motiv, da ste kljub padcu in hudi poškodbi uspeli na tisti tekmi v Vancouvru doseči tretje mesto?

Na zadnjih olimpijskih igrah sem bila izjemno dobro pripravljena in veljala sem za prvo favoritko. Druga stvar je bila, da sem se zavedala da so to moje zadnje olimpijske igre in zato moja zadnja priložnost, da dosežem otroške sanje ter si izpolnim željo, ki sem jo nosila v sebi zadnjih dvajset let na skoraj vsakem treningu. Prisotno pa je bilo tudi zavedanje, da me bodo v Sloveniji linčali, če pridem domov brez medalje. Podobno se mi je namreč že zgodilo leto prej na svetovnem prvenstvu v Libercu, kjer sem prav tako ciljala na sam vrh, vendar sem na žalost zbolela. Nekaj mojih konkurentk je zbolelo nekaj dni pred tekmo, mene in še eno sotekmovalko je bolezen ujela ravno na dan tekme, velika večina pa jih je zbolela po tekmi. Take stvari se pač dogajajo in imela sem smolo. Res pa je, da tu pride do izraza dejstvo, da je Slovenija majhna in da nimamo tako velike ekipe, da bi ob nenastopu ene tekmovalke njen manjko lahko zapolnile druge sotekmovalke. Konec koncev se res gleda predvsem na to, katera nacija je osvojila medaljo in ne toliko, katera tekmovalka jo je osvojila. Norvežanom in drugim velikim nacijam je zato lažje, saj imajo naenkrat več želez v ognju. V Sloveniji je ta pozornost pogosto usmerjena le na posameznika in če ti uspe si kralj, če ti ne uspe, te pa ljudje močno križajo. Motiv, da sem uspela osvojiti tisto tretje mesto je bilo tudi dvajsetletno garanje in zavedanje, da je to moja zadnja priložnost, da osvojim olimpijsko medaljo. V preteklih letih sem na velikih tekmah imela res kar nekaj smole – v Salt Lake Cityju sem bila brez trenerja, v Torinu sem imela slabe smuči in še padla sem po nesreči s serviserjem na

trideset kilometrski preizkušnji. Vedela sem, da druge šanse ne bo in da si moram medaljo nekako izboriti.

Ali menite, da ste kot vrhunska športnica prispevala k domoljubju in povečani nacionalni pripadnosti? Na kakšen način?

Mislim, da sem prispevala k domoljubju. Morda tudi zato, ker sem vedno poudarjala, da je moj športni uspeh rezultat dobrega dela vseh nas. Pri tem sem imela v mislih predvsem svojo ekipo, družino in prijatelje, verjamem pa, da se je slišalo zelo povezovalno in da se je v teh besedah našel tudi širši krog Slovencev. Moje mnenje se navezuje tudi na to, da se je olimpijada v Vancouvru dogajala ravno v času velike gospodarske krize in mislim, da sem s svojim uspehom in borbenostjo dala ljudem kanček upanja. Je pa res, da je bila to lahko le začetna motivacija, ki pa ji ni nihče sledil. Če bi temu sledili še drugi, na primer politiki, in tudi vsak zase, potem verjamem, da bi se dalo narediti še več.

Kako kot vrhunska športnica gledate na javna praznovanja odmevnih športnih dosežkov, ko se vrnete v domovino? Čemu so namenjena?

Rekla bom samo: »Kruha in iger« (smeh). Ko so mi pripravili slavje v rodni vasi je bilo malo drugače, saj sem večino ljudi poznala in vem, da so me dolga leta podpirali in mi stali ob strani. Kljub vsemu pa gre pri teh stvareh v osnovi za to, da se dosežek športnika razglasi za naš dosežek. Gre za logiko: ona je naša in mi ji bomo priredili slavje – čeprav to priložnost znajo določeni ljudje izkoristiti, da se pokažejo ob tebi in da stopijo v ospredje. Mene to ne moti, kajti jaz svoje uspehe in dosežke – tako dobre kot tudi slabe – nosim v sebi in če se ljudje zaradi mojih uspehov radi veselijo, potem naj to veselje imajo.

Kdo ima osrednjo vlogo pri vzpostavljanju nacionalne identitete in nacionalne pripadnosti v športu?

Mislim, da so najbolj odgovorni vodilni politiki. Če bi se oni na primer začeli dnevno več gibati in dajati drugim zgleda kako živeti, mislim, da bi športu dali več pozornosti in tudi večjo vrednost. Menim, da bi širše množice na tak način lahko mobilizirali in bi vsak posameznik naredil več za svoje telo in zdravje. Vprašanje pa je, ali je to politiki in

gospodarstvu sploh v interesu. Sebe in ostale športnike zato v tej luči vidim predvsem kot svetle izjeme.

Priloga M: Intervju z Robertom Slabanjo, Ljubljana, 7. maj 2011.

Kakšno vlogo igra nacionalna pripadnost za vrhunske športnike? Koliko jim nacionalna pripadnost in identiteta sploh pomenita, kako jo izkazujejo?

Mislim, da nacionalna pripadnost prav velik motivator ne more biti – vsaj ne v začetku kariere. Zagotovo pa je vrhunski športni dosežek za tako majhen narod kot smo Slovenci izrednega pomena.

Ali je za vrhunskega športnika nacionalna pripadnost lahko faktor, ki bi vplival na športne dosežke?

Podobno kot pri prejšnjem odgovoru mislim, da nacionalna pripadnost ni faktor, ki bi vplival na motiv športnikov in njihove športne dosežke. Tudi kot trener nisem športnikov nikoli motiviral na tak način.

Na kakšen način so vrhunski športniki povezani z državo? Kakšna je po vašem mnenju vloga države na področju vrhunskega športa?

Pred leti sem se o tej temi pogovarjal z nekim slovenskim športnim funkcionarjem. Rekel mi je, da je razlog, zakaj imamo v Sloveniji toliko posameznikov, ki se vsak po svoje borijo, ravno v tem, da so stvari na področju športa zelo nedorečene. Ker nimajo dobrih pogojev in se morajo kar naprej boriti, jih to še bolj motivira, da dosegajo vrhunske športne rezultate. Se pravi, tako veliko dobrih športnikov nimamo zato, ker bi država ustvarjala tako izredno dobre pogoje za šport, ampak ravno obratno – ker pogoji niso najboljši, njihovo pomanjkanje športnikom predstavlja dodaten motiv za trening, dokazovanje in tekmovanje. Vseeno pa mislim, da ne moremo zanikati oziroma zanemariti vloge, ki jo ima država v slovenskem športu – s finančnega vidika ta vloga zagotovo ni zanemarljiva in deluje pozitivno.

Si lahko predstavljamo vrhunski šport brez pomoči države?

Mislím, da zelo težko, čeprav bi posameznik na začetku svoje športne poti morda najlažje pogrešil pomoč države. Na začetku so stroški relativno majhni, potrebna je predvsem lastna volja. Sčasoma, ko je nivo tekmovanja čedalje višji, pa se povečajo tudi stroški treninga, priprav in tekmovanj. Potrebno se je zavedati, da je pot do vrhunskih rezultatov izjemno dolga in sponzorska sredstva uspejo dobiti res le najboljši. Ogromno športnikom, ki jim do vrhunskih rezultatov ne manjka veliko, pa ne uspe najti sponzorjev in na tej točki je pomembna država, ki določenemu odstotku športnikov predstavlja pomoč na poti k vrhunskim rezultatom.

Zakaj leta 2002, ko so bile olimpijske igre v Salt Lake Cityu niste odpotovali s Petro Majdič na prizorišče iger?

V ozadju je bil nekako mačehovski odnos do smučarskega teka, ki takrat še ni bila smučarska panoga, kjer bi Slovenci dosegali dobre rezultate in kjer bi imeli svoje adute. Ljudi, ki znotraj določene kvote potujejo na olimpijske igre določi Olimpijski komite Slovenije in iz ene športne panoge jih lahko gre več, iz druge pa manj. Tudi znotraj Smučarske zveze Slovenije stvari niso bile urejene kot bi bilo potrebno in zato sem bil prisiljen ostati doma. S Petro sva bila v kontaktu preko telefona, vendar je to nekaj popolnoma drugega kot pa, če greš lahko na ogled proge in situacijo spremljaš v živo. Vem, da je bila Petra že takrat sposobna na trideset kilometrski tekmi doseči medaljo, vendar je od doma nisem uspel prepričati, da proga ni tako zahtevna kot se je zdela oziroma, da ona ni tako slabo pripravljena, da ne bi mogla doseči res vrhunškega rezultata.

Kako ocenjujete javna praznovanja odmevnih športnih dosežkov in sprejeme športnikov, ko se vrnejo iz pomembnih tekmovanj? Čemu so pravzaprav namenjena?

Mislím, da so slavja namenjena tako športnikom kot javnosti. Ljudje se hitro identificiramo z rezultati naših športnikov, hkrati pa taki sprejemi dajejo tudi priznanje športnikom za njihove dosežke. Gre skratka za neko obojestransko zadovoljstvo. Moje izkušnje so, da so se ti sprejemi za Petro Majdič zgodili zelo spontano in s strani ljudstva. Njeni najbližji in vaščani so se samoiniciativno organizirali in pripravili slavje v njeno čast, kar je Petri tudi ogromno

pomenilo. Ne vem kako na te stvari gledajo športniki, mislim pa, da bi bili morda celo malce razočarani, če teh sprejemov ne bi bilo.

So ti sprejemi in veselje širše javnosti ob dobrih rezultatih Petro Majdič še dodatno motivirali?

Zagotovo. V zadnjem času je v medijih pogosto poudarjala, da je čutila neko obvezo in pritisk, da mora doseči zastavljene cilje, kar je bila posledica tega, da je vedno želela izpolniti in zadovoljiti pričakovanja javnosti. Dejstvo je, da javnega mnenja ni ignorirala in ni ji bilo vseeno, kaj si drugi o njej mislijo. Ta skrb za javno mnenje se je razvila zlasti v zadnjih letih njene kariere, na začetku pa tega zagotovo ni bilo. Takšne stvari pač pridejo z leti izkušenj, seveda pa ne pri vseh športnikih v enaki meri. Odvisno je od splošne razgledanosti športnika in drugih faktorjev. Moram reči, da se je Petra vseskozi zelo dobro zavedala svoje javne izpostavljenosti in vloge, ki jo je kot zelo uspešna smučarska tekačica imela.

Kdo ima osrednjo vlogo pri vzpostavljanju nacionalne identitete in nacionalne pripadnosti v športu? So to navijači, država, športniki, mediji, itd?

Vsak ima svoj delež v tem dogajanju. V začetku, ko je Petra začela dosegati vidne in vse boljše rezultate so bili njeni prvi sprejemi v domači vasi spontani in v relativno ozkem krogu. V zadnjih letih, ko je njeno športno pot spremljala že vsa Slovenija in so sprejem pripravili tudi v Ljubljani, pa sta bila v ozadju tako Smučarska zveza Slovenije kot slovenski Olimpijski komite. Tudi na lokalni ravni je na zadnje sprejem soorganizirala občina Dol pri Ljubljani. Z večanjem prepoznavnosti, ko je ime Petra Majdič pravzaprav postalo blagovna znamka, so Petro poskušali izrabljati za različne interese. Izpolniti je morala tudi določene obveznosti, ki so bile povezane s Smučarsko zvezo, Olimpijskim komitejem, sponzorji in konec koncev tudi slovensko vojsko, v kateri je zaposlena. Skratka, z vrhunskimi rezultati in popularnostjo pridejo tudi obveznosti, ki so včasih kar malo izsiljene.

Zanima, me kako je Petra Majdič uspela dobiti službo v vojski in kakšna je pravzaprav pot vrhunskih športnikov, da si uspejo zagotoviti zadostna finančna sredstva za življenje?

V začetku s Petro službe nisva iskala in šele, ko je dosegla res lepe rezultate sva o tem začela razmišljati. V tistem času se je ponudila priložnost za zaposlitev v vojski, saj je država odprla dvesto novih delovnih mest, ki so bila namenjena vrhunskim športnikom. Petra je z lahkoto izpolnila kriterije in tako se je lahko zaposlila v vojski. Večje probleme sva imela v začetkih Petrine kariere, ko sva zaradi pomanjkanja finančnih sredstev iskala sponzorje. To je v začetnih korakih bistveno težje in zame so sponzorji, ki so pripravljeni financirati športnika v začetku njegove kariere največ vredni, saj resnično pomagajo. Čeprav so uradno sponzorji so v bistvu bolj donatorji kot sponzorji, saj nimajo nobene garancije, da se jim bo njihova investicija povrnila. Vsi ostali, ki športnika sponzorirajo kasneje v njegovi karieri, ko ta že dosega določene uspehe, imajo namreč od tega takoj koristi.

Ali menite, da vrhunski športniki prispevajo k domoljubju in povečani nacionalni pripadnosti? Na kakšen način?

Mislim, da je Petra s tem, ko je pogosto omenjala Slovenijo in poudarjala svojo nacionalno pripadnost nekaj doprinesla k domoljubju. Če se zavedamo, da smo samo dvomilijonski narod in ob dejstvu, da premoremo veliko število izjemnih športnikov, mislim, da bi določene vzroke za te športne uspehe lahko iskali v slovenstvu oziroma naciji. Športniki igrajo v kontekstu nacije zelo pozitivno vlogo. Tudi mobilizacijske moči športnikov ne gre spregledati. Kadar so slovenski športniki dosegli kakšen odmeven rezultat je v Sloveniji vedno vlada neka navdušenost, ponos in euforia. Skozi uspeh športnikov dejansko pride do identifikacije Slovenca s Slovencem in v tem osebno vidim določen doprinos k nacionalni pripadnosti in domoljubju.

Kdo skrbi za javno podobo vrhunskih športnikov?

To področje je zelo prepuščeno odločitvi posameznih panožnih zvez. Večina področju odnosov z javnostjo posveča kar nekaj pozornosti, mislim pa, da so tu še velike rezerve, ki bi jih bilo koristno uresničiti. Vidi se, da je v Sloveniji le nekaj takih športnikov, ki resnično

znajo komunicirati v javnem prostoru. Veliko pa je takih, ki iz svojih dosežkov ne znajo narediti odmevne zgodbe.

Ali menite, da vrhunski šport predstavlja priložnost za dosego posameznih političnih ciljev? Je ta pojav v Sloveniji prisoten?

Mislím, da v Sloveniji političnega lobiranja na področju športa ni veliko, zagotovo pa na vem. Športniki se ponavadi neradi politično izpostavljajo, saj se jim politični aktivizem ob morebitni zamenjavi oblasti lahko tudi maščuje. Vem, da so se nekateri športniki vključili v strankarsko agitiranje, kakšen učinek je to imelo, pa ne vem.

Ali sodelovanje na olimpijskih igrah predstavlja vrhunec športnega udejstvovanja? Zakaj?

Sodelovanje na olimpijskih igrah športnikom res predstavlja vrhunec v karieri. Mislím, da je razlogov več. V prvi vrsti je tu več kot stoletna tradicija, drugo, kar privlači javnost, pa je redkost tekmovanja, ki se zgodi na vsake štiri leta. Poleg tega je zelo pomembna tudi močna medijska podpora, ki jo olimpijske igre – sploh v zadnjih desetletjih – nedvomno imajo. V času olimpijade se svet skorajda ustavi in svetovna medijska pozornost je usmerjena na olimpijske igre. Menim, da nacionalna pripadnost – kljub temu, da je izpostavljena – sploh ni tisti bistveni dejavnik, ki bi povečeval vrednost dogodka, saj športniki tudi na drugih tekmovanjih tekmujejo v imenu države.

Kaj je tisto, kar motivira športnike, da so pripravljani živeti življenje vrhunškega športnika? Vi ste trener tudi v mlajših selekcijah – s čim motivirate mlade tekmovalce, da so se pripravljani boriti in se odrekati vsakdanjemu življenju?

Vsakega vleče želja po napredku in izboljševanju svojih rezultatov. Ko tekmovalec doseže nek uspeh, si ga želi še nadgraditi. Ko otroci začnejo s športom, je to v prvi vrsti predvsem igra. Šele, če vztraja v športu in se pričnejo prve tekme, se pojavijo tudi želje po izboljšanju svojega dosežka. V ozadju je dejansko vseskozi prisotna neka prvinska želja po dokazovanju, želja po tem, da si dober in želja biti najboljši. Na tej točki se športniki med seboj najbolj razlikujejo. Kdor te želje po biti najboljši nima tako močno izražene, bo veliko slabši od nekoga, ki mu je bilo na primer obljubljenó, da bo dobil, karikiram, sto mercedesov. Šteje res

predvsem ta notranja osebna želja po dokazovanju, želja po tem, da si najboljši. Tudi naloga trenerja je, da v športniku vzbudi to njegovo notranjo motivacijo. Kdor ima premalo te notranje želje po dosežku – ne glede na to, da ima dobre telesne predispozicije – ima malo možnosti, da bo uspel. V svoji karieri sem treniral veliko športnikov, ki so imeli ali eno ali drugo – nekateri so imeli samo dobre telesne sposobnosti, spet drugi so imeli predvsem zelo močno željo in vztrajnost, da dosežejo zastavljeni cilj. Če želiš postati vrhunski športnik, pa moraš imeti oboje. Na motivaciji sem kot trener veliko delal in moje mnenje je, da motivacija predstavlja osemdeset odstotkov uspeha – sploh v Sloveniji. Svoje varovance sem veliko motiviral tako, da smo si zastavili določene cilje – tako za treninge kot tekme. Izkazalo se je, da je napredek možen predvsem v pogojih, ko človek ima nek izziv, ki je relativno zahteven, hkrati pa je dosegljiv. Ko tako dosežeš zastavljeni cilj, ti to vlije še več energije in zagona in postopoma si sposoben dosegati vedno višje cilje. Na tak način lahko dosežeš vrh. Od približno tridesetih fantov in punc, ki sem jih treniral, mi je ostala le Petra Majdič. Če danes gledam nazaj, bi rekel, da so samo trije ali pa štirje od njih izpolnjevali vse objektivne kriterije, da postanejo res vrhunski, vendar se zaradi takšnih in drugačnih razlogov niso razvili v vrhunske smučarske tekače in tekačice.

V določenem momentu sta Petro Majdič nehala sodelovati. Zakaj?

Zgodba o tem je čisto preprosta. Petra je bila pri njenih devetnajstih letih v mladinski konkurenci že zelo uspešna in svetoval sem ji, da bi poskusila narediti dober rezultat še na olimpijskih igrah v Torinu leta 2006, nato pa preneha s tekmovanji in se posveti svojemu zasebnemu življenju. Poznam kar nekaj športnic, ki so zgarane končale kariero malo po tridesetem letu in so bile zelo nesrečne, ker niso uspele dobiti primerne življenjskega partnerja, niso imele otrok in si niso mogle urediti normalnega privatnega življenja. Ker sem se tega dobro zavedal, nisem želel biti sokriv za morebitno Petrino nezadovoljstvo v zasebnem življenju. Morate namreč vedeti, da je smučarski tek tako garaški šport, da tega ne zdrži vsak in da to garanje človeka resnično izčrpa in postara. Ni tak problem trenirati mesec dni, čeprav je že to marsikomu težko, problem je trenirati več let zapored brez pravega počitka. Po Salt Lake Cityju so Petrini rezultati zaradi različnih razlogov malce padli in se niso tako strmo vzpenjali kot bi se morali. Kljub temu je v Torino prišla zelo dobro pripravljena in če bi takrat imela več podpore ljudi iz ozadja in tako dobre smuči kot jih ima danes, bi verjetno osvojila zlato medaljo. Skratka, razlog, da sva se razšla je v stvareh, ki sem jih navedel, nisem pa tega nikoli izpostavljal v javnosti, ki ji pravzaprav za to ni kaj dosti mar.

Še danes bi nekateri radi videli, da bi še tekmovala, po drugi strani pa bi na določeni točki rezultati logično začeli padati. Takrat bi verjetno vsi planili po njej in jo kritizirali.

Kljub temu je nadaljevala s kariero in se uvrstila na olimpijske igre v Vancouver...

Ja, odločila se je, da bo nadaljevala, saj je bila njena želja, da osvoji olimpijsko medaljo izredno močna. Če bi medaljo dobila že v Torinu štiri leta prej, verjetno ne bi bila tako močno motivirana in bi že prej zaključila s kariero.

Ali menite, da so vrhunski športniki v Sloveniji dovolj nagrajeni za svoje športne podvige?

S strani države je za najboljše dosežke bolj ali manj enakovredno poskrbljeno, med posameznimi športnimi disciplinami pa so s finančnega vidika velike razlike. Nekateri športniki in športnice za najboljše dosežke v svetovnem merilu ne dobijo veliko denarja, spet drugi pa lahko z relativno povprečnimi rezultati dobro živijo. Mislim, da bi država olimpijske dosežke lahko malo bolje nagradila kot je to počela do sedaj, saj so to res izjemni rezultati, ki jih je potrebno primerno ovrednotiti in nagraditi.

Priloga N: Intervju z Marijo Šestak, Ljubljana, 17. junij 2011.

Kakšna je bila vaša življenjska in športna pot, da ste iz Srbije prišli v Slovenijo in danes tekmuje za slovensko državo. Kakšni občutki vas vežejo na Slovenijo?

Rodila sem se v Srbiji, tam preživela svojo mladost in trenirala atletiko. V Slovenijo sem prišla zato, ker sem se zaljubila v Slovence in se tu poročila. Prej nikoli nisem pomislila, da bi tekmovala za drugo državo, ne glede na to, da je bila atletika v Srbiji bolj obrobni šport, ki mu ni bilo namenjene veliko pozornosti. V Srbiji so v ospredju predvsem nogomet, košarka, odbojka, vaterpolo, kratka ekipni športi. No, v zadnjem času je zelo popularen tudi tenis, predvsem zaradi uspehov Novaka Đokovića. (smeh) Nekaj mesecev pred poroko sem v Srbiji svojo atletske kariero že zaključila, saj sem si poškodovala Ahilovo tetivo in zame je bilo zgodbe o športni karieri konec. Srbska atletska zveza me je po poškodbi odpisala, mi odvzela status športnice in s tem tudi finančne vire ter podporo. Takrat sem bila še zelo mlada in me je

to tudi močno osebno prizadelo. Nato sem se poročila in ker je bil Matija (Šestak, Marijin mož o.p. A. T.) takrat še aktiven atlet – jaz pa sem imela veliko časa, ker se je postopek pridobitve mojega delovnega dovoljenja v Sloveniji malce zavlekel – sem začela z njim hoditi na stadion. Tam sem ugotovila, da me nič ne boli in zato sem ponovno dobila voljo za trening in celo skočila normo za svetovno prvenstvo. V tistem času je Snežana Rodić zanosila in slovenska atletska zveza je pokazala interes, da bi jaz začela tekmovati za Slovenijo. Šla sem tudi na pogovor z Atletsko zvezo Srbije, vendar se je izkazalo, da so bile obljube o podpori bolj jalove. Videla sem, da so stvari glede atletike v Sloveniji bolj resno in profesionalno zastavljene, hkrati pa sem predvsem sledila svoji želji, da nadaljujem s športno kariero. Zato sem se odločila, da sprejemem ponudbo iz Slovenije. Konec koncev sem se v Slovenijo poročila, živela sem tu in ni bilo veliko razlogov, zakaj tega ne bi storila. Vedela sem tudi, da je to verjetno zadnja prilika, da ponovno tekmujem na najvišji ravni.

Se vam je v Srbiji kdaj zgodilo, da bi nekdo izmed športnih funkcionarjev ali pa kdo tretji posebej poudarjal, da tekmujete za državo, da ste simbol nacije, ipd?

Na velikih tekmovanjih vedno potekajo različni sestanki reprezentance, vendar smo se pogovarjali večinoma o tehničnih vprašanjih in poteku tekmovanja. O tem, kako naj se obnašamo in naj se zavedamo, da tekmujemo za Srbijo, ni nihče govoril. Glede na to, da za Srbe velja, da so zelo nacionalno zavedni in patriotski, se to morda sliši malce nenavadno, vendar česa takega pri nas res ni bilo prisotnega. Bolj kot ne je bilo samoumevno, da tekmuješ za državo, jo predstavljaš in si nanjo ponosen. Lahko pa vam povem, da sem ta nacionalni ponos in zavednost v atletiki najbolj opazila pri Grkih. Oni so izjemno ponosni, da tekmujejo za Grčijo, ponosni so na svojo preteklost in na dejstvo, da praktično vse izhaja iz Grčije.

Ste imeli kakšno notranjo dilemo, kakšne pomisleke, ko ste se odločali za menjavo reprezentance oziroma države za katero tekmujete?

Velikih dilem glede pridobitve slovenskega državljanstva nisem imela, saj mi je koristil že zaradi enostavnejšega življenja v Sloveniji. Prej, ko sem bila še tujec z začasnim prebivališčem v Sloveniji, sem morala redno preko številne administracije urejati svoj status v Sloveniji, s pridobitvijo državljanstva pa je vse to minilo. Če ne bi pridobila državljanstva kot vrhunska športnica, bi si ga najverjetneje pridobila tudi iz razloga poroke s Slovencem. Iz športnega vidika sem razmišljala kaj je najbolje zame in moje rezultate. Kot srbska

državljanka sem za tekmovanja v tujini potrebovala vizo, kar je bil dodaten minus, ki pa je s pridobitvijo slovenskega državljanstva odpadel. Na Atletski zvezi Slovenije so mi omogočili dobre pogoje za trening in tekmovanja, zato z veseljem nastopam za Slovenijo in sem na to ponosna.

So vam na Atletski zvezi Slovenije postavili kakšne pogoje, ki ste jih morali izpolniti, da lahko tekmujete za Slovenijo?

To ne, vendar ima Mednarodna atletska zveza pravilo, da v primeru zamenjave reprezentance športnik na mednarodnih tekmovanjih eno leto ne more nastopati za novo državo. Tako sem lahko tekmovala na mitingih, dve evropski prvenstvi pa sem morala izpustiti. V Srbiji mi atletska zveza glede tega ni povzročala težav. Imeli so sicer sestanek na to temo, vendar so sprejeli odločitev, da mi omogočijo nastopanje za Slovenijo. Odzivi na moj prestop so bili med športniki zelo pozitivni in tudi srbski prijatelji so me razumeli, da sem se odločila, za državo, ki mi omogoča boljše pogoje za tisto, kar rada počnem. Običajni državljani bi na moj prestop morda reagirali drugače – verjetno bolj v smislu, da sem se prodala in izneverila svoji državi.

Recimo, da bi tekmovali v kakšnem medijsko bolj izpostavljenem športu, na primer nogometu. Menite, da bi bili tudi v tem primeru odzivi v Srbiji tako pozitivni?

Verjetno ne. Če bi na primer v drugo reprezentanco prestopil kakšen znan srbski nogometaš, bi to verjetno sprožilo burno razpravo in negotovanje. Jaz takrat medijsko še nisem bila tako znana, saj se po poškodbi sploh ni pričakovalo kakšnih odmevnih rezultatov. Zgodilo se je ravno obratno, zelo sem napredovala in morda je komu celo žal, da sedaj tekmujem za Slovenijo – meni vsekakor ni. Menim, da če bi ostala v Srbiji, ne bi ponovno začela tekmovali, saj so bili pogoji in socialna situacija preslabi.

Kako ocenjujete javna praznovanja odmevnih športnih dosežkov in sprejeme športnikov, ko se vrnejo iz pomembnih tekmovanj? Čemu so pravzaprav namenjena?

Ko športnik doseže odmeven rezultat, je lepo, če ga pridejo drugi pozdravit ob prihodu v domovino. Ko smo prišli iz olimpijskih iger, je bil sprejem v Ljubljani zelo prijeten. Verjetno pa se lahko na tak način pridobi tudi kakšno politično točko. Politiki se radi slikajo z nami,

vendar v takih trenutkih niti ne razmišljaš o političnem ozadju in drugih namerah. Šele kasneje se morda zaveš, da so bili v ozadju vsega tega tudi drugi interesi – športniki pa so pač gladiatorji, ki se borijo.

So vas kdaj vabili v kakšno izmed političnih strank?

Ne v Srbiji, ne v Sloveniji. Moram povedati, da se politično ne opredeljujem in sem popolnoma apolitična. V Srbiji sem odraščala v času, ko je država imela veliko družbenih problemov in ko sem dobila volilno pravico nisem šla nikoli volit. Enostavno še nisem videla politika, ki bi mu verjela, da bo kaj spremenil.

Kdo ima osrednjo vlogo pri vzpostavljanju nacionalne identitete in nacionalne pripadnosti v športu?

Mislím, da imamo športniki pri tem zelo veliko vlogo. Sploh nekatere manjše države so v svetu prepoznavne predvsem po svojih športnikih. Slovenija je tu tipičen primer. Čeprav je majhna država je imela in ima toliko dobrih atletov, da v svetu atletike nekaj pomeni. Mislím, da je vrhunski športnik res najboljša reklama za državo.

Kakšno vlogo imajo pri športnih tekmovanjih navijači in kakšen je vaš odnos do njih?

V atletiki je težko imeti stik z določeno navijaško skupino, saj so tekmovanja razkropljena po celem svetu. Tu je velika razlika med individualnimi in ekipnimi športi, tako da v atletiki zelo zvestih navijačev, ki bi vedno potovali z nami nimamo. Morda je edino Primož Kozmus na olimpijskih igrah imel podporo približno petnajstih prijateljev, ki so ga prišli spodbujati.

Ali je za vrhunškega športnika nacionalna pripadnost lahko faktor, ki bi vplival na športne dosežke?

Vsekakor je to lahko eden izmed motivov športnika, da dobro nastopi. Najbolj se ta nacionalni pridih čuti na olimpijskih igrah, kjer cela reprezentanca tekmuje za eno državo. Vzdušje nacionalne pripadnosti je tam res mogoče občutiti in olimpijske igre se razlikujejo od drugih tekmovanj.

Zakaj in po čem pa se po vašem mnenju olimpijske igre razlikujejo?

Mislim, da olimpijske igre dela posebne predvsem to, da se zgodijo na štiri leta. Poleg tega je vse globalno marketinško bolj podprto in prežeto z dolgo zgodovino. Tudi ljudje, ki običajno ne spremljajo športa, v času olimpijskih iger športu namenijo določeno pozornost, čeprav je na primer v atletiki kvaliteta tekmovanja na olimpijskih igrah in na svetovnem prvenstvu povsem enaka. Kot športnik se na olimpijskih igrah še bolj zavedaš pozornosti, ki ti je namenjena in tudi zato se še bolj potruдиš in motiviraš, da bi dosegel dober rezultat.

Kdo skrbi za vašo javno podobo?

Za mojo javno podobo skrbi agencija za odnose z javnostmi. Preko prijateljice sem spoznala Špelo Predan, ki se s tem poslovno ukvarja in beseda je dala besedo, tako da sva se bolj na prijateljski osnovi domenili, da mi bo na tem področju pomagala. Koristno je predvsem v trenutkih, ko na primer dosežeš nek uspeh in bi veliko ljudi rado stopilo v kontakt s teboj. Takrat je zelo dobro imeti osebo, ki ji lahko zaupaš, da bo te stvari organizirala namesto tebe.

Ste kdaj čutili, da vas država kot športnike izrablja v lastne promocijske namene?

Osebno tega nisem nikoli čutila. Nekaj negotovanja med športniki je bilo pred olimpijskimi igrami v Pekingu, ker smo morali športniki podpisati posebne pogodbe, ki so bile finančno manj ugodne od tistih, ki smo jih imeli sklenjene z osebnimi sponzorji. Šlo je bolj za to, da smo se s temi pogodbami morali zavezati, da bomo določen čas pred olimpijskimi igrami in določen čas po njih nosili samo sponzorje, s katerimi se je dogovoril Olimpijski komite. Tu je nastal določen konflikt interesov in osebni sponzorji so bili zelo nezadovoljni s tem, da jih v času, ko smo bili medijsko najbolj izpostavljeni, nismo mogli oglaševati. V bistvu se je od nas veliko pričakovalo, finančno pa od tega nismo imeli veliko.

Ste bili v podpis te pogodbe torej prisiljeni?

Ne, prisiljeni nismo bili. Lahko je ne bi podpisala, ne vem pa, kakšne bi bile nato posledice.

In še vprašanje, na katerega ste posredno že odgovorili. Ali bi tekmovali tudi za katero drugo državo?

Moje vodilo pri tem je bila ljubezen do atletike in tega kar rada počnem. Niti nisem pričakovala, da bi s prestopom v slovensko reprezentanco obogatela ali kaj podobnega. Šlo je predvsem za to, da mi je Slovenija omogočila, da se še nekaj let ukvarjam z atletiko. Ponosna sem, da izviram iz Srbije, hkrati pa me veseli, da sem za Slovenijo osvojila nekaj kolajn in se ji na ta način zahvalila za njeno podporo.

Priloga O: Intervju s Tonetom Vogrincem, Ljubljana, 16. maj 2011.

Kakšna je bila vaša življenjska pot preden ste postali pomemben člen smučarske reprezentance v bivši Jugoslaviji?

Sam sem bil aktiven športnik, petnajst let sem igral rokomet, istočasno pa sem bil od leta 1960 do leta 1968 vrhunski smučar, član jugoslovanske reprezentance. Sodeloval sem na vseh tekmah, ki obstajajo še danes, prav tako pa sem vozil tudi vse smuke. Takrat je bila kvaliteta jugoslovanskega smučanja taka, da smo bili udeleženci daleč od vrhunskih uvrstitev in smo se bolj ali manj borili za to, kdo bo boljši Jugoslovan. Vladala je drugačna filozofija kot danes, saj nismo imeli nobenih možnosti, da bi se primerjali na primer s Schranzem in Killyem, ki sta bila moja generacija. Ko sem bil zaradi rojstva sina prisiljen preživljati družino, sem prvega januarja 1970 vstopil v profesionalni del smučarije. Imel sem namen, da bi leto ali dve preživel kot trener v alpskem smučanju in se potem se vrniti v normalno življenje. Študiral sem strojništvo, bil sem malo pred zaključkom, vendar me je smučarja tako potegnila vse, da sem potem vse do odhoda v pokoj leta 2006 delal na tem področju – bil sem trener, direktor reprezentance, od leta 1971 pa sem bil vseskozi tudi direktor Ski poola. To je pomenilo, da sem bil tudi vodja ekipe, ki je zbirala denar za smučarsko reprezentanco, komunicirala s sponzorji, skrbela za realizacijo programa tako po finančni in materialni plati. Tako sem pravzaprav opravljal dve službi hkrati.

To vam je verjetno zelo koristilo, saj ste poznali obe plati zgodbe – na eni strani šport na drugi spektakel, ki se ga da tržiti?

To drži. Ves čas je bilo to zavedanje prisotno, seveda pa sem lahko vedno izhajal iz izkušenj, ki sem si jih nabral še kot tekmovalec – naučil sem se predvsem, kako se ne sme delati. (smeh) Vse kar smo počeli takrat, smo delali narobe – od načina treninga, odnosa z javnostjo, odnosa s sponzorji, nabiranja sredstev, itd. Razlog, da sem opravljal omenjeni funkciji hkrati je bil ravno v tem, da sem tekmovalcem hotel zagotoviti dovolj sredstev za program. Če bi bil samo trener in bi samo čakal, da bi sredstva padla z neba, bi se nadaljevalo isto stanje kot sem ga že doživel. Ko smo se začeli medijsko bolj izpostavljati, pa so stvari stekle drugače. Nobena družbena dejavnost, pa naj bo to kultura, zdravstvo, šolstvo ali pa šport, v današnjem času ne more preživeti, če nima za seboj medijev. Mediji so zelo pomembni, kajti, če ti delaš v anonimnosti, če zate nihče ne ve, ti tudi nihče ne odpre vrat. Tega sem se zavedal že takoj na začetku. Med drugim sem še kot študent v športni redakciji časopisa Večer občasno napisal kakšno vest in bil občasno dopisnik. In spomnim se, da sem potem kot trener iz vsakega tudi manj pomembnega dogodka ustvaril novico. Vrtel sem telefone in javljal vse mogoče rezultate, da smo prišli v medije, saj drugače leta 1971 nihče ne bi vedel za Bojana Križaja. Na začetku, dokler so bili rezultati še bolj skromni se je verjetno marsikomu zdelo smešno, da se neki Vogrinec javlja z neke FIS tekme in sporoča, da je bil neki Križaj devetnajsti. (smeh) Nihče v javnosti temu ni namenjal kaj dosti pozornosti. Vse do trenutka, ko je Bojan Križaj leta 1975 postal evropski mladinski prvak. Takrat je naenkrat zasvetila luč in nacionalni ponos se je vzbudil. To je bil res prelomni dogodek.

Kako pa ste vi doživljali te dogodke z vidika nacionalne pripadnosti in mobilizacijskega potenciala?

Ta šport sem imel rad, vanj sem bil pravzaprav zaljubljen in tudi sam sem bil prej tekmovalec. Hotel sem predvsem dokazati, da nekaj v smučariji lahko naredimo. Če gledamo zelo široko, lahko rečem, da je bila moja velika prednost, da sem znal več jezikov. Nemščina je skoraj moj materni jezik, saj je moja stara mama govorila samo nemško in sem z njo govoril v nemščini. Tudi drugih jezikov sem se relativno hitro naučil in to mojo komunikativnost sem lahko hitro unovčil. V tistem času nas kot rečeno ni nihče prav resno jemal, vedel pa sem, da podobno kot jaz, razmišljajo tudi ostali Slovenci. Takrat so se namreč začeli prvi direktni TV prenosi smučarskih tekem na avstrijski televiziji in ogromno Slovencev, predvsem v severnem

slovenskem obmejnem pasu, je te tekme lahko spremljalo. V Mariboru je bilo to, da si lahko gledal avstrijsko televizijo, nekaj nadstandardnega in imenitnega. In tako so se Slovenci še bolj zblížali s tem športom, ki je že v tistih časih postal zelo televizijski šport – za razliko od nekaterih drugih športov, ki še danes nimajo nobene primerjave z alpskim smučanjem. Alpsko smučanje ima na primer petinsedemdeset TV prenosov na sezono, saj se prenaša ves svetovni pokal v moški in ženski konkurenci. Že takrat je Slovenija dobesedno znorela, ko se je Bojan Križaj kot Slovenec pojavil med Avstrijci in ko je bil na kateri izmed tekem tretji in seveda kasneje, ko je prvič zmagal. To je bilo pravo nacionalno prebujanje.

Kako korajžni smo pravzaprav bili v tem nacionalnem prebujenju, lahko razberemo iz tega, da smo si konec januarja leta 1991, torej pred osamosvojitveno vojno v Sloveniji, na svetovnem prvenstvu v alpskem smučanju v Saalbachu v Avstriji, na vsa oblačila in pokrivala dali natisniti napis *Slovenija*, čeprav smo bili uradno še Jugoslavija. To sem naredil na lastno pest in seveda sem jih za ta samoiniciativni korak dobro dobil po nosu iz Beograda, vendar sem imel alibi, ki me je nekako rešil, saj bi me v nasprotnem primeru skoraj zagotovo odstavili. Zgodba v ozadju je bila namreč sledeča. Istočasno kot smo si napise *Slovenija* omislili mi, so Avstrijci že imeli na svojih dresih napise *Tirol*. Tirolska je v Avstriji smučarsko zelo razvita pokrajina in je bila že takrat eden izmed sponzorjev avstrijske reprezentance. Zato sem se zagovarjal, v smislu: »Kaj vendar sitnarite, pogledjte Avstrijce, ki v smučanju res nekaj pomenijo! Tudi oni imajo na dresih napise svoje dežele – oni imajo Tirol, mi pa imamo Slovenija. Saj to je isto!« (smeh). Izšlo se je dobro, vendar je bilo v tistem času tako početje zelo nevarno. Dogodki zatem so se odvijali relativno hitro, je pa pomembno izpostaviti dejstvo, da nas je kot samostojno državo prva na svetu priznala Mednarodna smučarska zveza.

Rad bi se navezal na dogodke, ki so se zgodili leta 1992, namreč samostojen nastop slovenske smučarske reprezentance na Olimpijskih igrah v Albertvillu. Kdo je to zlobiral?

To sta zlobirala Janez Kocijančič in pokojni predsednik Mednarodne smučarske zveze, Marc Hodler. Največ je pri tem tvegala Marc Hodler. Kmalu za temi dogodki pa so nas potem priznale tudi druge države. Takrat so se vsi čudili, kako je mogoče, da smo lahko nastopali kot Slovenija, čeprav smo bili uradno še del Jugoslavije.

To je imelo verjetno močne politične razsežnosti?

Absolutno. Če govorimo o nacionalnem ponosu, bi rekel, da je najbolj prišel do izraza pri akciji Podarim – dobim. Slovenci smo bili Jugoslovani in ob vseh športnih uspehih smo bili vedno le del jugoslovanske reprezentance. Kot Slovencem pa nam je bilo vedno izjemno težko priti v katerokoli jugoslovansko selekcijo, saj je bil kriterij izbire na zelo visokem nivoju. Bili so posamezniki, ki jim je to uspelo, denimo Ivo Daneu, Brane Oblak, Srečko Katanec, Miro Cerar, vseeno pa je veljalo, da je bilo to nekaj izjemnega. Še danes se vidi, kako močne reprezentance – sploh v igrah z žogo – prihajajo iz bivših jugoslovanskih republik. Druga zgodba pa je bilo smučanje, kjer je bila Slovenija absolutno alfa in omega. Smučanje je postajalo televizijski šport in Slovenci so blazneli od sreče, ko je Avstrijec po televiziji rekel: »*Der blonde Junge Križaj aus Tržič*« (slov. svetlolasi fant Križaj iz Tržiča). Smučanje je bilo tako v Jugoslaviji domena Slovencev in to je vzbujalo neka posebna čustva.

Reči pa je treba, da nam je na naši takratni poti dosti pomagal tudi Beograd oziroma naš generalni sekretar Sveto Dragović, ki je uspešno lobiral pri jugoslovanski zvezi za telesno kulturo, pri kateri sem bil zaposlen tudi sam. Uspelo mu je, da je, v primerjavi z drugimi reprezentancami, za smučarsko reprezentanco izbral relativno velika finančna sredstva, kljub temu, da so v smučanju nastopali samo Slovenci. Slovencem je bilo neznansko všeč, da smo znotraj Jugoslavije končno nekaj pomenili, uveljavili smo se v svetu, bili smo prisotni na avstrijski televiziji in kmalu zatem tudi na naši. Tako je smučanje dejansko postalo nacionalni šport, kar se je posledično izražalo tudi v številu ljudi, ki so rekreativno smučali. V zadnjih dvajsetih letih je povprečno smučalo približno pol milijona Slovencev in tudi danes po nekaterih statistikah še vedno relativno pogosto smuča približno dvesto petdeset tisoč ljudi, kar ni malo. Ko smo pričeli z akcijo Podarim dobim je bila to seveda velika prednost. To akcijo sem z nekaterimi somišljeniki zagnal, ker je vedno primanjkovalo denarnih sredstev. Razmišljal sem, da bi, če bi vsak Slovenec dal eno marko za slovensko smučanje, zelo verjetno devetindevetdeset odstotkov ljudi pri tem zelo rado sodelovalo. Akcijo smo potem zasnovali tako, da smo prodajali razglednice s podobami naših smučarjev, z njimi pa so kupci teh kartic oziroma podporniki smučanja lahko sodelovali v nagradnem žrebanju. Televizija nam je omogočila brezplačne reklame prek katerih so se oglaševali sponzorji, ki so priskrbeli nagrade, pošta pa nam je zastoj dala pošne znamke. Skratka, v najboljšem času, leta 1985, smo prodali dva in pol milijona razglednic. To je pomenilo, da smo uspeli zbrati nekaj več kot dva milijona mark neto dohodka. Ta akcija je tako tekla še kar nekaj let, tja do osamosvojitve

Slovenije, ko so v veljavo stopili novi zakoni, drugi športi so želeli nekaj dobiti, obenem pa tudi nihče ni želel več delati zastonj. Tako so stroški akcije naenkrat presegli prihodke in vse skupaj se je opustilo. Z denarjem, ki smo ga dobili, je tako smučarska zveza lahko v celoti financirala A, B in C reprezentanco, kar je seveda danes, v teh razmerah, težko razumljivo.

Verjetno je bilo zanimanje za smučanje tudi med mladimi dokaj veliko in je bil nabor mladih tekmovalcev dokaj velik?

Res je. Tudi to je bilo takrat drugače kot danes. Smučanje je bilo tako popularno, da so v Gorenju na primer ugasnili stroje, ko je smučal Križaj, prav tako so v šolah prekinili pouk, da so ga otroci lahko gledali. Ogromno staršev je svoje otroke želelo vključiti v smučarski šport. Kot smučarska zveza smo imeli možnost, da smo po slovenskih šolah delali selekcije in iskali telesno najbolj sposobne in talentirane otroke ter jih skušali pritegniti v smučanje. In seveda so z veseljem tudi prišli zraven. Danes je to zaradi visokih stroškov nekaj povsem drugega.

Leta 1991 se je zgodil tudi nek poseben moment. V Jugoslaviji je bila smučarija edina, ki je bila neodvisna od ostalih jugoslovanskih reprezentanc, v katere pa je bilo težko priti in še to le preko Beograda. Ko pa se je Slovenija osamosvojila je šport pravzaprav eksplodiral. Ustanovile so se nacionalne panožne zveze in vsak državni prvak tudi v manj popularnih športih je potem lahko šel na olimpijske igre, svetovna prvenstva, evropska prvenstva, itd. Zaradi tega se je pojavilo ogromno športov in Slovenija ima danes že približno sedemdeset panožnih zvez, ki imajo vsaka svojo ambicijo, da bi imeli športnika, ki bi bil svetovni ali pa evropski prvak. Dejstvo pa je, da biti svetovni prvak v nekaterih disciplinah ne prinese nobenega prihodka. Verjetno bo Slovenija prej ali slej morala narediti program, kjer se bo odločila katere športe bo forsirala in njih tudi finančno podpirala, saj za vse enostavno ni denarja. Mnogo športov je, ki so zelo uspešni, vendar, če to ne zanima niti publike niti medijev, se je smiselno vprašati, zakaj jih potem podpirati. Nekateri lepi športi, kot na primer plavanje ali pa veslanje, kjer imamo Slovenci neverjetne uspehe, ne uživajo medijskega zanimanja, kar posredno pomeni, da tu ni sponzorjev. Če imate vi podjetje, koga bi želeli sponzorirati? Nekoga, ki bo enkrat na leto veslal na regati na Bledu in bo enkrat na leto prisoten na svetovnem prvenstvu, kjer se ga ne bo niti od blizu videlo, če ne bo med prvimi tremi, verjetno ne. Druga zgodba je na primer Tina Maze, ki je šest mesecev na leto kar naprej prisotna v časopisih, nastopa na približno petintridesetih mednarodnih tekmah in ni nepomembno tudi to, da je simpatična na pogled. Prisotna je tudi v tujih medijih in zato je

marketinško zelo zanimiva. Tu so razlike med športi in šport kot dejavnost je zelo povezan z zanimanjem publike. Če je obstaja zanimanje publike, to posredno začne zanimati medije, če obstaja zanimanje medijev, pa je tu tudi zanimanje sponzorjev. Skratka, vse to je ena sama veriga.

Kakšno vlogo igra nacionalna pripadnost za vrhunske športnike? Koliko jim nacionalna pripadnost in identiteta sploh pomenita, kako jo izkazujejo?

O tem imam že kar nekaj časa izoblikovano mnenje, od katerega ne odstopam. Mislim, da bi moral športnik najprej tekmovati in zmagovati najprej zase in tudi za domovino Slovenijo. Ker brez pomoči države nobenemu športniku ne bi uspelo priti na vrh. Naj naštejemo nekaj banalnih primerov: če ni žičnice, ne moreš smučati, če ni telovadnice, ne moreš telovaditi, itd. Če je športnik v reprezentanci, pa naj bo ta še tako siromašna, nekaj je gotovo prispevala tudi država. Ker je država pri vsem tem stalno vpletena, je pošteno in korektno, da se poleg lastnih zaslug za uspeh omeni tudi delež države, trenerjev, serviserjev in ostalih, ki so sodelovali. Tako kot na primer to vedno zna poudariti Petra Majdič, ki je pogosto tudi omenila, da je ponosna na to, da nastopa za Slovenijo. Nekateri športniki to pač znajo, spet drugi pa ne. Če na primer pogledamo razvojno pot Tine Maze, ki je danes vrhunska šampionka in ena izmed najboljših slovenskih športnic, so njeno športno pot poleg nje tlakovali najprej starši, nato klubski trener, zatem trenerji pionirske, A, B in C reprezentance in na koncu še njena sedanja ekipa. Včasih se prepogosto domneva, da je glavni tvorec njenih uspehov le sedanja ekipa, pozablja pa se na kvalitetno delo, ki je bilo opravljeno v preteklosti. To je veriga in brez onih spredaj, ta ekipa danes ne bi imela kaj delati.

Ali se športniki zavedajo simbolne vloge, ki jo imajo za širšo družbo? Je bilo to v smučarski reprezentanci prepuščeno vsakemu posebej, ali pa je v ekipi za področje odnosov z javnostjo, protokola, itd. nekdo posebej skrbel?

Jaz sem v reprezentanci te stvari permanentno pojasnjeval. Pri tem sem imel tudi določeno prednost, saj sem z reprezentanco preživel letno približno 150 dni skupaj in smo bili kot velika družina. Zares veliko smo se družili in celo poleti smo šli skupaj na morje. V reprezentanci je vladala tudi velika solidarnost in tudi športniki med sabo so si veliko pomagali. Če je kdo potreboval dober rezultat so mu drugi pomagali in na primer pred njim očistili progo, da je imel dobre pogoje. Ko danes govorim o teh stvareh, bo kdo mislil, da sem

nor, vendar so včasih res bili taki časi. Ker so bili vsi smučarji dosti mlajši od mene, sem jim bil na pripravah in treningih kot nek nadomestni oče in sem jih poleg smučanja uvajal v življenje tudi na drugih področjih. Nikoli ne bom pozabil tistega leta, ko smo se vračali s treninga v Avstraliji in Novi Zelandiji. Obljubil sem jim, da v kolikor bodo priprave uspešne in bodo rezultati dobri, se bomo na poti nazaj za nagrado za kakšen teden ustavili v Maleziji in se malo spočili. Jasno, to jih je motiviralo, garali so kot nori in priprave so bile zelo uspešne. Po napornih enomesečnih pripravah smo tako prišli v Singapur, kjer je Jure Franko zahteval sestanek z menoj. Nisem vedel kaj je, zbrali smo se po večerji, in tam so mi povedali, da oni so pa sedaj že toliko odrasli, da vedo, kaj je prav in kaj ne in da ne vedo, zakaj jih silim, da morajo biti ob desetih zvečer v posteljah. Po dolgi diskusiji smo sklenili kompromis, da morajo biti v posteljah do pol enajstih. (smeh). Danes, ko govorim te zgodbe, se slišijo nemogoče in izmišljene, vendar je takrat pač tako bilo. Skupaj smo bili družčina in tudi nacionalni ponos je bil pomemben, kar danes ni več tako.

Ali menite, da so vrhunski športniki v Sloveniji dovolj nagrajeni za svoje športne podvige?

Vedno je premalo, vendar se država z dvomilijonskim narodom ne more primerjati na primer z ZDA, Nemčijo ipd. Potencial je – tudi finančno – v teh državah bistveno večji. Primož Kozmus je pred letom in pol sprožil to diskusijo o nagrajevanju športnikov in rentah. Ne glede na vse, bi bilo po mojem mnenju najbolj pravilno, da športniki, ki dosežejo določen nivo – na primer olimpijske medalje – dobijo rento, vendar ne takoj, ko rezultat dosežejo, ampak, ko si prislužijo pokojnino kot običajni ljudje. Bilo bi namreč trapasto, da bi na primer Sara Isaković, ki je zelo mlada osvojila olimpijsko medaljo, v svojih najboljših letih že dobivala doživljenjsko rento in bi bila tako rekoč že v pokoju. Obstaja namreč veliko primerov športnikov, ki so ravno zaradi prezgodnjega uspeha in denarja zavozili svoje življenje. Prav bi bilo, da bi športniki šli neko normalno življenjsko pot, država bi jim lahko omogočila boljše pogoje študija in morda tudi lažjo zaposlitev v javnem sektorju. Spomnim se na primer Špele Pretnar, ki so ji delovno knjižico poslali na dom in jo odpustili, ker ni več dosegala najboljših rezultatov, čeprav se je potem malo kasneje zgodilo, da je še zmagovala. Mislim, da bi morali do športnikov imeti več tolerance in na primer pustiti vrhunskim športnikom tudi po koncu kariere še kakšno leto ali dve status športnika zato, da si lahko uredi in normalizira življenje. Rento za odlične dosežke na športnem področju bi bilo tako smiselno izplačevati kot dodatek k pokojnini. Če bi bilo to sistemsko urejeno in ne bi bilo odvisno od

vsakokratne politične opcije, ki je na oblasti, potem bi bil to za Slovenijo velik napredek. Tisti, ki so pripravljeni investirati v svojo tekmovalno kariero tako ne bi bili oškodovani napram sovrstnikom, ki se izobražujejo in se lahko zaposlijo. Odločitev za življenje vrhunškega športnika je pri vsem skupaj glavni moment. Morate vedeti, da otroci danes v nekaterih športih začnejo trenirati že pri šestih letih in če jim uspe, lahko tekmujejo približno do tridesetega leta starosti. Če jim ne uspe pa ponavadi nehajo približno, ko so stari dvajset let. To pomeni približno štiriindvajset let odrekanja normalnemu življenju in štiriindvajset let trdega garanja. Skozi to zelo dolgo obdobje mladi ljudje, ki se gredo resen šport ne poznajo večernih zabav in plesov, ne poznajo ponočevanja, ne poznajo alkohola, skratka ogromno stvari gre v mladosti mimo njih. Sovrstniki, ki se ne gredo športa na vrhunski ravni, v tistem času doštudirajo in se zaposlijo. Dejstvo pa je, da je športnik, ki je postal svetovni prvak, ali pa je osvojil olimpijsko medaljo, na svojem področju dosegel bistveno več kot nekdo, ki je na primer dokončal pravno fakulteto - športnik je eden izmed desetih najboljših na svetu, diplomirani pravnik pa je eden izmed milijonov, ki so dokončali pravno fakulteto. Ko vrhunski športnik preneha s kariero bi mu morala država priznati minulo delo in mu podeliti podoben status, kot ga imajo tisti, ki so lahko študirali in se nato zaposlili. Seveda se lahko kdo spotakne in vpraša, zakaj Slovenija sploh rabi promocijo? Odgovor je jasen, promocijo potrebuje zato, da se lahko gospodarsko in politično vključuje v razviti svet.

Ali sodelovanje na olimpijskih igrah predstavlja vrhunec športnega udejstvovanja? Zakaj?

Športno gledano velja zmaga v seštevku svetovnega pokala več kot pa olimpijska medalja, ampak za javnost, za medije je olimpijska medalja bolj odmevna. V Združenih državah Amerike zmaga na svetovnem prvenstvu ne pomeni nič, če pa na olimpijskih igrah osvojiš vsaj medaljo, potem si tam športnik, ki nekaj velja. Ta logika se vedno bolj širi tudi drugod po svetu. Prvič zato, ker se olimpijske igre prirejajo na vsaka štiri leta. Zmagati na določen dan in v določenem trenutku pokazati najboljšo formo, to je res težko. Na svetovnem pokalu danes na primer »zgrešiš«, jutri pa že imaš »popravni izpit«. Drugič, olimpijske igre so v svetovnem merilu medijsko najbolj razvpit dogodek. Naj navedem konkreten primer. Ko so bile leta 1984 olimpijske igre v Sarajevu, smo za šalo vedno kaj stavili. Jure Franko me je vprašal, kaj bom naredil, če bomo osvojili medaljo. Odgovoril sem mu, da me lahko postrže na balin. In ko je Jure Franko res osvojil srebrno medaljo, me je v ciljnem izteku, ko smo proslavljali in se veselili, res začel striči. To je posnela tudi televizijska kamera in spomnim

se, da je pravice za prenos takrat imel tudi ABC, ki je igre prenašal v ZDA. Mesec dni kasneje smo se odpravili na zaključek svetovnega pokala v ZDA in ustaviti smo se morali tudi na carinski kontroli, ki je v Ameriki vedno zelo zaguljena. Tam sem dal nekemu črnemu uradniku svoj potni list, ta ga pregleda, me pogleda še enkrat in začne vpiti: *»I know you, I know you! I saw you! You were in Sarajevo games!* (slov. Poznam vas, poznam vas! Videl sem vas! Bili ste na igrah v Sarajevu!)«. Si morete misliti??! (smeh) Iz Amerike so takrat gledali, kako me je Franko zaradi izgubljene stave strigel in ta uradnik si je to tako dobro zapomnil, da me je prepoznal. To so pač razsežnosti olimpijade. Svetovnega pokala povprečni Američani niti ne poznajo, olimpijske igre pa so nekaj drugega in jih poznajo tako v Južni Afriki, na Japonskem itd. Zato ima olimpijsko odličje toliko višjo vrednost. To, da smo Slovenci sodelovali na nedavnem svetovnem nogometnem prvenstvu v Južni Afriki, je zame prav tako neprecenljive vrednosti.

Naj vam povem še za en podoben primer, ko gre za svetovno prepoznavnost države. Pred nogometnim evropskim prvenstvom leta 2000 sem bil na malem Malezijskem otoku Langkawi in tam sem v hotelu prebiral lokalni časopis v angleščini, ko naenkrat zagledam celo stran posvečeno slovenski nogometni reprezentanci, zraven pa komentar o Sloveniji in velika slika reprezentance. Predstavljene so bile tudi druge nogometne reprezentance, vendar hočem poudariti, da nam je bila posvečena določena pozornost. Če bi dan prej vprašali kakšnega prebivalca tega otoka, kje je Slovenija, sem skoraj prepričan, da ne bi nihče vedel. Z objavo v časopisu, pa smo po zaslugi nogometa, dobili možnost, da nas lahko spoznajo tudi na bolj oddaljenih koncih sveta. Na koncu koncev bo nekdo rekel, zakaj je to sploh pomembno? Še kako je to pomembno! Če na primer na določenem izdelku piše *»Made in Slovenija«* (slo. Narejeno v Sloveniji) ali *»Made in »nowhere«* (slo. Narejeno neznano kje), je velika razlika, saj, če človek nekaj ve o Sloveniji, je to takoj dodaten argument, da izdelek kupi. V tem kontekstu je podobno pomembna bližajoča se Univerzijada v Mariboru. Ta dogodek s športnega vidika verjetno ne bo presežek, pomembno pa je, da se bo v Mariboru zbralo približno tri tisoč športnikov iz sedemdesetih držav, ki trenutno predstavljajo svetovno študentsko inteligenco in v prihodnosti svetovno inteligenco. V posameznih državah bodo nekaterih izmed teh študentov na pomembnih pozicijah v politiki, gospodarstvu, kulturi, itd. Če bo na primer Slovenija v prihodnosti s katero izmed teh držav iskala kakršne koli kontakte in bo naletela na nekoga, ki je bil na Univerzijadi v Mariboru, bo ta kontakt takoj lažje in hitreje vzpostaviti. To so te majhne pomembne stvari, ki ti jih šport omogoča.

Kakšno vlogo imajo pri športnih tekmovanjih navijači in kakšen je odnos med športniki in njihovimi navijači?

Navijači so fantastična stvar in predstavljajo tisti poper na jed, ki jo športniki skuhamo. Tipičen primer so bili ptujski kurenti. Z njimi sem imel osebni kontakt in dokler sem še delal v reprezentanci so nas spremljali na vseh svetovnih prvenstvih, na olimpijskih igrah in tudi na večini tekem svetovnega pokala, ki so bile v bližnji okolici Slovenije. Ta skupina ptujskih kurentov je s svojimi zvonci in pojava naredila fantastično vzdušje. Res pa je, da se je za navijače treba potruditi in tudi za prisotnost kurentov se je bilo potrebno angažirati. Vedno sem jim priskrbel brezplačno akreditacijo in karto za smučanje. Med kurenti so bili tudi nekateri direktorji znanih slovenskih firm, ki so se na cilju oblekli v maske, čez dve uri pa so lepo oblečeni smučali in tako povezali prijetno s koristnim. Včasih smo jih tudi kam povabili, plačali kakšno pijačo in tako smo si prislužili njihovo spremljanje na tekmah. Isto se dogaja danes v nogometu, ko na primer NK Maribor plača vstopnice za Viole, jim priskrbi prevoz in nekaj pijače. Slednje je seveda napaka, saj se potem stvari – tudi zaradi alkohola – rade izrodijo in pride do nasilja, vendar pri klubu pravijo, da bi bilo brez navijanja Viol na igrišču bistveno manj motivacije, dramatičnosti in energije. Dejstvo pa je, da je z navijači potrebno odnos zgraditi in ga vzdrževati. Pogosto gre že za male geste, ki prinesejo veliko dobre volje, pa naj gre za brezplačne majice z barvami kluba, ali pa kakšne sponzorske kape, itd.

Kaj je tisto, kar motivira športnike, da so pripravljeni živeti življenje vrhunškega športnika? So se ti motivi tekom kariere spreminjali?

Tukaj prihaja do razlik med posameznimi športi. Opazujem situacijo v tenisu in vidim, da nekateri starši doživljajo travme, ko hočejo iz svojega otroka narediti tenisača, ki bo zaslužil milijon dolarjev na turnir, tako kot na primer Novak Đoković. Marsikateri starši želijo svojemu otroku omogočiti ukvarjanje s športom, ker sami kot mladi niso imeli teh možnosti. Posledica tega je, da svoje otroke močno priganjajo in na vsak način želijo, da uspe kot športnik. Pogosto takim otrokom veliki met ne uspe, saj so pod prevelikim pritiskom. Res pa je, da obstaja pozitivna stran tega, saj se večina teh otrok, ki trenirajo vsaj do svoje polnoletnosti, tako izogne mamilom, alkoholu, cigaretam, ponočevanju in ostalim slabim razvadam. Pogosto pravim staršem, da kljub temu, da otroci morda ne bodo postali vrhunski smučarji, ta leta treningov niso izgubljena, saj otroci pridobijo delovne navade in se naučijo samostojnosti – od tega, kako se v hotelu jé, komunicira v tujem jeziku, do tega kako se

rezervira letalsko karto. Vse to je koristno in je priprava za življenje – sploh v primeru, da dokončajo vsaj srednjo šolo in v večini primerov to ni problem. Skratka, v tej dobi odraščanja se mladi preko športa lahko veliko naučijo – tudi nacionalne pripadnosti in tekmovalnih navad. Slednje je sploh zelo pomembno, saj je življenje stalna tekma, v kateri tekmuje do smrti. Tekmujejo sami s sabo, s sodelavci, s konkurenčno firmo, itd. Mladim, ki gredo skozi športno pot, to logiko tekmovalnosti in borbe že zelo kmalu vtepejo v glavo in posledično tudi radi tekmujejo in se merijo z drugimi. Sam se rekreativno že nekaj let ukvarjam z golfom in kljub temu, da gre za popolno rekreacijo, je dejstvo, da človek rajši zmaga kot pa izgubi. To je pač življenjska resnica. (smeh)

Priloga P: Intervju z Rudijem Zavrhom, Ljubljana, 30. maj 2011.

Ste trenutno še povezani z nogometom?

Trenutno sodelujem s FIFO (Mednarodno združenje nogometnih zvez, o.p. A. T.), pri zapletih glede sprejemanja statuta nogometne zveze v Bosni in Hercegovini. FIFA je namreč suspendirala bosansko nogometno zvezo, ker po več mesecev poskusov niso uspeli sprejeti statuta po minimalnih standardih FIFE in UEFA (Združenje evropskih nogometnih zvez, o.p. A. T.). Glede na to, da so iz Bosne zaprosili za članstvo, je FIFA postavila nek okvir minimalnih zahtev, ki jih morajo Bosanci sprejeti, če želijo postati člani združenja. Ker jim tega kot rečeno ni uspelo sprejeti, so bili klubi in reprezentanca izključeni, pa tudi kvalifikacije za mednarodne turnirje so bile za njih zaprte. Sedaj smo po nekaj tednih uspeli odnose med posameznimi stranmi toliko izboljšati, da je bosanska skupščina nogometne zveze končno sprejela statut in težave s suspensom so bile odpravljene. Pri njih je bil problem predvsem v zakompliciranem sistemu odločanja, ker po Daytonskem sporazumu vse tri entitete – Bosanci, Hrvati in Srbi – vedno tripartitno odločajo, kvorumi za sprejetje odločitev pa so relativno visoki. Ker se odnosi in razmerja moči iz politike prenašajo v šport so se pojavile težave, čeprav velja, da v športu veljajo neka bolj splošna, demokratična pravila.

Kakšne pa so bile konkretne težave? Morda lahko navedete kakšen primer?

Enostavno je bil problem ta, da je skupščina zavrnila statut, ki je že bil usklajen z administracijo bosanske zveze, Fifo in Uefo, organi zveze pa niso uspeli izglasovati potrditve

dogovorov. V Bosni in Hercegovini je situacija vedno specifična, saj vedno, ko je določeni strani v čem ugodeno, drugi dve strani temu nasprotujeta oziroma sta užaljeni. Sem bil pa presenečen, da v bosanski nogometni ligi nacionalizem sploh ni poudarjen. Večje probleme imajo na primer z vandalizmom in nezakonitimi športnimi stavami. Bosanska nogometna liga je enotna šele nekaj let, tako da sedaj v ligi igra nekaj srbskih klubov iz Republike Srbske, nekaj bošnjaških klubov in nekaj hrvaških klubov iz Hercegovine. Obstaja pa hercegovski klub z imenom Široki Brijeg, kjer je predsednik nek hrvaški general Jelić, kjer igrajo lahko le igralci, ki so Hrvatje oziroma so vsaj katoliki.

V Sloveniji obstaja kakšen tak klub, kjer bi prihajalo do selekcije igralcev?

V Sloveniji tega ni, ker smo enonacionalna država. Pri nas prihaja predvsem do nasprotij med posameznimi regijami in mesti, podobno kot v Nemčiji, Italiji, ipd. V Sloveniji obstaja predvsem antagonizem med Mariborom in Ljubljano, ki se v šport prenaša kot refleks odnosa, ki se je vzpostavil v politiki. Antagonizem med glavnim mestom in ostalimi deli države je običajen tudi v drugih državah in se skozi šport oziroma nogomet lahko bolje manifestira in potencira, saj predstavlja nek avtohton način izražanja volje.

Zakaj je nogomet igra, ki je v svetovnem merilu tako popularna in zakaj sproža toliko javne pozornosti? Kaj privlači navijače, da tako zagrizeno in emocionalno spremljajo nogometne tekme?

Nogomet je v svetu po množičnosti in popularnosti absolutno šport številka ena. Organizaciji kot sta FIFA in UEFA sta izredno močni in vpliv FIFE v Evropi je izredno močen. FIFA je pravzaprav politična organizacija, ki je že skoraj tako vplivna kot OZN. Ko na primer Sepp Blatter (predsednik FIFE, o.p. A. T.) pride na obisk v določeno državo z njo komunicira na nivoju diplomacije. Brez kakršnih koli problemov lahko komunicira s predsedniki držav in tudi razpravlja ter rešuje določene svetovne probleme. FIFA se tako loteva problemov rasizma, verske nestrpnosti, izkoriščanja otrok, fairplaya, itd., UEFA pa v Evropi nastopa bolj kot poslovni partner. Kaj je glavni razlog za popularnost nogometa bi težko rekel. Očitno pa je narava nogometne igre taka, da je izjemno zanimiva že, ko jo začnejo igrati otroci. Ni drag šport, poleg tega pa ni izključujoč – igrajo ga lahko otroci in odrasli, mali in veliki ljudje, itd. Čeprav zgodovina in tradicija nogometa ni starejša od približno sto tridesetih let, pa sem zlasti v Angliji in Španiji slišal zelo zanimive stvari. Tako se menda v Barceloni članska klubska

izkaznica deduje iz očeta na sina. Podobno identifikacijo smo na primer imeli v Sloveniji s člansko reprezentanco. Mene osebno je vedno motilo, ker so, zlasti v prejšnjem režimu, nogomet proglašali za balkanski šport in Slovenci se z njim naj ne bi ukvarjali. Slovenija je na primer preferirala predvsem smučanje in hokej kot avtohtona športa in to ni bilo naključno. Čeprav sta se deklarirala kot jugoslovanska športa, sta bila predvsem v domeni Slovencev in na tak način se je v prejšnji državi na prikrit način izkazovala slovenska nacionalna identiteta. Nogomet je bil ob teh športih v Sloveniji bolj kot nek pastorek.

Kako vi razlagate dejstvo, da je v Sloveniji zanimanje za reprezentančni nogomet toliko večji od klubskega?

Po mojem mnenju je bistvo v tradiciji. Morate se tudi zavedati, da je Slovenija geografsko in populacijsko majhna dežela in bi jo lahko primerjali s predmestjem Münchna. V okviru tega je težko pričakovati neko čisto identifikacijo s klubi. Zdi se mi, da je ta identifikacija v manjših mestih relativno močno prisotna, čeprav skozi določeno obdobje variira. Ni nepomembno, da imajo skoraj vsi slovenski nogometni klubi kar dolgo zgodovino – ustanovljeni so bili med 1910 in 1920 – kljub temu pa neke množične identifikacije ni. Z izjemo Maribora, kjer to pripadnost nogometnemu klubu lahko primerjamo z nemškimi klubi. Mariborska publika niso samo Violen, ampak na tekme prihajajo na primer tudi starejši ugledni gospodje. Druga slovenska mesta tega nimajo. Spomnim se svoje mladosti v šestdesetih letih prejšnjega stoletja, še pred ekonomskim razcvetom, ko televizije praktično ni bilo, prav tako ne avtomobilov, ko se je na nogometnih tekmah Slovana, Ilirije, Ljubljane, Krima, itd. zbralo približno tisoč petsto do dva tisoč ljudi. Spomnim se na primer, da so bili navijači Ljubljane Vladko Korošec in drugi operni pevci. Na tekme Olimpije so hodili gledališki igralci, režiser Igor Pretnar, slikarji, operni pevec Rudolf Francl, skratka zanimanje za nogomet je bilo kar množično. Zakaj je danes to nekako zamrlo ne vem. Morda je temu botrovala družbena preobrazba, kjer so se sedaj s turbokapitalizmom te prejšnje vrednote in tradicije malo izgubile. Če pogledamo v tujino to ni osamljen primer. Madžarska denimo ima izjemno nogometno zgodovino, danes pa je tako v klubske kot reprezentančnem nogometu vse razsuto. Očitno so družbene spremembe s seboj prinesle določene učinke, ki se kažejo tudi v nogometu. Podobno je danes v Nemčiji, kjer so v bivši Nemški demokratični republiki – navkljub rigoroznemu družbenemu režimu – delovali uspešni klubi kot na primer Dinamo, Leipzig in Dresden, danes pa ne morejo ujeti priključka z zahodno-nemškimi klubi. Zgodbo zase pa predstavlja Rusija, kjer se po novem nogomet igra na dokaj visokem nivoju. Če greste

na tekmo Lokomotive iz Moskve, boste priča novemu in modernemu stadionu, ki ustreza vsem evropskim merilom. Človek dobi občutek, da je v Franciji ali pa v Švici. Imajo dobre tuje trenerje, igralce iz celega sveta, dobro opremo in denar. Skratka, z uresničitvijo ekonomskega potenciala, ruska nogometna liga postaja ena izmed močnejših nogometnih lig na svetu.

Kako ste vi občutili posledice mednarodnega prodora slovenske reprezentance? Kako se vi osebno doživeli ta uspeh in njegove družbene razsežnosti?

Vodilni možje FIFE in UEFE v tujini Slovenijo dajejo za vzor drugim državam. Uspešnost Slovenije na mednarodnem nogometnem prizorišču jim je seveda po godu, saj potrjuje in proklamira njihovo politiko. Tako zaradi uspeha Slovenije nihče ne more reči, da je sistem, ki ga vzpostavljata FIFA in UEFA nenaklonjen majhnim državam. Resnično dajejo nas za vzor malim srednje in vzhodno evropskim državam – tako kar se tiče urejenosti nogometne zveze, reprezentance, regularnosti tekmovanj, itd. V tujini sem tako pogosto doživljal, da so se nad Slovenijo čudili oziroma so bili pozitivno presenečeni. Res pa je, da smo fenomen v tem, da nam je kot državi s tako maloštevilno populacijo uspel preboj na mednarodnih turnirjih. Če pogledate v sosednje države, boste videli, da na primer Madžari in Avstrijci že dvajset let niso igrali na nobenem prvenstvu. No, Avstrijci so leta 2008 igrali na evropskem prvenstvu, vendar zato, ker so bili gostitelji prvenstva. Tudi Slovaki so bili lansko leto v Južni Afriki na svojem prvem prvenstvu. Smo pa specifičen primer, saj vsi igralci iz reprezentance igrajo v tujih klubih. Slovenska liga objektivno gledano ne more biti močna, saj smo populacijsko in tudi finančno premajhni. Se pa v klubih sistematično in kvalitetno dela, število mladih igralcev je veliko in najboljšim uspe preboj v tujino, kjer svoje znanje še nadgradijo. Končni produkt kvalitetnega pristopa pa je viden v reprezentanci. V zvezi s tem velja priznati tudi, da je Balkan kot prostor nogometu in tudi drugim – predvsem kolektivnim – športom zelo naklonjen. Kar nekaj slovenskih reprezentantov prihaja iz t.i. mešanih zakonov in lahko bi rekli, da imajo ljudje iz bivših jugoslovanskih republik nogomet v genih in ga v svoji zavesti kažejo kot neko pozitivno prepotentnost. Ko sem bil v Bosni in Hercegovini sem to videl na lastne oči. Oni se imajo za svetovne prvake in verjamejo vase. (smeh) Podoben primer se mi zdi Novak Đoković, ki je ves čas verjel vase in mu je uspelo.

V medijih je bilo večkrat izpostavljeno, da v slovenski reprezentanci igra veliko igralcev, ki so potomci priseljencev z juga. Je bila to kdaj tema pogovora med samimi igralci?

Nikoli. Absolutno ne. To so bile morda zlonamerne špekulacije, vendar se o tem ni nikoli govorilo – ne v prejšnji reprezentančni postavi, ne sedaj. Če na primer danes pogledate postavbo Arsenalu boste videli, da je cela ekipa pravzaprav sestavljena iz tujcev. Morda sta na seznamu osemnajstih igralcev dva Angleža, pa še to ne med prvo enajsterico. Morate pa vedeti, da navijači Arsenalu, ki redno hodijo na tekme niti slučajno ne pomislijo, da njihovi igralci niso njihovi, ker prihajajo iz drugih držav. Tam identifikacija s klubom in igralci ni problem. Tam je institucija Arsenal s svojim stadionom in svojo zgodovino, ki se jo spoštuje. Potrebno je poudariti, da na ravni klubov klubski funkcionarji takoj poskrbijo, da se prišleki naučijo njihovega jezika, kulture, obnašanja itd. Ko je Josip Iličić začel igrati v Italiji, se je takoj moral tri do šest mesecev učiti italijanščine in njihove kulture. Na isti način delajo angleški klubi – za razliko od Francozov, ki pa tega ne prakticirajo. Tako imajo na primer sedaj velike probleme z identifikacijo z francosko reprezentanco, saj v njej igrajo večinoma igralci iz bivših kolonij, ki ne poznajo dobro niti kulture niti zgodovine in verjetno tudi francoske himne ne. Sicer pa to v Franciji ni predmet javnih debat, ker so multikulturna družba. V preteklosti so imeli podobne probleme tudi Nizozemci, ki so se spopadali s problemom rasizma. Razmerja med belci in črnci so se posredno zrcalila tudi v njihovi nogometni reprezentanci, ki so jo sestavljali tako Edgar Davids, Clarence Seedorf in Patrick Kluivert kot Edwin van der Sar, Dennis Bergkamp in ostali. Teh nasprotij in napetosti na nacionalni osnovi je znotraj reprezentanc danes manj, kar je tudi prav. Nemško reprezentanco na primer sestavlja kar nekaj nogometašev turških in drugih korenin in raje si ne predstavljam kaj bi se zgodilo, če bi nekdo v nogometu začel podpihovati nacionalistična čustva. To bi bil resnično sod smodnika. Šestdeset let nazaj bi bilo tako multikulturno reprezentanco v Nemčiji ali Angliji nemogoče sestaviti, danes pa je po zaslugi tolerantne politike do tujcev to vsakdanjost. Take mednacionalne probleme smo kot že rečeno reševali sedaj v Bosni in Hercegovini.

Ali je pri nogometaših slovenske reprezentance nacionalna pripadnost igrala kakršno koli vlogo? Kako je bilo s tem na začetku devetdesetih let in kako je danes?

Leta 1991 nihče od vodilnih še ni točno vedel, kako se bo situacija politično in tudi na drugih področjih razpletla. V nogometu se je vse začelo na osnovi entuzijazma in čustvenega

pristopa. Postopoma pa se je ta zavest pripadnosti reprezentanci povečevala in tudi želja po igranju v izbrani reprezentančni vrsti je bila vedno večja. Rezultati so se skozi ta angažma izboljševali in danes je igrati za nogometno reprezentanco Slovenije privilegij po vseh kriterijih – emotivno in na koncu tudi finančno. Vsaka reprezentanca v osnovi predstavlja institucijo, ki ima močen vpliv in je pravzaprav del države. Slovenska reprezentanca v se v tem segmentu ne razlikuje od drugih.

Ali reprezentanti med pripravami in tekmami spremljajo odzive javnosti in medijske zapise o reprezentanci? Vedo kaj se on jih govori in piše?

Vsi dobro vedo kaj se o njih piše in redno berejo časopise. In ne samo to. So tudi najbolj občutljivi na kritike in rekel bi, da so prej subjektivni kot objektivni, ko gre za ocenjevanje različnih situacij, ki se tičejo njih samih. Nihče pač ni imun na kritiko, novinarji pa z druge strani spet radi pišejo senzacionalno, da se časopis bolje prodaja.

To pomeni, da se dobro zavedajo družbenega konteksta v katerem se nahajajo?

Zelo dobro se zavedajo tega konteksta. Radi bi bili najboljši, radi ugajajo in radi so čaščeni. Vse kar odstopa od tega, pa težje sprejmejo – predvsem v trenutkih, ko izgubijo ali jim ne gre po vse po načrtih. Odzivi so seveda različni, saj se igralci med seboj karakternostno razlikujejo in eni to lažje sprejmejo in predelajo, drugi težje.

Kako ocenjujete mobilizacijski potencial športa, športnih uspehov in predvsem nogometa?

Mobilizacijski potencial je zagotovo zelo velik, problem pa nastane, če se to začne obračati v negativno smer in nekdo začne to izkoriščati – bodisi za politične, verske ali druge namene.

Ste v Sloveniji kdaj doživeli, da je kdo hotel za svoje namene uporabljati nogomet?

Ne, ne. Morda se je pojavilo kakšno politično lobiranje na lokalni ravni, drugače pa mislim, da se to ni dogajalo. Spomnim se le, da so Miran Pavlin, Mladen Rudonja in Zlatko Zahović na koncu svoje nogometne kariere hodili na shode ene izmed političnih strank, vendar v

principu mislim, da to za šport ni dobro. V tujini se športniki – ne glede za kateri šport gre – načeloma zmeraj distancirajo od politike in ne sodelujejo na raznih političnih prireditvah.

Omenili ste, da v italijanskih klubih sistematično skrbijo za medijsko podobo svojih nogometašev. Ali je ta pojav prisoten tudi v Sloveniji, kako je s tem v reprezentanci?

Mislim, da ne. Kar se tiče reprezentance se domneva, da so reprezentanti seznanjeni in večji komunikacije in pravega načina obnašanja. Tisti konflikt na svetovnem prvenstvu med Zlatkom Zahovičem in Srečkom Katancem je potrebno gledati kot strogo osebno zamero in ne sodi v kontekst o katerem govorimo, čeprav je stvar seveda imela širše posledice. V tujih klubih pa vem, da je komunikacija oziroma jezik prva stvar, ki se jo morajo tuji nogometaši naučiti. Razlog je predvsem marketinške in medijske narave. Spomnim se, da mi je Zvonimir Boban omenil, da ko je prišel v Milano je najprej dva meseca hodil na tečaj italijanščine in to strogo iz razloga komuniciranja z mediji.

Dotaknil bi se še politike FIFE, ki ste jo prej omenili. Imeli ste vpogled v njeno delovanje in zanima me, če mi lahko navedete glavne smernice te politike.

Najprej je treba reči, da na formalni ravni omogočajo demokratično odločanje. To pomeni, da ima FIFA dvesto deset članov in dvesto deset glasov. Druga pomembna stvar je neverjeten posluš, ki ga ima FIFA za male in nogometno manj razvite države. Če država pokaže interes, se FIFA odzove tako s finančno kot tudi kadrovske pomočjo. V zameno za te bonitete pa seveda FIFA zahteva minimalno spoštovanje določenih pravil in standardov, kar pomeni, da ne tolerira nasilja, vandalizma, rasizma, verske neenakosti in nezakonitih iger na srečo. Na ta način se usmerja tudi svetovno politiko. Zanimivo pri tem pa je, da Fifo in Uefo kot sebi enakovredne sprejemajo tudi politiki. Ko se na primer v Sloveniji najavita Sepp Blatter ali pa Michel Platini (predsednik UEFA, o.p. A. T.) ne potrebuje posebej prositi za avdienco pri predsedniku države ali pa predsedniku vlade. Potrebno pa je poudariti, da gre pri takšnih pogovorih strogo za uveljavljanje športnih oziroma nogometnih interesov in ne pride v poštev, da bi se na primer FIFA mešala v slovenske notranje politične zadeve. Vodilni v FIFI pa bi zagotovo reagirali, če bi se na primer politiki vmešavali v kadrovske ali druge zadeve, ki so v pristojnosti Nogometne zveze Slovenije. Ko so imeli pred časom v Srbiji težave z nasiljem navijačev na tekmah, je Michel Platini takoj odpotoval v Beograd in se sestal s predsednikom Tadićem. Jasno mu je postavil pogoje, ki jih je morala Srbija sprejeti, če je

želela, da reprezentanca nadaljuje kvalifikacije za prvenstvo. Tadić si zaradi pomembnosti, ki ga nogomet v Srbiji ima, seveda ni mogel privoščiti, da Platinija ne bi sprejel, tako da je brez ugovaranja upošteval pogoje. Osnovni princip tako FIFE kot UEFA je, da je šport last vseh in da se ima vsak pravico ukvarjati z njim – levi, desni, črni, beli, homoseksualci, lezbijke, skratka na tem področju ni prostora za nobeno segregacijo na kakršni koli osnovi.